

*Dublet
P11085*

revista arhivelor

ANUL LV
VOL. XL
Nr.

3

1978

REVISTA ARHIVELOR
ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR
STATULUI DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Str. Arhivelor nr. 2, sect. VI

Telefon : 13.37.77

CUPRINS

2 050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT
DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

A. STAN — Adunarea națională reprezentativă în practica revoluției române de la 1848	251
--	-----

STUDII ȘI COMUNICĂRI

C. BRATESCU — Activități culturale bănățene în slujba idealului național	264
I. BURLACU — Rolul Casei școalelor în dezvoltarea conștiinței naționale a tuturor românilor	270
V. Z. TEODORESCU — Informații referitoare la cursurile de vară de la Vălenii de Munte (1908—1909)	273
I. CALAFETEANU — Recunoașterea statutului de aliat al României de către marile puteri în ajunul Conferinței de pace de la Paris	277
I. RANCA — Aspecte ale situației maselor populare din Transilvania în timpul ocupației hordiste	287

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

D. IVĂNESCU — Noul local al Arhivelor Statului — Iași	291
---	-----

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

E. POȘTĂRIȚĂ, V. ȘINDELARU — Colecția de microfilme Franța (I)	296
--	-----

LEGISLAȚIE

I. FLORESCU — Considerații privind constituirea fondului de asigurare	301
---	-----

ACHIZIȚII NOI

*** — Noi documente în Fondul Arhivistic Național	302
---	-----

DOCUMENTE

V. VELIMAN — Aspecte ale relațiilor româno-otomane în perioada 1821—1828	309
V. OSIAC, I. PETRESCU — Participarea pandurilor în războiul ruso-turc (1828—1829)	325
GH. ISCRU — Lupta din Dealul Spirii și ecoul ei în primii ani de existență a Principatelor Unite	335
C. TUDOR — Răscoala din 1888	348
GH. SOCOL, M. SPIRIDONEANU — Lupta pentru unitate națională reflectată în presa vremii	350

ADDENDA ET CORRIGENDA

V. ISAC — B. P. Hasdeu la arhivele din Cracovia în 1876	363
---	-----

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

V. ARIMIA, G. MĂRĂȘOIU, M. PIRVULESCU — A VI-a conferință a conducătorilor instituțiilor arhivistice din țările socialiste, Sofia 1978	365
M. DOGARU — Reuniunea Comitetului internațional de sigilografie	367
M. RACHIERU, P. ȚURLEA — 70 de ani de la înființarea Universității populare „N. Iorga” de la Vălenii de Munte	368
M. DOGARU — Societatea numismatică română la a 75-a aniversare	371
M. PIRVULESCU — Ședință de lucru a Comisiei științifice pentru probleme arhivistice	373
I. ADAM — Inventare la sala de studiu	373

CRONICĂ

EL. GHEORGHE — Simpozionul Interjudețean „Documente inedite privind lupta poporului român pentru apărarea libertății și desăvârșirea unității sale statale”	375
---	-----

CONSILIUL DE CONDUCERE

Alecsenia Andone, Vasile Arimia,
 Dan Berindei, Ioana Burlacu,
 Nicolae Chipurici, Iulian Cîrșină,
 Florin Constantin, Mihail Guboglu
 Ștefan Hurmuzache — președinte,
 Gheorghe Ilie, Radu Ionescu,
 Dumitru Ivănescu, Radu Manolescu,
 Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
 Florea Oprea, Maria Pîrvulescu,
 Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
 Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
 Ștefan Hurmuzache — redactor șef,
 Dumitru Ivănescu, Alexandru Matei,
 Nicolae Mocioiu, Maria Pîrvulescu,
 Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
 Maria Soveja, Mioara Tudorică.

Redactor : Mioara TUDORICĂ
 Secretar de redacție :
 Elena GHEORGHE

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LV
Vol. XL

P. 51362/1978.

BUCUREȘTI, 1978

Nr. 3

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

ADUNAREA NAȚIONALĂ REPREZENTATIVĂ ÎN PRACTICA REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848.

APOSTOL STAN

Revoluția română de la 1848 a tins să făurească instituții politice moderne prin care să descătușeze energiile creatoare ale poporului român și să asigure triumful principiilor burgheze de organizare a statului¹. În materie de instituții politice, conducătorii revoluției porneau de la principiul suveranității poporului, pe care-l considerau un drept natural, intrinsec. Orice popor — afirmau ei — are dreptul nu numai de a-și elabora „legile civile”, ci și de a desemna pe șeful puterii executive². În această privință, ei aveau în față antecedentul celor două Adunări obștești. Spre deosebire de boierii care făcuseră din corpul legiuitor un monopol al unei singure clase privilegiate, conducătorii revoluției urmăreau să extindă drepturile și libertățile politice la nivelul întregului popor. În plus, cum milita grupul de publiciști din jurul lui N. Bălcescu, atribuirea unor largi prerogative corpului legiuitor, reprezentanților poporului deci, ar avea, printre altele, ca efect deprinderea acestuia cu „viața constituțională”³. Format în spiritul principiilor democratice, poporului i s-ar putea încredința apoi „însuși alegerea funcționarilor, potrivit constituției, potrivit principiilor dreptății, potrivit interesului nostru național celui mai bine înțeles”⁴. Se intenționa, astfel, crearea unui sistem politic bazat pe o largă participare a maselor populare la desemnarea reprezentanților puterii centrale și locale, inclusiv a funcționarilor publici. Era o încercare de concretizare a principiului de guvernare directă a poporului,

prin consultarea lui la numirea funcționarilor la toate eşaloanele administrației.

Dacă principalii conducători ai revoluției aspirau spre făurirea unor instituții politice bazate pe reprezentarea în corpul legislativ a maselor populare, pe planul activității efective, pentru realizarea acestui deziderat, au existat deosebiri sensibile. Petiția — proclamație de la Iași din 28 martie 1848, dat fiind mai ales caracterul legalist imprimat mișcării revoluționare în această fază, urmarea cu precădere concretizarea absolută a principiului separării puterilor statului, autonomizării Adunării obștești și scoaterea ei de sub tutela domnitorului M. Sturdza.

Pentru ca „acea Cameră să fie adevărată reprezentație a nației și adevărata încheșuire a fericirii patriei”⁵ se impunea să fie alcătuită fără ingerințele și presiunile puterii executive. Adunarea obștească, în calitate de reprezentantă a intereselor generale, să fie investită cu dreptul de a propune cîrmuirii „tot felul de lucruri privitoare la folosul obștesc”⁶. Pentru aceasta însă, deputații să nu fie amestecați în administrație, pe timpul mandatului lor să nu primească nici o slujbă, nici un rang și nici „mulțumire bănească”⁷, deoarece numai în acest chip își vor păstra independența față de puterea executivă. Domnia, care guverna în ramura administrativă și judecătorească prin intermediul ofisurilor, al decretelor deci, să nu mai poată exercita acest drept, dacă în prealabil dispozițiile ei nu erau avizate de corpul legislativ⁸. Sistemul guvernării țării prin decrete era abolit. Totodată, era revendicat dreptul Adunării obștești de a-și elabora ea însăși normele de procedură și de activitate interioară.

Deoarece nu atacau sistemul electoral și nu se pronunțau pentru extinderea dreptului de vot, în aceeași Petiție-proclamație revoluționarii moldoveni preconizau dreptul fiecărui „pămîntean”, al fiecărui cetățean român deci „de a adresa jalbă obșteștii Adunări”⁹. Într-o astfel de viziune, forul legislativ era chemat să ancheteze ilegalitățile, nemulțumiri și aspi-

¹ Pentru modul în care era concepută concretizarea acestor principii de frunțai mișcării revoluționare din 1848 vezi G. Zane *Mișcarea revoluționară de la 1848 din Țara Românească*, în vol. N. Bălcescu, Edit. „Eminescu”, București, 1975, p. 205–206.

² *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, București, 1902–1910 (în continuare: An. 48), III, p. 768.

³ *Ibidem*, II, p. 703.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, I, p. 179.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

rații manifestate în rîndul diferitelor clase și pături sociale, ale întregului popor. Dreptul de vot, care nu fusese acordat acestuia, era substituit cu acela de petiționare. Solicitînd, de asemenea, ca „ședințele obștești Adunări să fie publice”¹⁰, fruntașii revoluției din Moldova voiau să satisfacă interesul crescînd al locuitorilor țării pentru viața politică și să provoace o schimbare de mentalitate în însăși activitatea forului legislativ. Aceasta trebuia să delibereze deschis, deoarece numai astfel creștea conștiința răspunderii față de treburile obștești.

În ciuda faptului că îmbrăca un aspect aparent inofensiv, revendicarea din Petiția-proclamație avea o importanță deosebită pe planul luptei pentru organizarea instituțiilor politice burghize. Prin autonomizarea deplină a corpului legislativ al țării și mai ales prin sporirea prerogativelor lui în raport cu puterea executivă, aceasta era transformată în ultimă instanță într-un simplu instrument de aplicare a voinței unor deputați deveniți independenți. Întrucît Petiția-proclamație era un program minimal și legal de acțiune, problema extinderii bazei electorale n-a figurat atunci printre dezideratele formulate, din motive de oportunitate politică.

Concepția revoluționarilor români din Moldova referitoare la sistemul de organizare a instituțiilor politice și la rolul atribuit diferitelor categorii și clase sociale în cadrul corpului legiuitor se contura cu precizie, concomitent cu intensificarea desfășurărilor revoluționare. La Brașov, la 12/24 mai 1848, în condițiile cooperării cu românii transilvăneni, elaborînd „Prinipiile noastre pentru reformarea Patriei” emigranții moldoveni își propuneau să acționeze pentru abolirea tuturor privilegiilor și „deopotriva împărtășire” a poporului cu „toate driturile politice și țivile”¹¹. Deși vagă, formularea aceasta lasă să se înțeleagă năzuința revoluționarilor moldoveni de-a constitui o adunare legislativă care să exprime interesele întregului popor. Ea era, totodată, o completare a Petiției-proclamație care, deși sporea în măsură considerabilă atribuțiile Adunării obștești, prin menținerea privilegiului politic, o lăsase la discreția boierimii în general.

Deși dispunea de concursul Rusiei țariste, conștient de faptul că revoluția era un cataclism care lichida radical ordinea social-politică existentă, dornic de a domoli într-o anumită măsură frământările politice și spiritul de nemulțumire care domnea în rîndul numeroaselor pături sociale din Moldova, M. Sturdza încerca unele paleative. La 26 iulie 1848 cerea Sfatului administrativ, guvernului deci, să ia o serie de măsuri, printre care „a se chibzui prin obșteasca Adunare o dreaptă împărțire a dărilor, spre a se putea întîmpina după cuviință toate trebuințele obștești și totodată a se ușura pe unele din claturile locuinței acestei țări”¹². M. Sturdza, cel care-și subordonase total corpul legiuitor al Moldovei, încerca în acel moment, spre a evita noi convulsii sociale, să se folosească de Adunarea obștească în elaborarea unei politici fiscale prin care să se ușureze situația maselor țărănești. Intenția aceasta a domnitorului nu era însă luată în serios de fruntașii revoluției. În iulie 1848, în „Proclamația partidului liberal din Moldova”, aceștia considerau că un asemenea for legislativ era incapabil de o misiune importantă, deoarece era alcătuit dintr-o „ceată de lingușitori”¹³ care încuviința toate ilegalitățile puterii executive.

Pe fondul acestor frământări ale fruntașilor revoluției din Moldova, dar parțial și ale domnitorului M. Sturdza, legate de misiunea ce trebuia să revină corpului legiuitor în opera de reorganizare socială și politică a țării și de regenerare națională se difuza un „Proiect de Constituție pentru Moldova” redactat de M. Kogălniceanu¹⁴. Acesta reprezenta o chintesență a gândirii politice a revoluționarilor români din Moldova, inspirați nu numai de propriile realități social-politice, ci și de necesitățile unei acțiuni de promovare a intereselor generale ale națiunii române în ansamblu.

Conform proiectului de Constituție menționat, statul modern trebuia organizat în concordanță cu principiul unei riguroase separări a puterilor publice. Puterea legislativă urma să o dețină Adunarea obștească. Alegători erau români în vîrstă de cel puțin 21 de ani, dar care îndeplineau următoarele condiții: 1) Proprietari cu o sută de fâlci pămînt sau „o zidire” și altă avere imobilă de o mie de gal-

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines, 1831—1848*, Bucarest, 1972, p. 143.

¹² An. 48, II, p. 739.

¹³ Ibidem, III, p. 112.

¹⁴ Ibidem, p. 131—134.

beni, ocîrmuitorii averilor bisericești, episcopi, egumeni și protopoiți ținuturilor; 2) Toți slujbașii statului, exceptînd pe „simpli scriitori în cele administrative și judecătorești”, precum și toți militarii cu rang de ofițer, atît activi cît și „retrași după șase ani din slujbă”; 3) Toți starostii de corporații și negustorii patentari de clasa întîi; 4) Capacități, precum profesori, medici, chirurghi, spițeri, avocați, literați și artiști; 5) Toate comunele săt_ești care trimiteau din sinul lor cîte doi alegători, anume vornicelul și întîiul paznic¹⁵.

Alegerea urma a se face pe ținuturi sau județe. Vor putea fi aleși doar cei care aveau minimum 25 de ani și se bucurau de drepturi civile¹⁶. „Numărul reprezentanților pentru Moldova este de optzeci”. Președintele Adunării obștești este mitropolitul. Forul legislativ lua decizii prin majoritatea absolută a voturilor, folosindu-se „balotația tainică”. Era aleasă pe trei ani, timp după care era integral reînnoită. Adunarea obștească era convocată anual, sesiunea ei fiind de cel puțin patru luni. Ea putea fi reunită și în chip extraordinar.

Conform proiectului redactat de Kogălniceanu, reprezentanții Moldovei erau inviolabili. În virtutea acestui drept, ei nu puteau fi „pîrșiți, opriți sau judecați în orice timp pentru opiniile ce vor fi arătat în sinul adunării”. Pe timpul mandatului încredințat, nici un deputat nu putea primi de la cîrmuire „vreo funcție nouă, cinstire sau răsplătire”. Membrii adunării care vor avea slujbe publice vor fi înlocuiți „prin supleanți în timpul sesiei, și în această vreme nu vor primi leafa postului lor”.

Nu puteau fi reprezentanți: miniștrii și directorii departamentelor, președinții curților de casație, înalte, de apel, de administrație și controlului; procurorul general; șeful poliției; președintele municipalității capitalei, comandantul gărzii naționale a capitalei; administratorii și președinții tribunalelor de întîia instanță. |

Sedînte Adunării obștești erau publice, dar „la ceasuri mari”, adică în cazuri excepționale, de o gravitate deosebită pentru interesele patriei, puteau fi secrete.

¹⁵ În august 1840 în „Dorințele Partidei Naționale” la capitolul al treilea se preconiza: „Adunarea obștească compusă din reprezentanții tuturor stărilor societății”, reprezentarea făcîndu-se pe colegii: proprietatea, adică marea boierime, comerțul, slujbele făcute statului, capacități și agricultura, adică țărănimea (An. 1840, IV, p. 98).

¹⁶ *Ibidem*, III, p. 131–134.

Adunarea obștească alegea pe șeful statului, mitropolitul și episcopii. Ea vota dările, alcătuia bugetul, încuviința creditul și împrumuturile publice, apăra averea țării, stimula dezvoltarea agriculturii și industriei, favoriza „libertatea muncii și a comerțului” intern și extern, întemeind o bancă națională și de scont, hotăra tarifele vamale, decreta construirea de mijloace de comunicație, reglementa unitatea greutăților și instrucțiilor, stimula „instrucția generală a poporului”, întemeia depozite de „mendicite, case penitențiar”, reforma codurile civil, comercial și penal etc. Răsplătirile naționale se dădeau numai de către „obșteasca Adunare”¹⁷. Perioadă, la 15 ani, Adunarea obștească se transforma în constituantă modificînd constituția și adaptînd-o „după spiritul epoei”¹⁸.

Prin prisma prevederilor elaborate de M. Kogălniceanu, corpului legiuitor i se atribua un rol de importanță covîrșitoare. Desemnînd pe șeful puterii executive și înalta ierarhie a bisericii, Adunarea obștească era investită cu dreptul de a se pronunța și decide asupra tuturor sectoarelor vieții social-economice, politice și culturale. În raport cu puterea executivă, puterea legiuitoare era aceea care definea rolul principal tocmai datorită faptului că era o expresie a voinței directe a tuturor stărilor sociale. În legătură cu reprezentarea acestora, este de subliniat modul realist în care a fost conceput. În raport cu stadiul de evoluție social-politică a Moldovei, M. Kogălniceanu a considerat că reprezentarea nu se putea face decît pe colegii electorale, în ciuda faptului că în acest mod erau defavorizate masele populare, țărănimea mai ales. Era, de altfel, o concepție modernă care caracterizează în general gîndirea politică a fruntașilor revoluției din Moldova, constrînși să țină seama — în elaborarea soluțiilor — nu numai de ponderea deosebită a boierimii în viața politică, ci și de adversitatea puterilor suzerană și protectoare față de un regim politic bazat pe participarea masivă a maselor populare.

Programul revoluționar din Muntenia inserat în „Proclamația de la Islaz” prevedea la art. 4: „Adunarea generală compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor soșietății”¹⁹. El exprima, prin urmare, necesitatea constituirii unui corp legislativ în care să fie reprezentate

¹⁷ An. 1840, III, p. 134.

¹⁸ *Ibidem*, p. 142.

¹⁹ *Ibidem*, I, p. 495.

toate stările sociale. Sub acest raport, în expunerea de motive a documentului menționat se preciza că, conform unu obicei străvechi, conducătorii revoluției restituiau tuturor stărilor sociale dreptul de reprezentare în Adunarea generală. Începînd din acel moment, se promitea „alegerea largă, liberă, dreaptă, unde tot românul are dreptul de a fi chemat și unde numai capacitatea, purtarea, virtuțile și încrederea publică să-i dea dreptul de a fi ales”²⁰. Se abolea astfel orice privilegiu de clasă sau orice criteriu de avere în desemnarea reprezentanților națiunii în Adunarea generală. Singure capacitatea, virtuțile personale și încrederea publică constituiau din acel moment normele de bază ale reprezentării în forul legislativ al țării.

Conform prevederilor din programul menționat, urma să se constituie îndată o Adunare generală extraordinară, numită constituantă, în care vor fi reprezentate „toate interesele sau meseriile nației”, menită să doteze țara cu o Constituție „pe temeiul acestor 21 articole decretate de poporul român”²¹. Lăsînd moștenire o Constituție, Adunarea generală extraordinară va redacta totodată o legiuire în care va consemna dreptul poporului de a-și alege periodic, la cinsprezece ani odată, „deputați extraordinari” care, reuniți să constate măsura în care prevederile constituționale mai concordau cu noile realități și „să introducă și formele cerute de spiritul epocii”²². Schimbîndu-se periodic normele constituționale și introducîndu-se dispoziții capabile să răspundă noilor necesități de dezvoltare, se împiedica în felul acesta „vrednica de plîns nevoie de a se cere reforme cu mîna armată”²³. Frunțașii revoluției sperau că în acest chip va fi evitat pe viitor orice cataclism social, orice revoluție, întrucît schimbările necesare vor fi automat efectuate de această Adunare generală extraordinară.

În același program al revoluționarilor munteni, în art. 7, se prevedea responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor publici²⁴. Era liber oricine — cum se anunța prin proclamația nr. 192 din 7 iulie — „a vorbi și a scrie, luînd în cercetare faptele guvernului și a-i cere socoteală la vreme în generala Adu-

nanță”²⁵. Corpul legiuitor era înzestrat cu funcția de a exercita un control permanent asupra activității guvernamentale și, în general, a administrației.

Difuzate concomitent cu izbînda revoluției în cele mai multe localități, principiile acestora proclamate erau, de asemenea, dezbătute în presa periodică apărută. La 14 iunie 1848, de pildă, în „Reforma” Al. I. Crețulescu condamna Adunarea obștească regulamentară care stabilea „datoriile țaranului, neguțătorului, meșterului”²⁶, fără ca să-i consulte. Legile elaborate în epoca regulamentară — mai afirma el — nu exprimau voința tuturor locuitorilor țării, „ci voința cîtorva, căci de ea ar fi fost voința obștească, ele ar fi fost făcute pentru binele tuturor, și n-ar fi dat unora numai drepturi și altor numai datorii”²⁷.

Formula propusă de frunțașii revoluției realiza, prin chemarea tuturor straturilor și claselor sociale, o veritabilă Adunare obștească menită a reprezenta toate interesele. Întrucît acest organism avea un rol esențial, anume acela de a elabora legi-considerate „temeiul viitoarei noastre fericiri”²⁸ — cetățenii — anunțați că convocarea Adunării obștești era iminentă — erau chemați să numească drept reprezentanți numai pe aceia care erau animați de „folosul obștesc”, să nu se lase amăgiți de falși apărători ai intereselor poporului sau, mai grav, să nu-și vîndă „glasul pe bani sau pe făgăduințe”.

Ezitănd să ia măsuri pentru convocarea Adunării obștești, guvernul provizoriu ținea să ratifice actele sale prin convocarea unor reuniuni populare și prezentarea în fața acestora a unor dări de seamă. La 15 iunie 1848, în discursul pronunțat pe Cîmpia Filaret devenită a Libertății, I. Voinescu II anunța, totuși, că în curînd „se va decreta chemarea obștescilor Adunașe constituante”²⁹ deschizîndu-se apoi campania electorală. Atunci însă — preciza el — guvernul provizoriu „va da socoteala de întrebuintare ce a făcut cu puterea ce i-ați încredințat”³⁰. Dacă își va fi îndeplinit misiunea „după dorința popoului, nu va avea dreptul la nici o recunoștință” pentru că, în fond, n-a făcut decît să-și împlinească „o datorie”. Dacă însă „nu va fi răspuns la misia

²⁰ *Ibidem*, p. 492.

²¹ *Ibidem*, p. 496.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, II, p. 334.

²⁶ *Ibidem*, I, p. 576.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 578.

²⁹ *Ibidem*, p. 591.

³⁰ *Ibidem*.

sa, singura facere de bine ce cere de la popor, este de a porunci darea lor sub judecată ca trădători ai patriei”³¹.

Tot în scopul dobândirii girului privind activitatea desfășurată, în absența Adunării obștești considerată forul suprem de ratificare a activității guvernamentale, la 14 iunie 1848 guvernul provizoriu anunța prin proclamația nr. 20 hotărîrea sa ca, pînă la alegerea și convocarea forului legislativ, să dea ascultare „deputaților trimiși din partea cetățenilor, ca să arate guvernului dorințele, bănuielele sau orice păsuri ale mulțimii”³². Treptat, pe măsură ce convocarea adunării era amînată, modalitatea aceasta de sancționare a activității guvernamentale dobîndea o mare pondere. Numeroase deputațiuni din județe veneau în București să exprime guvernului provizoriu doleanțe sau acordul față de politica promovată³³.

În problema esențială însă, cum era aceea agrară, neputînd depăși impasul în care intrase, întrucît anunțase abolirea servitutiilor feudale și emanciparea clăcașilor — fapt ce determinase o amplă și profundă mișcare țărănească — guvernul provizoriu se adresa prin proclamații speciale atît sătenilor³⁴, cît și proprietarilor de moșii³⁵ să aștepte în liniște hotărîrea Adunării obștești. Este de remarcat că, refuzînd să recurgă la măsuri radicale și adoptînd o atitudine legalistă, guvernul provizoriu își declina competența în soluționarea uneia dintre problemele fundamentale ale revoluției, transferînd-o corpului legislativ al țării. Tărăgănarea convocării Constituantei, concomitent cu ascuțirea contradicțiilor sociale, determina guvernul să meargă chiar mai departe în descoperirea unor forme intermediare de consultare a sătenilor și stăpînilor de moșii. La 9 iulie, guvernul decreta constituirea Comisiei proprietății³⁶, urmînd ca pînă la deschiderea Constituantei organismul acesta să se pronunțe prin reprezentanți aleși din toate județele țării asupra modalității de concretizare a art. 13.

Tergiversarea organizării și convocării Adunării Constituante se datora, printre altele, nu numai implicațiilor desfășurării revoluționare, ci și faptului că, dacă principal avuse-

seră un punct de vedere comun, fruntașii revoluției împărțeau păreri diferite în privința modalității concrete de constituire a corpului legislativ. După multe deliberări, de abia la 28 iunie erau publicate „Basurile constituante” stabilite de guvernul provizoriu³⁷. Survenind complotul contrarevoluionar de la finele lui iunie, normele acestea de organizare a Constituantei — care, printre altele, erau și incomplete — sînt revizuite și amendate grație presiunii exercitate de grupul din jurul lui N. Bălcescu. La 9 iulie, apreciindu-se că pericolul extern fusese îndepărtat, preciza că „chemarea reprezentanților țării” era trebuința primordială, resimțită de orice român³⁸. În ciuda existenței normelor din 28 iunie, grupul acesta considera că nu era cunoscut „chipul cu care guvernul a chibzuit a se face alegerile”. De fapt, era exprimată necesitatea de a acorda largi drepturi electorale considerîndu-se că de acestea depindea însuși caracterul corpului legislativ, compoziția lui politică.

Sub presiunea evenimentelor, dar mai ales a profunde mișcări social-politice din țară și a insistențelor unor fruntași radicali — N. Bălcescu și A. G. Golescu mai ales — care considerau că Adunarea națională era instituția „de care spînzură soarta nației”³⁹, la 14 iulie, prin decretul nr. 258 conducerea revoluției se pronunța în chip definitiv asupra modalității alegerilor. „Chemat prin încrederea publică a lua cîrma țării în împrejurări atît de grave”, guvernul provizoriu — după cum își justifica tergiversarea — a vrut „să întemeeze și să asigureze Constituția”, depunînd apoi puterea în mîna aleșilor națiunii, chemați să formeze un guvern stabil⁴⁰. Dar comploturile și intrigile reacțiunii — după cum mai spunea — l-au împiedicat să dea curs dorinței exprimate. Apreciînd că la jumătatea lunii iulie pericolul extern care planase asupra revoluției dispăruse, guvernul provizoriu anunța decizia de a convoca „cît mai curînd generala Adunanță Constituantă”⁴¹.

Era redefinit locul și rolul corpului legiuitor, subliniindu-se că el va reprezenta principiile și interesele întregului popor. Elaborînd „șarta constituțională” pe temeiul celor 21 principii programatice, puterea legiuitoare va adopta, totodată, „legile fundamentale ale organizării

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 570.

³³ *Ibidem*, II, p. 205 și următ.

³⁴ *Ibidem*, I, p. 615.

³⁵ *Ibidem*, p. 620.

³⁶ *Ibidem*, II, p. 359.

³⁷ *Ibidem*, p. 168—169.

³⁸ *Ibidem*, p. 377.

³⁹ *Ibidem*, p. 621.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 495—496.

⁴¹ *Ibidem*, p. 496.

țării”, încheindu-și activitatea prin „alegerea Domnului”⁴². Unii publiciști grupați în jurul „Popolului Suveran” — cum scriau la 19 iulie — considerau că, odată întrunită, Adunarea Națională ar fi avut menirea să hotărască chiar „unirea Moldovei cu Țara Românească”, reconstituindu-se astfel „România” și asigurându-i calea spre „mărire și adevărată fericire”⁴³. O poziție similară adoptă și grupul de publiciști de la „Pruncul român”⁴⁴, sub influența lui C. A. Rosetti.

Conform decretului menționat, Constituanta era alcătuită din 250 de deputați, împărțiți „în proporție, pe județe și pe capitale”, câte unul la fiecare 10 000 de locuitori⁴⁵. Era astfel abandonată concepția din reglementarea din 28 iunie după care Adunarea națională ar fi trebuit să aibă 300 de deputați⁴⁶, repartizați proporțional în funcție de cele trei categorii de interese: stăpîni de moșie, burghezie și țărănime.

Alegător era considerat orice român, „de orice religie, de orice stare liberă, independentă în vîrstă de 21 de ani”⁴⁷ și — cum se mai completa în decretul din 14 iulie — „a cărui purtare nu va fi fost defăimată prin act public”⁴⁸. Prin cuvîntul român se înțelegeau pămînteni, români din toate „părțile României”, așezați în țară în „orice vreme”, precum și „pămînteniți de orice religie ar fi”⁴⁹. La 2 august însă, prin decretul nr. 393 Locotenentă Domnească hotăra că orice străin stabilit în Muntenia, plătitor de dajdie, „nefiind sub protecția străină, are toate drepturile de pămînteam și prin urmare de alegător și ales; cu cît mai virtos frații români din Moldova, Transilvania și celelalte țări românești statorniciți în țara noastră”⁵⁰, se vor bucura de depline drepturi electorale. Prin decretul menționat erau împămînteniți deci nu numai românii din celelalte provincii istorice, ci și străinii care erau supuși la aceleași obligații fiscale cu locuitorii muntenii.

Orice român cu calitățile menționate dobîndea dreptul de a vota direct „în alegerea deputaților Constituantei și celorlalte Adunări ordinare”⁵¹. Voind să evite în acele

împrejurări, „adunări prea numeroase de popor”, cu atît mai mult cu cît „o parte dintre români nu sînt încă preparați cu cunoscînța alegerilor”, guvernul hotăra pentru țărănime votul îndoit⁵². Acesta consta în reunirea unor grupuri de cetățeni care în adunări primare desemnau un număr de deputați alegători. Aceștia se întruneau apoi alegînd reprezentanții în Adunarea Constituantă. Erau eligibili — după hotărîrea din 28 iunie — orice român în vîrstă de 25 de ani care merită încredere și a cărui conduită „nu va fi defăimată prin act public”⁵³. Prin decretul din 14 iulie, însă, se făcea doar precizarea că alegătorii primari și deputații alegători trebuiau să aibă vîrsta minimă de 21 de ani⁵⁴, fără a se mai pune aici vreo altă condiție de vîrstă pentru eligibilită din Constituanta. În instrucțiunea din 19 iulie, guvernul revenea cu precizarea că eligibili în Constituanta nu puteau fi decît aceia care aveau cel puțin 25 de ani⁵⁵.

Alegerile primare se desfășurau în fiecare comună conform sistemului ca la 25 de familii să fie desemnat un deputat alegător. Inițial, fără să adopte un criteriu riguros de proporționalitate, guvernul hotărîse desemnarea, în adunările primare, a cîte patru reprezentanți de fiecare sat⁵⁶. Cătunele cu mai puțini de 13 familii constituiau o unitate electorală cu satul vecin⁵⁷. În cazul satelor mai mari care depășeau 36 de familii, unde trebuiau desemnați mai mulți deputați alegători, locuitorii nu se vor despărți pe grupuri de cîte 25 de oameni, ci vor rămîne laolaltă alegînd numărul de deputați la care aveau dreptul.

Conform dispozițiilor incluse în decretul guvernului, alegerile deputaților pentru Constituanta trebuia să aibă loc în reședințele de județe. Bucureștii și Craiova, dat fiind populația mai numeroasă, organizau alegerile în două colegii: unul pentru oraș, altul pentru județ. În fiecare adunare alegătoare se constituia mai întîi un comitet însărcinat să alcătuiască listele candidaților și să conducă alegerile. La sate, în alegerile primare, comitetul era compus din „preotul cel mai venerabil”, candidatul de învățător și aleși. La orașe, membrii municipalităților vor alcătui comitetul

⁴² *Ibidem*, p. 497.

⁴³ *Ibidem*, p. 628—629.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 485.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 497.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 168—169.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 497.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 168—169.

⁵⁰ *Ibidem*, III, p. 162.

⁵¹ *Ibidem*, II, p. 497.

⁵² *Ibidem*, p. 168—169, 497.

⁵³ *Ibidem*, p. 168—169.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 498.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 601.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 168—169.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 498.

menționat. Pentru București și Craiova, „în fiecare despărțire de comisie se va alege de către deputații mahalalelor un comitet“. În colegiile destinate a desemna deputați în Constituantă, comitetul menționat se alcătuiă din cinci membri, în care președinte va fi administratorul, acompaniat de patru membri aleși de colegiu și doi secretari.

Se hotăra, în decretul din 14 iulie, ca alegerile primare să se desfășoare în toată țara, la 9 august, iar alegerile pentru Constituantă la 18 august. Se cerea ca „deputații alegători“ să se afle în reședința de județ la 14 august, cu patru zile înainte de alegeri, spre a asista la „trei ședințe preparatorii“ și spre a putea cunoaște astfel „meritele candidaților după profesia lor de credință“.

Sub raportul procedului de vot, același decret, de la jumătatea lui iulie, preciza că atât alegerile primare, cât și cele definitive se vor face prin „trecerea acelor ce primesc pe candidatul de deputat la dreapta și acelor ce nu primesc la stînga scriitorului comitetului“. Votul era deci deschis. După alegere, deputații erau acreditați fie către Comitetul județean „prin împuternicirea adevărită cu sigiliul și pecetea satului“, fie către Constituantă „prin document adevărit de Comitetul definitiv⁵⁸. După efectuarea alegerilor, listele cu voturile obținute de candidați vor fi publicate. Deputații alegători sau ai Constituantei vor putea fi de orice profesie sau meserie, inclusiv clerici.

Pe județe, totalul celor 250 de deputați preconizat prin decretul din 14 iulie, era repartizat astfel: Slam Rîmnic 9, Brăila 4, Buzău 14, Prahova 19, Ialomița 8, Ilfov 15, Dîmbovița 14, Vlașca 12, Teleorman 16, Muscel 8, Argeș 16, Olt 11, Romanai 14, Vilcea 16, Dolj 21, Gorj 14, Mehedinți 20, capitala București 16, orașul Craiova 3⁵⁹. Este de remarcat că modalitatea aceasta de reprezentare în Constituantă este de fapt un compromis între cele două păreri extreme ce se înfruntau: votul pe categorii de interese și votul universal. În proiectul de Constituantă din 28 iunie 1848 se preciza că reprezentarea urma să se facă în funcție de trei categorii de interese: proprietatea, prin care se înțelegea marea boierime; comerțul, industria, capacitatea și inteligența; sătenii⁶⁰. Conform acestei repar-

tizări, eligibilitii în Constituantă urmau să aibă următoarea compoziție. Din totalul de 100 deputați proprietari, 50 ar fi fost dați de București, 16 de Craiova și 34 de restul orașelor țării, câte 2 de fiecare județ. Cel de-al doilea element, burghezia, ar fi trebuit constituit de 40 de reprezentanți ai comercianților, 40 ai industriei și 20 ai capacității și inteligenței. Sub aceste ultime denumiri se înțelegeau: medici, profesori, avocați cu diplome, autori, artiști și spițeri. Aceștia se vor aduna din toată țara în București, alegîndu-și reprezentanții în proporția arătată cu majoritate absolută de voturi. Elementul sătesc, țărăniimea, dădea 100 de deputați, câte 1 la 3 400 familii. Repartizată pe județe, situația era astfel: Slam Rîmnic 4, Brăila 2, Buzău 6, Prahova 7, Ialomița 3, Ilfov 9, Dîmbovița 6, Vlașca 5, Teleorman 6, Muscel 3, Argeș 7, Olt 4, Romanai 6, Vilcea 7, Dolj 10, Gorj 7, Mehedinți 8.

Poziția aceeași de divizare a locuitorilor pe categorii de interese și de reprezentare a lor în mod egal, câte 100 de deputați, în ciuda faptului că ponderea numerică a celor trei elemente era total deosebită, era avantajoasă pentru boierime. În acest sens, dr. I. Sibineanul în articolul *Dreptatea* din „Pruncul român“ considera că era nedrept ca 7 000 de proprietari să beneficieze de 100 mandate, 50 de mii de literați, artiști, negustori și meseriași să aibă tot 100 de locuri, în timp ce majoritatea copleșitoare a poporului, cei 1 850 000 de țărani, să posede doar 100 de mandate⁶¹. Același autor aprecia că „dreptatea proclamată, care nu poate fi întemeiată pe nici un alt principiu decît numai pe dreptul omului“ impunea o altfel de repartizare a mandatelor: 15 deputați proprietari, 7 deputați ai stării a treia și, în sfîrșit, 278 deputați plugari. Vorbind în numele săteanului, I. Sibineanul sublinia necesitatea „de a trimite în Obșteasca Adunare un număr de deputați potrivit cu mărimea clasului său, ca așa dreptate proclamată să se poată deduce la culmea sa“.

Dar, pentru că Adunarea Constituantă era chemată să pună bazele instituționale ale noului regim, guvernul trebuia să țină, totuși, seama de necesitatea de a avea deputați cu pregătire politico-legislativă. Desemnarea lor judicioasă nu putea fi făcută în funcție de

⁵⁸ *Ibidem*, p. 499.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 499—500.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 168—169.

⁶¹ *Ibidem*, p. 530—532.

criteriul repartizării în proporții egale a celor trei mari grupuri de interese. N. Bălcescu, cel care lupta pentru votul universal, era cel mai ardent opozant al votului pe categorii de interese⁶². Este cert că numai insistențele fruntașilor radicali ai revoluției determinau guvernul să reconsidere principiul repartizării în Constituantă și să emită decretul din 14 iulie.

N. Bălcescu nu este nici de această dată total de acord cu guvernul⁶³, care principal decreta votul universal⁶⁴, dar în practică îl mistifica. El este nemulțumit de împărțirea alegătorilor în două categorii și, mai ales, de transformarea țăranilor în cetățeni cu drepturi politice incomplete. Cum remarca „Popolul suveran” într-un comentariu, alături de libertatea tiparului și garda națională, „întinderea largă și nelimitată a dreptului de alegere pentru compoziția Adunării generale sînt singura cheazășuire a Constituției”⁶⁵. La 23 iulie 1848, în articolul *Despre Adunarea Națională*, „Popolul Suveran”, aflat sub influența lui N. Bălcescu, considera că numai prin „chemarea întregă a poporului la întrebuintărea suveranității sale se va putea îneca viclenele cugete ale inamicilor românului, cum și nelegiuitele uneltiri ale celor nevegchiați, intriganți cari se mai măgulesc încă cu ideia că se poate răpi libertatea din minile unui popor deștept”⁶⁶.

Criticînd dispoziția guvernului de a se exercita „votul în două graduri”, grupul acesta de fruntași politici aprecia că atunci cînd țara întregă va alege direct, reprezentanții națiunii vor fi sprijiniți „cu inimă de întreaga țară”. Pretextul invocat de guvern, cum că poporul nu este experimentat, era combătut. Se susținea că „mulți mult timp au purtat cîrma acestei țări fără a fi învățat la școală arta de a binecîrmui”. Cerînd poporului votul, guvernul ar fi trebuit să cunoască că, indiferent de pregătirea politică, el totdeauna a știut să-l exprime în funcție de interesele vitale ale țării, căci „glasul poporului este glasul lui Dumnezeu”. Adunarea Constituantă va fi puternică numai în măsura în care se va baza „în totimea poporului”, în voința acestuia.

Decretul din 14 iulie anunța deschiderea Constituanței la 25 august. Deputații, din ziua alegerii pînă la închiderea sesiunii, vor primi zilnic cîte 15 lei „pentru întîmpinarea neapăratelor cheltuieli”⁶⁷.

După deschidere, Constituanta va alege „o comisie preparatorie compusă de un president care va fi cel mai bătrîn dintre toți” și din doi secretari aleși. Misiunea acestei comisii era de a verifica „titlurile majorității deputaților”. În afară de funcția ei primordială, aceea de a elabora legile organice ale statului în concordanță cu principiile revoluției, Constituanta va desemna un guvern interimar care va sta în fruntea țării „pînă la alegerea și întărirea noului Domn”.

Cîteva zile mai tîrziu, la 19 iulie, prin instrucțiunea nr. 314 guvernul provizoriu expunea o serie de detalii referitoare la alegerile pentru Constituantă⁶⁸. Se dădeau indicații suplimentare asupra modului de constituire a adunărilor primare în orașe și sate, subliniindu-se că în cazul orașelor populate se va alcătui cîte o adunare sau colegiu de alegere pe vopsele sau, în cazul Bucureștilor, pe comisii. Se mai preciza că Comitetele colegiilor primare vor alcătui liste cu cei nedreptățiți la vot, care vor fi încheiate la 4 august. Timp de 4 zile apoi vor putea fi făcute reclamații sau contestații. Aceleași comitete vor anunța alegătorii „cu trei zile înaintea celei hotărîte pentru alegere, ziua și ceasul cînd trebuie a se deschide adunarea”. Cînd alegerile nu se vor încheia într-o zi, vor fi prelungite în zilele următoare. Fiecărui deputat alegător i se va da „un bilet cu pecetea satului, a orașului, a comisiei sau a despărțiri” în care figura numele și prenumele, precum și denumirea satului sau orașului.

În privința adunărilor alegătoare, se indica necesitatea ca deputații acestora să fie prezenți la reședința județului cu 4 zile înainte de vot. Timpul acesta va fi folosit „spre a se împreuna unul cu altul și a se aduna și toți împreună în ședința pregătitoare spre a cerceta pe aceia ce se propun de candidați de deputați, a-i face să vorbească înainte-le, a-și arăta principiile și cum au de gînd să lucreze în Adunantă”. Se mai preciza că, spre deosebire de „adunările primare” unde se exprima deschis, prin trecerea la dreapta sau la stînga

⁶² *Ibidem*, p. 495—500.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, III, p. 383.

⁶⁵ *Ibidem*, II, p. 778.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 703—704.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 499—500.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 599—603.

președintelui, votul în adunările alegătoare era „secret prin bilețuri (șorțuri)”. Se explica, de asemenea, mecanismul votului. Mai întâi, se preciza că votul era direct neputînd fi exprimat prin „vechil” sau înscris dinainte. Totodată, un elector nu putea participa decît la o singură adunare. Fiecare alegător va primi un bilet pe care va scrie „un număr de atîtea nume de deputați, pe cît va trebui să trimită acel județ”. Deoarece adunarea era prea numeroasă, „aceste bilețuri sau șorțuri pot și a nu fi scrise în sala adunării și înaintea scriitorului (mesei) comitetului și fiecare alegător este liber a aduce biletul său, după ce l-a scris sau a pus de l-a scris afară din adunare”. „Biletele” acestea erau depuse apoi „în cutia hotărîtă”. Votul nu va putea ține mai mult decît pînă la 7 seara. Dacă însă alegerile nu se vor termina, după ce se va închide și pecetlui, cutia voturilor urma a fi dată în grija magistratului. În caz că un bilet conținea mai mulți deputați decît numărul cuvenit de ales, cei din urmă care prisoseau erau considerați eliminați. Înregistrînd voturile, președintele „va proclama înaintea adunării de reprezentanți ai popoului român pe aceia ce vor fi dobîndit glasuri mai multe”. Situația electorală va fi transmisă apoi Ministerului de Interne.

În timpul desfășurării alegerilor, președintele adunării alegătoare se va îngriji de asigurarea liniștii publice, recurgînd, în caz de nevoie, chiar la concursul dorobanților. Pentru evitarea unor eventuale ciocniri sau violențe, se interzicea alegătorilor de a se prezenta la vot înarmați.

Lansat cu toată energia în campania electorală, guvernul, printr-o ordonanță a Ministerului de Interne către poliția Bucureștilor, din 16 iulie trimitea 2 000 de exemplare din decretul recent publicat⁶⁹. Cerea a fi răspîndite „prin comisarii despărțirilor pe la locuitorii acestei capitale, obștînd și prin baraban, spre cea mai obștească și întinsă publicitate”. Totodată, Poliția era chemată să instruiască pe comisari în legătură cu comitetele „ce sînt a se alege la fiecare despărțire de către deputații mahalalelor”. Peste cîteva zile, Consiliul municipal și Poliția Bucureștilor erau din nou solicitate pentru a grăbi măsurile de organizare a alegerilor⁷⁰. Tot la 16 iulie,

Ministerul de Interne adresa o circulară către toate județele țării solicitînd să se facă publicitate în privința modalității de alegere a deputaților pentru Constituantă și să se ia măsuri efective conform ultimului decret⁷¹.

Conducînd campania electorală, chiar de la început Ministerul de Interne se izbea de o anumită inerție. La 20 iulie, administratorii de județe din Gorj și Buzău, de pildă, considerau că datele de 9 și 18 august fixate pentru alegerile primare și definitive erau prea apropiate. „Sorocul” era deci „de tot scurt de a se da în cunoștința tututor locuitorilor sateelor și a se pătrunde”⁷². Propuneau, de aceea, amînarea lor cu cîte zece zile. Conducerea revoluției se afla într-o situație dificilă. Era acuzată de grupul de fruntași radicali de tergiversare, în timp ce administratorii solicitau un răgaz mai mare pentru pregătirea campaniei în condiții bune. Ținînd cont de realitățile din județe, la 26 iulie Locotenența Domnească emitea decretul nr. 344 prin care în temeiul propunerilor administrațiilor locale stabilea noi date, anume: 19 august pentru alegerile primare și 29 august pentru cele definitive⁷³. Se fixa, totodată, ziua de 6 septembrie pentru deschiderea Constituantei la București.

Decisă să respecte data menționată, la 3 august Locotenența Domnească hotăra alcătuirea următoarelor comisii: „pentru întocmirea Constituției, pentru organizarea judecătorească, pentru organizația puterii armate, pentru administrație, pentru finanțe, pentru școli, pentru comerț”⁷⁴. Aceași Locotenență numea din rîndul fruntașilor revoluției și membrii diferitelor comisii invitîndu-i să se reunească la 6 august spre a dezbate și elabora „proiecte deslușitoare și potrivite cu trebuințele de acum ale nației”. Se intenționa astfel ca la deschiderea Constituantei, deputaților să li se prezinte spre dezbateri și sancționare diferite proiecte menite a se organiza profund structurile economico-politice și administrative ale societății românești.

În ciuda acestor decizii oscilante și a tergiversării activității efective de organizare a campaniei electorale, încă de la începutul revoluției s-a desfășurat o propagandă susținută în jurul corpului legiuitor în care urma să fie reprezentate toate păturile și clasele

⁶⁹ *Ibidem*, p. 536–537.

⁷² *Ibidem*, p. 638–639, 640.

⁷³ *Ibidem*, p. 749.

⁷⁴ *Ibidem*, III, p. 194–195.

⁶⁹ *An. 48*, II, p. 535–536.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 690–691.

sociale. Difuzarea programului revoluționar era însoțită de reuniuni populare unde erau comentate uneori amplu semnificația principiilor proclamate. Locuitorii luau astfel cunoștință că-și vor trimite reprezentanți în Adunarea națională.

Instrucțiunile către comisarii de propagandă elaborate la sfârșitul lui iunie 1848 — după înfrângerea tentativelor contrarevoluționare — cereau o activitate deosebită spre a se asigura organizarea unei Adunări constituționale „însuflețită de duhul revoluționar“, deoarece numai astfel națiunea putea fi salvată „de război civil și de anarhie“⁷⁵.

După încercările contrarevoluționare, guvernul solicita comisarilor de propagandă să fie circumspecți în alegerea deputaților, deoarece erau oameni „înșelători“ care s-au aflat la început de partea revoluției și au trecut apoi de partea Căimăcămiei reacționare⁷⁶. Comisarii să arate poporului necesitatea de a fi vigilenți, de a desemna deputați numai pe aceia dintre locuitori cu „o viață nepătată în trecut și cu o simpatie sinceră“ față de noile realități înălțate de revoluție. „Se vor alege dar cât se va putea mai mult din oamenii cei noi și prieteni vechi ai poporului, cât se va putea mai mult dintre țărani mai deștepti și dintre popii mai vrednici“⁷⁷. În județe, la sfârșitul lunii iunie 1848, se ducea o activitate deosebită în acest sens. În Pitești, la o reuniune populară, se cerea locuitorilor să reflecteze cu maturitate asupra omului ce va fi „representant al județului“, încât să trimită în Adunarea obștească pe acela care le va exprima cel mai bine interesele⁷⁸.

După stabilirea condițiilor concrete de organizare a Constituantei, conducerea revoluției acționa în vederea făuririi unui corp legislativ devotat noilor principii proclamate. La sfârșitul lunii iulie, în instrucțiunile către comisarii de propagandă ministrul de interne, N. Golescu, sublinia necesitatea unei activități politice în acest sens, deoarece Adunarea națională trebuia compusă din deputați însuflețiți „de duhul revoluționar“⁷⁹. Pentru atingerea acestui obiectiv, comisarul era îndatorat să depisteze oamenii devotați, sinceri, capabili animați de noile principii pe care să-i cheme la reședin-

țele administrative spre a le lumina mai bine sensul și spiritul „Constituției“. Numai astfel revoluția începută — preciza el — va putea fi desăvârșită prin concursul Adunării naționale. Ideea aceasta a unei activități prealabile în județe în vederea depistării unor locuitori care ar putea figura printre candidați și eventual deputați era transmisă de același N. Golescu administratorilor de județe, printr-o circulară din 6 august⁸⁰. Se solicita să se informeze Ministerul de Interne despre acei „adevărați români și cu merite cerute a fi deputați în Constituanta Adunare“, spre a le populariza numele. Totodată, administratorii de județe erau invitați să utilizeze „toate mijloacele ce sînt ertate unui om onest ca să se aleagă aceia ce vor avea opinia publică cu desăvîrșire pentru dinșii“⁸¹.

Preocuparea aceasta pentru desfășurarea unei campanii electorale într-un spirit de desăvîrșită libertate de opinie, de îndepărtare a temerii și neîncrederii, de manifestare spontană a celor mai nobile sentimente constituia și pentru presă un obiectiv al activității propagandistice. „Popolul suveran“, într-un articol consacrat Adunării naționale la 23 iulie, după ce exprima nemulțumirea că nu se acționează mai rapid pentru alcătuirea corpului legislativ, socotea că guvernul n-ar fi trebuit să deschidă campania electorală pînă ce n-ar fi dezarmat integral reacțiunea din țară⁸². Redactorii periodicului influențat de N. Bălcescu se temeau că locuitorii vor fi împiedicați să se pronunțe pentru candidații însuflețiți de principii revoluționare. În același periodic, Cezar Bolliac atrăgea atenția asupra însemnătății deosebite a alegerilor. Deputații aleși în concordanță cu principiile revoluționare încetau de a mai fi apărătorii unei caste privilegiate — cum se manifestaseră cei mai mulți dintre boierii din Adunările obștești — fiind animați de „interesul țării“⁸³. Intrînd în corpul legiuitor, ei vor deveni un subiect al atenției publice. Ideile și pozițiile lor vor fi ascultate nu numai de „un public inteligent“, ci de întreaga țară prin imprimarea alocuțiunilor lor în presa periodică. Vorbînd de semnificația alegerilor, Cezar Bolliac arăta de aceea locuitorilor că erau chemați să desemneze „părinții patriei“. Se va realiza astfel actul „cel mai mă-

⁷⁵ *Ibidem*, II, p. 202.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 202—203.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 208.

⁷⁹ *Ibidem*, III, p. 108.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 252.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*, II, p. 702.

⁸³ *Ibidem*, III, p. 265.

reț prin care se va atesta naționalitatea noastră pierdută, prin care se va începe viața noastră politică și existența noastră”⁸⁴.

Se impunea vigilență pentru ca reacțiunea să nu folosească alegerile în scopurile ei egoiste și să înceapă astfel „glasul popoului”. Dacă reacțiunea ar triumfa în alegeri — mai spunea el — „viitorul nostru va fi miseria și singeroase lupte, va fi un șir de revoluții și contrarevoluții”. De aceea, alegătorii trebuiau să-și dea votul candidaților animați de interesul patriei, de noile idei social-economice și politice. Se impunea, de asemenea, spirit de circumspecție, spre a se distinge oamenii care credeau cu sinceritate în noile idei de aceia care mimau adeviziunea față de revoluție. Nu se putea acorda încredere acelor „inimici ai progresului și ai libertății”, care și-au făcut stare de abuzuri, jafuri și prevaricațiune⁸⁵. În fața imperativului de a asigura în Adunarea națională oameni capabili și devotați revoluției, indiferența mai ales a păturilor sociale progresiste — cum erau, de pildă, comercianții — trebuia abandonată⁸⁶.

Preocupat să imprime campaniei electorale un caracter revoluționar, să orienteze lupta dintre candidați în funcție de interesele mari ale țării înscrise în program, guvernul se străduia să mențină în țară tot ceea ce reprezenta — după el — capacitate⁸⁷, adică oameni instruiți. Totodată, la 23 iulie invita boierii risipiți prin țară sau plecați în străinătate, ostili revoluției, dar chemați să participe și ei „la grelele și prețioasele începînd lucrări, pentru statornicirea nouălor instituții ale patriei”⁸⁸.

Pe planul activității locale, în județe, de la jumătatea lunii iulie, începuse o vie activitate de pregătire a alegerilor. Comisarii de propagandă și chiar administratorii intenționau să realizeze o pregătire temeinică, să pătrundă în sate și să explice țăranilor îndeosebi noile drepturi și îndatoriri. Activitatea aceasta, începînd cu data de 1 august, era coordonată de un Comitet central electoral, ales în București, la „Clubul regenerației”. Membrii acestui comitet, în număr de 19, fuseseră desemnați „prin balotație”, în ordinea voturilor primite.

Cezar Bolliac, I. C. Brătianu, D. Bolintineanu, Alecu Golescu, C. Bălcescu, C. A. Rosetti, părintele Ioan Zmagoveanu, C. Crețulescu, Duca, R. Golescu, Gr. Grădișteanu, A. Zane, Ioan C. Cantacuzino, Ioan A. Filipescu, C. Racotă, Grigorie Pereț, Al. Orăscu, Chiri-loff, P. Teulescu⁸⁹.

Spre sfîrșitul lunii iulie, comisari ai județului Romanai se străduiau să facă pe săteni „să se pătrundă bine de chipul alegerilor primare mai întîi, apoi la vreme voi pași și la cele definitive unde se cerea o și mai mare activitate”⁹⁰. C. Paleologu, comisar în județul Olt, adunase la reședința unei plăși „pe toți candidații satelor în rînduri, ca membri ai comitetelor primare”, unde le-a „deslușit cu amănuntul acele instrucții”⁹¹. Totodată, sub-administratorul a trimis „ordine” pe la sate⁹². În primele zile ale lui august comisari ai județului Brăila subliniau că în orașul menționat avuseseră loc chiar dezbateri publice, „în clubul de aici” asupra stipulațiilor electorale ale guvernului. Dezbaterile art. 12 — subliniau cei doi comisari — cauzează „mare confuzie între locuitorii acestui oraș din cari unii protestează că, afară din cei cunoscuți orașeni stabiliți nu poate avea altul dreptul de alegător, ci numai de ales”⁹³. Era vorba de o imprecizie a decretului din 14 iulie, care la art. 14 stipula că alegătorii primari și deputații alegători nu erau condiționați de un domiciliu. Brăilenii interpretau o asemenea dispoziție în sensul că cei nestabiliți în orașul lor puteau să figureze pe lista candidaților, dar nu dispuneau de dreptul de a alege.

Campania electorală se desfășura în unele locuri în condițiile luptei împotriva reacțiunii. Încă de la difuzarea programului revoluționar, boierimea făcuse din principiul anunțat al extinderii drepturilor electorale pînă la nivelul țăranimii, unul din principalele ei motive de nemulțumire⁹⁴. Angajată, totuși, în campania electorală, în județe mai ales, parte a reacțiunii tindea să asigure triumful reprezentanților ei în Constituantă. La 4 august, Chr. Marghiloman, administratorul județului Romanai, semnala faptul că Dincă Roșianu, Șerban Caramanliu și frații Broșteanu făceau presiuni asupra locuitorilor de „a-i alege pe dînșii,

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 266.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 357.

⁸⁷ *Ibidem*, II, p. 435.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 683.

⁸⁹ *Ibidem*, III, p. 158—159.

⁹⁰ *Ibidem*, II, p. 745, 749.

⁹¹ *Ibidem*, III, p. 65—66.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, p. 405.

⁹⁴ *Ibidem*, II, p. 379.

împrăștiindu-le și înfricoșeri, că tot ei o se rămâie pe capul lor în urmă”⁹⁵.

Spre jumătatea lunii august, campania electorală în județe era destul de avansată. Comisari de propagandă mai ales prin activitatea lor deosebită desfășurată în sate raportau că se întocmiseră deja listele de alegători pentru adunările primare⁹⁶. La 13 august, N. Opran, administrator al județului Mehedinți, cerea Ministerului de Interne permisiunea ca, în locul funcționarilor publici care puteau fi aleși deputați, să încredințeze misiunea aceasta subalternilor⁹⁷. C. A. Rosetti, ca interimar la Ministerul de Interne, arăta într-o rezoluție că puteau fi „reprezentanți ai nației toți funcționarii publici și chiar miniștri” urmînd ca Constituantă să decidă cine-i va substitui pe timpul dezbaterilor⁹⁸.

În alte județe — cum raporta la 15 august C. Meltiade, comisar în Muscel, Ministerului de Interne — activitatea în vederea pregătirii alegerilor avusese ca rezultat depistarea și propunerea citorva „persoane din acest district onorabilului Comitet de elecții”⁹⁹, spre a fi trecute pe listele de candidați. Patru comisari de propagandă din județul Romanați, urmînd dispoziția Comitetului electoral, recomandau drept candidat pentru Constituantă pe Ioan Arcescu, administratorul județului, Gheorghe Bălăcescu, secretar, Nica Rusu, subadministrator, Dimitrie Lăzărescu¹⁰⁰ etc. Printre aceștia se afla și preotul Radu Șapcă. Candidații propuși pentru Constituantă proveneau din medii sociale diferite: funcționari ai administrației, negustori, proprietari, învățători. Pe această listă nu figura numele niciunui sătean. Informații similare, cu numele bărbaților demni de misiunea de deputat furniza Ministerului de Interne, la 23 august, și administratorul județului Olt¹⁰¹.

În cîteva județe — cum arăta la 23 august I. Livaditu, comisar în Romanați — se efectuaseră chiar alegerile primare¹⁰². Între timp însă, la 16 august, Locotenența Domnească emitea decretul nr. 444 prin care cerea suspendarea tuturor alegerilor¹⁰³. Dispoziția aceasta găsea campania electorală în plină desfășurare,

bătălia ducîndu-se în acel moment — după întocmirea listelor — pentru desemnarea deputaților alegători. Suspendîndu-se campania electorală și neindicîndu-se alte date pentru alegeri, deputații desemnați sporadic în adunările primare primiseră dispoziția „să aștepte”¹⁰⁴.

Prin această hotărîre, Locotenența Domnească făcea o nouă concesie presiunii externe. În acest sens, A. C. Goleșcu informa pe A. G. Goleșcu că guvernul hotărîse să întreprindă campania electorală pînă ce va fi obținută sancționarea programului revoluționar de Poartă¹⁰⁵. Din discuțiile prealabile cu reprezentanți ai acestora la București — cum comunica N. Bălcescu lui A. G. Goleșcu, la 5 august — a reieșit dorința acestora de restrîngere a dreptului electoral. Adunarea Constituantă nu putea fi desemnată decît de cetățenii care știau să scrie și să citească. Numai aceștia se bucurau „de capacitatea cerută pentru exercitarea acestui drept”¹⁰⁶. Cei mai mulți dintre țărani mai ales, neputînd dobîndi calitatea menționată doar în răstimpul de zece ani de cînd fusese întemeiată școala satească, ar fi fost excluși de la viața politică. În perspectivă însă, pe măsură ce școala făcea avans, toți locuitorii țării puteau beneficia de drepturi electorale.

Suspendînd campania electorală și alegerile care începuseră deja, Locotenența Domnească comitea o gravă erorare. Tocmai întreruperea acestei activități a reprezentat adevărata măsură a seriozității cu care guvernul dorea convocarea Constituantei. Locotenența Domnească demonstrează prin atitudinea ei că prea mult a fost receptivă la influențele și presiunile externe, fapt care în ultimă instanță a contribuit la abandonarea propriilor dispoziții, la imposibilitatea constituirii unui for politic reprezentativ al țării.

Revoluția română de la 1848 ne apare astfel ca un fenomen care a sădit în rîndul maselor populare ideile moderne și democratice de organizare a instituțiilor politice, inclusiv a forului legislativ. Conceptul ca un instrument fundamental de guvernare politică, corpul legiuitor apare în viziunea și practica revoluției drept o emanație a intereselor burgheziei legată de masele populare, îndeosebi de țărănime. Românii transilvăneni îndeosebi — dată fiind

⁹⁵ *Ibidem*, III, p. 236.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 403.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 459.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 478—479.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 667.

¹⁰² *Ibidem*, p. 612.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 480.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 612.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 532.

¹⁰⁶ *Ibidem*, VI, p. 23—24.

nerecunoașterea lor ca „națiune“ politică — au militat pentru acordarea unor largi drepturi electorale, pentru constituirea unei adunări în care poporul — masele țărănești, burghezia mică și mijlocie și intelectualitatea cu idei burgheze — să aibă o largă reprezentare și deci un rol decisiv în viața politică. În Țara Românească, prin măsurile parțiale de organizare a unei Adunări constituante, s-a încercat chiar transpunerea în practică a ideilor liberale și democratice inserate în programele revoluționare. Faptul acesta a avut o însemnătate deosebită pe planul dezvoltării conștiinței politice și naționale a maselor populare, al răspîndirii în cugetul acestora a ideilor moderne și democratice care trebuiau așezate la temelie edificiului politic al statului modern. Experiența revoluției pașoptiste în materie de organizare a instituțiilor politice în general și a corpului legislativ în special va constitui un tezaur de idei care vor inspira pe făuritorii României moderne, în anii luptei pentru formarea și organizarea statului național.

Resumé

L'auteur présente la révolution roumaine de 1848 comme un phénomène qui a semé dans le milieu des masses populaires les modernes et démocratiques idées d'organisation des institutions politiques, y compris le forum législatif. Conçu comme un instrument fondamental de gouvernement politique, le corps législatif est dans la vision et la pratique de la révolution une émanation des intérêts de la bourgeoisie liée aux masses populaires, particulièrement aux paysans.

Ce sont les Roumains de la Transylvanie surtout étant donné qu'ils n'étaient pas reconnus comme „nation“ politique — qui ont milité pour des droits électoraux, pour la constitution d'une assemblée dans laquelle le peuple : la masse paysanne, la petite

et la moyenne bourgeoisie, l'intellectualité progres-siste — eut avoir une large représentation et, donc, un rôle décisif dans la vie politique. Dans la Valachie, par de partielles mesures pour l'organisation d'une Assemblée constituante, on essaya la mise en pratique des idées libérales et démocratiques inscrits dans les programmes de la révolution. Ce fait là a eu une grande importance pour le développement de la conscience politique et nationales des masses populaires, pour la propagation des idées modernes et démocratiques qui doit être mises à la base de l'édifice politique de l'Etat modern. L'expérience de la révolution de 1848 dans l'organisation des institutions politiques, en général, et du corps législatif, en particulier, constituera un trésor d'idées qui inspireront les fondateurs de la Roumanie moderne, pendant la lutte pour l'édification et l'organisation de l'Etat national.

Précis

The 1848 Revolution in Romania appears as a phenomenon which instilled into the popular masses mind the modern and democratic ideas concerning the organization of the political institutions the legislative forum including. Conceived as a basic instrument for political government, the legislative body appears, in the outlook and practice of the Revolution, to be an emanation of the interests of the bourgeoisie which was in touch with the popular masses and especially with the peasants. Particularly, the Romanians in Transylvania, owing to their non-recognition as a political „nation“, militated for large electoral rights and for an assembly where the people — peasants, petty and middle bourgeoisie and the intelligentsia with bourgeois ideas — should be greatly represented, playing therefore a decisive rôle in the political life. In Wallachia, by the partial steps taken in order to organize a Constituent Assembly it was even attempted to put into practice the liberal and democratic ideas inserted in the revolutionary programmes. This fact had a particular importance as regards the development of popular masses national and political consciousness and the spreading into their mind of the modern and democratic ideas which had to be laid to the basis of the political edifice of the modern State.

The experience of the 1848 Revolution as regards, generally, the organization of the political institutions and, particularly, the legislative body, represented a treasury of ideas which inspired the founders of the modern Romania in the years of the struggle for setting up and organizing the national State.

ACTIVITĂȚI CULTURALE BĂNĂȚENE
ÎN SLUJBA IDEALULUI NAȚIONAL

CONSTANTIN BRĂTESCU

Instaurarea dualismului austro-ungar (1867) a dus la înrăutățirea situației poporului român din teritoriile subjugate, fiind obligat să suporte pe lângă asuprașirea socială și asuprașirea națională. Nu este deci întâmplător faptul că majoritatea contradicțiilor sociale se vor manifesta pînă la 1 decembrie 1918 și ca lupte naționale, avînd în vedere că o minoritate (moșierimea și burghezia maghiară) asuprașea majoritatea populației din Transilvania formată din poporul român.

Încă din primii ani ai dualismului se vor dezvălui și intențiile — mai mult sau mai puțin declarate — ale guvernanților din Budapesta care, după încorporarea Transilvaniei la Ungaria, prin legile emise, vizau deznaționalizarea treptată a românilor și nu numai a lor. Legea naționalităților, legea electorală, legile referitoare la învățămînt ș.a. vor înăspri asuprașirea națională¹.

Odată cunoscute aceste intenții, conducătorii politici ai poporului român vor trece la reorganizarea mișcării de afirmare națională. Astfel, în Banat, încă din 1869, s-a organizat un partid național distinct, urmat fiind de un partid asemănător în Transilvania. Pînă în 1881 vor diferi însă căile de luptă, bănățenii fiind adepți ai activismului politic, în timp ce în Transilvania istorică s-a adoptat „tactica pasivismului“.

Accentuarea asuprașirii naționale, eliminarea treptată a românilor din aparatul de stat, eliminarea limbii române din administrație, modul de desfășurare a alegerilor dietale în Banat, Crișana și Maramureș, vor determina pe reprezentanții celor două partide ale românilor să adopte alte măsuri organizatorice, dintre care cea mai importantă a vizat crearea unui singur partid național al românilor (1881) pentru acordarea întregii mișcări de eliberare națională².

În acest context, poporul român a pregătit terenul marilor bătălii politice viitoare, nu însă omițînd de a desfășura permanent o amplă activitate de emancipare culturală. Dacă pe plan economic au apărut instituții de credit ale românilor precum banca „Albina“ care avea filiale numai în Transilvania istorică, pe plan cultural — în sens larg — la nivelul Transilvaniei și Banatului s-a acordat o atenție maximă apărării învățămîntului confesional și s-a creat o densă rețea de asociații culturale, menite să servească scopului major al idea-

lului politic al românilor din teritoriile subjugate: unirea cu România.

În Banat primele asociații culturale din care au făcut parte și români au fost înființate încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este deosebit de cunoscută activitatea Asociației de teatru, casino și cîntec din Oravița, înființată în aprilie 1817³. I s-au adăugat alte asociații culturale în marile centre ale Banatului precum Aradul, Timișoara și Lugojul. Prin preparandii care exista în Arad la începutul secolului al XIX-lea se propagau încă din această perioadă, idei înaintate prin glasul lui Tichindeal, Paul Iorgovici sau Constantin Diaconovici — Loga, ultimul jucînd, alături de Ioan Tomiciu, un rol important în organizarea învățămîntului românesc din granița militară. Cadrele învățătoresce pregătite de aceștia vor purta mai departe făclia idealului național, desfășurînd în satele din Banat o amplă activitate culturală, constituind marelui detașament al învățătorilor confesionali.

Cartea românească circula în toate localitățile și demn de subliniat e faptul că nu numai intelectualii ajungeau să citească aceste cărți ci și mulți țărani și meșteșugari.

Primele asociații culturale ale românilor din Banat vor fi constituite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în replică la legile care vizau frînarea progresului cultural al românilor și deznaționalizarea lor. Fără a avea la această dată posibilitatea de a stabili cronologia lor amintim că în 1868 s-a înființat „Societatea tinerimii clericale din Caransebeș“, care mai apoi s-a intitulat „Societatea de lectură „Ioan Popasu“⁴, că la 21 decembrie 1872, a luat ființă „Reuniunea română de cîntări și muzică din Reșița“⁵, iar în același an s-a înființat „Societatea de lectură din Caransebeș“. O activitate prodigioasă a desfășurat „Societatea de cîntări și muzică din Caransebeș“, începînd din toamna anului 1877, cu toate că statutele sale fuseseră discutate încă din luna decembrie 1876⁶.

Dintre reuniunile culturale sâtești din județul Caraș-Severin un rol important în viața cultural-artistică de la sfîrșitul veacului trecut și de la începutul secolului nostru l-au jucat „Reuniunea de cîntări și muzică“ din Vărădia*, înființată în anul 1875⁷, Societatea culturală „Armonia“ din Ticvanu-Mare întemeiată încă din 1888⁸ ca și reuniunile corale

³ Arh. St. Caransebeș, fond Prefectura județului Caraș, dosar 82/1945, f. 1—13.

⁴ „Foile diecesană“, Caransebeș, an III, nr. 28/1868.

⁵ Arh. St. Caransebeș, fond Prefectura județului Caraș, dosar 82/1945, f. 1—13.

⁶ *Ibidem*, fond Societatea română de cîntări și muzică din Caransebeș, dosar 1, f. 1, (în continuare Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M.).

* Pe baza actelor deținute reiese că anul de înființare este 1883.

⁷ Ilie Petrică, *Repertoriul independenței în manifestările corale din Banat*, în „Semenicul“, nr. 4, Reșița, mai 1977, p. 13.

⁸ Arh. St. Caransebeș, fond Prefectura județului Caraș, dosar 82/1945, f. 1—13.

¹ *Istoria României*, Compendiu. Edit. didactică și pedagogică, București, ed. a II-a, 1974, p. 303.

² *Ibidem*, p. 304.

din Cacova (azi Grădinari), Mercina și Bozovici.

Afirmarea timpurie a unora dintre aceste asociații culturale, rolul mai mult decât cultural pe care l-au jucat în epocă este relevant și de relațiile pe care le-au avut cu alte asociații culturale. Astfel, la 27–28 aprilie 1873 „Societatea pentru fondul de teatru român” și-a ținut adunarea generală la Caransebeș, așa cum se desprinde și din scrisoarea dr. Iosif Hodoș, președintele acestei asociații trimisă din Baia de Criș primarului orașului Caransebeș⁹. Avînd în vedere că numai cu un an înainte se desființase regimentul confinar de graniță și că se impunea o intensificare a acțiunilor culturale și politice pe teritoriul fostului regiment grăniceresc, o acțiune culturală de o asemenea amploare organizată la Caransebeș ni se pare întru totul motivată.

Corul „Societății române de cîntări și muzică” din Caransebeș a participat și la emulația corurilor din Banat, care a avut loc în luna octombrie 1888 la Lugoj cu ocazia adunării generale a „Societății fondului de teatru român”, condusă de Iosif Vulcan. La această serbare închinată limbii, tradițiilor și muzicii românești au participat 12 coruri țărănești, concursul fiind cîștigat de puternica formație corală din Chizătău¹⁰.

Cu ocazia adunării generale a ASTREI, organizată la Lugoj la 15/27 și 16/28 august 1896 corul din Caransebeș a susținut un concert; în urma acestui important eveniment — ASTRA își desfășura pentru prima dată o acțiune de amploare în Banat — i s-a atribuit o diplomă comemorativă, un volum din „Cres-tomația muzicală” și trei volume din „Povești din popor”¹¹.

Scopul declarat al tuturor reuniunilor și societăților de lectură, de cîntări și de muzică viza ridicarea spirituală și culturală a poporului român. În nici un statut nu vom găsi vreo idee care să contravină legilor impuse de statul maghiar, însă urmărirea activității permanente a acestora, dezvoltate peste ani, mărește idealurile de păstrare a tradițiilor strămoșești, cultivarea limbii și literaturii române prin cei mai reprezentativi poeți și scriitori precum Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, Coșbuc sau Goga, prin cultivarea cultului eroilor neamului și în special a lui Mihai Viteazul — gloriosul domn care a reușit prima unire a tuturor țărilor române, a lui Ștefan cel Mare și Tudor Vladimirescu, evocarea faptelor de arme ale ostașilor români în bătăliile de la Grivița, Plevna sau Smîrdan. Toate acestea, dînd un prețios imboid mișcării de rezistență a poporului român din Transilvania, Banat și Bucovina, au contribuit la întărirea legăturilor permanente cu românii

din patria liberă¹². Acest ideal îl surprindem și din motto-ul ales de „Societatea de cîntări și muzică” din Caransebeș în anul 1877 în timpul aprigilor lupte la care participa cu succes armata română pentru apărarea independenței statale. Versurile :

„Lasă pieptul să răsune
Inimile să-mpreune,
Cari-n inimi sunteți frați
Strîngeți-vă și cîntați”¹³,

cu o profundă semnificație politică, adoptate într-un moment politic de maximă însemnătate, cîntate cu ocazia fiecărei adunări generale a acestei reuniuni culturale, vizau nu numai sentimentul de solidaritate ci însăși unirea tuturor românilor.

O atenție deosebită au dat organizatorii reuniunilor de lectură, cîntări și muzică, răspîndirii în popor a literaturii române, care în ultimele trei decenii ale secolului trecut a atins cote valorice încă neegale. Limba literară românească — introdusă atît de corect în gazetele timpului din Transilvania și Banat — s-a răspîndit tocmai ca urmare firească a cunoașterii și prețuirii poeziilor cu înalt mesaj patriotic ale lui Bolintineanu, Alecsandri și Coșbuc și mai ales a capodoperelor lui Eminescu, Creangă sau Slavici.

Iubitorii teatrului din Caransebeș au prezentat în fața publicului la 15 mai 1888 două piese de teatru : „Musa de la Burdujeni” de Iacob Negruzzi și „Un leu și un zlot” de T. Rosetti¹⁴.

Cu ocazia ședinței festive a Societății de lectură „Ioan Popasu” a elevilor teologi și pedagogi din Caransebeș care a avut loc la 24 aprilie st.v. 1894 au fost declamate poeziile „Grui Singer” de V. Alecsandri, „Dușmancele” de G. Coșbuc și a fost susținută dizertația „Momente care au contribuit la renașterea literaturii române” de elevul Iancu Stan¹⁵. La 13 februarie 1895 Societatea română de cîntări și muzică din Caransebeș a aranjat un spectacol de teatru cu piesa „Norocu-n casă”¹⁶. Aceași societate a organizat la 9/22 aprilie 1906 un bogat program artistic în care au figurat o poezie de George Coșbuc, comedia „Piatra din casă” de V. Alecsandri și conferința profesorului Ilie Minea despre „Știință și poezie”¹⁷. Pentru a ilustra eforturile deosebite ale societăților culturale românești pe acest tărîm se cuvine amintit un extras din cuvîntarea lui M. Gropșianu rostită cu ocazia adunării generale a Fondului de teatru român ținută la Oravița între 28–29 august st.v.

¹² W. Martin, I. Munteanu, G. Radulovici, *Unirea Banatului cu România*, Timișoara, 1968, p. 87–88.

¹³ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 4, f. 18 (vezi și Ion Crișan, *Un veac de cîntec*, Timișoara 1969, p. 38).

¹⁴ „Foale diecesană”, an III, nr. 19, din 8/20 mai 1888.

¹⁵ *Ibidem*, an IX, nr. 16 din 17/29 aprilie 1894.

¹⁶ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 9/f. 44.

¹⁷ „Foale diecesană”, an XXI, nr. 14 din 2 aprilie 1906, st.v.

⁹ *Ibidem*, fond Primăria orașului Caransebeș, documentul 624/1873.

¹⁰ „Foale diecesană”, an III, 1888, nr. 39 din 25 septembrie, 7 octombrie 1888.

¹¹ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 11, f. 33–34.

1908, extras pe care-l reproducem : „Cuvine-se vouă, slujitorii acestei zeife, laudă și mărire — căci ne luminați, să nu fim 3 milioane de suflete — de milă, ci să fim acestei minunate muze garda de mărire și onoare pregătiți și gata spre orice jertfe ; ne inspirați să vărsăm din prinosul nostru și visteria care ne păstrează scumpa comoară limba noastră”¹⁸.

Din bogata și zbruciumata istorie a poporului român, poezii și scrierilor au dat viață faptelor de vitejie ale celor mai viteji dintre viteji, renăscând sentimentele de înalt patriotism ale lui Mihai Viteazul, simbol al unirii țărilor române, ideal cultivat în această perioadă în egală măsură prin cîntec și vers. Astfel, la 20 iulie 1893 în programul susținut de corul vocal din Oravița română a figurat pe lângă „Moartea eroului mare”, legendă istorică de D. Bolintineanu, prelucrată pentru cor de Ion Vidu și „Ruga de la Chiseteu” de Iosif Vulcan, tabloul „Mihai Viteazul și călăul”¹⁹. Cu ocazia ședinței publice a Societății de lectură „Ioan Popasu” din Caransebeș, au fost prezentate corurile „Uniți în cuget” de Antoniu Sequens, „Cisla” de Ciprian Porumbescu și „Marșul lui Mihai Viteazul” de I. Vidu²⁰. Aceași societate culturală — cu o activitate deosebită a prezentat în cursul anului școlar 1892/1893 cu ocazia uneia dintre serbările organizate și o prelegere despre viața lui Mihai Viteazul²¹. Sub un titlu întru totul semnificativ se publică în „Foaia diecesană” din 29 mai/10 iunie și 5/17 iunie 1894 (n.n. perioada marilor frământări politice cauzate de procesul memorandiștilor la Cluj), o lecție practică de „istorie universală” intitulată „Lupta de la Călugăreni”²², redactată de învățătorul George Catană, lecție care dă posibilitatea unei mai bune cunoașteri a României, a faptelor de glorie ale înaintașilor, care la grea cumpănă au găsit resursele necesare pentru scuturarea jugului străin.

În operele literare și muzicale apar și alți eroi ai neamului deveniți legendari. În programul Societății române de cîntări și muzică din Caransebeș prezentat la 30 decembrie 1879 a figurat și prezentarea poeziei lui Vasile Alecsandri „Dan căpitan de plai”, recitată de eminentul pedagog român Ștefan Velovan²³. Un alt intelectual caransebeșan, Ioan Nemoianu a declamat cu ocazia concertului organizat de aceeași societate culturală, la 30 martie 1877, balada „Movila lui Burcel”²⁴.

Interesul major pentru cunoașterea istoriei poporului român îl găsim reflectat și prin preocupările unite ale intelectualilor caransebeșeni pentru îmbogățirea bibliotecii Societății de lectură „Ioan Popasu”. Astfel, prin fondurile date de episcopia ortodoxă din Ca-

ransebeș această bibliotecă se îmbogățește cu „Letopisețele Moldovei”, „Lepturariul” lui Aron Pumnul²⁵, sau cu opere ale lui A. D. Xenopol. Dintr-un raport al bibliotecarului acestei societăți reiese că opțiunile elevilor de la institutul pedagogic din Caransebeș, membri ai societății de lectură erau îndreptate în anul 1894 către operele istorice ale lui Grigore Tociulescu, G. Bariț, Laurian și Xenopol²⁶. De asemenea, mulți cititori și-au îndreptat atenția spre studiile critice ale lui C. Dobrogeanu-Gherea²⁷.

Războiul pentru independență, eveniment cu profunde implicații politice, a stimulat, în același timp, apariția unor opere literare și muzicale cu un profund mesaj patriotic. Creațiile lui Ciprian Porumbescu „Tricolorul”, „Pe-al nostru steag” și „Marșul național” au intrat în repertoriul multor formații corale din Banat. La fel de răspindite au fost creațiile compozitorului Gavril Musicescu „Fiii României” sau „Hora de la Plevna”. S-a adăugat acestora și contribuția muzicală a Banatului, în primul rînd, prin creațiile lui Ion Vidu, compozitor patriot a cărei operă muzicală a slujit mărețului ideal al poporului nostru. „Pui de lei” este un omagiu adus dorobanților români care au luptat eroic la Grivița. S-au adăugat acestora și corurile „Marșul lui Mihai eroul”, „Peste deal” și „Răsunetul Ardealului”²⁸.

Vom întilni titlurile de mai sus în repertoriul corurilor din Vărădia, Grădinari și Cîrncea. În arhiva muzicală a Reuniunii de cînt și muzică „Doina” din Cîrncea se păstrează de 75 de ani partiturile „Hora de la Grivița” și „Marș național” de Ciprian Porumbescu cit și alte piese muzicale inspirate de înaltul patriotism al ostașilor români, create de T. Georgescu, I. Costescu și Ion Vidu²⁹.

Poeziile lui Vasile Alecsandri din ciclul „Ostașii noștri” sau ale lui George Coșbuc din volumul „Cîntece de vitejie” s-au bucurat de o largă circulație în toate provinciile locuite de români și au contribuit la educarea patriotică a poporului și la intensificarea legăturilor cu România.

Poezii ca „Sergentul” și „Peneș Curcanul” de Vasile Alecsandri, „O scrisoare de la Muselim-Selo” sau „Dorobanțul” de George Coșbuc sînt cele mai frecvente în repertoriul formațiilor culturale. Poezia „Peneș Curcanul” a figurat în repertoriul „Reuniunii de cîntări și muzică” din Reșița încă din anul 1886. În același an apare și în programele artistice susținute de asociațiile culturale din Bocșa-Română sau Ticvașul-Mare³⁰. Autoritățile de stat au urmărit permanent activitatea asociațiilor culturale ale românilor și au încercat în

¹⁸ *Ibidem*, an XXIII, nr. 31 din 27 iulie c.v. 1908.

¹⁹ *Ibidem*, an VIII, nr. 29 din 18/30 iulie 1893.

²⁰ *Ibidem*, an V, nr. 19 din 13/25 mai 1890.

²¹ Arh. St. Caransebeș, fond „Școala pedagogică Caransebeș, dosar 1/1892—1893, f. 175.

²² „Foaia diecesană”, an IX, nr. 22, 23 din iunie 1894.

²³ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 8, f. 5.

²⁴ *Ibidem*, dosar 4, f. 3.

²⁵ Arh. St. Caransebeș, fond Societatea pedagogică Caransebeș, dosar 1/1884, f. 1.

²⁶ *Ibidem*, dosar 4/1893—1894, f. 3—4.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ilie Petrică*, op. cit.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Petru Oaldea, *Peneș Curcanul, simbol al luptei pentru independență*, în „Semenicul”, mai 1977, Reșița, p. 11—12.

repetate rînduri să le cenzureze programele artistice. La Mehadia, corul înființat în anul 1893 a introdus în repertoriul primului spectacol și poezia „Peneș Curcanul”. Coristul Zaharia Guleran care trebuia s-o recite cu ocazia concertului din 12/24 septembrie a fost împiedicat „din oarecare cauze”, pe care publicația „Foaia Diecesană” din 26 septembrie/8 octombrie 1893, deși nu le enunța³¹, lăsa oricărui cititor al publicației posibilitatea de a le înțelege.

Despărțămîntul din Caransebeș al Reuniunii învățătorilor greco-ortodocși din diecea Caransebeșului, înființată la 1869 — fiind una dintre cele mai vechi asociații învățătoresci din România — a introdus în programul din 20 decembrie 1908, prilejuit de sărbătorirea a 100 de ani de la nașterea lui Andrei Șaguna, poeziile „O scrisoare de la Muselim-Selo” și „Ștefăniță Vodă”, ambele de George Coșbuc³².

Asuprirea socială la care era supus poporul român în această perioadă, amplele frământări țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru au generat o literatură angajată și crearea unor texte muzicale care adeseori au alarmat autoritățile. Poeziile lui Octavian Goga și George Coșbuc sînt des înfîlțate în repertoriul asociațiilor culturale din Banat. De asemenea, un loc important îl ocupă textele muzicale ale compozitorului Ion Vidu. Cu ocazia spectacolului aranjat de Societatea română de cîntări și muzică din Caransebeș la 13/25 martie 1894 pe lîngă o comedie a lui D. R. Rosetti, a fost interpretată piesa corală a lui G. Dima „Sunt soldat”, iar Eustachie Popovici a recitat balada „Toma Alimoș”³³.

Poezia „Clăcașii” de O. Goga, chintesentă a tuturor suferințelor poporului român din Transilvania, a devenit după publicarea ei una dintre cele mai îndrăgite creații poetice ale timpului. Cu ocazia sedinței literare și muzicale a Societății de lectură „Ioan Popasu” din Caransebeș, organizată la 25 noiembrie 1907, cu prilejul înființării gimnaziului românesc din Brad, elevul I. Toader a recitat poezia „Clăcașii”³⁴. În programul anunțat de „Societatea femeilor române din Caransebeș”, pentru 20 ianuarie 1908, pe lîngă comedia „Vacanții” de Maria Baiulescu a figurat și poezia sus-amintită³⁵. Un repertoriu bogat avea în această privință „Reuniunea de cîntări și muzică din Cîrnecea”, locuitorii satului avînd ca deviză în lupta pentru obținerea de pămînt de la baronii Iagadici și Stoianovici poezia lui Coșbuc „Noi vrem pămînt”³⁶. Dintre compozițiile corale cu un profund caracter social interpretate de majoritatea formațiunilor corale

din Banat se disting piesele lui Ion Vidu „Coasa” și „Sus opinca”, ultima creată în semn de simpatie față de țărani români răsculați în anul 1907³⁷.

La lupta pentru unitate națională a contribuit și introducerea în repertoriul formațiilor muzicale a unor cîntece care au menținut trează conștiința națională a românilor.

Amintim că în repertoriul corului plugarilor din Ramna, pregătit de învățătorul confesional Romul Ancușa se aflau în anul 1890 mai multe cîntece naționale printre care și „Tricolorul”³⁸. Compozitorul caransebeșan Antoniu Sequens a dat la iveală, în anul 1893, o „Rapsodie română” a cărei răspîndire a fost totuși limitată în epocă³⁹.

La începutul secolului nostru formațiile corale vor introduce în repertoriu și alte cîntece patriotice. Activitatea lor va avea tot mai mult un pronunțat caracter politic. „Societatea română de cîntări și muzică” a achiziționat pentru corul său partiturile „Pui de lei”⁴⁰. În programul Societății de lectură „Ioan Popasu”, organizat cu ocazia sedinței publice din 2/15 februarie 1906, a figurat „Balada” lui Ciprian Porumbescu, „Marșul Transilvaniei” de I. Mureșan și „Dorul înstrăinatului” de Al. Flechtenmacher⁴¹. O asemenea manifestare trebuie conjugată cu evenimentele care au avut loc în Caransebeș în anul 1906 cu ocazia alegerilor dietale, campanie care a inaugurat noul activism politic al românilor. Cu această ocazie, alături de profesorii de la institutul pedagogic și teologic din Caransebeș, elevii au părăsit internatul, s-au îmbrăcat în straie țărănești și au cutreierat satele de pe Valea Bistrei pentru susținerea în alegeri a reprezentantului Partidului Național Român. Împreună cu alegătorii, elevii au rămas în casele acestora „unde cîntau pînă în zorii zilei cîntece scrise pe fițuici de culoare roșie”⁴². Dintr-o adresă datată 23 februarie 1908 a contelui Appanyi către mitropolitul Ioan Mețianu, din care am preluat citatul de mai sus, se desprinde starea de spirit a românilor din jurul Caransebeșului, a întregii intelectualități române integrată organic în lupta de emancipare națională. Cităm din același document: „...corpul profesoral ațîta permanent și cu consecvență pe candidații de preoți și învățători, însuflindu-le ura împotriva ideii de stat maghiar”, „au instigat țărănimea împotriva statului”, „teologii și preparandiștii de la alegerile parlamentare participă la toate mișcările politice fanatizînd poporul în lupta pentru revendicări naționale”⁴³.

³⁷ Ibidem.

³⁸ „Foaia diecesană”, an V, nr. 25 din 24 iunie/6 iulie 1890.

³⁹ Ibidem, an VIII, nr. 37 din 12/24 septembrie 1893.

⁴⁰ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 11, f. 118.

⁴¹ „Foaia diecesană”, an XXI, nr. 5 din 29 ianuarie c.v. 1906.

⁴² *Unirea Transilvaniei cu România*. 1 decembrie 1918, I.S.I.S.P., București, 1972, p. 349—350.

⁴³ Ibidem.

³¹ „Foaia diecesană”, an VIII, nr. 39 din 26 septembrie/8 octombrie 1893.

³² Ibidem, an XXIII, nr. 51—52, din 21 decembrie c.v. 1908.

³³ Ibidem, an IX, nr. 11 din 13/25 martie 1894.

³⁴ Ibidem, an XXII, nr. 45 din 4 noiembrie st.n.

³⁵ Ibidem, an XXIII, nr. 1 din 30 decembrie st.v.

³⁶ Ilie Petrică, op. cit.

Acest climat politic dăinuia în Caransebeș încă din anul judecării memorandumilor, nefiind alterat pe parcursul anilor. În anul 1896, an al sărbătoririi mileniului în Ungaria, au fost înregistrate mari frământări politice, organizate de Partidul Național Român. La Caransebeș, soldații aflați în cazarma regimentului din centrul orașului au intonat „*Deșteaptă-te române*”⁴⁴. Membrii „Societății române de cântări și muzică” din localitate, obligați să participe la serbările din Budapesta au purtat emblema societății și însemne tricolore, așa cum s-a publicat și în „*Pestel Lloyd*” și „*Budapester Tageblatt*” din 1896⁴⁵.

Autoritățile au remarcat în ținuta intelectualilor, a membrilor asociațiilor culturale nu numai o inaderență la măsurile politice, administrative sau economice ale guvernului din Budapesta ci o ostilitate față de împotriva statului maghiar și o apropiere deschisă de România.

În cursul anului 1905, capitanatul de poliție al orașului Caransebeș atrăgea atenția comitetului de conducere al „Societății române de cântări și muzică” din localitate că se impunea „*a admonia coriștii ca pe viitor să evite a cînta prin birturi și cafenele cîntări agitatoare și că dacă se mai repetază va fi nevoit a se folosi de dreptul ce-i acordată legile și ordinațiunile ministeriale susținătoare*”⁴⁶. Coriștii nu numai că n-au încetat să agite populația împotriva ordinii de stat maghiare, ci au intensificat lupta de propagandă politică în favoarea emancipării naționale.

În urma unei manifestații culturale care a avut loc la 25 octombrie 1906 s-a cântat melodia „*Dorul înstrăinatului*” de A. Fleckenmacher în fața unui numeros public. Prin Curtea de apel Timișoara au fost condamnați Achim Alionte — dirijorul corului, Petru Hertila, Dimitrie Dona, Gheorghe Bona și Dimitrie Bona, deoarece „*cîntecul cîntat de acuzați în loc public la o reuiniune de limbă română conține dragoste și expresiunea înflăcărată a dorului nemărginit față de patria română și eroii ei*”, forul judecătoresc sus citat considerând „*cîntatul ostentativ în mijlocul publicului român care și-a exprimat marea plăcere și entuziasmul în legătură cu faptul că cîntecul exprimă cultivarea și ținerea trează față de «Patria Română», ca și sentimentul coeziunii rasei române din Ungaria cu cea din România*”, cit și intenția de a ațîța și cultiva în sine publicului român ura față de statul maghiar⁴⁷.

Așezat la frontiera arbitrară care despărțea România de Imperiul austro-ungar, județul Caraș-Severin a avut legături permanente cu frații de dincolo de Carpați. În prima jumătate a secolului al XIX-lea printre intelectuali de seamă ai Bucureștilor și Iașilor se numărau viitorul revoluționar pașoptist Eftimie Murgu

și respectiv „primul jurist al Moldovei”, Damaschin Bojincă, ambii plecați de pe meleagurile Caraș-Severinului. Mai târziu, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea vor trece în România tinerii ofițeri Moise Groza și Ioan Dragalina, primul devenit erou al războiului de independență, cel de al doilea al primului război mondial. Dintre intelectuali care au plecat din Caransebeș în România amintim pe eminentul pedagog Ștefan Velovan, mulți ani președinte al Societății române de cântări și muzică din Caransebeș și director al Institutului pedagogic diecezan, pe profesorul de limbă română Vasile Mindrean, autor al unui valoros manual de gramatică limbii române și pe Ilie Minea — devenit profesor al Universității din Iași.

Legăturile cu patria mamă au caracter de permanență nu numai prin schimbul de publicații și cărți de care au beneficiat în primul rînd românii din Banat și Transilvania, ci și prin organizarea unor manifestații culturale la care au participat societățile culturale de pe ambele versanți ai Carpaților, sau înscrierea ca membri ai societăților culturale din Transilvania și Banat a unor intelectuali și comercianți din România.

Din acest punct de vedere este revelator faptul că în anii 1900—1901 apar ca membri ai despărțămîntului „ASTRA” din Caransebeș profesorul Vasile Mindrean (fost profesor în Caransebeș), dar și profesorii Ioan Faur și Mihail Stejan, ambii din Craiova, comercianții Samuil Spineanu din gara Butoiști și Ioan Pop din Argetoia (n.n. localități din Oltenia). Aceștia au fost recrutați și au achitat taxele de înscriere prin membrul Vasile Segărcăanu din Orșova⁴⁸. Doctorul George Vuia din Arad care avea cabinet și în Băile Herculane a reușit să înscrie ca membri ai „ASTREI” pe doctorul Mihai Lupescu din Turnu-Măgurele, P. Sevescu din București, V. Demetrianu — comerciant din Corabia și Al. Jurașcu din Focșani⁴⁹. Posibil că pe aceștia doctorul Vuia a avut ocazia să-i cunoască la Băile Herculane în perioada de cură, unde își dădeau întâlnire și frunțașii vieții politice ai românilor din Transilvania și Banat.

La începutul secolului nostru a existat o strînsă legătură între Societatea corală „Doina” din Turnu-Severin și formațiile corale din Banat. Sub bagheta dirijorului și compozitorului I. Șt. Paulian, corul „Doina” a concertat pentru prima dată la Caransebeș în 4 mai 1902. O știre publicată în ziarul „Drapelul” din Lugoj din 17 mai 1902 remarcă faptul că societatea corală „Doina” a oferit publicului din Caransebeș „*o seară de adevărat deliciu artistic și o ocaziune de a ne cunoaște mai bine și a crea și cimentă legături de adevărată prietenie și frățietate, noi ce totdeauna cu drag privim spre ei și urmărim cu atenție mișcarea lor*”⁵⁰. Cu ocazia acestui concert s-au realizat

⁴⁴ W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici, *op. cit.*, p. 80.

⁴⁵ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 11, f. 31—32.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 124.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 14, f. 1—2.

⁴⁸ Arh. St. Caransebeș, fond ASTRA — despărțămîntul Caransebeș, dosar 2, f. 7—11.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 6.

⁵⁰ I. Crișan, *op. cit.*, p. 50.

încasări de 513 coroane și s-au colectat 182 coroane. Din această sumă s-a pus la dispoziția „Doinei” 400 de coroane pentru acoperirea cheltuielilor de deplasare⁵¹.

În luna septembrie 1902, corul Societății române de cântări și muzică din Caransebeș a concertat în Turnu-Severin, statornicind relații trainice cu societatea „Doina”. În protocolul de ședință al reuniunii caransebeșene se face precizarea că „primirea cit și găzduirea societății noastre la Severin a fost peste așteptare ospitală iar concertul dat a reușit pe deplin”⁵². Publicind în „Drapelul” din 16 octombrie 1902, impresiile despre întâlnirea celor două coruri la Turnu-Severin, despre întărirea relațiilor dintre ele, învățătorul Nicolae Velcu — președintele reuniunii și dirijorul Achim Alionte declară cu bucurie că „în noi bate aceeași inimă românească și toți simțim însufleții de aceleași idei și aceleași sentimente nobile” și încheie știrea spunând: „simțim mindri, că am putut întări legătura dintre „Doina” și societatea noastră, ceea ce ne va servi de îndemn și mai mare a stăruii pentru dezvoltarea și înflorirea artei naționale, făcându-se împreună lucrători la edificiul cultural național”⁵³.

Pentru românii din teritoriile aflate sub dominația străină organizarea expoziției generale de la București din vara anului 1906 a constituit un fericit prilej de adâncire a contractelor politice și culturale dintre românii de pe ambele versanți ai Carpaților, de cultivare a idealului național, a culturii, tradițiilor, portului și felului de viață al înaintașilor.

La organizarea expoziției — prilej de analiză a înfăptuirilor din cele 18 veacuri de la zămislirea poporului român și-au adus contribuția toate provinciile românești prin trimiterile la București a unor bogate și variate materiale istorice, etnografice și culturale.

Pentru participarea la acest important eveniment reuniunile culturale din Transilvania, Banat și Bucovina, s-au pregătit cu intensitate. Deviza tuturor era să vadă România liberă, să vadă capitala ei, devenită simbol al unirii tuturor românilor.

Din Banat au plecat la București numeroase formații corale și reuniuni învățătoresc. Să amintim alături de vestitul cor din Lugoj condus de I. Vidu, corul din Reșița-Română condus de Iosif Velceanu, apoi corurile din Bocșa-Montană, Caransebeș, Oravița, Cacova (azi Grădinari), Tîcvașu-Mare, Bozovici și Dalboșet, din județul Caraș-Severin, toate distinse cu diplome și medalii⁵⁴. Au participat de asemenea reuniunile învățătorilor din Timișoara și Caransebeș, cărora li s-au adăugat numeroși intelectuali din întreg Banatul.

La trecerea arbitrării frontiere cu România, care despărțea frate cu frate, distinșii oaspeți

au fost întâmpinați cu bubuituri de tun și sunete de clopote. Tricolorul României filfia pretutindeni. La Turnu-Severin s-a cântat „Deșteaptă-te române!” și s-a încins o horă impresionantă. Numai în Banat au participat la marea manifestație culturală peste o mie de persoane, în marea lor majoritate țărani și învățători, preoți și avocați⁵⁵.

Învățătorul reșitean Petru Bandu relatează în „Foia diecesană” despre emoția cu care au călcat bănașii pe peronul gării din București, ca pe un pământ sacru. Cuvintele lui George Dobrin din Lugoj, ca răspuns la entuziasmul primire a gazdelor, dezvăluie esența tuturor luptelor și frământărilor politice ale românilor din teritoriile subjugate. „Am venit să vă aducem cântarea prin care ne păstrăm limba. Căci noi nu cântăm ca să cântăm, ci ca să ne asigurăm existența neamului”⁵⁶.

Un alt moment emoționant al excursiei a fost defilarea prin fața statuii lui Mihai Viteazul. Același corespondent consemna: „În acest moment inima fiecăruia a trebuit să trăsară la gândul că acest erou a adus pe timp scurt pe toți românii sub un domn”⁵⁷.

La Arenele Romane corurile din Banat și din celelalte provincii românești au cântat „Pui de lei” a compozitorului patriot I. Vidu, piesa constituind un omagiu adus tuturor ostașilor români care au luptat pentru apărarea independenței de stat în bătăliile purtate la sud de Dunăre în campania din 1877—1878⁵⁸. Același corespondent al „Foi diecesane” făcea următoarea remarcă despre modul de desfășurare a întrecerii corale: „Această împreunare de frați în fața miilor de frați privitori asemenea din toate colțurile da o priveliște uluitoare de suflet. În valul fan-teziei avântate mi se părea această priveliște de împreunare sufletească ca un grandios preludiv al împreunării hotărâte de soartă...”⁵⁹.

Societatea corală „Doina” va reveni în Banat după șase ani de la primele concerte date la Caransebeș și Lugoj. Va concerta la Caransebeș și Lugoj. Va concerta la Orșova în 1908 și 1911⁶⁰. În 1912 va concerta la Oravița. Cel mai rodnic turneu al renumitei formații corale severinene a avut loc în primăvara anului 1913, când la vestea sosirii corului din România, gările de pe Valea Carașului pe unde trecea erau tixite de fanfare și formații corale⁶¹. Puse în fața unei solidarizări deschise, autoritățile au luat măsuri represive împotriva localnicilor. Astfel la Răcăjdia „harnicul notăraș s-a îngrijit ca valahii să nu

⁵⁵ C. Brătescu, *Ample acțiuni politice și culturale ale românilor bănățeni în contextul luptei comune a românilor din Transilvania și Banat pentru unirea cu România* (1906), în „Caraș-Severinul”, Reșița, 9 mai 1977, p. 8.

⁵⁶ „Foia diecesană”, an XXI, nr. 42 din 15 octombrie c.v. 1906.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ I. Petrică, loc. cit.

⁵⁹ „Foia diecesană”, an XXI, nr. 44, din 29 octombrie c.v. 1906.

⁶⁰ Pavel Cerna, *Prezența societății muzicale DOINA din Turnu-Severin în Banat*, în „Tradiții culturale mehedintene”, Turnu-Severin, 1971, p. 22.

⁶¹ Ibidem, p. 23.

⁵¹ Arh. St. Caransebeș, fond S.R.C.M., dosar 11, f. 98.

⁵² Ibidem, f. 101.

⁵³ I. Crișan, op. cit., p. 51.

⁵⁴ „Foia diecesană”, an XXI, nr. 36 din 3 septembrie c.v. 1906.

tulbure liniștea luind instrumentele fanfarei și bătând pînă la sînge pe bieții coriști". Știrea a fost publicată de N. Finic în ziarul „Drapelul” din Lugoj la 23 aprilie 1913⁶².

În anul 1914 corul condus de I. Șt. Paulian revine în Banat concertînd la Orșova și Oravița în luna aprilie, iar o lună mai tîrziu dă concerte la Caransebeș și Hațeg.

Revenirea la Caransebeș a renumitei societăți corale și concertul pe care l-a susținut a înflăcărat inima lui Aurel Goian Poienariu, care într-o poezie intitulată „Dedicăție Societății corale „Doina” din Tr. Severin”, profetește cu puțin înainte de declanșarea primului război mondial unirea cu România a tuturor celorlalte provincii românești. Redăm mai jos în întregime această poezie în care se întrezăresc influențe mai ales din poezia lui Octavian Goga :

„Ca vulturii prin văzduh
Treceți a noastre hotărî
Cu crengi verzi de măsline
Ne dați semn de primăvară !

Și voi ne cîntați durerea
Doinii triste de la noi,
Voi ne-aduceți mîngîierea
Că doar sîntem neam d-Eroi“

Căci prin doinele străbune
Noi mereu ne tot trezim,
Va veni ziua de mîine
Cînd pe veci uniți să fim...

Hai să strigăm sus și tare,
Azi și-n vremuri de nevoi,
Trăiască România Mare,
Trăiască bravii săi Eroi“.

Poezia a fost publicată în gazeta caransebeșană „Solia Graniței” din 14 mai 1914 condusă de însuși creatorul versurilor de mai sus și republicată după optsprezece ani în ziarul „Vestul” din Timișoara nr. 549 din 14 iunie 1932 de M. I. Prișecanu⁶³. Pentru îndrăzneala ideii enunțate în poezie, al cărei final exprima suprema năzuință multiseclară a românilor, autorul acestor versuri a fost împrocusuat.

Declanșarea primului război mondial și încorporările masive au dus la stagnarea activității tuturor așezămintelor culturale din Transilvania, Banat și Bucovina.

Dar ampla mișcare culturală desfășurată în această perioadă, a slujit cauzei naționale, a pregătit spiritual poporul pentru marile bătălii politice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru, a fost un factor stimulator de energii contribuind la făurirea unității culturale a românilor din toate provinciile românești înaintea înfăptuirii unității politice. Ea a slujit permanent acestui marelui ideal consfințit prin actul de la 1 decembrie 1918.

Resumé

L'auteur présente, sur la base des informations documentaires, les aspects culturels du mouvement d'affirmation nationale des Roumains de Banat. On met en évidence le rôle particulièrement important des instituteurs dans l'organisation de l'enseignement roumain et dans l'assurance de la circulation du livre roumain à ceux-ci on ajoute la constitution et le fonctionnement, de la deuxième moitié du XIXe-ème siècle, des premières associations culturelles des Roumains „La société de la jeunesse cléricale de Caransebeș”, „La Réunion des chants et de la musique de Văradia”. La Société culturelle „Armonia”. L'activité de ces sociétés et associations dévoilent les magnifiques idéaux de la conservation des traditions des aîeux, du développement de la langue et de la littérature roumaine par les plus représentatifs poètes et écrivains.

Ces sociétés ont contribué à la fortification des liaisons permanentes avec les Roumains d'au des Carpats et ont stimulé le mouvement de résistance du peuple roumain de Transilvanie, Banat et Bucovina.

Par la suite sont mentionnées les actions culturelles organisées par cette sociétés pour développer l'idéal national des traditions progressistes des Roumains.

Précis

The author based on the documentary information presents the cultural aspects of the national movement of the Romanians in Banat.

It is pointed out school masters' remarkable rôle in organizing the Romanian education and in providing for circulation the Romanian books. To all these it is added the setting up and functioning, in the second half of the 19th century, of the first cultural associations of Romanians : „Society of the Clerical Young People of Caransebeș”, „Roumanian Reunion of Songs and Music of Resitza”, „Reading Society of Caransebeș”. From among the village cultural meetings in Caraș-Severin county an important part was played by „Reunion of Songs and Music of Văradia” and „Cultural Society Armonia”. The activity of these societies and associations reveals the great ideals of preserving the old traditions, i.e., development of Romanian language and literature by the most representative poets and writers.

All these facts contributed to the strengthening of the permanent touches with the Romanians from over the Carpathians and stimulated the resistance movement of the Romanians of Transilvania, Banat and Bucovina.

There are also mentioned the cultural actions organized by these societies in order to cultivate the national ideal of progressive traditions of Romanians.

ROLUL CASEI ȘCOALELOR ÎN DEZVOLTAREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE A TUTUROR ROMÂNILOR

IOANA BURLACU

În procesul complex de dezvoltare a vieții culturale moderne românești Casa Școalelor, instituție de învățămînt și cultură, înființată la sfîrșitul secolului trecut, din inițiativa marelui reformator școlar Spiru Haret, ocupă

⁶² Ibidem.

⁶³ C. Brătescu, *Un cîntăreț al Unirii, Aurel Goian Poienariu în „Semenicul”, caiet de literatură, artă și cultură al cenaclului literar „Semenicul”, Reșița, nr. 5, 1977, p. 48.*

un loc distinct de o importanță cu totul deosebită.

Prin programul său, prin măsurile întreprinse în multiple direcții de activitate, prin rezultatele dobândite, instituția la care ne referim a contribuit din plin, într-un răstimp de peste cinci decenii, la propășirea școlii și culturii românești.

Beneficiind de terenul deosebit de fertil structurat de activitatea rodnică a societăților cultural-patriotice, de pe tot cuprinsul vechii Dacii, al căror scop era desăvîșirea unității politice a tuturor românilor, Casa Școalelor, departe de a rămîne în afara acestei ample mișcări naționale, prin cele mai alese realizări, s-a constituit ca o largă modalitate de afirmare a idealului național prin intermediul culturii. Studiarea atentă a arhivei acestei instituții¹, ne oferă suficiente date care ne permit să demonstrăm că pe lângă statornicele sale preocupări legate de construirea și dotarea localurilor școlare, de creșterea profesională a corpului didactic, de organizarea muzeelor și bibliotecilor pedagogice Casa Școalelor a avut mereu în atenție cultivarea limbii și literaturii române, a istoriei și tradițiilor de luptă ale poporului pentru libertate și unitate, promovarea științei și artei, a ideilor de întărire a unității culturale și sufletești a neamului.

Alături de publicarea „Bibliotecii pedagogice”, Casa Școalelor a desfășurat o bogată activitate editorială, axată pe o tematică variată în cadrul căreia se înscriau la loc de frunte lucrările literare clasice românești, lucrările originale privitoare la istoria, geografia și etnografia națională, lucrări de popularizare a științei, traduceri și prelucrări accesibile maselor populare. Aceste apariții editoriale aveau menirea să îmbogățească atât bibliotecile pedagogice, bibliotecile școlare cât și pe cele sătești.

În ceea ce privește bibliotecile sătești trebuie să arătăm că în scurt timp de la înființarea lor (la 16 octombrie 1898, Casa Școalelor deschide 320 de biblioteci populare pe lângă școlile rurale, cite 10 biblioteci în fiecare județ) prin frumoasa activitate desfășurată, au devenit adevărate centre de cultură, îndeplinindu-și scopul pentru care fuseseră create: „de a pune la dispoziția țăranilor cunoscători de carte mijloacele pentru menținerea cunoștințelor lor uzuale, pentru întărirea simțămîntului lor de oameni și români, de a limpezi întrînsii ideea de drept și datorie, de a-i pune în stare să dezlege problemele de care se izbesc în calea vieții lor, în fine de a le deschide sufletul pentru frumos, bine și adevăr”².

Plin de semnificații ne apare faptul că între primele lucrări proiectate de Administrația Casei Școalelor încă din anul 1898,

se înscrie o geografie a României dar și a teritoriilor românești aflate în afara granițelor, o carte care, așa cum o definea administratorul Casei Școalelor, profesorul Anghel Demetrescu de la Liceul „Sfintul Sava”, trebuia să fie „*inspirată de dragostea țării, o operă în care țara noastră să fie înfățișată ca ceva organic, însuflețit unde fiecare pagină să facă să vibreze inima cititorului. O astfel de carte ar face România mai bine cunoscută și i-ar face pe cititori să o iubească nu ca pe o abstracție științifică ci ca pe o mamă*”³.

De altfel, însuși Spiru Haret este preocupat ca în primul plan editorial al Casei Școalelor să figureze o Antologie națională, o adevărată carte a patriei⁴ prin intermediul căreia să ajungă la mintea și inima țăranului român cele mai valoroase pagini din literatura și istoria noastră națională. Și nu întîmplător propune acest proiect poetului George Coșbuc.

„Eu unul aș fi fericit — scrie Spiru Haret, marelui poet la 7 aprilie 1899 — dacă ai fi pentru ceva în hotărîrea ce sper că vei lua de a consacra în viitor o parte din timpul și talentul d-tale pentru a cultiva acest gen de literatură naționalistă care ne lipsește așa de mult și a cărei mare utilitate nici nu se poate discuta”⁵.

În lumina aceleiași frumoase cauze se înscrie și întocmirea de către Ion Luca Caragiale, la cererea lui Spiru Haret, a unei cărți de lectură populară asupra istoriei românilor intitulată „Patria și neamul” — povești și icoane din trecutul poporului nostru, destinată bibliotecilor sătești⁶, precum și realizarea unei monografii asupra cîntecului popular românesc de către compozitorul D. G. Kiriac, dirigențele corului Capelei Române din Paris⁷.

Propunînd administrației Casei Școalelor editarea acestei lucrări D. G. Kiriac demonstrează importanța cunoașterii aprofundate a folclorului muzical. „Prin observațiile judicioase făcute asupra cîntecului popular românesc — afirma D. G. Kiriac — printr-o analiză temeinică și multilaterală a acestuia se vor trage concluzii deosebit de folositoare pentru viitorul nostru artistic și pentru educațiunea noastră națională”. Iar Spiru Haret notează aceste rînduri pline de semnificații „Lucrarea al cărui plan ni se prezintă aici, fiind de mare însemnătate pentru cunoașterea muzicii noastre populare... pentru perfecționarea învățămîntului nostru muzical care nu va fi rațional și național cite vreme nu avem ca fundament geniul muzical național al nostru... Lucrarea se va imprima la Casa Școalelor și se va distribui pe la școli pentru bibliotecile lor”⁸.

Politica editorială a Casei Școalelor va cuprinde, de asemenea, încă din primii ani de

³ *Ibidem*, f. 2.

⁴ Bibl. Acad. R. S. România, fond Haret, S (20) 5.

⁵ *Ibidem*, S (20) 7.

⁶ Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 3/1898, f. 1—2, 4.

⁷ *Ibidem*, dosar 5/1898, f. 18.

⁸ *Ibidem*.

¹ Despre arhiva Casei Școalelor vezi în „Revista Arhivelor”, anul LII, vol. XXXVII, nr. 4, 1975, p. 403—418.

² Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 15/1898, f. 1.

activitate publicarea operei capitale a lui Nicolae Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*⁹. Reapariția acestei lucrări în anul 1904, într-un tiraj impresionant pentru acea vreme, urmarea să aducă, și pe această cale, în atenția cercurilor largi de cititori, figura eroică a lui Mihai Viteazul, simbol al unității naționale a tuturor românilor.

Desigur că înzestrarea bibliotecilor școlare, și mai ales a celor sătești, a fost realizată, în primul rând, prin achizițiile făcute de Casa Școalelor de la diverse edituri și autori. E deosebit de important să arătăm că instituția a beneficiat — mai ales în perioada la care ne referim, 1896—1918 — de temeinica îndrumare a activității de selecționare a cărților, a marilor noștri scriitori George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Mihail Sadoveanu, Șt. O. Iosif, referenți la Casa Școalelor. Criteriile care au stat la baza acestei activități au vizat în principal fondul de cunoștințe folositoare elevilor sau sătenilor, accesibilitatea lor, puritatea limbii românești. În primul rând au stat mereu în atenție acele lucrări care făceau să pătrundă cit mai adânc în inimile tuturor căldura simțămintelor naționale iar arhiva Casei Școalelor ne oferă nenumărate exemple de acest fel.

Pe lângă importante lucrări de istorie, datorate marilor istorici A. D. Xenopol¹⁰ și Nicolae Iorga¹¹, Casa Școalelor achiziționează într-un tiraj însemnat monumentală colecție de documente istorice „Uricariul”, adevărată oglindă a istoriei neamului românesc¹², precum și alte lucrări bazate pe documente originale referitoare la luptele românilor pentru unitate¹³.

De asemenea, sînt achiziționate volume de literatură populară menite „să unească mai bine pe toți frații români” dintre care amintim o antologie de cîntece populare a românilor din toate țările¹⁴ sau o impozantă culegere de cîntece și strigături din Banat comentată de profesorul Iosif Popovici¹⁵. Desigur, nu lipsesc operele literare de factură istorică: nuvelele lui Gane¹⁶, poeziile lui Bolintineanu¹⁷ sau povestirile istorice scrise anume pentru a răspîndi în popor pe lângă gustul scrierilor instructive și morale și „cunoștința faptelor eroice din timpul războiului pentru independență”¹⁸, precum și alte lucrări menite să contribuie la educația națională a românilor de pretutindeni, stabilindu-se astfel trăsura de unire ce trebuie să existe între tot ce este suflare românească¹⁹. În sfîrșit — ca să mai evidențiem încă un aspect — vom arăta că în atenția Casei Școalelor a stat și

achiziționarea de partituri muzicale ale unor cîntece patriotice. Astfel, au fost cumpărate în vederea dotării bibliotecilor școlare în 20 000 de exemplare partitura piesei muzicale „Steagul nostru” de Ciprian Porumbescu, aranjament pentru cor de copii în patru voci²⁰, precum și culegerea de cîntece patriotice editată de Reuniunea de cîntece „Ciprian Porumbescu” din Suceava²¹.

Chiar din aceste câteva exemple, reiese cu prisosință valoarea deosebită a lucrărilor selectate, grija permanentă a tuturor referenților pentru alegerea lucrărilor, cu un fond bogat de cunoștințe și idei progresiste, scrise într-o frumoasă limbă literară. Semnificativ ne apare, din acest punct de vedere, referatul lui George Coșbuc, întocmit la 8 februarie 1906, asupra lucrării „La întîlnire” de M. P. Miosotis: „Sfaturile nu sînt rele, însă stilul cărții e cam rău. Prea întins și lăbărțat și — din dorința de a fi popular — prea vulgar și cu totul neîngrijit. Pe alocuirea e provincial. Pentru unitatea limbii culturale e păgubitoare orice scriere de popularizare în graiuri provinciale căci dizolvă ceea ce trebuie încheat... Scopul Casei Școalelor este să aibă cărți scrise pentru toți românii”²².

Paralel cu organizarea și activitatea bibliotecilor populare, Casa Școalelor s-a preocupat și de activitatea cercurilor culturale. Izvorite din inițiativa unor învățători, avînd la început un caracter cultural-educativ cercurile culturale au creat în scurt timp în rîndurile cadrelor didactice o viață intelectuală de care ele erau aproape lipsite în satele lor, iar pentru săteni au însemnat punctul de plecare al unei prefaceri complete în viața lor intelectuală „începutul unei stări de lucruri aproape ca totul neexistente pînă acum”²³. De la început cercurile culturale s-au bucurat de aprecierea sătenilor, numărul lor sporind continuu, ajungînd de exemplu în anul 1903 la 444²⁴.

În cercurile culturale s-au tratat teme variate legate de agricultură, creșterea vitelor și îngrijirea lor, economie rurală, igienă, probleme de geografie, etnografie, istorie.

Nenumărate rapoarte întocmite de revizorii școlari sau de inspectorii cercurilor și bibliotecilor populare înaintate Casei Școalelor atestă interesul deosebit cu care au fost primite toate acele expuneri legate de trecutul istoric al neamului nostru, de evocarea marilor personalități care s-au jertfit pentru libertatea și unitatea românilor, de însemnătatea sărbătorilor naționale.

Prezentarea în ședințe deschise a unor teme ca: „Iubirea de neam și țară”²⁵, „Însemnătatea sărbătorilor naționale”²⁶, „Povestea țării muntenești de pe vremea lui Mihai Viteazul”²⁷.

⁹ *Ibidem*, dosar 7/1904, f. 1.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 4/1903, f. 116.

¹¹ *Ibidem*, dosar 3/1910, f. 11.

¹² *Ibidem*, f. 101, 102.

¹³ *Ibidem*, f. 213.

¹⁴ *Ibidem*, f. 108.

¹⁵ *Ibidem*, f. 13, 14.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 4/1903, f. 205.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, f. 132.

¹⁹ *Ibidem*, f. 351.

²⁰ *Ibidem*, dosar 7/1905, f. 103, 104.

²¹ *Ibidem*, dosar 8/1910, f. 345.

²² *Ibidem*, dosar 6/1905, f. 29.

²³ Spiru Haret, *Raport către rege*, 1903, p. 149—150.

²⁴ *Ibidem*, p. 113 (anexa nr. 4).

²⁵ Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 165/1906, f. 151.

²⁶ *Ibidem*, dosar 139/1909, f. 359.

zul”²⁷, „Despre războiul de independență”²⁸, „Originea și traiul românilor vechi”²⁹, „Noi și frații de peste hotare”³⁰, au constituit tot atâtea manifestări înălțătoare care au contribuit din plin la afirmarea marelui ideal național: unitatea politică a tuturor românilor.

Este interesant de observat că aceste cercuri au constituit și o punte de legătură între Casa Școalelor și alte societăți cultural-naționale al căror scop era dezvoltarea conștiinței naționale, sprijinirea românilor din teritoriile ocupate în lupta lor pentru libertate și unitate. Astfel, la Hirlău în ședința din 2 noiembrie 1908 când s-a expus subiectul „Neamul românesc și întinderea lui” s-a discutat și despre rolul Ligii culturale, asistența fiind sfătuită să se înscrie în ligă în număr cât mai mare³¹.

Cu adevărat, prin tot ceea ce au realizat, cercurile culturale au răspuns unei nevoi organice, fiind pentru participanți un admirabil nucleu de înfrățire și de dezvoltare a spiritului de solidaritate românească.

Informațiile și datele documentare prezentate în comunicarea de față sînt mărturia valoroasă ale rolului jucat de Casa Școalelor, alături de celelalte societăți cultural-patriotice românești, în pregătirea conștiințelor pentru făurirea statului național unitar român.

Resumé

Jouis du terrain particulièrement fertile structuré par la féconde activité des sociétés culturelles — patriotiques qui ont existé sur toute l'étendue d'ancienne Dacie dans la deuxième partie du XIX-ème siècle et le but de laquelle était l'achèvement de l'unité politique de tous les Roumains, Casa Școalelor (Maison des Ecoles) institution d'enseignement et culture, crée en 1896 par l'initiative de grand réformateur scolaire Spiru Haret s'est constitué comme une large modalité pour l'affirmation de l'idéal national par l'entremise de la culture.

L'étude de l'archive de cette institution offre assez de données qui mettent en évidence aussi les persévérantes préoccupation pour la construction et la dotation des établissements scolaires, pour le perfectionnement professionnel du corps didactique et pour l'organisations des musées et des bibliothèques pédagogiques, que l'intérêt particulier accordé par la Casa Școalelor à la langue, à la littérature roumaine, à l'histoire et aux traditions de la lutte du peuple pour la liberté et l'unité au développement de la science et de l'art, des idées du progrès.

La politique éditoriale déployer par Casa Școalelor la dotation des bibliothèques populaires avec des oeuvres voués à développer le sentiment national, la présentation dans le cadre des cercles culturels des conférences et des recits liés au passé historique de notre peuple, à l'évocation des grands personnalités qui se sont sacrifiées pour la liberté et l'unité des Roumains, à l'importance des fêtes nationales ont constitué des moyens pour la consolidation de l'unité culturelle et de l'âme de la nation, pour la préparation des consciences en vue de la constitution de l'État national unitaire roumain.

²⁷ Ibidem, f. 53.

²⁸ Ibidem, f. 78.

²⁹ Ibidem, f. 137.

³⁰ Ibidem, f. 140.

³¹ Ibidem, f. 331.

Précis

Turning to account the favourable conditions created in the second half of the last century by the rich activity of the cultural patriotic societies from all over the old Dacia aimed at the accomplishment of the political unity of all the Romanians, Casa Școalelor (School House), an educational and cultural institution set up in 1896 on the initiative of the great school reformer Spiru Haret, was established as a large modality to express the national ideal through the agency of culture.

The research in the archives of this institution reveals sufficient data which point out the permanent concern for school buildings construction and equipment, for professional improvement of the teaching staff and for organization of pedagogical museums and libraries as well as the particular care of Casa Școalelor for the development of the Romanian language and literature, for the people's history and traditions of the struggle for liberty and unity, for promotion of science, art and progress ideas.

Editorial policy developed by Casa Școalelor, supplying of popular libraries with books destined to promote the national feeling, presentation within the cultural circles of some lectures — relating to the past history of the Romanian people, to some outstanding personalities who sacrificed themselves for liberty and unity of Romanians and to some national commemorations — represented means for strengthening the cultural and spiritual unity of nation, for preparing the consciousness in order to create the Romanian unitary national State.

INFORMAȚII REFERITOARE LA CURSURILE DE VARĂ DE LA VĂLENII DE MUNTE (1908—1909)

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Nicolae Iorga, cercetătorul trecutului, a fost un neobosit călător, preocupat permanent de găsirea tezaurului sacru de documente referitoare la istoria poporului român și la istoria universală. Drumurile pe meleagurile Europei și aiurea i-au facilitat un contact nemijlocit cu oamenii timpului și i-au permis cunoașterea experienței și aspirațiilor lor.

Dorind să ofere românilor de peste hotare posibilitatea de a participa în timpul vacanțelor de vară la adunări în cadrul cărora odihna activă să le prilejuiască întâlnirea cu trecutul, tradițiile și aspirațiile generațiilor contemporane spre unitatea națională, N. Iorga preconiza organizarea unor cursuri într-o localitate liniștită. Aceste idei se vor materializa în vara anului 1908, concomitent cu o acțiune oficială care s-a desfășurat la Iași.

Conștient că întărirea legăturilor sufletești între românii de pretutindeni este o necesitate vitală, N. Iorga invită să participe la aceste cursuri pe învățători și profesori care aveau, în primul rînd posibilitatea de a duce mai departe în mase cunoștințele asimilate la aceste manifestări.

„Neamul Românesc” în numărul din 11 iunie 1908 lansa chemarea către cei care

doreau să participe la cursurile de vară. Inițiate, în primul rând, pentru bucovineni, ele au luat o amploare care a conferit localității de pe apa Teleajenului caracterul de „citatele a culturii românești”¹.

Cercetarea documentelor de arhivă permite cunoașterea modului de organizare a cursurilor de vară și a tematicii lor în primii ani de activitate, contribuția lor la crearea curentului de solidaritate națională.

Informațiile sînt cu atât mai relevante cu cît provin din documente întocmite de autoritățile vremii. Ele evidențiază numărul participanților, proveniența teritorială, preocupări, vîrsta, idelle enunțate de conferențieri, interpretările date unor probleme, manifestările culturale organizate, poziția localnicilor, reacția generală din țară etc.

La 10 iunie 1908² se anunță că: „Dl. N. Iorga, profesor universitar, va deschide un curs de vacanță la Vălenii de Munte. Vor asista foarte mulți studenți bucureșteni, ieșeni și bucovineni.

Caracterul acestui curs va fi mai mult educativ. Cinci zile mai tîrziu se făcea precizarea că: „cursurile vor începe la 1 iunie și vor dura două luni. Dl. Iorga va preda Istoria Românilor și Istoria literaturii românești. Dl. Murgoci va preda Geografia României. Dl. N. Dobrescu — Istoria Bisericii Române. Dl. Șt. Bogdan — Economia Națională. V. Bogrea — Istoria Literaturii Moderne. Al. Lapedatu — Episoade din istoria națională. Dl. Stahl — 10 lecțiuni de stenografie”³.

De la început numărul celor înscrși depășea limita minimă fixată de Iorga, 50 persoane⁴. În ce privește condițiile materiale în care urmau să se desfășoare cursurile de vară ale anului 1908⁵, se arată că s-a „obținut de la dl. Ministru al Cultelor localul școlii din Vălenii de Munte”.

„Dl. Iorga a rezervat camere mobilate cu întreținere pe la oteluri, cîrciumi și particularii din localitate”.

Relevantă ne apare aprecierea în legătură cu „Cursurile ce se vor ține la Văleni au o importanță capitală, deoarece sînt primele încercări sistematizate de a familiariza pe studenți, învățători și chiar sătenii localnici asupra concepției naționalismului”⁶.

Deschiderea cursurilor era anunțată la 3 iulie 1908: „în seara zilei de 2 iulie dl. profesor N. Iorga a deschis seria lecțiunilor de istorie. Au asistat la acest curs 45 persoane compuse din: fruntași localnici, cîteva doamne din București... 8 învățători din Dobrogea, Prahova și Olt... cîțiva studenți”.

Exprimîndu-și regretul asupra numărului restrîns al participanților la începutul cursurilor Iorga motivează prin inițiativa guvernului de a organiza oficial cursuri la Iași ceea ce a derutat pe solicitanți și îndeosebi pe bucovineni și ieșeni⁷.

Remarcă, totodată, prezența a trei profesori din Brașov: Bogdan, Vătășanu și Petrovici, veniți anume pentru cursuri.

Prima prelegere rostită de Iorga anunța participanților programa cursurilor care cuprindea probleme ca: 1. „Romanitatea și latinitatea noastră”; 2. Permanența romanilor în Dacia; 3. Originea principatelor; 4. Chestiunea bisericii române; 5. Mihai Viteazul; 6. Revoluția de la 1848; 7. Domnia lui Cuza. Asupra ultimei teme N. Iorga „va insista în mod special, deoarece a fost mult discutată și discutată mai cu deosebire în ultimele timpuri”⁸ și susține că „E și firesc ca un stăpînitor care nu pune cel mai mare preț pe adulațiunile consilierilor tronului său, care nu ține să fie escortat și trimbițat cînd iese la o festivitate și care se mulțumește, într-o clasică modestie, să se coboare în mijlocul supușilor îndobitociți de nevoi și întuneric, pentru a le cerceta necazurile — e firesc, ca acest stăpînitor, să n-aibă nici azi un simbol vizibil de venerațiune”⁹.

În ce privește prima lecție N. Iorga enunță concluzia că „Originea noastră etnică e cea tracă, nu cea romană”. La prelegerea rostită în ziua de 4 iulie cu tema „Permanența noastră în Dacia”¹⁰, N. Iorga constată că numărul participanților a crescut pînă la 62 de persoane „cu un grup de învățători bucovineni veniți din ținuturile Sucevei și Homorului, prin Ardeal”. Tratarea temei îi oferă posibilitatea de a combate teoriile despre evacuarea Daciei în anul 271: „A susține o teorie a strămutării noastre peste Dunăre, înseamnă a ne pune de-a curmezișul celei mai elementare logice, care nu poate admite ca un neam ce avea o vechime de mii de ani, cu o tradiție de stat romană”, să-și sfarme rostul, încheiat într-o oarecare formă de civilizație. Nu există un caz analog în istorie. Au trecut popoare dintr-un loc în altul, dar acelea au fost popoare nomade, popoare deprinse cu drumurile. Cu sila însă, printr-un decret împărătesc, nu s-a putut strămuta un neam întreg, așa precum tîlmăcește istoricul latin”¹¹ și mai departe arată „că conviețuirea elementului romanizat era un factor indispensabil pentru cuceritori și trebuia menajat”¹².

În cea de a treia conferință despre „Formarea limbii române”¹³, fixează de la început adevărul necontestabil că o limbă e condiția de existență a unui popor. La formarea limbii noastre „a contribuit elementul latin...

¹ Theodorescu Barbu, *Nicolae Iorga*, București, 1968, p. 212.

² Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne. dosar 39/1906, f. 11.

³ *Ibidem*, f. 13.

⁴ *Ibidem*, f. 13 v.

⁵ *Ibidem*, f. 33.

⁶ *Ibidem*, f. 33 v.

⁷ *Ibidem*, f. 36.

⁸ *Ibidem*, f. 36 v., 37.

⁹ *Ibidem*, f. 37.

¹⁰ *Ibidem*, f. 38.

¹¹ *Ibidem*, f. 38, 38 v.

¹² *Ibidem*, f. 39, 39 v.

¹³ *Ibidem*, f. 43.

influențele străine, ca cea slavă, de exemplu, există, dar nu domină limba noastră¹⁴.

„Sfârșirile dintre anii 1830—1850 de a da limbii române, alcătuită în structura ei din elementele limbii latine populare asimilate după necesitatea fonațiunii noastre particulare, un aspect pur latin au rămas ridicole și fără durabilitate. Limbii nu i se pot impune legi fixe“.

La 7 iulie N. Iorga prezenta auditorilor conferința despre „Întemeierea Principatelor Române“. Făcînd o trecere în revistă a celor trei importante teorii, combate pe cele enunțate de Xenopol și Hasdeu, apreciînd-o pe cea a lui D. Onciul¹⁵. Conferința susținută în seara de 8 iulie cu tema: „Politica domnilor noștri“ i-a prilejuit lui N. Iorga exprimarea opiniei față de evenimentele veacului XX: „înainte de a atinge fondul chestiunii dl. Iorga compară politica externă pe care o facem azi cu cea pe care o făceau domnii noștri în trecut și ajunge la concluzia că politica noastră de azi e degenerată, e servilă, e umilitoare întrucît nu servește de loc interesele noastre ci le menajează pe ale vecinilor noștri“...¹⁶, din contra politica domnilor noștri din trecut s-a realizat printr-o mare cumințenie, istețime și patriotism. Și cei mai mari din voievozii români nu s-au sfiit să offenseze pe vecinii lor, cari nu le-ar fi menajat interesele“¹⁶.

Inaugurarea, la 9 iulie, a cursului de literatură europeană este marcată de prof. V. Bogrea printr-un „panegiric la adresa d. lui Iorga, a căruia popularitate în Văleni ne uimește...“ „un astfel de om, ce prin faptul că s-a stabilit în Văleni a strămutat și centrul culturii care gravitează în jurul său. Pentru aceasta populația din Văleni trebuie să fie mîndră și să-i acorde tot sprijinul necesar“¹⁷.

La 11 iulie Iorga „și-a dezvoltat conferința sa despre politica lui Mihai Viteazul“¹⁸. Analiza situației interne și externe îi oferă, din nou, prilejul de a face comparații peste veacuri. Se nota: „analizează caracterul voievozilor noștri, care erau oameni cuminți și cinstiți și care nu riscuau mai departe peste rosturile și gospodăria lor. Și dacă azi avem o clasă conducătoare care ne duce la ruina socială și corupție morală, asta se datorește faptului că ființa ei etnică e problematică, alcătuită din elemente străine care s-au pripășit cîndva în țările noastre și a parvenit“. Această apreciere „a smuls prelungite aplauze din partea studenților și publicului care atinge cifra de peste 100 persoane, printre care se găseau și autoritățile din Văleni“¹⁹.

La 14 iulie a sosit în Vălenii de Munte întreaga școală a bacalaureaților din București, împreună cu batalionul 6 de vînători²⁰.

„Toți bacalaureații — majoritatea studenți — au asistat la cursurile d-lor Dobrescu și Bogrea și astăseară vor participa la cursurile dl. Iorga. Soldații bacalaureați au vizitat tipografia dl. Iorga, care i-a primit cu entuziasm și le-a recomandat să vină regulat la cursuri cît vor sta în Văleni... superiorii nu sînt dispuși a le permite să asculte pe dl. Iorga deoarece le e teamă de autoritățile superioare militare care nu-l vîd cu ochi buni, de pe cînd a interpellat în Cameră relativ la ororile săvîrșite în vremea revoltelor.

Totuși bacalaureații dorind a asculta neapărat cursurile să caute să convingă pe ofițeri că dînsii fiind studenți înainte de toate le incumbă datoria de a asculta profesorii — și în caz cînd nici argumentul acesta nu va fi suficient, vor trece peste autoritatea șefilor lor“.

Treptat, „Cursurile d. lui Iorga sînt frecventate de un public din ce în ce mai numeros. Au mai sosit studenți din Ardeal și învățători din Ildișesti (Bucovina). Verva și entuziasmul fără margini cu care vorbește, înlănțuirea cu care pune evenimentele cu actualitatea și mai cu seamă biciuirea moravurilor politice și sociale îl fac foarte simpatic tuturor. E primit cu aplauze, e întrerupt de aplauze și sfîrșește prin a i se face ovațiuni entuziaste“²¹.

„Aproape nu există locuitor în localitate care să nu-l privească cu un respect și o dragoste nesfîrșită“.

La conferința din 15 iulie intitulată „Epoca de deșteptare națională cristalizată la cronicari și la urmașii lor care au pregătît revoluția de la 1848“ au asistat peste 250 de persoane, între care foarte mulți soldați bacalaureați, ofițerii toți și mulți localnici“. Analiza situației interne și a conjuncturii internaționale pentru veacurile trecute îi oferea lui Iorga prilejul să se refere și la situația de la începutul secolului al XX-lea, criticînd cu vehemență o serie de aspecte din viața economică și socială. „Trecînd mai departe la analiza caracterului boierilor de la începutul veacului al XIX-lea, ceea ce i-a caracterizat au fost ifosele, ceea ce se observă și azi la nobilimea noastră, care-i vinovată de crima îngrozitoare de a fi ridicat zăgăzul între ea și pătura nenorocită a țăranilor...“.

„D. lui Iorga i s-au făcut calde ovațiuni și în cursul cuvîntării cît și la sfîrșit“²².

Conferința asupra domniei lui Al. I. Cuza relevă semnificația unirii principatelor pentru dezvoltarea ulterioară a poporului român: „actul solemn al Unirii Principatelor care ne-a călăuzit viața noastră modernă, care ne-a zguduit din toropeala unei conștiințe adormite, care a adunat neamul nostru la o nouă viață socială, a rămas totuși închis în analele istorice fără să încrusteze în bronz ori marmură strălucirea unei personalități istorice de exclusiv cea mai mare valoare“²³.

¹⁴ *Ibidem*, f. 45.

¹⁵ *Ibidem*, f. 49, 49 v.

¹⁶ *Ibidem*, f. 49 v., 50.

¹⁷ *Ibidem*, f. 54.

¹⁸ *Ibidem*, f. 56, 56 v.

¹⁹ *Ibidem*, f. 58, 58 v., 59.

²⁰ *Ibidem*, f. 61, 61 v.

²¹ *Ibidem*, f. 62, 62 v.

²² *Ibidem*, f. 66, 66 v., 67, 67 v.

²³ *Ibidem*, f. 68.

Caracterizându-l pe Alexandru Ioan Cuza ca om politic, evocă actul de abdicare „e natural ca atât cât vor exista persoane amestecate în acest complot odios și mișel lui Vodă Cuza să i se refuze onoarea meritată de a avea o statuie. S-au ridicat statui, avocatului Vasile Lascăr, primarul Pache, lui Lascăr Catargiu om care numai genial n-a fost, unui întemeietor de gazetă, George Cantacuzino și lui Kogălniceanu ori lui Cuza i se dispută meritul de a avea o statuie”²⁴.

În concluzie, arată că în „40 de ani, activitatea noastră politică se reduce la meschine hărțuiri de partide în dauna interesului obștesc”²⁵.

Conferința despre Istoria românilor din Transilvania a stîrnit un viu interes, îndeosebi prin îndemnul la unitate adresat tinerețului: „...scînteia aprinsă acum 2 ani în Piața Teatrului din Capitală, prea a orbit de lumină ochii oamenilor de bine, pentru a mai fi vre-o dată stinsă”²⁶.

Cursurile de vară au evoluat în sensul cuprinderii unui număr din ce în ce mai mare de participanți și a diversificării tematicii „cercurile studenților români din Transilvania s-au adresat dl. Iorga exprimîndu-și dorința de a asista timp de o lună — în iulie — la cursurile de vacanță ce se vor ține de diferiți profesori universitari la Vălenii de Munte... pentru aceleași cursuri s-au înscris un însemnat număr de studenți din toate colțurile țării”. Se precizează că „sfîrșitul cursurilor din Văleni coincide cu începutul Congresului de la Iași, transilvănenii vor pleca de la Văleni la Congres”²⁷.

Se fac aprecieri legate de caracterul cursurilor de la Vălenii de Munte: „începînd cu anul trecut, precum se știe, dl. profesor N. Iorga, a pus bazele unei Academii pentru răspîndirea culturii generale și în special pentru cunoașterea formelor de manifestare ale vieții naționale românești, de tinerețea universitară, aparținînd tuturor grupelor de români”.

Referindu-se la participarea la cursuri adaugă că: „precum se obișnuiește în orice început, numărul studenților ascultători a fost limitat la vre-o 30—40 în anul trecut, din pricina lipsei de organizație sistematică a mijloacelor de participare și mai cu seamă din cauza reținerii prin suprinde, a studenților din Bucovina și Iași în capitala Moldovei unde, pentru a se paraliza acțiunea cursurilor din Văleni, s-au organizat cursuri analoge din partea Ministerului Instrucțiunii Publice”.

Evocînd o serie de manifestări ale căror promotor a fost N. Iorga, un alt document dă detalii asupra perspectivei cursurilor: „organizarea serbărilor în memoria lui Cuza; dese liste de subscripție pentru ridicarea monumentelor în diferite orașe, lista generală de

subscripție pentru ridicarea unei statui la Iași, avîntul pe care l-au luat luptele naționale ce s-au dat în ultimul timp de către românii din Austro-Ungaria și idolatrizarea de care dl. Iorga se bucură în Bucovina și care i-a adus expulzarea din partea Guvernului Austriac, își au originea în conferințele vehemente, tratate cu o mare putere de sugestie și solid documentate pe care D.s.a le-a ținut sub formă prelegerilor academice de istoria națională, în Văleni, vacanța trecută.

Anul acesta, după informațiunile culese din izvor direct, e de prevăzut că extensiunea, urmările și deci importanța acestor cursuri vor fi cu mult superioare anului precedent.

Într-adevăr, numărul ascultătorilor va crește mult prin sporierea lui cu elemente studențești din Bucovina, Moldova și Austria. Înscrierile au trecut peste cifra 200 și continuă mereu, condițiunile de găzduire s-au facilitat prin îngrijirea prealabilă a d-lui Iorga; numărul cel mare al cursurilor, felul lor, și faptul că pentru predarea lor s-au întrunit frunțașii mișcării naționale — toate aceste considerațiuni glăsuiesc fără comentarii asupra caracterului și intensității pe care o vor lua cursurile”²⁸.

În anul 1909, cel de al doilea an al cursurilor au participat „în afară de studenții din țară... și 40 studenți ardeleni din 60 cîți sînt înscriși”.

„Dl. Barbu Delavrancea a ținut o cuvîntare de deschidere în care a arătat însemnătatea unor asemenea cursuri de vară, la care să se întîlnească studenții de pretutindeni ai aceluiași neam; se crează o admosferă culturală, se stabilesc legături sufletești care duc pe nesimțite la o unitate culturală și sufletească a neamului”²⁹.

Se constată, totodată, creșterea numărului profesorilor universitari veniți la Văleni să țină prelegeri.

Piese documentare pe care le-am prezentat ne permit să înțelegem mai deplin modul în care acționa N. Iorga pentru a da o anumită orientare activității Ligii Culturale în opera de apropiere a românilor de pretutindeni, contribuind în acest fel la realizarea marelui dezerat care devenea de la an la an mai pregnant și care avea să fie finalizat prin actul din 1 decembrie 1918, de la Alba-Iulia.

Resumé

Les cours de l'Université populaire de Vălenii de Munte ont été initiés par le professeur Nicolae Iorga depuis l'été de 1900, à cause d'une nécessité vitale, pour renforcer les relations des Roumains de partout. Ce cours ont donné aux participants la possibilité d'écouter le message patriotique du con-

²⁴ Ibidem, f. 68 v.

²⁵ Ibidem, f. 69, 69 v.

²⁶ Ibidem, f. 78.

²⁷ Ibidem, f. 150.

²⁸ Ibidem, f. 199, 199 v., 200.

²⁹ Ibidem, f. 205, 205 v., 206.

férenciers réunis par l'illustre savant, dans l'ambiance de ces lieux évocatoires pour l'histoire des roumains.

Des jeunes et moins jeunes hommes qui travaillaient dans les écoles sont venus en réponse à l'appel du professeur comme coursants. Après ils ont transmis aux autres dans les masses les connaissances assimilées. Les participants ont eu la possibilité d'écouter des conférences d'une haute tenue scientifique et profondément patriotiques. Par le mode l'organisation, par l'ensemble des thèmes scientifiques et historiques des premiers années d'activité et aussi par les idées exprimées, les cours d'été ont contribué à la création du courant de solidarité nationale.

Les documents font ressortir, en même temps, la personnalité du professeur Nicolae Iorga son effort d'orienter l'activité de la Liga Culturală pour contribuer à la réalisation du grand desiderate, des Roumains, l'unité nationale complète du pays, accomplie par l'acte de volonté de la nation toute entière, exprimée au l'décembre 1918 à l'Alba-Iulia.

Précis

The courses of the popular University in Vălenii de Munte, initiated by the university professor Nicolae Iorga began in the summer of 1908 as a vital necessity with the view to strengthening the touches among the Romanians from everywhere. They offered to participants the occasion to hear the patriotic message of the lecturers gathered by the brilliant scholar, in the local atmosphere reminiscent of Romanian history.

At the professor's invitation, young and old teachers came as students and further on transmitted in masses the assimilated knowledge.

The participants had the opportunity to hear lectures of a high scientific level and a deep patriotic character. The summer courses of lectures, by their organization, topics, in the first years of activity and the expressed ideas, contribute to the formation of the national solidarity trend.

Records reveal, as well, the personality of professor Nicolae Iorga, his endeavour to direct the activity of Cultural League (Liga Culturală) in order to contribute to the accomplishment of the great desideratum that was to be fulfilled by the act of the entire nation will, expressed on the 1st of December 1918 at Alba-Iulia.

RECUNOAȘTEREA STATUTULUI DE ALIAT AL ROMÂNIEI DE CĂTRE MARILE PUTERI ÎN AJUNUL CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS

ION CALAFETEANU

În perioada premergătoare deschiderii Conferinței de Pace de la Paris, guvernul român a trebuit să desfășoare o susținută activitate diplomatică în vederea obținerii din partea guvernelor Marilor Puteri Aliate și Asociate a recunoașterii calității de aliat a României și, pe această bază, participarea ei la Conferința de Pace în tabăra puterilor învingătoare¹. Reproșând României că prin încheierea

armistițiului și, apoi, a păcii separate cu Puierle Centrale² ar fi fost încălcate stipulațiile

fost aproape complet ignorată. În prezentul articol, pe baza unor documente de arhivă românești, franceze, engleze și americane, am căutat să aducem unele informații, în mare parte inedite, cu privire la atitudinea marilor puteri față de problema participării României la Conferința de pace în calitate de aliat.

² Cu privire la cele două acte la care guvernul român a fost nevoit să consimtă în iarna 1917 și primăvara 1918 sînt necesare unele explicații. După victoria Revoluției Socialiste din Octombrie, guvernul sovietic a propus, la 13/26 noiembrie 1917, Puterilor Centrale încheierea unor tratative pentru încetarea luptelor. După negocieri, s-a ajuns la semnarea armistițiului de la Brest Litovsk (20 noiembrie/3 decembrie 1917). Aceasta a creat pentru România o situație fără ieșire, deoarece era absolut imposibil ca pe același front, apărut în comun de trupe românești și ruse, unele să se bată iar altele nu. Primul ministru român, Ion I. C. Brătianu, a adresat un memoriu Puterilor Aliate și Asociate, care făceau presiuni asupra guvernului român de a nu încheia armistițiul, arătîndu-le situația de izolare în care se afla România și pericolul iminent ca întreaga țară să fie ocupată de trupele Puterilor Centrale. Inițial, miniștrii aliați la Iași au refuzat să aprobe încheierea armistițiului, dar cînd Brătianu le-a arătat că și generalul rus Scerbacev, comandantul unităților rusești din Moldova, care refuzase pînă atunci să încheie armistițiul cu Puterile Centrale pentru frontul româno-rus, acceptase, au trebuit să recunoască gravitatea situației. El au înaintat o notă guvernului român în care se angajau să atragă atenția guvernelor lor asupra „valorii considerațiilor prezentate de Scerbacev și asupra interesului capital de a preveni urmările ce le-ar avea pentru frontul românesc refuzul lui Scerbacev de a executa ordinea Petrogradului”. Guvernul român a considerat această notă ca o acceptare și la 28 noiembrie/9 decembrie, la Focșani, a fost semnat armistițiul cu Puterile Centrale. La 8/21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați la Iași au înaintat premierului român o nouă notă în care arătau că „chiar dacă România s-ar găsi în imposibilitate de a-și menține hotărîrea, de atîtea ori declarată, de a evacua întreaga armată română, sau în parte... Antanta ar trebui să recunoască că aliatul său și-a făcut din plin datoria și și-a respectat loial angajamentele”. În timpul tratativelor de pace dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale și, în special, după semnarea păcii de la Brest Litovsk dintre Rusia Sovietică și Puterile Centrale (3 martie 1918), și cîteva zile mai tîrziu, dintre Ucraina și Puterile Centrale (9 martie 1918), presiunile Puterilor Centrale asupra României în vederea încheierii păcii s-au intensificat. Situația României era disperată. Pe de o parte, ea se afla complet izolată de Aliați, amenințată de Puterile Centrale că nu vor mai prelungea armistițiul iar, pe de altă parte, Puterile Aliate, deși nu puteau să-i acorde nici un ajutor, nu voiau să recunoască gravitatea situației și căutau să determine guvernul român să nu încheie pace. În aceste circumstanțe, I. I. C. Brătianu a făcut la începutul lunii februarie 1918 următoarea comunicare verbală miniștrilor aliați la Iași: oricum se vor desfășura evenimentele, dorința României este „de a păstra, pînă la încheierea păcii generale, legăturile noastre cu Puterile Aliate”. La rîndul lor, aceștia au transmis lui Brătianu încrederea guvernelor lor „că România, fidelă nobililor sale tradiții și intereselor sale vitale, va continua să lupte cu aceeași energie ca și în trecut și nu-și va separa soarta de cea a aliaților ei”. Pînă în ultimul moment Puterile Aliate și Asociate, și în special Franța, sensibile numai la interesele lor, au depus eforturi pentru a menține România în luptă, deși aceasta echivala cu o sinucidere pentru România. La 28 februarie 1918, generalul Averescu, care preluase conducerea guvernului român la 8 februarie, i-a informat pe miniștrii aliați că intenționează să încheie pace cu Puterile Centrale și a cerut asentimentul pentru acest act care, rupt de contextul tratatului din 4/16 august, în special de obligațiile neîndeplinite ale Antantei, ar fi putut fi interpretat

¹ În istoriografia românească, atît în perioada interbelică, cit și după aceea, această problemă a

tratatului de alianță din 4/17 august 1916, care prevedea obligația tuturor părților „să nu încheie pace separată sau pacea generală decît în unire și în același timp” (art. V), guvernele aliate au considerat că România nu mai era o țară aliată, ci „neutră” iar tratatul de alianță devenise caduc. Aceasta în ciuda faptului că erau cunoscute condițiile grele — și de care puterile aliate erau în mare parte vinovate — în care România fusese nevoită să înceteze lupta iar guvernele Franței, Angliei, S.U.A. și Italiei declaraseră public, cu diverse prilejuri, că nu recunosc valabilitatea tratatului impus de Puterile Centrale României. În același timp, în Franța, Italia și Statele Unite ale Americii, comitete ale românilor emigrați, care exprimau în acele zile adevăratele sentimente ale poporului român, își declarau atașamentul față de aliați și cauza pe care o apărau, depuneau eforturi pentru crearea unor legiuni militare românești care să lupte alături de acestea împotriva Puterilor Centrale, pentru realizarea unității naționale a românilor. Atitudinea adoptată de guvernele marilor puteri față de România exprima, în fond, politica lor imperialistă, de nesocotire a intereselor „micilor națiuni”, un mijloc de a exercita presiuni asupra României „pentru a ne înmuia și face mai mlădioși³, cum observa un membru al delegației române la Paris.

Problema clarificării raporturilor dintre România și Puterile Aliate și Asociate a căpătat o deosebită acuitate spre sfîrșitul lunii

ca încălcînd art. V din tratat. El a arătat reprezentanților aliați că orice încercare de a continua rezistența n-ar constitui decît sacrificii inutile, ceea ce ar fi dezavantajos pentru Aliați, riscînd ca întregul material de război al României să cadă în minile Germaniei. Averescu n-a primit asentimentul celor patru miniștri. Cu toate acestea, în fața pericolului ca întreaga țară să fie ocupată, la 20 februarie/8 martie 1918 guvernul român a semnat tratatul preliminar de pace de la Buftea, iar la 24 aprilie/7 mai 1918 tratatul de pace de la București cu Puterile Centrale. La 14 mai 1918, miniștrii aliați la Iași au înaintat guvernului român o notă în care arătau: „În ceea ce privește condițiile păcii asupra căreia ne-ați notificat (se referea la nota guvernului român din 26 aprilie/9 mai n.n.), cei patru miniștri subsemnați, lăsînd guvernelor lor dreptul de a formula cu mai multă precizie punctul lor de vedere, se simt obligați să declare chiar din acest moment că ei consideră ca nule și neavenite toate stipulațiile acestei păci, care ar fi contrare principiilor a căror violare a silit Antanta să pună mina pe arme, contrare drepturilor și intereselor puterilor pe care le reprezentăm” (Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreptă. Intrarea României în război în august 1916, II*, în „Anale de istorie”, anul XXIV, 1978, nr. 2, p. 3—16; Boris Ranghet, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial, 1916—1920*, Edit. „Dacia”, Cluj, 1975, p. 61—60).

³ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, Edit. Cartea românească, București, 1940, p. 29.

octombrie 1918 cînd devenise clară înfrîngerea Puterilor Centrale, iar în România au început să se facă pregătiri intense — în strînsă colaborare cu guvernele aliate — în vederea reîntrării țării în război. Conferința de Pace, care trebuia să marcheze sfîrșitul războiului și victoria une tabere imperialiste asupra alteia, dar care urma să consfințească și victoria luptei multiseculare a unor popoare pentru independență și unitate națională și dispariția unor imperii reacționare multinaționale, era o problemă a viitorului imediat. Or, nereconsiderarea poziției guvernelor aliate față de România atrăgea după sine, în mod automat, neparticiparea ei la Conferința de Pace, imposibilitatea susținerii în fața acestui înalt for internațional a drepturilor poporului român la unitatea națională în cadrul granițelor sale etnice și istorice, însemna, în ultimă instanță, că participarea țării la război, sacrificiile umane și materiale la care poporul român consimțise în dorința de a-și vedea împlătit visul său secular — unitatea națională — fuseseră inutile.

O primă încercare de a obține o schimbare a punctului de vedere aliat față de România a fost întreprinsă pe lîngă guvernul francez de Constantin Diamandy. El a înaintat la 30 octombrie 1918 o notă Ministerului Afacerilor Străine al Franței, în care, pornind de la faptul că guvernele Puterilor Aliate și Asociate declaraseră oficial și în mod repetat că „nu recunosc Tratatul de la București și, în consecință, lovitura de forță din România” arăta că, în mod logic, o astfel de premiză ducea la concluzia că „alianța cu România nu a încetat să existe”⁴. Acest argument va fi folosit cu și mai multă consistență de diplomația românească după 11 noiembrie 1918 cînd, în armistițiul cu Germania, Aliații au introdus un articol prin care aceasta era obligată să renunțe „la Tratatul de la București și de la Brest Litovsk și la tratatele complementare”⁵. Cu toate acestea, Aliații au continuat să reproșeze guvernului român încheierea tratatului de pace cu Germania pe care ei nu-l recunoșteau și la care Germania renunțase!

Reintrarea României în război, înainte de semnarea armistițiului cu Germania a dat noi

⁴ Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques, Paris, Série Europe, 1918—1929, Roumanie, vol. 131, f. 129.

⁵ Guerre Européenne, Documents, p. 27—37.

argumente guvernului român pentru susținerea drepturilor sale. Indiferent de natura juridică a raporturilor cu Aliații, esențial era faptul că România se afla alături de ei în lupta împotriva dușmanului comun, ceea ce-i crea o platformă de drept și morală favorabilă apărării intereselor sale. Într-o notă adresată la 9 noiembrie guvernelor Franței, Marii Britanii, Italiei și Statelor Unite ale Americii prin intermediul reprezentanților lor la Iași, guvernul român ținea să sublinieze că el a acționat astfel „în conformitate cu Tratatul din 4/12 august 1916, care leagă România de Aliații săi”. Era o luare de poziție oficială clară, care arăta celor patru puteri că guvernul român considera în vigoare alianța cu aceștia din 1916 și era hotărât să-și apere punctul de vedere. „Credincioși angajamentelor noastre — se arăta mai departe în notă — sintem fericiți și mindri de a ne putea regăsi alături... în lupta pentru triumful marelui cauze pentru care Aliații și noi am vărsat deja atât sânge și am suferit fără regrete încercări atât de grele”⁶.

La 10 noiembrie 1918 un memoriu adresat celor patru guverne venea să contureze și mai bine poziția guvernului român față de ansamblul raporturilor cu Aliații⁷. România — se arăta în memoriu — are dreptul moral și politic la realizarea revendicărilor sale naționale, a căror justețe Aliații au recunoscut-o „în virtutea principiilor pe care ei le reprezintă” și la a căror îndeplinire s-au angajat prin tratatul din 4/17 august 1916. România și-a executat obligațiile ce-i reveneau din tratat, iar Aliații au recunoscut că ea și-a adus contribuția „cu curaj și loialitate” la lupta comună. În continuare era expus punctul de vedere al guvernului român față de Pacea de la București, care — se arăta în memoriu — nu putea anula angajamentele asumate de Antanta față de România prin tratatul de alianță din 1916, deoarece ea „nu a fost vreodată sancționată de rege, nici ratificată”. Argumentul guvernului român era pe deplin întemeiat, deoarece, conform articolului 31 din Tratatul de la București, acesta intra în vigoare „odată cu ratificarea sa”. Or, cu toate presiunile guvernului german din perioada mai—octombrie 1918 dublate de promisiuni

privind o modificare în favoarea României a unora dintre stipulațiile tratatului, cu scopul de a obține din partea României ratificarea acestuia, au rămas fără nici un rezultat. Astfel că, neratificat de organele competente românești, tratatul nu avea eficacitate juridică, rămânea un simplu proiect⁸.

Memoriul guvernului român arăta, totodată, că România a fost nevoită să accepte tratatul de pace numai după încheierea păcii de la Brest-Litovsk și supunerea Ucrainei de către Puterile Centrale „cu alte cuvinte, în fața unei stări care ar fi făcut orice efort militar fără speranțe”. În condițiile create pe frontul de răsărit „marea grijă impusă de interesul comun a fost de a scoate armata română dintr-o situație care ar fi putut să-i răpească orice nouă posibilitate de acțiune într-o altă fază a războiului mondial, fază care a început. Este firesc, deci — se arăta în încheierea memoriului — ca tot ceea ce a urmat după Pacea de la Brest-Litovsk și supunerea Ucrainei față de inamic, să fie considerat nul în esență și în consecințele sale; de altfel, imediat ce s-a prezentat posibilitatea, România, fără un moment de întârziere, a reluat și pe terenul militar colaborarea cu Aliații, dictată de legăturile pe care regele și țara nu le-au considerat niciodată drept distruse”⁹.

Intervențiile guvernului român pe lângă Puterile Aliate și Asociate au rămas însă fără rezultat. La 18 noiembrie 1918, Balfour, ministrul de externe al Marii Britanii, declara în Camera Comunelor că „de la încheierea păcii între România și puterile inamice, guvernele aliate au considerat și tratat România ca neutră”¹⁰. La Paris, deși situația României era privită cu mai multă înțelegere și simpatie, luarea unei hotărâri finale întârzia. Cîteva zile după semnarea armistițiului cu Germania, ministrul afacerilor străine al Franței, S. Pichor, declara ministrului român la Paris că, după părerea sa „România se găsea din nou față de aliați în situația anterioară Tratatului de la București”¹¹. Încuraja-

⁸ Grigore Geamănu, *Dreptul internațional contemporan*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1963, p. 503.

⁹ Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques, Paris, Série Europe 1918—1929, Roumanie, vol. 131, p. 208—209.

¹⁰ *Ibidem*, Londra, vol. 134, telegrama nr. 185 din 18 noiembrie 1918 transmisă de Vasile Boerescu, însărcinat cu afaceri la Londra.

¹¹ *Ibidem*, Roumanie, vol. 32, f. 19—21. Aide-memoire remis de delegația României în Franța ministrului afacerilor străine al Franței, la 8 decembrie 1918.

⁶ Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques, Paris, Série Europe 1918—1929, Roumanie, vol. 131, f. 204—205.

⁷ *Ibidem*, f. 208—209.

toare era și telegrama pe care primul ministru francez, G. Clémenceau, a trimis-o la 21 noiembrie lui I. I. C. Brătianu, în care exprima satisfacția guvernului francez „de a vedea astăzi România reintrată în alianța sa „și promitea sprijinul guvernului său „pentru înfăptuirea unității țărilor române“¹². Dar aceste declarații favorabile erau contrazise în practică de oficialitățile franceze, care, în anumite ocazii, excludeau pe reprezentantul României „din rîndul miniștrilor și însărcinaților cu afaceri aliați“. Pentru a „împrăstia“ îndoiala care „persista încă în opinia eminentilor oameni de stat francezi cu privire la calitatea ce trebuie atribuită Românei, eliberată și redevenită stăpînă pe ea însăși“, Legația României la Paris a înaintat Ministerului Afacerilor Străine al Franței la 8 decembrie un Aide-mémoire în care argumenta dreptul României de a fi considerată ca aliată. Față de memoriul din 10 noiembrie acesta aducea o serie de argumente noi în favoarea tezei române. „Înconjurată din toate părțile de inamici“, cu populația „demoralizată de foamete și de privațiuni, fără nici o speranță de ajutor din partea aliaților ei“ — se arăta în memoriul amintit — România se află în primăvara anului 1918 în fața următoarei alternative : să lase să i se extermină armata și să reducă la sclavie ceea ce-i mai rămăsese din populația civilă sau să cedeze în fața forței, conservîndu-și armata, care putea astfel, să folosească aliaților atunci cînd împrejurările ar fi fost favorabile. Dacă s-ar fi continuat lupta sau s-ar fi retras armata în Rusia, germanii „instalați în calitate de stăpîni în țară, nu ar fi ezitat să înroleze recruți pentru armata lor în Țara Românească devenită vasală și să se servească de ei împotriva aliaților“. Alegerea celei de-a doua soluții și încheierea păcii cu Puterile Centrale a făcut posibil ca „în ziua în care aliații au învins, o schimbare de guvern să fie suficientă pentru ca România să-și reia firul politic din 1916, orientată cîstit și definitiv spre statele Antantei, campioane ale principiului naționalităților“. În continuare, în memoriu erau prezentate evenimentele din lunile octombrie—noiembrie 1918 legate de reintrarea României în război, strînsa colaborare dintre comandamentul român și cel anglo-francez, entuziasmul populației la venirea trupelor aliate (care nu era

cel al „unui popor neutru asistînd cu resemnare la ocuparea țării de o trupă străină“) etc. „Există vre-un interes pentru Franța și aliații săi — se arăta mai departe în memoriu — să conteste României calitatea de aliată pe care ea nu a pierdut-o decît constrînsă și forțată și pe care ea a reluat-o cu entuziasm imediat ce a avut posibilitatea materială ? Chiar dacă prin forța subtilităților s-ar putea găsi argumente în favoarea tezei contrarii, nu ar fi o nedreptate evidentă de a nega României, secătuită din cauza germanilor de un milion din locuitorii săi și de mai multe miliarde din averea sa, ceea ce se acordă unuia sau altuia din statele Asiei sau Americii de Sud, care nu au pierdut un singur soldat și nici o centimă pentru cauza comună și a căror alianță nu s-a manifestat decît printr-un veto al parlamentului sau o declarație a guvernului său ? Românii reclamă onoarea să figureze printre aceia care au suferit cel mai mult și au plătit cel mai scump cu persoana lor“¹³.

Cu ocazia remiterii Aide-mémoire-ului ministrului afacerilor străine al Franței, Cretzianu a avut o convorbire cu S. Pichon „despre situația actuală a României“. Nu mică a fost mirarea diplomatului român cînd și-a dat seama că ministrul francez susținea de data aceasta un punct de vedere total diferit de cel pe care-l exprimase — este adevărat, cu titlu personal — imediat după încheierea armistițiului cu Germania și împotriva căruia protesta memoriul Legației României. Din punct de vedere juridic — a declarat Pichon — guvernul român nu poate fi încă considerat de către guvernul francez ca aliat guvernului francez. Bineînțeles — a continuat el — aceasta nu înseamnă că noi (guvernul francez — n.n.), nu sîntem animați de sentimentele cele mai prietenești față de România și că nu am luat hotărîrea de a acționa în interesul justelor ei revendicări. Hotărîrea noastră de a abroga în convențiile de armistițiu tratatul de la București, de a-i face pe bulgari să evacueze Dobrogea și de a reconstitui, alături de noi, armata română, constituie dovada acestu lucru. Dar — a încheiat ministrul de externe francez — rămîne încă de reglementat situația de drept, așa

¹² *Ibidem*, vol. 32, f. 19—21. Aide-mémoire al Legației României la Paris înaintat Ministerului Afacerilor Străine al Franței. Memoriul nu este datat, dar are pe el mențiunea : „Remis la 8 decembrie 1918 d-lui Pichon de dl. Cretzianu“.

¹³ *Ibidem*, vol. 31, f. 255.

după cum și situația de fapt nu este încă pe deplin reglementată”¹⁴.

După reîntoarcerea la Paris a lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, demersurile guvernului român pentru a obține recunoașterea statutului de aliat s-au intensificat. Chiar în ziua sosirii sale la Paris, la 10 decembrie, informat de Cretzianu asupra convorbirii avute cu două zile mai înainte cu Pichon, V. Antonescu a avut la Quai d'Orsay o întrevedere „îndelungată și amicală” cu șeful diplomației franceze. În esență, S. Pichon a relevat declarațiile făcute lui Cretzianu*; a promis însă — raporta ministrul român — „să examineze cu guvernul posibilitatea găsirii unei formule care să permită Franței să ne considere ca aliatul său”. În telegrama trimisă la București prin care informa despre convorbirea cu ministrul de externe al Franței, Victor Antonescu sugera guvernului român „ca miniștrii aliați la București să fie rugați să facă o cerere formală la Paris, Londra și Roma în sensul recunoașterii României ca aliată”. În același scop, diplomatul român considera că „ar fi esențial” să se accentueze și să se dezvolte „din ce în ce mai mult” cooperarea armatei române cu trupele aliate conduse de generalii Franchet d'Espèrey și Berthelot. „Această cooperare — conchidea V. Antonescu — este cea mai bună metodă de a demonstra că teoria unei Români neutre este inadmisibilă”¹⁵.

Cele două căi recomandate de Victor Antonescu s-au dovedit a fi deosebit de eficiente. De fapt, România se angajase la o strînsă cooperare cu armatele aliate de la Dunăre încă din perioada de pregătire a reintrării ei în război, iar V. Antonescu fusese unul dintre realizatorii ei în practică. Toate acestea însă au putut fi cunoscute în detaliu de către guvernul francez abia pe la mijlocul lunii decembrie, cînd la Paris a sosit un raport de

ansamblu al generalului Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România și comandant al armatei de la Dunăre, cu privire la evoluția evenimentelor din Peninsula Balcanică pînă la 20 noiembrie. Raportul prezenta pe larg și cu obiectivitate pregătirile făcute de România în strînsă colaborare cu Aliații, pentru reintrarea în război. Și, ceea ce era cel mai important, raportul sublinia cu deosebită tărie că „România s-a aflat... din nou în război cu Germania înainte de semnarea armistițiului; prin aceasta ea se află astăzi complet în rîndurile Antantei”¹⁶.

¹⁴ Ministère des Affaires Étrangères, Archives diplomatique, Paris, Série, „Europe 1918—1929, Roumanie”, vol. 31, f. 233—243, raport nr. 1 al generalului Berthelot. Iată, pe scurt, principalele informații din raportul generalului Berthelot care se referă la România: Primele trupe aliate au ajuns în zona Ruscuk abia la 4 noiembrie iar la 8 noiembrie cartierul general aliat a fost mutat la Tirnovo. Încă de la jumătatea lunii octombrie Berthelot a încercat să stabilească legătura cu Saint-Aulaire. În acest scop a trimis ministrului francez, prin Victor Antonescu, care a sosit la Iași la 20 octombrie, o notă prin care-l informa de sfîrșitul apropiat al războiului. „Pentru România — se spunea în această notă — este indispensabil să reia armele și să se alătore trupelor noastre, pentru a dovedi fidelitatea de nezdruincinat față de Antantă, pentru a-și elibera teritoriul și pentru a cîștiga încă noi drepturi în realizarea revendicărilor naționale... Voi fi în măsură să trec Dunărea către jumătatea lui noiembrie cu mai multe divizii franceze și engleze pentru a ajuta România să se debaraseze de trupele germane și austriece care îi ocupă teritoriul. Pentru a putea să-mi organizez planul de acțiune, doresc să cunosc cit de important poate fi efortul pe care România îl poate face la început, neîndoiindu-mă nici un moment că ea nu ar fi dispusă să facă maximum posibil”. Berthelot cerea informații cu privire la situația armatei române, a inamicului, indica direcțiile de acțiune ale armatei române. La 23 octombrie, generalul Lafont, atașatul militar francez în România a răspuns la nota lui Berthelot, prin locotenentul de Flers. „Se pare — arăta Lafont — că dv. vă mențineți o anumită încredere în posibilitățile armatei române și că vă îndoiți, poate, de starea de spirit generală în public și în armată. Or, situația este cu totul epusă. Entuziasmul național este în plină exaltare. Va fi de ajuns un chibrit pentru a dezlănțui focul. Dimpotrivă, armata a fost cit se poate de dezorganizată și România se găsește cu totul sub cisma germană. După părerea mea, însă, o mobilizare urmărită cu toată energia rămîne posibilă în mai multe etape. Puteți conta pe faptul că 6 divizii constituite integral pot fi imediat formate și gata de pornire în opt zile” (alte 4 divizii — în 20 de zile, alte două — în 6 săptămîni). După ce descria situația militară a României (efectiv de trupe, armament etc.), situația alimentară dezastruoasă („sîntem în pragul foametei”), telegrama lui Lafont continua: „Telegrama dv. nu are în vedere eventualitatea invadării Moldovei prin răsărit. Acest pericol constituie unul din punctele negre care neliniștesc cel mai mult populația și comandanții militari. Acest pericol este foarte redus... dar este încă amenințător”. La 4 noiembrie de Flers a adus la Iași un nou mesaj al lui Berthelot: „...Austria este în descompunere. Este indispensabil ca România să reia armele înainte de capitularea austriacă, care este iminentă. În cazul în care veți avea impresia că Austria va abandona partida, nu va trebui să așteptați trecerea noastră în nordul Dunării, ci să se decreteze imediat mobilizarea română... În cazul în care mobilizarea românească nu va fi precedată trecerea, ea trebuie să fie decretată în ziua indicată de mine”.

¹⁴ *Ibidem*, vol. 32, f. 16. Nota lui Pichon, ministrul afacerilor străine al Franței, asupra convorbirii cu Cretzianu din 8 decembrie 1918.

* „Eu nu concep — scria plin de indignare Constantin Diamandy lui I. I. C. Brătianu — cum o asemenea chestiune a putut fi pusă și adaog că nu concep cum un ministru al țării să permită să se pună la îndoială — dacă România este aliată sau nu, mai ales în urma celor declarate în convenția de armistițiu a mareșalului Foch... Este de temut ca asemenea proceduri să nu ascundă intențiuni de a ne ține „la dragăe haute”, ca un fel de presiune pentru a ne muia și a ne face mai mlădioși” (Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 29).

¹⁵ Arhiva I.S.I.S.P., fond XIV, dosar nr. 2719, telegrama nr. 3620 din 15 decembrie 1918 de la V. Antonescu, Paris.

Desigur, evenimentele înfățișate de generalul Berthelot erau cu mult anterioare „recomandării” făcute de V. Antonescu, dar efectul pe care raportul l-a avut la Quai d'Orsay arată că strinsa cooperare militară cu aliații putea determina într-o măsură foarte importantă hotărîrea guvernelor aliate — și în primul rînd a celui francez — față de România. Pe baza raportului lui Berthelot, Lacombe, director în Ministerul Afacerilor Străine al Franței a întocmit la 22 decembrie o notă ce definea poziția Franței față de problemele ce interesau România. Antanta — se arăta în notă „va fi determinată” să aducă, probabil, unele modificări stipulațiilor teritoriale ale tratatului din 4/17 august 1916. Ea poate, în acest scop, să invoce Tratatul de pace de la București și unirea Basarabiei „care a sporit în mod considerabil teritoriul României, bogăția și puterea ei. În asemenea condiții, o modificare a clauzelor unui tratat poate fi admisă chiar între puteri care se consideră drept aliate”. Avînd în vedere toate acestea — se arată mai departe în notă — „este oare oportun să se agraveze decepția românilor printr-o jignire a amorului lor propriu, micșorîndu-le calitatea de „aliați” și există vreun interes de a face acest lucru? Din cauza bogățiilor ei și mai ales a petrolului pe care-l are, România este foarte rîvnită de Aliați, în special de englezi. Noi trebuie, oare, încă la începutul Congresului, să adoptăm față de ea o atitudine pe care, poate, că vom fi nevoiți s-o abandonăm repede, la primele obiecții pe care ni le vor face ceilalți aliați? România este principalul nostru punct de sprijin în Europa orientală,

Indată după instalarea Cartierului General la Tirnovă (8 noiembrie), Berthelot a trimis următorul mesaj lui Saint-Aulaire: „.....Trupele franceze trec chiar astăzi Dunărea. Cer în mod insistent ca armata română să fie imediat mobilizată; mai tîrziu va fi prea tîrziu”. Încercarea de a trece Dunărea în noaptea de 8 spre 9 noiembrie a eșuat însă, astfel că trupele franceze au realizat această operație în noaptea de 9 spre 10 noiembrie, după ce guvernul român dăduse deja un ultimatum trupelor germane să se retragă în 24 de ore. După trecerea Dunării Berthelot a lansat un apel către poporul român, în numele regelui. El însuși a lansat un apel: „.....La arme! Este apelul Patriei Române pentru care voi ați suferit! Este apelul Suveranului vostru, care a sacrificat totul pentru gloria României! Este apelul strămoșilor voștri, al suflurilor lui Ștefan cel Mare, al lui Mihai Viteazul și al lui Mircea învingătorul? Este, în sfîrșit, strigătul copiilor și al fraților voștri căzuți glorios pe cîmpurile de luptă de la Olteu și Mărășești... Sus, frați români, împotriva dușmanului!”. În final, raportul generalului Berthelot conchidea: „România a venit din nou alături de noi înainte de armistițiu și chiar în ziua cînd armata de la Dunăre a trecut acest fluviu. Situația generală este bună aici din punct de vedere moral, rea din punct de vedere material”.

noi avem mari proiecte de acțiune economică ce vor necesita acorduri cu guvernul român”. Lacombe schița un adevărat program ce urmărea, în fond, supunerea României influenței politice, economice și culturale franceze, transformarea ei într-un „protectorat” francez. „A trata România drept putere aliată — se spunea în finalul notei — nu ne interzice de loc să-i arătăm că unele clauze ale Tratatului din 1916 nu pot fi aplicate integral, din motive ce țin atît de echitate, cît și de interesul general al Europei, de care interesul particular al României nu poate fi cu totul separat”¹⁷.

În momentul în care guvernul francez își definea poziția ce trebuia să o adopte față de România, de la București sosea una dintre numeroasele „telegrame identice” ale miniștrilor aliați în România, care semnalau „neliniștea” guvernului român „pentru că nu a primit încă asigurări precise privind menținerea angajamentelor luate prin Convenția din 17 august”. Telegrama miniștrilor aliați relua, în continuare o parte din argumentele expuse în memoriul din 10 noiembrie al guvernului român, cărora le adăuga altele de ordin intern, care le fuseseră prezentate de premierul român Brătianu — se arăta în telegramă — a subliniat necesitatea urgentă de a risipi în opinia publică românească „orice incertitudine în această problemă”, deoarece guvernul are nevoie de întreaga sa autoritate morală „pentru a domina situația gravă care rezultă din mizeria extremă și din foamete” și orice dezamăgire din punct de vedere național „l-ar dezarma” în fața acestei situații. „Noi — încheiau telegrama miniștrii aliați — avem datoria de a recunoaște valoarea acestor considerățiuni”¹⁸.

Desigur, argumentele conținute în această telegramă au avut rolul lor în a determina guvernul francez să urgenteze luarea unei decizii finale cu privire la baza juridică și politică a raporturilor dintre România și Puterile Aliate și Asociate. Ceea ce a contribuit însă în mod hotărîtor la aceasta a fost interesul pe care guvernul englez l-a arătat problemelor românești. La 25 decembrie 1918 Ambasada Marii Britanii la Paris a înaintat o notă Ministerului Afacerilor Străine al Franței prin care se interesa de punctul de

¹⁷ *Ibidem*, vol. 32, f. 32–33, Notă a lui Lacombe din 22 decembrie 1918.

¹⁸ *Ibidem*, vol. 32, f. 40–41, telegramele nr. 893–894 din 23 decembrie 1919, semnate Saint-Aulaire, ministrul Franței în România.

vedere al guvernului francez față de problema reprezentării României la Conferința de Pace. Totodată, nota făcea cunoscut guvernului francez „speranțele cele mai serioase” pe care le nutrea ministrul britanic în România, Sir George Barklay, că aceasta „va fi reprezentată la Congresul de Pace ca o aliată”¹⁹.

La Quai d'Orsay nota ambasadei engleze a fost considerată ca un semnal de alarmă; posibilitatea pierderii influenței franceze în România în favoarea aliaților englezi a alertat cercurile guvernante franceze și le-a determinat să urgenteze luarea unei hotărâri cu privire la poziția României față de Aliați și statutul participării ei la Conferința de Pace. La 30 decembrie 1918 o telegramă semnată de Pichon informa guvernele britanic și italian, precum și pe cel român asupra poziției guvernului francez în această problemă. „Guvernul Republicii (Franceze — n.n.) — se arată în telegramă — consideră, în ceea ce-l privește, că guvernul român deși a semnat cu Germania Tratatul de la București, trebuie să fie din nou considerat ca aliat, pe motivul participării sale reînnoite la războiul împotriva Puterilor Centrale”. În consecință, guvernul francez propunea celor două guverne „să trateze România ca aliată” și, în această calitate, să fie reprezentată la negocierile de pace „în aceleași condiții ca celelalte mici puteri aliate”. „Această decizie — se arată mai departe în telegramă — apare guvernului francez ca justificată datorită atitudinii suveranilor și poporului român, care îndată ce au putut să scape de presiunea germană s-au orientat ferm către Aliați, cu care au acționat de comun acord în vederea alungării trupelor germane de pe teritoriul lor”. Referitor la Tratatul de alianță din 4/17 august 1916, guvernul francez considera că el era abrogat de drept prin Tratatul de la București, urmînd ca Aliații „să formuleze o nouă declarație, luînd ca bază Tratatul din 1916, pentru examinarea revendicărilor românești”, avîndu-se însă în vedere unirea Basarabiei cu România și „interesele generale și speciale ale aliaților, asupra cărora Puterile vor urma să se pronunțe în convorbirile lor viitoare”.

Guvernul francez a arătat o deosebită grabă pentru a-și face cunoscut la București punctul de vedere și, în acest sens, a cerut lui Saint-

Aulaire să nu mai aștepte răspunsul din celelalte capitale aliate și să comunice guvernului român „încă de acum” atitudinea Franței²⁰.

La București, comunicarea făcută de Saint Aulaire a produs o vie îngrijorare, guvernul Brătianu amenințînd că dacă Aliații nu-și schimbă punctul de vedere asupra tratatului din 4/17 august 1916 „va fi constrîns să se retragă”²¹. La 6 ianuarie 1919 Brătianu a înmînat un nou memoriu miniștrilor aliați în care demonstra că „România și-a făcut pe deplin datoria și și-a îndeplinit pînă la capăt obligațiile față de aliații ei”, tratatul cu Puterile Centrale reprezentînd numai o „suspendare” a luptelor. Premierul român a invocat din nou în fața miniștrilor aliați, ca un argument pentru a determina o schimbare a punctului de vedere al guvernelor lor, situația grea în care se afla țara, arătînd că aceasta ar deveni fără ieșire „dacă i s-ar mai adăuga și dificultăți de ordin extern”²².

Saint Aulaire a încercat să intervină pe lîngă guvernul său în sprijinul cererilor românești, arătînd că menținerea acestui punct de vedere ar putea compromite „rodul” politicii franceze în România, care „dintre toate țările răsăritene, fără a excepta Iugoslavia” reprezintă pentru Franța „baza cea mai sigură din punct de vedere politic și economic”²³. O intervenție similară din partea generalului Berthelot a atras acestuia un răspuns foarte dur din partea lui Clémenceau, care a mers pînă la a-l amenința pe șeful misiunii militare aliate din România că dacă continuă a se menține „în divergență cu guvernul” în problemele românești „are dreptul de a-și „cere rechemarea”²⁴.

²⁰ *Ibidem*, f. 67—68, telegrama lui S. Pichon din 30 decembrie 1918 către misiunile diplomatice de la București, Londra, Roma, Washington și Bruxelles.

²¹ *Ibidem*, f. 76—78, telegramele nr. 10—12 din 5 ianuarie 1919 de la Saint-Aulaire.

²² *Ibidem*, f. 80—83, telegrama nr. 14—17 din 6 ianuarie 1919, de la Saint-Aulaire.

²³ *Ibidem*, f. 76—78, telegrama nr. 10—12 din ianuarie 1919 de la Saint-Aulaire.

²⁴ *Ibidem*, f. 119—121, telegrama nr. 58—62 din 15 ianuarie 1919, semnată Pichon. Într-o telegramă din 9 ianuarie 1919 adresată președintelui Consiliului de Miniștri al Franței, generalul Berthelot arăta că este o mare greșală că nu se acordă României un tratament egal cu al Serbiei în cadrul Conferinței de Pace (Serbia primise dreptul de a fi reprezentată la conferință de trei delegați, pe cînd României i se rezervaseră doar două locuri — n.n.). „Faptul de a nu fi intrat de la începutul războiului mondial — arăta generalul francez — nu trebuie să fie o cauză a punerii sale (a României — n.n.) la o parte”, după cum „nu trebuie reproșat României

¹⁹ *Ibidem*, vol. 32, f. 51, nota din 25 decembrie 1918 a ambasadei Marii Britanii în Franța către Ministerul Afacerilor Străine al Franței.

Punctul de vedere francez cu privire la România a fost însușit, în linii generale și de guvernul italian. Acesta a comunicat la 1 ianuarie 1919 la Paris că este de acord cu admiterea României la Conferința de Pace „în aceeași calitate și în aceleași condiții ca și celelalte state secundare aliate și beligerante”, fără însă să amintească nimic despre punctul de vedere italian cu privire la tratatul din 1916²⁵. Guvernul britanic, la rândul său, s-a declarat „în general de acord cu vederile guvernului francez”, dar a propus ca declarația referitoare la nevalabilitatea tratatului din 1916, care „ar fi de natură să demobilizeze România”, să fie amînată pînă ce Aliații ar putea furniza României alimente, „diminuînd astfel tulburările destul de serioase în rîndul poporului român”²⁶. Întrucît, însă, guvernul francez comunicase deja la București punctul său de vedere, nota engleză a rămas fără răspuns²⁷.

Din aceleași considerente — situația internă grea — lordul Curzon a propus ca și protestul pe care, la sugestia Franței, trebuiau să-l facă la București Puterile Aliate și Asociate față de publicarea decretului de unire a Transilvaniei și Banatului cu România, în sensul că „numai Congresul de Pace are calitatea de a se pronunța asupra atribuirii definitive a teritoriilor despre care este vorba, ținînd

că a fost obligată să facă pace” (*ibidem*, vol. 32, f. 95, telegrama nr. 166 din 9 ianuarie 1919 a generalului Berthelot către ministrul de război al Franței).

²⁵ În răspunsul său, Clémenceau arăta: „Aliații sînt de acord să considere România ca revenită printre aliați și pentru a o trata ca atare la Conferință. I s-a acordat același număr de delegați ca Belgiei, Serbiei (inexact — n.n.), cu alte cuvinte, ca și statelor care nu au încetat să lupte de la începutul pînă la sfîrșitul războiului alături de inamicii Germaniei și Austro-Ungariei. În acest mod i s-a acordat un tratament privilegiat, deoarece ea a capitulat în 1918 și a anulat prin această capitulare convenția încheiată în 1916, prin prevederile căreia ea se afla în rîndul statelor aliate”. În continuare, în telegramă era expus punctul de vedere aliat față de tratatul din 1916, ce va fi luat ca bază „a revendicărilor românești în reglementarea teritorială supusă conferinței, dar numai Conferința este în măsură să decidă”. Clémenceau respinge afirmația că „aliații n-ar vorbi sincer României și că ar favoriza pe adversarii săi”, deoarece măsurile întreprinse în Dobrogea, Banat și Transilvania țin cont de interesele României. La sfîrșitul telegramelor lui Clémenceau. S. Pichon adăuga: „Veți găsi în textul acestei telegramă indicații și instrucțiuni precise în ceea ce privește acțiunea Dv. la București” (*ibidem*, p. 119—121).

²⁶ *Ibidem*, f. 74, nota Ambasadei Marii Britanii la Paris către Ministerul Afacerilor Străine al Franței, 4 ianuarie 1919.

²⁷ Public Record Office, Londra (în continuare P.R.O.), fond 608, dosar nr. 48, Memorandum al Foreign Office-ului din 21 ianuarie 1919.

seama totodată de situația generală și de dorința populațiilor²⁸, să fie amînat²⁹.

Deși în această perioadă guvernul britanic în problemele privind România s-a mulțumit, în general, să urmeze punctul de vedere al guvernului francez, iar uneori a adoptat, chiar dacă nu în problemele de fond, o atitudine mai favorabilă decît cea a guvernului francez, guvernul și opinia publică românească înclinau să considere că „vina” privind „invalidarea tratatului din 1916 ar cădea asupra guvernului Maiestății Sale”. Aceasta a determinat Foreign Office-ul să dea instrucțiuni ministrului britanic la București, Sir G. Barklay să arate guvernului român „dacă se ivește ocazia” că propunerea privind tratatul din 1916 „nu emană de la Londra” și „să infirme guvernului român părerea că guvernul Maiestății Sale ar fi mai puțin prietenos față de el decît guvernul francez”³⁰. La Paris, într-o convorbire pe care a avut-o la 25 ianuarie 1919 cu I. I. C. Brătianu, un membru al delegației britanice l-a asigurat pe premierul român că „simpatia Marii Britanii față de România era la fel de mare cum fusese totdeauna”, că Marea Britanie „n-a denunțat niciodată tratatul (din 1916 — n.n.), în nici un fel și deși există anumiți oameni care pretind să știe mai bine și care au afirmat că noi n-am vrea să recunoaștem validitatea tratatului, o astfel de afirmație a fost cu desăvîrșire neadevărată”³¹.

La începutul anului 1919 guvernul american — care nu a fost ținut la curent de guvernele francez, englez și italian asupra discuțiilor care aveau loc între ele cu privire la problemele românești — a recunoscut, de asemenea, statutul de aliat al României și, în consecință, dreptul delegației române de a participa în această calitate la Conferința de Pace. Problema a fost adusă în discuție de către Departamentul de finanțe în legătură cu propunerea Departamentului de Stat de a se acorda un împrumut de 5 000 000 dolari României. Șeful Departamentului de Stat, Robert Lansing, considera că „statutul actual al României în cadrul războiului” dădeau

²⁸ Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatique, Paris, Série Europe 1910—1929, Roumanie, vol. 41, f. 32, telegrama din

²⁹ P.R.O., Londra, fond 608, dosar nr. 48, f. 346—347, Memorandum al Foreign Office din 21 ianuarie 1919.

³⁰ *Ibidem*, f. 338, telegrama nr. 429, din 21 ianuarie 1919, a lordului Curzon către Balfour.

³¹ *Ibidem*, Raport nr. 1309 din 25 ianuarie 1919 de la Delegația britanică la Paris, semnat H.

acesteia dreptul de a beneficia de ajutorul S.U.A.³². Departamentul de finanțe s-a arătat gata să acorde împrumutul solicitat, cu condiția, însă, ca Departamentul de Stat să le comunice oficial că „România se află în război cu dușmanii”³³, deoarece după încheierea păcii cu Puterile Centrale „Departamentul nu a considerat România ca fiind în război”³⁴. La 16 ianuarie Lansing a trimis de la Paris Departamentului de Stat o telegramă în care expunea, pe scurt, elementele care-l determinau să considere România ca aliat și, deci, avind dreptul de a beneficia de credite din partea S.U.A.

În primul rînd, arăta Lansing, la 9 noiembrie 1918 România a dat un ultimatum Germaniei să-și retragă trupele din țară și a mobilizat. Prin aceasta, guvernul român era „din nou în stare de război cu Germania înainte de semnarea armistițiului din ziua de 11”. În al doilea rînd, regele nu a semnat tratatul de pace, procedură obligatorie conform dreptului român pentru intrarea în vigoare a unui tratat. Expunînd poziția guvernului român, în telegrama secretarului de stat se arăta că „România nu a încetat să fie în război cu Puterile Centrale și, în consecință, nici o declarație de război nu este necesară. Nu a fost nici măcar necesar să reia lupta deoarece ei nu se opriseră din punct de vedere tehnic niciodată”. Secretarul de stat își încheia astfel telegrama: „Avînd în vedere faptul că guvernele aliate nu au recunoscut niciodată tratatul de la București și că validitatea sa este îndoielnică, că în conformitate cu condițiile armistițiului germaniei au fost siliți să denunțe tratatul și că, din punctul de vedere al guvernelor aliate, statutul României este la fel ca și cum tratatul nu ar fi fost niciodată încheiat, ceea ce este evidențiat de faptul că noi am decis să acordăm României doi delegați la Conferința de Pace și s-o situăm pe aceeași bază ca Serbia, Belgia și alte puteri beligerante mici, eu sînt de părere că România este în stare de război cu Ger-

mania și trebuie privită ca o țară beligerantă”³⁵.

Astfel, toate marile puteri recunoșteau formal dreptul României de a participa ca aliată la Conferința de Pace³⁶. Aceasta nu a însemnat însă, în mod automat, tratarea României ca aliat — și în nici un caz ca aliat cu drepturi egale — de către cei „patru mari”, care-și asumaseră rolul de a hotărî asupra condițiilor păcii. Din această cauză, delegația română a trebuit să intervină de numeroase ori în timpul desfășurării lucrărilor Conferinței de la Paris pentru a expune punctul de vedere al guvernului român asupra naturii raporturilor cu Aliații și pentru a reaminti reprezentanților marilor puteri sacrificiile enorme făcute de poporul român în război, ceea ce-l îndreptățește la un alt tratament în cadrul Conferinței de Pace decît acela la care era supus. Astfel, chiar în timpul ședinței plenare de la 1 februarie 1919, șeful delegației române, primul ministru I. I. C. Brătianu, a arătat că România și-a îndeplinit angajamentele asumate prin tratatul din 1916 „în mod loial și fără a se lăsa descurajată de cele mai rele surprize”, că ea „are conștiința de a-și fi îndeplinit datoria față de marea cauză la care se angajase pînă la limitele posibile și pînă la suprema nădejde că sacrificiile sale, indiferent ce-o costau, puteau să fie în raport cu serviciile pe care ea le aducea”. Relevînd vitejia și eroismul armatei, al întregului popor român, I. I. C. Brătianu arăta că „armistițiul încheiat pe frontul român nu a fost rezultatul descurajării noastre”, ci al situației de ansamblu de pe frontul oriental, iar pacea de la București nu a însemnat decît „o oprire a luptei ce trebuia să reînceapă”, „nu era decît un mijloc de a aștepta evenimente”. „Nici legal, nici practic, nici moral — a arătat șeful delegației române — noi n-am fost nici un singur moment în pace reală cu inamicul. Tratatul de la București... n-a fost niciodată sancționat, nici ratificat de rege... Moralmente regele, la fel ca și armata și poporul său, nu încetaseră să aștepte cu

³² United States, Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the U.S. The Paris Peace Conference, 1919*, vol. II, Washington, 1942, p. 693. Telegramă de la Delegația Americană la Conferința de Pace de la Paris către secretarul de stat ad-interim 2 ianuarie 1919.

³³ *Ibidem*, p. 708–709, Telegrama secretarului de stat ad-interim către însărcinatul cu afaceri în Franța, Bliss din 7 ianuarie 1919.

³⁴ *Ibidem*, telegrama secretarului de stat ad-interim către Comisia pentru negocierea Păcii, 4 ianuarie 1919.

³⁵ *Ibidem*, p. 721–722, telegrama lui Lansing din 16 ianuarie 1919.

³⁶ Problema tratatului din 4/17 august 1916 rămînea în continuare deschisă, valabilitatea sau nulitatea lui depinzînd, în ultimă instanță, „exclusiv de interesele politice ale marilor puteri” (Arhiva Ministerului Afacerilor Străine în continuare Arhiva M.A.E.), fond Conferința de Pace de la Paris, vol. 116, documentul intitulat: *Istoricul negocierilor pentru actuala frontieră între Regatul României și Regatul Iugoslaviei*.

nerăbdare momentul reintrării lor în acțiune. Reprezentanții militari și civili ai aliaților la Iași își continuau cooperarea lor în vederea acestui moment. De asemenea, fără nici o zi de întârziere, România a răspuns la chemarea aliaților când aceștia au crezut că posibilitățile unei acțiuni militare erau favorabile României și chiar în ziua în care armata generalului Berthelot trecea Dunărea, trupele române eliberau linia tranșelor care nu încetase niciodată, în timpul Păcii de la București, să fie o linie fortificată între două popoare inamice”³⁷.

Despre dificultățile care s-au ridicat în fața României la Paris în legătură cu recunoașterea statutului de aliat chiar un membru al delegației franceze, André Tardieu, indignat de marea nedreptate ce se făcea, declara: „Am dus lupte dure pentru a face să i se recunoască lui Brătianu și României calitatea de aliat. Eu aveam împotriva mea pe Clemenceau care nu-i ierta armistițiul său, pe Wilson care declara că nu ține cont de tratatul nostru de alianță din 1916, pe toți juriștii pentru care pacea din 7 mai 1918 cu Germania despuiase România de calitatea sa de aliat. Până acum mi-am pierdut timpul pentru a le arăta că această pace nu-i este imputabilă nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere politic, marii aliați neaprobând-o, nici din punct de vedere juridic, regle nesanționând-o și remobilizând de la primul contact cu armatele de la Salonic. În concluzie, în numele dreptății, se comite o mare nedreptate vrînd să se pedepsească România pentru nefericirile sale de care sînt responsabili aliații săi, noi înșine (francezii — n.n.) pentru că nu ne-am ținut angajamentele la Salonic, apoi și în mod deosebit Rusia...”³⁸.

Nedreptățile și discriminările, umilințele pe care România a trebuit să le suporte din partea „marilor aliați” au continuat — și chiar s-au înmulțit — în timpul Conferinței de pace. După cum arăta chiar secretarul de stat al Statelor Unite, Robert Lansing, „cele patru mari puteri, posedînd cele mai multe arme și cele mai puternice flote de război, și-au asumat chiar de la început conducerea lucrărilor Conferinței, impunîndu-și cuvîntul lor restului

lumii. Ele s-au constituit într-o aristocrație a națiunilor..., într-o tiranie care refuză aplicarea principiului democrației în relațiile mutuale dintre națiuni”³⁹.

Deși prin tratatul din 4/17 august 1916 cele patru mari puteri semnatare se angajau față de România că „se va bucura de aceleași drepturi ca și aliații săi în tot ceea ce privește preliminariile, tratativele de pace, ca și discutarea chestiunilor care vor fi supuse hotărîrii de Pace” (art. VI), acestea au „uitat” de obligațiile pe care și le luaseră în timpul războiului, au renunțat la principiile democratice și umanitare pentru care pretindeau că s-au luptat, la promisiunile făcute privind „justiția imparțială” sau organizarea păcii „pe legile eterne ale echității”⁴⁰. „Marile puteri — se arăta într-o scrisoare a lui Ion I. C. Brătianu din 1 februarie 1919 către M. Pherekyde — au luat o atitudine care nu corespunde de loc cu declarațiunile lor de principii în privința drepturilor statelor mici. De fapt, ele tind să se constituie într-un tribunal pentru a hotărî de soarta tuturor”⁴¹. Principiul egalității suverane între state a fost spulberat de la început, statele participante fiind împărțite în două categorii: „state cu interese nelimitate” — Statele Unite ale Americii, Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia — care au dictat în practică hotărîrile lor celorlalte state, aliate sau invinse, și state cu interese limitate, adică micile state aliate în rîndul cărora făcea parte și România. Poziția discriminatoare a „celor mari” față de statele aliate mai mici s-a manifestat chiar în modul de organizare a Conferinței, cînd s-a decis ca acestea să fie reprezentate la ședințele plenare ale Conferinței prin cîte doi delegați (doar Belgia și Serbia aveau cîte trei delegați), în timp ce marile puteri erau reprezentate de cinci delegați. Au urmat noi discriminări în timpul lucrărilor conferinței: neparticiparea micilor state la dezbaterile problemelor ce le interesau, hotărîri fără consultarea acestora, de multe ori împotriva celor mai vitale interese ale lor, impunerea unor condiții ce lezau grav independența și suveranitatea micilor națiuni

³⁹ Biblioteca Congresului, S.U.A., secția manuscrise, Robert Lansing Papers, vol. I, f. 103, documentul intitulat *Bazele viitoare ale politicii externe a Statelor Unite*, din 9 iunie 1919.

⁴⁰ *The Wilson Reader*, selected and edited by Francis Farmer, Law Librarian University of Virginia, vol. IV, New York, 1958, p. 179.

⁴¹ Ion Rusu-Abrudeanu, *România și războiul mondial*, p. 337—339.

³⁷ Arhiva M.A.E., fond 71/1914, E2, partea a II-a, vol. 57, rezumatul expunerii făcute de primul delegat al României la Conferința de Pace.

³⁸ Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Flammarion, Paris, 1953, p. 484—485.

etc. Toate acestea au determinat „micile state” — printre care și România — să se ridice de numeroase ori împotriva „celor mari”. În acest sens, ziarul „Socialismul” din 8 iunie 1919, într-un articol intitulat „Nemulțumirea micilor națiuni”, evidenția următoarele: „După protestul violent al Portugaliei și amenințarea Belgiei, cu prilejul păcii cu Germania, România, Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia s-au ridicat și ele cu ocazia tratatului cu Austria. Acestea consideră ca o atingere a suveranității lor pretenția marilor puteri de a protegi minoritățile etnice și religioase și de a reduce efectivul armatei în țările mici care moșteresc teritorii din Imperiul habsburgic... Nici cel mai sever critic n-ar putea aduce tratativelor de pace învinuirea că sînt un plagiat al notelor lui Wilson. Ceea ce caracterizează rezultatul obținut la Paris e nemulțumirea micilor națiuni. Că învingătorul nu se va purta cu mînuși față de cei învinși, nu miră pe nimeni. Toți am știut că, oricare ar fi învingătorul, pacea va fi o pace întemeiată pe forță... Dar mulți se miră de modul cum sînt tratate micile națiuni. Li se creează o situație care nu se deosebește decît cu numele de cea a învinșilor. Rezultatul acesta — se arăta în continuare — nu ne poate surprinde pe noi, pe acei care în dosul principiilor umanitare căutăm interesele capitaliste care le dictează”.

Cu toate acestea, marile puteri au fost nevoite să țină cont la Conferința de Pace de hotărârile de unire ale poporului român de la Chișinău, din 27 martie/9 aprilie, de la Cernăuți, din 15/28 noiembrie și de la Alba-Iulia, din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, consfințind, pe plan internațional, „o situație de fapt, creată de lupta maselor populare”⁴².

Resumé

Basé sur de informations, dans la plupart inédites, provenant des archives roumaines, françaises, britanniques et américaines, dans cet article est relevée l'activité diplomatique déployé par le gouvernement roumain à la veille de l'ouverture de la Conférence de Paix de Paris (novembre 1918 — décembre 1919) pour obtenir de la part de gouvernements de Grands Puissances Alliées et Associées la reconnaissance du statut d'alliée de la Roumanie — que ces gouvernements considéraient „neutre” après la conclusion du traité de Bucarest avec les Puissances Centrales — et aussi la participation de la Roumanie, dans cette qualité d'alliée à la conférence. En adoptant une telle position, les

grandes puissances cherchaient d'exercer des pressions sur le gouvernement roumain pour le déterminer à renoncer à sa politique de résistance envers (à l'égard des) les décisions „des grands” et de l'obliger à se soumettre aux solutions que ceux-ci intentionaient à donner aux problèmes que intéressaient la Roumanie. Par des nombreux mémoires adressés aux gouvernements occidentaux et à la Conférence de la Paix et en utilisant les contradictions qui existaient entre les grandes puissances, le gouvernement a réussi à obtenir finalement, que la Roumanie soit traité comme alliée — mais sans des droits égaux — par les „grands quatre” qui se sont assumé le rôle de décider sur les conditions de la paix, sans tenir compte des intérêts „de petits alliés”.

Précis

In the article, it is revealed, on the basis of some information mostly unpublished, from the Romanian, French, British and American Archives, the diplomatic activity developed by the Romanian Government on the eve of the Peace Conference opening at Paris (November 1918 — January 1919) in order to obtain, on the part of the Allied Powers Governments, Romania's recognition as ally and in this quality, her participation in the Conference, despite she was considered „neutral” after concluding the Treaty of Bucharest with the Central Powers. By such an attitude the Great Powers tried to persuade the Romanian Government to give up their resistance policy against the decisions of “the great ones” and to compel them to submit themselves to the solutions the Allied Powers intended to give to the problems Romania was interested in. By several memoranda addressed to the western Governments and to the Peace Conference and using the contradictions among the Great Powers, the Romanian Government succeeded, at last to obtain the recognition of the ally statute. But this fact didn't automatically mean that Romania was treated as an ally and in any case with equal rights, by “the four Great ones” who assumed the rôle to decide upon peace conditions without taking into account the interests of the “small allies”.

ASPECTE ALE STĂRII DE SPIRIT A MASELOR POPULARE DIN NORDUL TRANSILVANIEI ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI HORTISTE.

IOAN RANCA

Regimul hortist care afectase serios economia Ungariei apăsată de consecințele reorganizării sale pe sistemul de război, ocupînd o parte din Transilvania prin arbitrarul Dictat de la Viena din 30 august 1940, pe lângă celelalte urmări grave de ambele părți ale frontierei impuse, a adus cu sine cele mai ascuțite forme ale crizei economice. Ele se fac simțite încă imediat după epuizarea resurselor fiecărei familii, după cum recunosc însăși autoritățile hortiste instalate în județele din secuime, județe rupte forțat de legăturile lor firești cu restul României¹.

⁴² Programul Partidului Comunist Român de fărîmarea a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, București, 1975, p. 37.

¹ Tilkovszki Loránt, *Revizio és nemzetiségi politika Magyarországon*, Akadémiai kiadó, Budapest, 1967, p. 290.

Un prim aspect a fost faptul că produsele specifice ale secuimii ca laptele, cartofii și sfecla de zahăr, au devenit astfel nevalorificabile. Această situație precară a producătorilor secui a fost grabnic exploatată mai întâi de armata ungară „eliberatoare” care prin serviciile ei de furnituri a cumpărat de la țărani cu prețuri derizorii mari cantități de fin și cartofi². Nici reprezentanțele întreprinderii comerciale „Futura” care au activat după perioada achizițiilor militare, nu s-au bucurat de o faimă mai bună.

Pe plan industrial în perioada imediat următoare Dictatului se înregistrează o stagnare cauzată de sistarea activității unor fabrici și uzine a căror aprovizionare cu carburanți se făcuse pînă atunci, din sudul Transilvaniei³.

Și mai acută devine situația creditării întreprinderilor transilvănene ale căror pachete de acțiuni au fost curînd „acaparate” de capitaliștii hortiști.

Specialiștii apreciau că pentru iarna anului 1940—1941, numai în județele cu populație secuiască era nevoie de 5 640 tone grîu, 216 tone făină, 4 924 tone porumb, 162 tone zahăr etc.⁴.

Pentru a face față problemelor ridicate de criza alimentară încă la 14 septembrie 1940, guvernul hortist instituie la Cluj, Consiliul Economic Transilvănean⁵ cu scopul de a studia problemele economice de aici și a recomanda soluții grabnice. Curînd, acest organism și-a organizat o reprezentanță la Tîrgu-Mureș, care activa în Secuime.

Situația precară economică din așa zisele „părți răsăritene și ardelen” sub care se înțelegeau cele 11 județe din nordul Transilvaniei ocupate în 1940 de administrația hortistă, s-a agravat în așa măsură încît ea, în mod repetat, a preocupat „*Consiliul Suprem al Apărării*”. Cel mai însemnat derivat al acestei situații economice a nordului Transilvaniei a fost amploarea fără precedent la care ajunge fenomenul șomajului. Astfel în octombrie 1940 din cei peste 5 500 muncitori industriali din Oradea, abia jumătate aveau de lucru⁶, dar și aceștia erau ocupați maximum 4 ore zilnic.

Sistemul administrației militare din primele trei luni de ocupație a concediat de la Dermata Cluj, 500 de muncitori români care locuiau în colonia fabricii, aceștia trebuind să elibereze și locuințele⁷.

Comandantul militar al fabricii I.R.I.S. din Cluj a dispus ca „toți românii să fie concediați”⁸. Dar situația n-a fost mai fericită nici pentru ceilalți locuitori din acest teritoriu. Din cei circa 25—30 000 de muncitori forestieri secui abia 6—7 000 aveau de lucru⁹.

În situația creată, guvernul hortist s-a folosit de șomaj pe de o parte, pentru șantajarea muncitorilor care se temea astfel să nu-și piardă locurile de muncă, iar pe de altă parte, pentru subminarea organizațiilor sale pe care autoritățile intenționau să le înlocuiască în nordul Transilvaniei cu Centrul Național al Muncii¹⁰, organizație dirijată de ele.

Este ilustrativă aprecierea conducerii P.S.D. din Ungaria potrivit căreia în timpul administrației românești „condițiile sociale ale muncitorilor ardeleni, au fost mai bune decît cele din Ungaria. Salariile le-au fost garantate prin contracte colective, în contrast cu sistemul de salarii minimale din Ungaria, acelea din timpul regimului românesc fiind simțitor mai mari decît salariile de rușine din Ungaria”¹¹.

Sub aspectul modului de tratament al muncitorimii ocupația înregistrează măsuri grave. În fabrica Dermata au început să funcționeze „Carcere uzinale” fapt care a surprins și pe salariații unguri¹².

Fenomenul de șomaj deja existent în proporții alarmante ia amploare ca urmare a faptului că muncitorii unguri veniți din sudul Transilvaniei rămîn fără lucru. La începutul lunii noiembrie 1940 numărul „refugiaților”, cum le plăcea autorităților hortiste să-i numească pe ungurii din sud, trecuți în nordul Transilvaniei a depășit cifra de 55 000. Acestora li s-au mai adăugat aproximativ 12 000 veniți din Ungaria, plus circa 12—14 000 plecați din Transilvania în Ungaria anterior Dictatului de la Viena¹³.

Cu intenția de a remedia amplul fenomen al șomajului autoritățile hortiste au instituit Comisia Guvernamentală Generală cu problema „refugiaților” sub conducerea subsecretarului de stat de la Interne Bonczos Miklos. De numele acestuia sînt legate înspăimîntătoare tabere de refugiați organizate în diferite colțuri ale țării, lagărele și așa-zisele bucătări populare, unde erau internați miile de oameni care vagabondau, așa cum recunoaștea Consiliul de Miniștri al Ungariei pentru a „da de o bucată de pîine. Căci într-adevăr, aceasta este foarte puțină”¹⁴.

De altfel, documentele oficiale ale autorităților hortiste consemnează că imediat după ocupația în nordul Transilvaniei condițiile de trai au devenit extrem de grele. Scumpetea era foarte mare, specula era în floare, iar ordinele de fixarea prețurilor au fost preferențiale, avantajînd pe latifundiar.

În fața pericolului care-l constituia starea moral-politică a românilor și maghiarilor, loviți de la o zi la alta în interesele lor cele mai vitale și nevoiți să îndure cea mai gravă sărăcie, autoritățile hortiste trec la întărirea aparatului de opresiune și la pedepsirea ori-

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 291 și nota 47.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, p. 292.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, p. 293.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Arh. St. Mureș, fond Primăria orașului Tg. Mureș, 1941, nr. 6 400.

cărei forme de opoziție, de rezistență sau de exprimare a vreunei opinii potrivnice lor.

În acest scop tribunalul penal din Tirgu-Mureș, prin instanța sa de tristă memorie cunoscută sub sumele de „Colegiul celor cinci” avea în competență judecarea cazurilor mai avea în competență judecarea cazurilor mai puțin grave decât cele care, potrivit reglementării nr. 2770/1941 M. E. a Președintelui Consiliului de Miniștri referitoare la legea maritală, nu se încadrau în aceasta¹⁵.

În atribuția acestei secții a tribunalului intrau procesele intentate persoanelor care au „ofensat statul și națiunea maghiară”, criticând situația economică (precară) în care se afla Ungaria, lipsa de alimente, îmbrăcăminte, încălziminte, materii prime, impunerea cu taxe și impozite mari (diferite de cele din timpul regimului românesc). De asemenea în competența Colegiului celor cinci mai intrau judecarea persoanelor care: au adus critici legislației maghiare din 1940—1944 sau au manifestat recalcitrantă sau ostilitate față de acestea, exprimându-se în favoarea legilor românești; au comparat, regimul hortist sau factorii lui, cu regimul românesc, cu autoritățile lui; au „ofensat” prin critici, fie și obiective, armata hortistă și conducătorii ei; au „ofensat” statul și națiunea maghiară, orînduirea de stat în general, făcînd agitație sau propagandă comunistă sau democratică și s-au solidarizat cu clasa muncitoare; au „ofensat” națiunea maghiară referindu-se în mod jignitor sau pejorativ la organizația premilitară de tineret, „Levente”; și-au manifestat în vreun fel nemulțumirea față de orice aspect de viață instaurată de regimul hortist; au adus critici claselor dominante; au făcut diferite declarații politice referitoare la Transilvania; au cîntat melodii românești, au proslăvit monarhia și în general regimul românesc; au defăimat sau au avut manifestări ostile drapelului național sau față de culorile naționale maghiare; au „ofensat” pe regentul Horthy Miklos sau familia acestuia; au răspîndit zvonuri referitoare la revenirea Transilvaniei la patria mamă România, la pătrunderea rușilor în Transilvania și iminența pierderii războiului de către Axă; au făcut declarații de simpatie față de Uniunea Sovietică; s-au manifestat în vre-un fel împotriva războiului.

Din examinarea celor 594 de dosare din arhiva Tribunalului județean Mureș, pe anii 1940—1944 rezultă că această instanță își manifesta puterea pe teritoriul județelor ce intrau în sfera de atribuțiuni a Curții de Apel Tirgu-Mureș, respectiv județele Mureș-Turda, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune, dar nu puțin au fost persoanele din județele Bistrița Năsăud și Sălaj judecate de acest for.

Fiecare dosar constituit și trimis spre judecare se compune dintr-o serie de documente care dezvăluie adevărul. Devenite izvoare

istorice de primă importanță pentru studierea ocupației hortiste a nordului Transilvaniei, documentele create de Tribunalul amintit au imortalizat un număr impresionant de cazuri de represiune din partea poliției, jandarmeriei și siguranței. Dintre ele am ales cîteva.

Transpus în fața tribunalului din Tirgu-Mureș, Aurel Vespremean din Reghin este condamnat la 2 luni închisoare și la 3 ani suspendarea drepturilor civile, pentru faptul de a fi scris, fiului său refugiat, că „...la noi plînge populația fiindcă lipsesc zahărul, grisul, ardei, petrolul. Partea aceasta din Ardeal s-a sărăcit din cauză că ungurii din Ungaria au dus de aici toate bunurile. Este mare bucuria eliberării acestei părți și alipirea ei la România”¹⁶.

Un alt caz semnificativ, este procesul intentat la același tribunal cetățeanului ungur Vass Sandor din Turia, județul Trei Scaune călă de pantofar pentru că în repetate rînduri după intrarea trupelor hortiste în nordul Transilvaniei, în toamna anului 1940 și apoi în aprilie 1941, a afirmat că: „ungurii au adus foamea” și că „nici chiar ghetetele nu-s aduse din Ungaria, că-s fabricate în Tirgu Secuiesc”. Apoi a afirmat că: „Dacă aș ști că se face camumflajul împotriva bombardamentului, aș deschide toate ferestrele pentru ca românii să bombardeze întreaga țară că de cînd au venit ungurii tot timpul flămînzesc fiindcă nu există cîștig”¹⁷.

Punerea în vînzare în magazine, a încălțăminte cu talpă de lemn expresie a crizei de materii prime, a șocat greu populația.

Chiar și pentru o aluzie voalată la diferența dintre cele două situații — anterioară anului 1940 și ulterioară acestui an organele de ordine hortiste l-au improvescit pe autorul ei. Lui Antal Emeric, agricultor maghiar din Riciu, autoritățile i-au intentat proces, chipurile pentru ofensa adusă națiunii maghiare, acuzîndu-l că la 18 august 1941 a afirmat public că „ungurii cînd au venit în Ardeal, n-au adus cu ei decît sărăcie, bonuri de făină...”¹⁸.

Ilustrarea aceleiași situații economice precare o face și procesul intentat la 17 septembrie 1941 lui Gyekel Mihály de naționalitate maghiară din Odorhei pentru afirmația că „A fost mai bine sub stăpînirea românească și de cînd a venit Ungaria, nici cu locuința nu stau mai bine... puneți înapoi hotarele în România, pentru că acolo este mult mai bine”¹⁹.

Opoziția față de rechizițiile de cereale făcute cu totul în dezavantajul țăranilor a ocazionat repulsia lor față de muncile agricole și împrecosurarea acestora.

Sistemul impozitelor și al taxelor a vexat în cel mai înalt grad pe cetățeanul de rînd. Astfel la 15 noiembrie 1941 văduva lui Barábás

¹⁶ Arh. St. Mureș, fond Tribunalul județean Mureș, inv. nr. 21/1941.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 289/1941.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 364/1941.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 337/1971.

¹⁵ *Ibidem*, fond Curtea de Apel, Tirgu-Mureș, inv. suplimentar nr. 19/A/1940, nr. 9.

Béla casnică din Sf. Gheorghe, de naționalitate maghiară, a fost împrecusată de autorități pentru afirmația făcută publică că „Așa impozit mi-au pus pe gît acești barbari... încît în luna aceasta o să-mi ia casa în contul impozitului. Nu va ține mult această lege murdară și nedreaptă... Aceea a fost lume bună, cînd au domnit românii, ungurii să fi rămas acolo unde au fost”²⁰.

Și Antalka Lázár din Bicsad, de asemenea de naționalitate maghiară, în toamna aceluiași an a fost înprocesat întrucît susținuse că impozitele strînse sînt foarte mari și că a fost mai bine sub statul român²¹.

Într-o discuție purtată la moara satului Mădăraș-Ciuc, Csiki Sandor morarul a afirmat către alți săteni fiind vorba de situația economică grea în care se aflau că „nu veți fi aici mult timp, acum sînteți mari unguri, dar se reîntorc valahii (și) pînă și Dumnezeu va fugi cu voi”²².

Este ilustrativă afirmația lui Nagy Lajos junior, agricultor din Pănet, de naționalitate maghiară că „sub români, economicește am putut trăi mai bine. Statului maghiar trebuie să-i plătim multe impozite, nu ca celui românesc. Dacă vindem ceva, în spatele tău stă polițistul”²³.

În același context al taxelor și impozitelor umflate se înscrie și situația penibilă în care a fost pus guvernul hortist, care la 24 octombrie 1940, în prezența regentului Horthy Miklos redeschide cursurile Universității din Cluj²⁴. Avînd în vedere taxele de frecvență exagerat de mari puse de statul maghiar față de cele pe care le percepeau autoritățile române, guvernul horthist sînt interpeleți pînă și în Parlamentul lor. Deputatul Töm-böly Déne, la 11 octombrie 1940 declara că spre deosebire de taxele universitare foarte reduse puse de români „este de așteptat efectul nepopular al introducerii sistemului de taxe maghiar”²⁵.

Sistemul pensiilor și a asigurărilor sociale cum au fost ele legiferați de români au fost reevaluate de Organizația socială Ardeleană, înființată din inițiativa primului ministru Teleki Pál²⁶, cu scopul de a face propuneri de modificare și îmbunătățire.

Faptul de a nu mai reuși să ridice indicele pensiei la valoarea celei românești, a prilejuit nespuse nemulțumiri în mase.

Atari fapte, cotate de autorități drept gesturi de ofensă la adresa statului și a națiunii maghiare erau de fapt expresia crizei de bunuri și monedă a unui regim nedorit și cu o politică falimentară. Albert József pensionar, de naționalitate maghiară din Tîrgu-Mureș, a fost împrecusat de autorități, fiindcă la 22 februarie 1942 aflîndu-se în atelierul numitului Gyeresi György a afirmat: „Mizerabilii... nu

mi-au rezolvat nici problema pensiei. Mai bine a fost în timpul românilor fiindcă atunci se putea găsi de toate”²⁷.

Ne-am referit aici numai parțial la cazurile de opoziție moral-politică a populației românești și ungurești față de gravele neajunsuri economice izvorite din guvernarea regimului hortist de tristă amintire, instaurat de Dictatul de la Viena din 1940. Documentele ce deținem reflectă cel puțin în aceeași măsură opoziția față de politica agrară, școlară, bisericească, culturală etc. impusă de aceeași guvernare în cei 4 ani de ocupație a nordului Transilvaniei.

Resumé

Basé sur les informations offertes par les documents du fond du Tribunal pénal de Tîrgu-Mureș l'auteur présente l'état d'esprit de la population roumaine de la Transylvanie pendant l'occupation horthyste.

Les documents émis par les autorités horthystes montre que immédiatement après l'occupation du Nord de la Transylvanie, les conditions de la vie ont devenues très dures.

Pour faire opposition au péril que présentait l'état d'esprit des roumains et des magyars, frappés dans leurs intérêts vitaux et obligés à supporter une grande pauvre les autorités horthystes ont procédé à supporter une grande pauvreté les autorités horthystes ont procédé à la consolidation de l'appareil d'oppression et à la punition de chaque forme d'opposition, de résistance ou d'expression d'une opinion contraire à leur vues. Le Tribunal du district de Mureș exerçait son pouvoir sur le territoire des districts de Mureș, Turda, Ciuc, Odorhei, Trei-Scaune.

Les documents créés par ce tribunal ont immortalisé un nombre impressionnant des cas des repression de la part de la police, de la gendarmerie, de la sûreté.

Parmi les 594 dossiers du fonds l'auteur a choisi pour exemplifier quelques dossiers constitués et envoyés pour être jugé par cette instance.

Ces dossiers expriment l'opposition morale-politique de la population roumaine et hongroise envers la précaire situation économique, issue du gouvernement du régime horthyste instauré par le Dictat de Vienne de 1940.

Précis

The author presents, on basis of information offered by the records of Penal Court in Tîrgu-Mureș, the state of mind of Romanians in Transylvania during Horthy occupation.

The documents issued by Horthy regime, records that soon after the occupation of North Transylvania the living conditions became extremely hard.

Against the danger occurred by the state of mind of both Romanians and Magyars injured in their vital interests and submitted to the most severe poverty, the authorities proceeded to strengthening the oppression and to punishing any form of resistance or hostility.

The law court in Mureș county exercised its rights throughout the Mureș, Turda, Ciuc, Odorhei and Trei-Scaune counties.

The documents created by this law court recorded a great number of reprisals on the part of police, gendarmerie and security.

In order to exemplify, the author selected, from among 594 files of the fonds, some files that had been forwarded for the judgement of that instance. They expressed the moral-political opposition of the Romanian and Magyar population against the precarious economic situation caused by the Horthy regime rule set up by the Dictate of Vienna of 1940.

²⁷ Arh. St. Mureș, *ibidem*, nr. 95/1942.

²⁰ *Ibidem*, nr. 10/1942.

²¹ *Ibidem*, nr. 13/1942.

²² *Ibidem*, nr. 32/1942.

²³ *Ibidem*, nr. 37/1942.

²⁴ Tilkovszki Lorand, l.c., p. 304.

²⁵ *Ibidem*, și nota 152.

²⁶ *Ibidem*, p. 294.

NOUL LOCAL AL ARHIVELOR STATULUI IAȘI

DUMITRU IVĂNESCU

În vecinătatea cunoscutei Universități „Alexandru Ioan Cuza” și în apropierea parcului Copou, unde se află teiul lui Eminescu, pe una din arterele cele mai frecventate ale Iașului, Calea 23 August, s-a ridicat un nou edificiu care adăpostește, de aproape doi ani, tezaurul arhivistic al Moldovei. În acest fel s-a împlinit un vechi și important deziderat la care au visat și pentru care s-au luptat valoroșii noștri înaintași C. Conachi, Gh. Asachi, V. Alecsandri, Gh. Sion, Th. Codrescu, Sever Zotta și Gh. Ungureanu, de a avea o clădire destinată pentru conservarea și valorificarea documentelor.

Înființată cu aproape 150 de ani în urmă, în 1832, noua instituție trebuia să dispună, conform prevederilor Regulamentului Organic, de „o înadins cuviincioasă zidire”. Instrucțiunile elaborate de poetul C. Conachi în ianuarie 1832, ministru al justiției la acea dată, referitoare la organizarea Arhivelor Statului, puneau de la început problema construirii unui local în care trebuiau depozitate documentele țării, local ce trebuia să fie „o singură boltită zidire, îngrădită cu gratii de fier, cu obloane de fier și cu uși de fier”¹. Aceste măsuri de precauție se luau mai ales pentru faptul că, nu cu mulți ani în urmă, în 1827, un groaznic incendiu distrusese mare parte din orașul Iași și arhivele lui². Dar, din nefericire, atît prevederile Regulamentului Organic cît și indicațiile lui Conachi au rămas literă moartă. Și asta cu toată strădania lui Gh. Asachi, cel numit să răspundă de destinele Arhivelor Statului, care, printre altele, întocmește, cunoscute fiind studiile sale ingineresti și de arhitectură făcute în străinătate, și un proiect³ pentru un local ce trebuia să răspundă problemelor ridicate de noul așezămînt. În această situație primele documente strînse de către Asachi au fost adăpostite în gherghirurile casei lui Alecu Balș, de aici, la numai doi ani, instituția își mută sediul în trei încăperi din casele lui Costachi Ghica. Cu timpul urmează alte și alte peregrinări: la Școala Vasiliană de la Trei Ierarhi, în încăperile Academiei Mihăilene, la Palatul administrativ,

în bolțile bisericii Sf. Ilie, la Mănăstirea Golia, în bolțile bisericii Sf. Spiridon, de aici în casele bancherului Michel Daniel sau în bolțile închiriate de la Natanson și Orenstein, în afara orașului la mănăstirile Frumoasa și Cetățuia, din nou la Palatul administrativ, unde vor fi afectate de incendiul din 1880, iarăși la Trei Ierarhi și, după ce, de nenumărate ori, s-a tot pus problema construirii unui local special destinat, în 1911 au ajuns la Mănăstirea Golia, unde vor rămîne aproape șapte decenii⁴.

Dar nu numai Asachi a avut în vedere ca documentele, „materialuri istoricești necesare scrierii istoriei patriei”, cum le numea el, să fie conservate într-o construcție adecvată acestui scop, cu toate că pioniștii săi a fost atît de fructuos încît în 1849 putea spune: „...am adunat interesante documente ale țării răspîndite și dosite și am păstrat cu sfințenie acest sanctuar al drepturilor compatrioților”⁵. În 1851 poetul V. Alecsandri, preocupat de aceeași idee, într-un *Proiect pentru regularea Arhivei Statului*, după ce afirma că „Arhiva unui stat este o avere publică care merită cea mai de aproape îngrijire a cîrmuirii. Ea este colecția tuturor actelor publice, atît administrative cît și judecătorești și politice care slujesc de temelie legiilor și istoriei țării”, făcea o demonstrație elocventă în favoarea construirii unui „local trainic, încăpător și ferit de toate primejdiele ce i-ar putea aduce stricăciune, precum mezeala, colbăitul, focul și celelalte”⁶, în care să fie așezată arhiva țării. Cîțiva ani mai tîrziu, în noiembrie 1855, Gh. Sion, poet și diplomat, dar cunoscut mai ales prin memorialistica sa, raporta Logofetiei Dreptății că bolțile închiriate la bancherul Michel Daniel „sînt neîncăpătoare și umede”⁷ pentru a primi în ele valorile documentare adunate pînă la acea dată în Palatul administrativ. Un refuz asemănător, adresat aceluiași for, trimitea în anul următor, 1856, cunoscutul editor de documente Teodor Codrescu, autorul *Uricariului* în viziunea căruia „gloria și mîndria unei țări sînt privilegiile și uricile doveditoare trecutului ei politic și istoric”⁸. Numit, pentru scurt timp, director al Arhivelor Statului el reușește să convingă forurile superioare că „un-așa important așezămînt național”⁹ nu poate fi expedit în cîteva încăperi improvizate și că el trebuie să rămînă, alături de

¹ Gh. Ungureanu, *Poetul Costache Conachi organizator al arhivelor moldovenești, 1831—1832*, în „Revista Arhivelor”, 1939, vol. III, nr. 8, p. 338; Sever Zotta, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei*, în „Arhiva românească”, tomul VI, Buc., 1941, p. 215.

² Virgil Apostolescu, *Distrugerea de arhive în „focul cel mare” de la Iași din 1827, în Arhivele Statului. 125 ani de activitate*, București, 1957, p. 247—257.

³ Gh. Ungureanu, *Gheorghe Asachi*, în „Revista Arhivelor”, an. VI, nr. 2, 1963, p. 214; *Ibidem*, *Figuri de arhiviști români*, Gheorghe Asachi, București, 1969, p. 18.

⁴ *Arhivele Statului 125 ani de activitate*, București, 1957, p. 77—78.

⁵ Gh. Ungureanu, *art. cit.*, p. 216.

⁶ *Idem*, *Din activitatea lui Vasile Alecsandri, ca arhivist al statului*, în „Revista Arhivelor”, an. VII, nr. 2, 1964, p. 265.

⁷ Alex. I. Băileanu, *Poetul G. Sion și Arhivele Statului din Iași*, în *Omagiul lui Gh. Sion*, Iași, 1940, p. 10.

⁸ D. Ivănescu, *Teodor Codrescu*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1966, p. 216; *Idem*, în *Figuri de arhiviști*, București, 1971, p. 72.

⁹ *Idem*, *Teodor Codrescu*, în *Figuri de arhiviști*, p. 75.

principalele instituții ale țării, în Palatul administrativ. Cei care l-au urmat, timp de jumătate de secol, pînă cînd la conducerea Arhivelor Statului a venit cunoscutul genealog Sever Zotta, au avut de rezolvat, printre alte probleme majore, pe aceea a unui local corespunzător. Directoratul său, început în 1912, corespunde cu mutarea Arhivelor din Iași în incinta mănăstirii Golia, într-o clădire destul de impunătoare pentru acele vremuri și într-un loc propice studiului, încît pe bună dreptate, putea afirma că „*interesul pentru trecutul neamului mă face să privesc vechile hirtii cu alți ochi decît mulți din tagma mea*”¹⁰.

Urmașul său, îndeosebi în ceea ce privește activitatea științifică, Gh. Ungureanu, distins arhivist și om de cultură, cel care și-a legat aproape cinci decenii de viață de viața instituției Arhivelor Statului din Iași, a avut o contribuție deosebită la realizarea unor condiții propice conservării și valorificării documentelor. Iar atunci cînd a venit groaznicul război și cînd o parte din depozitele Arhivelor Statului au fost distruse de bombardament Gh. Ungureanu, împreună cu cîțiva salariați, sfidînd orice precauție, au scos din foc tezaurul arhivistic. A urmat evacuarea la Tg. Jiu a documentelor ce trebuiau ferite de frontul ce se apropia de Iași. După 23 August 1944, odată cu reîntoarcerea la Iași, în orașul distrus de război casa Arhivelor de la Golia se afla în ruine. În acei ani de mari greutăți pentru întreaga națiune Gh. Ungureanu face sacrificii peste sacrificii, vinde obiecte personale de valoare, se împrumută, strînge bani ca să vadă clădirea Arhivelor Statului reparată și în stare să adăpostească tezaurul ocrotit cu nenumărate sacrificii, și readus la locul său¹¹. Încă de atunci visa la un local modern, dotat tehnic, încăpător, care să asigure viață lungă

documentelor, vis realizat datorită străduințelor sale.

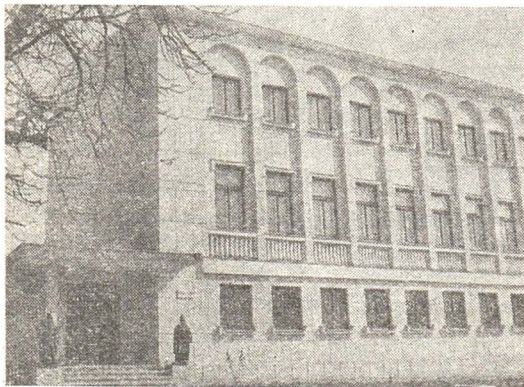
Construirea unei clădiri pentru Arhivele de la Iași era reclamată, în primul rînd, de cantitatea imensă de documente pe care arhiviștii, în frunte cu Gh. Ungureanu, au strîns-o în anii ce au urmat lui 23 August 1944. Semnificativ în acest sens este faptul că numai într-un deceniu și jumătate, deci pînă în 1960, depozitele Arhivelor Statului Iași s-au îmbogățit ca volum, dar mai ales calitativ, încît au depășit cu mult ceea ce înaintașii strînseseră în cei 110 ani de existență a instituției¹². Apariția Decretului 472/1971 și modificările aduse acestuia în 1974 au contribuit la preluarea unui mare număr de arhive de către filialele Arhivelor Statului. La acestea s-au adăugat documentele depuse de persoanele fizice. Astfel au intrat în cantități mari documente de deosebită valoare și la Filiala Arhivelor Statului Iași¹³, punînd, încă odată, problema unui sediu modern, cu o bază tehnico-materială corespunzătoare, care să creeze cadrul optim activității de păstrare și valorificare. Și aceasta cu atît mai mult cu cît, timp de un secol și jumătate, de la înființarea lor și pînă astăzi, nenumărate fonduri de arhivă, documente, manuscrise, stampe, fotografii, planuri, hărți, desene de arhitectură, sigilii etc. strînse de harnicii arhiviști ieșeni, de cele mai multe ori în condiții vitrege, păstrate cu sfințenie și ferite de urgia războaielor, au mărit zi de zi tezaurul documentar. În acest fel colecția de „Documente” conține în momentul de față cu mult peste 100 000 de

¹⁰ Gh. Ungureanu, Sever Zotta, în *Figuri de arhiviști*, p. 235.

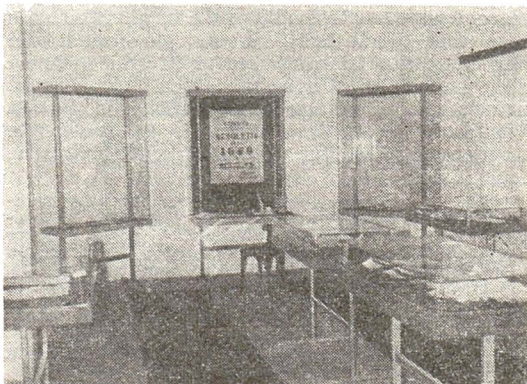
¹¹ *Idem*, *Arhivele Statului de la Iași în anii regimului democrație populară*, în „Revista Arhivelor”, an. IV, nr. 1, 1961, p. 118–119; D. Ivănescu, *Gheorghe Ungureanu*, în „Revista Arhivelor”, an. LIII, vol. XXXVIII, nr. 1, 1976, p. 84.

¹² Gh. Ungureanu, *Imbogățirea depozitelor Arhivelor Statului de la Iași, cu materiale documentare în anii regimului de democrație populară*, în „Revista Arhivelor”, an. III, nr. 2, 1960, p. 3–30; C. Turncu, *Imbogățirea depozitelor Arhivelor Statului din Iași cu materiale documentare, în anii 1960 și 1961*, în „Revista Arhivelor”, an. IV, nr. 2, 1961, p. 210–222.

¹³ D. Ivănescu, *Achiziții noi la Arhivele Statului Iași în 1975*, în „Revista Arhivelor”, an. LIII, vol. XXXVIII, nr. 3, 1976, p. 309–310; Virginia Isac, *Noi achiziții la Arhivele Statului din Iași în anul 1976*, în „Revista Arhivelor”, an. LIV, vol. XXXIX, nr. 3, 1977, p. 255–256.

Noul local al Arhivelor Statului Iași

Sala de expoziții din noul local

piese, cea mai veche, datînd din anul 1399, provine din cancelaria lui Iuga Vodă¹⁴. În afara ei colecția mai cuprinde pergamente cu peceti voivodale din timpul lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu, Ștefan Tomșa, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, ca și multe alte acte privind diferite personalități din domeniul științei, artei, literaturii etc. ca C. Conachi, Ionică Tăutul, C. Negruzzi, C. Negri, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, A. Russo, Titu Maiorescu, Ion Creangă, Vasile Conta, Mihai Eminescu, Garabet Ibrăileanu, N. Iorga, George Enescu, Emil Racoviță, Mihail Sadoveanu, George Călinescu și mulți, mulți alții. Colecția „Manuscrise”, valoroasă prin raritățile pe care le conține și prin vechimea lor, foarte multe datînd din secolul al XVI-lea, este formată din peste 2500 de unități arhivistice redactate în limbile română, engleză, franceză, germană, greacă, latină, polonă, rusă slavă, armeană și turcă, ceea ce mărește și mai mult interesul cercetătorilor din țară și din străinătate. O amplă informație privind dezvoltarea edilitară, industrială, agricolă, culturală etc. a satelor și orașelor, oferă, atît pentru urbanisti, topografi, arheologi și toponimiști, istorici ai arhitecturii și ai artelor plastice, cele peste 5000 de planuri, hărți și desene de arhitectură, colecție ce constituie una din avuțiile depozitelor noastre. Cele mai vechi datează din secolele XVII—XVIII, iar multe dintre ele sînt rodul activității elevilor absolvenți ai cursului de ingineri hotarnici, inițiat de Gh. Asachi, în 1814, la Academia Domnească din Iași, unde, pentru prima dată, s-a predat în limba română. Cele 4000 stampe și fotografii oferă importante știri privitoare la istoria societății românești, din secolul XIX și prima jumătate a secolului XX și simpla lor trecere în revistă atrage atenția cercetătorilor din diverse domenii: istorie, istorie literară, urbanistică, istorie militară etnografie etc. Colecția de „Sigilii”, cuprinzînd tipare sigilare folosite în activitatea de cancelarie a multor instituții din secolul al XIX-lea și al XX-lea sau aparținînd domnitorilor și unor persoane particulare, în număr de peste 2000, împreună cu o altă colecție, „Foi volante”, avînd peste 4000 de unități arhivistice, din perioada anilor 1742—1970, sînt alte izvoare bogate pentru istoria politică, economică și culturală a țării noastre. La cele enumerate mai sus se adaugă aproape 12 km liniari de fonduri de arhivă provenită de la instituțiile Moldovei, din epocile modernă și contemporană.

Una din principalele probleme ridicate de construirea sediului, ce trebuia să primească valorile menționate mai înainte, a constituit-o plasamentul lui. S-a urmărit, în primul rînd, ca modul de dispunere al clădirii să fie făcut în așa fel încît să faciliteze colaborarea cu

celelalte instituții de cercetare și de cultură din vechiul centru cărturăresc care este orașul Iași. În afara Universității, de care am amintit mai înainte, în apropierea instituției noastre se află Institutul politehnic „Gh. Asachi”, Institutul de arheologie și istorie „Alexandru D. Xenopol”, Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor, Institutul de cercetări medicale, Institutul de cercetări pedagogice și sociologice, Muzeul de literatură al Moldovei și Biblioteca universitară „Mihai Eminescu”. Este exact ceea ce-și poate dori, la modul ideal, orice factor politic și cultural de decizie, orice cercetător sau cadru didactic, de a avea cît mai aproape Școala, Biblioteca, Muzeul și Arhivele.

De altfel, între instituțiile ieșene amintite a existat și există o puternică legătură și interese comune, îndeosebi în direcția valorificării tezaurului arhivistic. Aceasta s-a datorat și faptului că Filiala Arhivelor Statului a înțeles exact rolul ce-i revine pe plan local în domeniul politico-administrativ, științific, cultural și educativ. Sub îndrumarea organelor locale de partid și în colaborare cu instituțiile de cultură din localitate, Arhivele Statului au pus în valoare tezaurul arhivistic ce-l are spre păstrare, adevărată „memorie a poporului”, prin elaborarea unor studii, volume, articole, comunicări, simpozioane, emisiuni la radio și televiziune, expoziții etc. Este deajuns, pentru a exemplifica, să menționăm că în ultimii cinci ani (1973—1977) arhiviștii ieșeni au răspuns cerințelor organelor locale de partid și de stat și prin alte categorii de activități au realizat 16 expoziții, 4 volume de documente, 49 de comunicări științifice, 15 emisiuni la televiziune, 98 de articole și 103 emisiuni la radio. Desigur, cel mai adesea colaborarea arhiviștilor în paginile ziarelor și revistelor locale și centrale urmărește nu numai să facă cunoscut publicului valoarea tezaurului aflat în Fondul Arhivistic Național, ea are drept scop cultivarea sentimentelor de dragoste și respect al generațiilor de azi față de trecutul glorios și de tradițiile revoluționare ale poporului, Arhivele Statului constituind o prezență activă în frontul ideologic și științific național. La aceasta a contribuit elaborarea unor lucrări cum ar fi inventarele arhivistice, îndrumătoarele, edițiile de documente și cataloagele.

Vom menționa, doar în treacăt, apreciatele volume de documente dedicate revoluției de la 1848¹⁵, personalității lui Alexandru Ioan Cuza¹⁶, luceafărul poeziei românești Mihai Eminescu¹⁷, întemeietorului arhivelor moldovene Gh. Asachi¹⁸, sau unor figuri proemi-

¹⁵ *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova*, București, 1960, 515 p.

¹⁶ D. Ivănescu, Virginia Isac, *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*, Editura „Junimea”, Iași, 1973, 500 p.

¹⁷ Gh. Ungureanu, *Eminescu în documente de familie*, ediție de D. Ivănescu și Virginia Isac, Edit. „Minerva”, București, 1977, 500 p.

¹⁸ Gh. Ungureanu, *Figuri de arhiviști români, Gheorghe Asachi*, București, 1969, 300 p.

¹⁴ Pentru datele din articol, vezi *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, vol. IV, București, 1970, p. 3—250.

nente din domeniul literaturii și artei¹⁹. O importanță deosebită, remarcată a avut-o apariția celor patru volume din „Îndrumător în Arhivele Statului Iași”²⁰, eficient mijloc de orientare în imensul labirint al documentelor. De asemenea, la fel de apreciate sînt și cele două inventare arhivistice ale „Secretariatului de Stat al Moldovei”²¹ și „Epitropiei generale a spitalelor din Moldova”²², cărora le va urma, foarte curînd, altele, pentru fondurile „Isprăvnicia ținutului Iași” și „Miliția Moldovei”. Alături de ele trebuie menționată și viitoarea apariție a primului volum din „Catalogul documentelor moldovenești, 1399—1653”, lucrare ce va strînge toate informațiile aflate în fondurile Arhivelor Statului din România privitoare la Moldova în perioada amintită. Catalogul nu e însă ultima lucrare în stadiu de elaborare. Într-o fructuoasă colaborare cu cadrele didactice ale Facultății de istorie-filozofie din Iași și cercetătorii de la Institutul de istorie și arheologie „Alexandru D. Xenopol” și Institutul de studii istorice și social-politice, arhiviștii Filialei Iași, contribuie la întocmirea a două importante monografii intitulate „Alexandru Ioan Cuza în conștiința europeană” și „Iașul marilor uniiri”.

Acestea sînt numai o parte dintre acțiunile organizate în comun și cu rezultate bune. Tot pe linia integrării învățămîntului cu practica productivă se înscrie desfășurarea seminariilor de paleografie slavă și paleografie chirilică ale studenților Facultății de istorie-filozofie din Iași la Arhivele Statului. În momentul de față se pune la punct organizarea la Iași a unui curs intensiv de paleografie slavă, pentru arhiviștii din țară, cu ajutorul specialiștilor ieșeni din cercetare și învățămînt.

O formă de valorificare a tezaurului arhivistic ieșean, care a luat o amploare deosebită mai ales după ce în noul sediu există o sală specială, este organizarea de expoziții, deschise de cele mai multe ori în colaborare cu Complexul muzeistic din Iași, Biblioteca centrală universitară „Mihai Eminescu” și Biblioteca municipală „Gh. Asachi”. Ele s-au bucurat de un merit succes, în sprijinul afirmației noastre sfînd impresile lăsate de zecile de mii de vizitatori veniți din țară și străinătate.

Arhivele Statului Iași a fost și organizatoarea unor simpozioane și sesiuni științifice cu caracter național dedicate unor momente importante din istoria țării sau vieții și operei unor personalități proeminente din știință, artă și cultura românească, la care au colaborat cadrele didactice, muzeografii, bibliotecarii și cercetătorii ieșeni. Din seria acestora

vom aminti pe cele dedicate centenarului morții lui Gh. Asachi²³, împlinirii a trei decenii de la Insurecția armată națională antifascistă și antiimperialistă²⁴, revoluției de la 1848 din țările române²⁵, centenarului independenței de stat a României²⁶ etc.

Pentru viața instituției Arhivelor Statului din Iași, care în curînd va împlini trei jumătăți de secol, anul 1976 constituie un moment de referință. Este anul cînd s-a dat în folosință o clădire anume făcută pentru a păstra tezaurul arhivistic. Cei care au proiectat clădirea, în frunte cu arhitectul N. Sulescu, a avut în vedere ca noul sediu să se integreze, în ceea ce privește exteriorul, în mod armonios în complexul vechilor și noilor construcții care-l înconjoară. Construcția modernă, cu patru nivele, cu depozitele încăpătoare, ce pot primi circa 20 km liniari de arhivă, cu săli de lectură și birouri luminoase, cu lift special pentru manipularea documentelor și cărților, dotată cu ateliere de legătorie și restaurare, laborator foto și o sală anume pentru organizarea de expoziții, noua clădire a Arhivelor din Iași pune la dispoziția celor care lucrează aici condiții optime de muncă și de studiu. La parterul clădirii se află încăperile destinate activității cu publicul și atelierele. Dintr-un hol foarte încăpător, ornat cu tablouri originale și reproduceri după stampe privind Iașul istoric, în apropierea intrării în clădire se află sala de expoziție. Dotată cu mobilier modern de expunere, ea este încăpătoare și primește lumina necesară exponatelor. În imediata apropiere a expoziției se află încăperea de primire a cetățenilor veniți pentru rezolvarea unor probleme personale, în vederea eliberării de certificate de vechime, copii după documente de proprietate, acte de școlarizare etc. Pentru motive deosebit de practice tot aici se află atelierul de legătorie, unde se fac primele lucrări de restaurare urmate de legarea cărților și dosarelor și atelierul foto, ultimul dotat cu aparatură ultramodernă pentru executarea fotografiilor și reproducerilor după documente. Cele patru mari depozite ale sediului, care pot primi fiecare în jur de 4 km liniari de arhivă oferă, cînd le deschizi ușile, o priveliște impresionantă. Siruri lungi, lungi de rafturi, păstrează sute de mii de dosare. Și în liniștea aceasta în care se aud doar pași poți spune că istoricul francez Michelet, cel care și-a petrecut un timp din viața la Arhivele Naționale ale Franței că „În tăcerea aparentă a acestor galerii se aude un murmur, o mișcare care nu este moartea. Aceste hîrtii, aceste pergamente, care zăceau acolo de mult timp, nu cer prea mult decît să fie scoase la lumina

¹⁹ Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, Virginia Isac, *Documente din Arhive ieșene*, Edit. „Minerva”, vol. I, 1974, 500 p.; vol. II, 1976, 350 p.

²⁰ *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, vol. I, Iași, 1947, 96 p.; vol. II, București, 1956, 195 p.; vol. III, București, 1959, 185 p., vol. IV, București, 1970, 250 p.

²¹ *Secretariatul de Stat al Moldovei, Inventar arhivistic*, București, 1966, 490 p.

²² *Epitropia generală a Casel spitalelor Sf. Spiridon*, București, 1971, 310 p.

²³ D. Ivănescu, *Sestunea științifică de la Iași, 100 de ani de la moartea lui Gh. Asachi*, în „Revista Arhivelor”, an. XII, nr. 2, 1969, p. 317—320.

²⁴ Vezi „Cronica”, an. IX, nr. 28 (441) din 12. VII.1974; „Flacăra Iașului”, an. XXX, nr. 8 642.

²⁵ Vezi „Flacăra Iașului”, an. XXIX, nr. 8 161.

²⁶ Vezi „Revista Arhivelor”, an. LIV, vol. XXXIX, nr. 3, 1977, p. 305—312; „Cronica”, nr. 24 (594), 1977.

zilei. Acestea nu sînt simple hîrtii, ci însăși viața oamenilor, a provinciilor, a poporului”²⁷.

La primul etaj poți ajunge pe o scară în formă de spirală care pleacă din holul central al parterului. Tablouri și reproduceri după litografiile celebre ale lui Asachi te însoțesc pînă ajungi la sala cea mare de lectură. Etajul prim este mai înalt decît toate celelalte nivele. Sala de lectură principală, pentru că sînt două, este astfel plasată încît să fie ferită de zgomotele străzii, singurele sunete care ajung pînă aici fiind cele produse de instrumentele muzicale ale studenților de la conservator. Tot la acest etaj se află birourile arhiviștilor, încăpătoare și luminoase. O scară secundară îl poartă pe vizitator la etajul al doilea. Prima încăpere a acestui etaj adăpostește „creierul

arhivelor” — sala inventarelor. Alături se află biblioteca Arhivelor Statului din Iași, cu un fond de peste 40 000 de volume și periodice, deținătoare de unicate, de valoroase tomuri de carte veche românească și carte veche străină și lucrări purtînd autografe celebre. Legătura dintre depozitele de la diferitele nivele este asigurată și de liftul care poartă, spre cercetare sau pentru cetățenii veniți să dea curs activităților lor dosare și cărți. Depozitele au uși metalice și sînt prevăzute cu sisteme antiefracție și antifoc. Clădirea este înconjurată de o curte foarte mare, plină, cu gazon, spațiu rezervat pentru o eventuală extindere.

Plasată în plin centru universitar, Iașul avînd peste 26 000 de studenți, între institute de cercetare și învățămînt, parcuri și cămine studențești, vechea instituție de cultură Arhivele Statului, a găsit locul ce i se cuvine.

²⁷ Durye P., *Les archives de France. La mémoire de la nation*, Paris, 1962, p. 1—5.

COLECȚIA DE MICROFILME FRANȚA. I

Arhivele franceze prezintă un interes deosebit prin bogatul tezaur care însumează numeroase și importante dovezi ale culturii și civilizației românești și ale multiplelor relații existente de-a lungul secolelor între România și Franța, precum și cu alte țări europene.

Spre deosebire de trecut când numai datorită investigațiilor efectuate cu titlu personal de reprezentanți de seamă ai culturii și științei românești, sub imboldul patriotismului și pasiunii lor, s-au adunat mărturii grăitoare din izvoarele străine asupra istoriei poporului român, în prezent, în condițiile în care statul nostru socialist acordă grijă specială completării bazei documentare a istoriei naționale, cercetările în Franța s-au concretizat în primirea în depozitele Direcției generale a Arhivelor Statului a 186 616 cadre de microfilm.

În activitatea de completare a Fondului Arhivistic Național cu izvoare franceze, delegații Direcției generale a Arhivelor Statului au beneficiat de colaborarea Consiliului Internațional al Arhivelor cu sediul la Paris, a Arhivelor Naționale, a Arhivelor Ministerului de Externe, a Arhivelor Ministerului de Război, a Bibliotecii Naționale și a altor instituții importante care au sprijinit accesul la fondurile și colecțiile arhivistice puse în cercetare.

La ARHIVELE NAȚIONALE, prin amabilitatea colegilor arhiviști francezi au fost microfilmate o serie de documente care se referă, în special, la istoria economică a țării noastre. Spre exemplu, din *Série F. Administration générale de la France* au fost selecționate și microfilmate izvoarele cuprinse în subseriile *F. 12¹ Commerce et Industrie*; *F. 17 Instruction publique*; *F. 30 Finance*. Documentele microfilmate din *F. 12* datează din anii 1813—1923 și se referă la relațiile economice româno-franceze, economia României — bogățiile naturale, agricultură, industrie, căi ferate, bănci, comerțul în Principate, relațiile comerciale dintre România și alte țări, regimul vămilor. În *F. 17²* sînt cuprinse documente din 1874 cu privire la situația învățămîntului în Principate, iar din *F. 30³* au fost selecționate documente din anii 1874—1928 privind situația financiară din țară, împrumuturi de la unele țări europene, problema petrolului românesc, comenzi de armament, situația economică a țării după primul război mondial.

Cercetările au avut ca rezultat selecționarea unor documente importante din cadrul Arhivelor Personale. S-a microfilmato corespondența

care conține referiri la țara noastră, primită de Edouard Thouvenel de la diferiți demnitari francezi și străini între anii 1843—1866⁴.

Au fost microfilmate și o serie de hărți⁵ din anul 1717, din Secția Planuri, și anume: Ungaria, Transilvania, Țara Românească, Moldova, Serbia, Bulgaria, Imperiul turcesc în Europa, Oltul de la Turnu-Roșu la Călimănești.

ARHIVELE DIPLOMATICE ALE MINISTERULUI AFACERILOR EXTERNE cuprind surse importante de informații pentru o largă perioadă din istoria patriei noastre, fapt pentru care, către acestea delegații Arhivelor Statului și-au îndreptat în mod deosebit atenția în activitatea de cercetare, reținînd pentru microfilmare un mare număr de documente. Subliniem valoarea documentară a rapoartelor consulare și a corespondenței diplomatice, care răspund unei tematici variate.

Arhivele diplomatice sînt organizate pe mari serii de documente, ale căror subserii și serii complementare oferă o orientare tematică în linii mari.

Din seria *Correspondance politique des consuls (C.P.C.)*, s-au studiat următoarele subserii: „C.P.C. *Turquie — Bucarest*“, vol. 1—44 (1841—1878). Documentele depistate reprezintă rapoartele politice ale Ambasadei Franței la Constantinopol și au o importanță excepțională pentru că sintetizează informațiile primite din Principate de la consuli Franței și din alte surse, dezvăluind reacțiile Imperiului otoman față de unele evenimente, ca și atitudinea și ajutorul acordat de Franța luptei românilor pentru constituirea, recunoașterea și consolidarea statului național român. Documentele microfilmate conțin referințe despre situația politică și economică în contextul evenimentelor din Balcani și al relațiilor cu alte state⁶, revoluția de la 1848⁷, modificarea Regulamentului Organic⁸, războiul Crimeei⁹, ocupația austriacă în Țara Românească¹⁰, Unirea Principatelor¹¹, eveniment ilustrat cu elemente inedite, de cert interes științific referitoare la amploarea și organizarea mișcării pentru unire, modul cum s-a cristalizat și s-a impus programul unionist în Adunările Ad-hoc, dubla alegere a lui Cuza și marea ei semnificație națională, activitatea diplomatică pentru recunoașterea unirii¹², reformele întreprinse pentru consolidarea unirii¹³, abdicarea lui Al. I. Cuza¹⁴, instaurarea prințului Carol¹⁵, măsuri de caracter militar și războiul pentru independență¹⁶.

⁴ *Ibidem*, rolele 113—117.

⁵ *Ibidem*, rola 118, c. 179—187.

⁶ *Ibidem*, rola 54, 55.

⁷ *Ibidem*, rola 1, 2.

⁸ *Ibidem*, rola 3.

⁹ *Ibidem*, rola 5.

¹⁰ *Ibidem*, rola 5, 6.

¹¹ *Ibidem*, rola 7, 8.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, rola 9—11.

¹⁴ *Ibidem*, rola 12.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, rola 18—22.

¹ Arh. St. Buc., Colecția microfilme Franța, rola 66, c. 1—141, rola 67, c. 1—754; rola 158, c. 147—386.

² *Ibidem*, Xerografi, pach. VI.

³ *Ibidem*, pach. VII—XII.

Lupta neîntreruptă a poporului român pentru afirmarea ființei sale naționale, pentru libertate, unitate, neatîrnare și progres este de asemenea oglindită în rapoartele și corespondența cuprinse în volumele 3—15 (anii 1852—1879) din „C.P.C. Turcie — Jassy”¹⁷.

În continuare, începînd cu anul 1879, după cucerirea independenței, din punct de vedere al organizării arhivistice a fondurilor și pînă în anul 1894, pentru documentele referitoare la țara noastră — s-a format o serie aparte „C. P. Roumanie”, în care sînt cuprinse 19 volume. Cercetate, ele au fost microfilmate în totalitate și aduse în țară. Aceste volume conțin informații privind Tratatul de la Berlin¹⁸, acțiunile diplomatice pentru recunoașterea independenței¹⁹, proclamarea României ca regat²⁰, situația politică și economică a României²¹, organizarea juridică, militară și religioasă²², revizuirea constituției²³, mișcarea națională a românilor din Transilvania²⁴, activitatea Ligii culturale²⁵, procesul memorandumilor²⁶, politica externă a României²⁷, Comisia Europeană a Dunării și problema Dunăreană²⁸.

Din C.P.C. Roumanie—Galatz—Constantza—Jassy au fost microfilmate volumele 1—3 cuprinzînd documente din anii 1877—1890 referitoare la dezvoltarea orașelor respective în contextul evenimentelor generale fiind oglinuite și probleme privind navigația pe Dunăre, activitatea Comisiei Europene a Dunării, anume construcții de căi ferate, organizarea Dobrogei, convenția comercială cu Austro-Ungaria, relațiile cu Franța, Rusia, Italia, Turcia, Anglia, Bulgaria²⁹.

S-a microfilmă, de asemenea, în întregime „C.P.C. Nouvelle Série-Roumanie” formată din 25 de volume din anii 1894—1918. Acestea cuprind bogate și interesante informații care permit caracterizarea perioadei respective, pînă la detalii asupra situației politice, sociale și economice a României. Menționăm documentele privind mișcările țărănești și socialiste³⁰, dezvoltarea relațiilor economice și financiare³¹, politica de încurajare a industriei³², pătrunderea capitalului străin în economie și influența germană în România³³, politica vamală³⁴, transporturi, comerț³⁵, dezvoltarea industriei³⁶.

Documentele provenite din seria „C. P. Angleterre”³⁷, conțin informații din anii 1856—1861, referitoare la mișcarea unionistă, atitudinea țărilor europene față de unire și domnia lui Al. I. Cuza.

O sursă deosebit de bogată în informații, care se extind pe o largă perioadă din istoria țării noastre (1562—1862) o reprezintă seria „C. P. Autriche”, din care s-au microfilmă numeroase volume³⁸, ce reprezintă izvoare de referință pentru cunoașterea unor evenimente importante. Rețin atenția știrile privind situația țărilor române în relațiile cu Poarta și Imperiul Habsburgic³⁹, ocupația rusă a Principatelor⁴⁰, revoluția lui Tudor Vladimirescu și măsurile luate de turci după revoluție⁴¹, situația țărilor române și relațiile cu Rusia în anul 1848⁴², organizarea Principatelor Române, Tratatul de pace de la Paris, alegerile pentru Divanurile Ad-hoc, atitudinea Puterilor garante, dubla alegere a lui Al. I. Cuza și reformele înfăptuite⁴³.

O documentație valoroasă ne oferă și Seria „C. P. Hongrie” din care au fost microfilmă volumele 1—6, 8—16 și 18 din perioada 1604—1749, ilustrînd în special evenimentele din Transilvania și relațiile dintre cele trei țări române.

Un interes deosebit îl prezintă documentele referitoare la asediul cetății Oradea, răscoala lui Emeric Thököly⁴⁴, răscoala lui Francisc Rákóczi II, propunerile de alianță împotriva Turciei făcute de Constantin Brîncoveanu⁴⁵, intențiile lui Francisc Rákóczi II de a uni Valahia și Moldova cu Transilvania ca părți ale „regatului Daciei”.

În „C. P. Hongrie et Transylvanie” sînt cuprinse informații în volumele 7, 8 și 14 din 1682—1708, referitoare la mișcarea antihabsburgică și situația din Transilvania⁴⁶.

Știri despre Transilvania se găsesc și în „C. P. Pologne” volumele 2⁴⁷ și 5⁴⁸ din anii 1621—1653 și respectiv, 1643—1644, 1712.

Din „C. P. Prusse”, au fost microfilmă volumele 327—332, care întregesc informațiile documentare pentru perioada 1856—1858, cu privire la activitatea Divanurilor Ad-hoc, raportul Comisiei Europene și Conferința puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris și unirea Principatelor⁴⁹.

¹⁷ Ibidem, rola 41—45.

¹⁸ Ibidem, rola 46.

¹⁹ Ibidem, rola 46, 47.

²⁰ Ibidem, rola 47.

²¹ Ibidem, rola 47, 48.

²² Ibidem, rola 48, 49.

²³ Ibidem, rola 49.

²⁴ Ibidem, rola 49, 50, 52.

²⁵ Ibidem, rola 52.

²⁶ Ibidem, rola 24, 53.

²⁷ Ibidem, rola 24, 50—53.

²⁸ Ibidem, rola 47, 49, 52.

²⁹ Ibidem, rola 63—65.

³⁰ Ibidem, rola 56.

³¹ Ibidem, rola 23, 58—61.

³² Ibidem, rola 61.

³³ Ibidem, rola 58, 61.

³⁴ Ibidem, rola 60.

³⁵ Ibidem, rola 60, 61.

³⁶ Ibidem, rola 23.

³⁷ Ibidem, rola 97, c. 1—35 (vol. 712, 713, 719, 720), rola 139, c. 3—362 (vol. 704—708).

³⁸ Vol. 2, 41, 332, 368, 387—390, 392, 393, 395, 402, 435, 437, 460—467, 469—473, 477—482.

³⁹ Ibidem, rola 97, c. 36—44; rola 130, c. 240—838; rola 155.

⁴⁰ Ibidem, rola 142, c. 103—530.

⁴¹ Ibidem, rola 97, c. 45—114.

⁴² Ibidem, rola 23, c. 701—703; rola 67, c. 769—772; rola 84, c. 747—755.

⁴³ Ibidem, rola 136, c. 302—430; rola 137, c. 530—862; rola 138, c. 1—239.

⁴⁴ Ibidem, rola 144, c. 1—444.

⁴⁵ Ibidem, rola 149, 151, 153, 154.

⁴⁶ Ibidem, rola 84, c. 762—768; rola 85; rola 140, c. 520—522.

⁴⁷ Ibidem, rola 97, c. 115—156.

⁴⁸ Ibidem, rola 142, c. 531—561.

⁴⁹ Ibidem, rola 139, c. 363—575.

Între microfilmele executate se numără și documentele din seria „C. P. Russie”, volumele 25, 30 și 44, datînd din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, referitoare la misiunea lui Pototki la Moscova și numirea lui Antioh Cantemir ambasador al Rusiei în Marea Britanie și Franța⁵⁰. Din aceeași serie menționăm corespondența și interesantele rapoarte ale consulului Franței la Petersburg⁵¹, în legătură cu revoluția lui Tudor Vladimirescu (1821) privită în conjunctura internațională, mișcările trupelor rusești, poziția Porții și plîngerile ei față de Rusia cu privire la Ipsilanti și Tudor Vladimirescu.

Numeroase volume, cu bogate referințe la istoria țării noastre au fost microfilmate din Seria „C. P. Turquie”⁵². Documentele respective reflectă situația din cele trei țări române într-o largă perioadă, cuprinsă între anii 1626—1878. Evidențiem documentele care atestă relațiile diplomatice ale principelui Transilvaniei Gabriel Bethlen, sprijinul acordat de turci împotriva habsburgilor și locul important pe care l-a ocupat Transilvania în politica europeană⁵³. O serie de documente privesc perioada domniilor lui Matei Basarab, Vasile Lupu, și Gheorghe Rákóczi I, răzvrătirea boierilor moldoveni conduși de Gheorghe Ștefan, cu ajutor din Transilvania de la Gheorghe Rákóczi II și din Țara Românească⁵⁴.

În legătură cu situația țărilor române în prima jumătate a secolului al XVIII-lea menționăm rapoartele reprezentantului Franței la Constantinopol de Bonnac privind războiul austro-turc din anii 1716—1718, stăpînirea Olteniei de către habsburgi și intenția acestora de a ocupa întreaga Țară Românească și Moldova, tratativele de pace între Austria și Turcia (Passarovitz, 1718)⁵⁵.

Alte documente permit caracterizarea revoluției de la 1821, participarea largă a maselor populare și rolul lui Tudor Vladimirescu în lupta pentru realizarea independenței și suveranității naționale. Sînt ilustrate, de asemenea, situația țărilor române sub ocupația otomană, retragerea trupelor rusești și turcești, restabilirea domniilor pămîntene, convenția de la Akkerman, războiul ruso-turc din 1828—1829, ocupația rusească a Principatelor⁵⁶. Relațiile cu Rusia și Turcia și situația din Principate sînt ogîndite și în documentele din anii 1849—1878, reflectînd revoluția de la 1848 și înăbușirea acesteia, luptele conduse de generalul Bem în Transilvania⁵⁷, obligațiile impuse țărilor române de Rusia⁵⁸, convocarea Diva-

nurilor Ad-hoc, organizarea Principatelor, dubla alegere a lui Al. I. Cuza, atitudinea Rusiei și Turciei față de Unirea Principatelor⁵⁹. Sînt cuprinse de asemenea informații referitoare la situația economică, socială și politică în preajma și în timpul războiului pentru independență⁶⁰, desfășurarea operațiunilor militare, eroismul armatei române, proclamarea independenței și atitudinea marilor puteri, Congresul de la Berlin, Tratatul de pace de la San Stefano⁶¹, demersurile în legătură cu respectarea integrității teritoriului țării.

Aceeași perioadă este amplu ilustrată și în seria „Mémoires et Documents (M.D.)”, din care au fost microfilmate integral volume din subseriile „M. D. Russie”⁶², „M. D. Turquie”⁶³, „M. D. Roumanie”⁶⁴ și „M. D. France”⁶⁵.

Menționăm în mod deosebit pentru valoarea informațiilor planul de dominație europeană al țarului Rusiei, Petru I, în care este cuprinsă și Țara Românească și Moldova⁶⁶, documentele referitoare la Dimitrie Cantemir, eforturile acestuia pentru obținerea independenței Moldovei, războiul antiotoman și luptele de la Stănilești pe Prut (iulie 1711)⁶⁷, Regulamentul Organic, situația din Principate în urma aplicării lui, ocupația țaristă⁶⁸, note și studii monografice și statistice din anii 1804—1858 privitoare la situația politică, economică și socială din țările române⁶⁹, proiecte referitoare la autonomia și independența lor în perioada 1848—1859⁷⁰. Aspirațiile pentru înfăptuirea unității naționale și lupta poporului român pentru înfăptuirea unirii au trezit un mare interes, fiind relatate și analizate în numeroase memorii și documente din seriile menționate. Așa se explică multitudinea de date despre mișcarea unionistă, alegerile pentru Divanurile Ad-hoc, dubla alegere a lui Al. I. Cuza și reformele înfăptuite de acesta, lucrările Comisiei Europene pentru reorganizarea Principatelor etc.⁷¹.

Din seria „Roumanie, Affaires diverses” au fost microfilmate cartioanele I—II, IV—IX, care cuprind rapoarte și corespondență din România și relațiile sale cu Franța și alte țări europene în probleme comerciale, bancare, financiare, concesionări de căi ferate, comenzi de armament. Pot fi cercetate, de asemenea, studii pentru construirea portului Constanța a unui spital militar central în București, pentru crearea unui serviciu geografic în armată, precum și documentele referitoare la

⁵⁰ *Ibidem*, rola 84, c. 4—746 ; rola 97, c. 278—285 ; rola 165, c. 4—888.

⁵¹ *Ibidem*, rola 97, c. 292—857.

⁵² *Ibidem*, rola 90, c. 1—869.

⁵³ *Ibidem*, vol. 1, 2, 7, 36, 37, 40.

⁵⁴ *Ibidem*, vol. 1, 13, 22, 33, 39, 47, 48, 54, 55, 75, 115.

⁵⁵ *Ibidem*, vol. 1—7, 12—19.

⁵⁶ *Ibidem* vol. 21, 57, 541—542, 2 127.

⁵⁷ *Ibidem*, rola 142, c. 652—686.

⁵⁸ *Ibidem*, rola 84, c. 769—828, rola 139, c. 576—712.

⁵⁹ *Ibidem*, rola 139, c. 576—723.

⁶⁰ *Ibidem*, rola 23, c. 668—678 ; rola 67, c. 757—768 ; rola 69.

⁶¹ *Ibidem*, rola 23, c. 679—700 ; rola 67, c. 773—795, rolele 70—71.

⁶² *Ibidem*, rolele 72—77 ; rola 139, c. 755—796.

problema mănăstirilor închinat și navigația pe Dunăre⁷².

O altă grupă importantă de documente microfilmate aparține seriei „*Correspondance Commerciale des Consuls (C.C.C.)*” în care sînt cuprinse subseriile „C.C.C. Turquie—Bucarest” (vol. 1—16), „C.C.C. Turquie—Jassy” (vol. 1—8), „C.C.C. Galatz” (vol. 5, 6), „C.C.C. Ibrăila” (vol. 1). Fiind vorba de corespondența comercială a consulilor Franței din perioada 1795—1901, documentele abundă în informații de ordin comercial și economic, încadrate în contextul evenimentelor istorice. Din acestea menționăm datele referitoare la bogățiile naturale — bazine carbonifere, saline⁷³, dezvoltarea industriei, comerțului și transporturilor⁷⁴, tratate și convenții comerciale⁷⁵, împrumuturi externe⁷⁶, învățămînt⁷⁷, lucrări publice⁷⁸, amenajarea brațului Sulina și Sf. Gheorghe⁷⁹, navigația pe Dunăre⁸⁰, impozite, tarife vamale⁸¹, recensăminte⁸², statistici, mișcare demografică⁸³, calamități naturale — inundații⁸⁴. Între evenimentele și faptele istorice relate în corespondența consulilor comerciali, un loc important îl ocupă revoluția din 1821⁸⁵, Regulamentul Organic⁸⁶, administrația generalului Kiselev⁸⁷, războiul Crimeei⁸⁸, reformele lui Al. I. Cuza⁸⁹.

Aceste probleme sînt completate cu știrile cuprinse în documentele microfilmate din seriile „*Roumanie. Direction Commerciale. Affaires diverses*”⁹⁰, „*Roumanie. Affaires Commerciales. Correspondance*”⁹¹ și „*Roumanie. Negotiations commerciales*”⁹², care pun în evidență aspecte din viața economică și socială a țării noastre. Menționăm unele informații cu privire la dezvoltarea porturilor Galați, Brăila și Constanța⁹³, construirea unui pod peste Dunăre și Siret⁹⁴, iluminatul electric al

orașului Galați⁹⁵, construirea unor linii de tramvai la Galați și Brăila⁹⁶.

Correspondența cuprinsă în seria „*Papiers D'Agents*”, aduce informații asupra unor evenimente din anii 1856—1887, 1914—1915⁹⁷.

O bogată sursă documentară asupra participării României la primul război mondial și justeții cauzei poporului român de eliberare a Transilvaniei de sub dominația străină, pentru desăvîrșirea unității naționale, o constituie „*Série Guerre 1914—1918*” din care s-au microfilmate în întregime volumele existente în grupele *Balkans* și *Balkans—Roumanie*, precum și unele volume din alte grupe⁹⁸, care cuprind relatări privind țara noastră. Aceste documente oglindesc următoarele aspecte: politica de neutralitate a României, activitatea diplomatică pentru intrarea României în război⁹⁹, situația din Transilvania, activitatea Ligii Culturale¹⁰⁰, poziția statelor din Balcani, Tripla Înțelegere, intrarea și participarea României la război¹⁰¹, impresia făcută de declarația de război a României, starea de spirit din țară, poziția unor personalități politice, relațiile cu puterile Antantei¹⁰², ocupația germană, aprovizionarea cu materiale de război, misiunea militară franceză în România¹⁰³, operațiunile strategice și militare¹⁰⁴.

Din *Série A Paix* au fost microfilmate volumele 1—5, 8, 17, și 64 referitoare la încheierea păcii și starea de spirit din țară¹⁰⁵.

Perioada primului război mondial și politica internă și externă a României din anii 1918—1929 sînt amplu ilustrate și în fondul *Direction des Affaires Politiques et commerciales*. Documentele microfilmate cuprinzînd rapoartele diplomaților francezi acreditați la București și în alte capitale europene relatează, comentează și uneori analizează poziția și situația României în timpul războiului, schimbările intervenite în dezvoltarea economică, socială și politică, în urma înfăptuirii dezideratului secular formarea statului național unitar român. Acestea constituie surse importante de informare asupra sacrificiilor poporului român în lupta pentru eliberarea popoarelor care se găseau sub stăpînirea monarhiei austro-ungare și unirea tuturor teritoriilor românești într-un singur stat, eforturile sale militare, potențialului și marii capacități de luptă a armatei române, unirea forțelor sociale și politice ale poporului român,

⁷² *Ibidem*, rola 83, c. 3—502.

⁷³ *Ibidem*, rolele 26—28, 111, 112, 125, 126, 134 (c. 190).

⁷⁴ *Ibidem*, rolele 23 (c. 704—715), 26, 27, 134, 135 (c. 543), 127—129, 133.

⁷⁵ *Ibidem*, rolele 27, 28, 133, 134.

⁷⁶ *Ibidem*, rola 28.

⁷⁷ *Ibidem*, rola 133.

⁷⁸ *Ibidem*, rolele 133 și 135.

⁷⁹ *Ibidem*, rola 135.

⁸⁰ *Ibidem*, rolele 23, 26, 27, 127, 128, 134, 135.

⁸¹ *Ibidem*, rolele 27, 135.

⁸² *Ibidem*, rola 133, c. 578.

⁸³ *Ibidem*, rola 27.

⁸⁴ *Ibidem*, rolele 134 (c. 910), 135 (c. 543).

⁸⁵ *Ibidem*, rola 112.

⁸⁶ *Ibidem*, rola 124.

⁸⁷ *Ibidem*, rola 124.

⁸⁸ *Ibidem*, rola 135.

⁸⁹ *Ibidem*, rola 132.

⁹⁰ Au fost microfilmate documente datînd din 1869—1901, cuprinse în Carton nr. 425, *Série A. Carton 28*: dos. 1—3, 5—8; Carton nr. 426 *Série B. Carton 28*: dos. 1, 2, nr. 3; Carton 427, *Série A. Carton 28*: dos. 1—4, Carton nr. 428 *Série A. Carton 28 D. dos. 1—9*; Carton nr. 428 *Série A. Carton 28 E.*, dos. 1.

⁹¹ Au fost microfilmate documente datînd din 1868—1890, cuprinse în Carton 156, dosar 37 A, 37 B.

⁹² Au fost microfilmate documente datînd din 1877—1901, cuprinse în volumele 2—7.

⁹³ *Ibidem*, rola 106, c. 3—492, rola 108, c. 289—972 și rola 109.

⁹⁴ *Ibidem*, rola 106, c. 494—999.

⁹⁵ *Ibidem*, rola 108, c. 3—288.

⁹⁶ *Ibidem*, rola 109.

⁹⁷ Thouvenel, vol. 4, 6, 9 (1856—1858; 1860—1862), Rouher vol. 3, (1856—1860); Walewski, vol. 26 (1857—1887); Delcassé, vol. 24 (1914—1915), vezi r. 136.

⁹⁸ *Série — Guerre 1914—1918 — Balkans*, vol. 217—221; *Balkans—Roumanie*, vol. 337—358; 363—369; *Russie*, vol. 703, *Operations stratégiques*, vol. 1 025, 1 026, 1 038, 1 050, *Affaires financières des états étrangers — Roumanie*, vol. 1 468, 1 487.

⁹⁹ *Ibidem*, rola 140, c. 1—139.

¹⁰⁰ *Ibidem*, rola 87.

¹⁰¹ *Ibidem*, rola 140, c. 1—453.

¹⁰² *Ibidem*, rolele 88—90, 102—105.

¹⁰³ *Ibidem*, rola 105.

¹⁰⁴ *Ibidem*, rola 140, c. 1—453.

¹⁰⁵ *Ibidem*, rola 140, c. 454—517.

coordonarea acțiunilor interne cu cele din străinătate în lupta comună pentru unitatea națională. În cadrul acestei problematice largi pot fi studiate numeroase izvoare privind opinii despre armata română, organizarea Comandamentului aliat în România, activitatea românilor din Transilvania pentru înfăptuirea statului național unitar român¹⁰⁶, constituirea legiunii transilvănene, Consiliul Național Român¹⁰⁷, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia¹⁰⁸, partidele politice, remanierea guvernamentale, activitatea unor oameni politici și militari, ca Take Ionescu, Iuliu Maniu, I. I. C. Brătianu, generalul Averescu, atitudinea membrilor familiei regale¹⁰⁹, tratate și acorduri încheiate de România cu alte state în perioada 1913—1918¹¹⁰, Tratatul de la București¹¹¹, Conferința de Pace¹¹², opiniile generalului Pétin despre probleme de ordin intern și extern privind România¹¹³, tratate și convenții încheiate în perioada 1919—1929¹¹⁴, mișcarea comunistă din țara noastră, Congresul organizațiilor sindicale de la Cluj¹¹⁵.

Menționăm, de asemenea, importante referiri cu privire la programul pentru industria de război românească, procurarea de armament și fabricarea de arme¹¹⁶, politica Franței și Angliei pentru organizarea de misiuni și baze navale în România¹¹⁷, securitatea navi-

gației pe Marea Neagră, organizarea mariinei¹¹⁸, problema internaționalizării Dunării¹¹⁹.

Alte informații se referă la repatrierea prizonierilor¹²⁰, organizarea și funcționarea spitalului francez de la Iași¹²¹, transferuri și întreținere de morminte ale soldaților francezi morți pe cîmpul de onoare în România¹²². Între problemele dinastice sînt semnalate încoronarea regelui Ferdinand, decesul acestuia, renunțarea prințului moștenitor Carol la tron, proclamarea prințului Mihai ca moștenitor al tronului¹²³.

Informații prețioase sînt date și în legătură cu resursele economice și politica economică a României¹²⁴, zăcămintele de bauxită din Transilvania¹²⁵, minele de cărbune de la Anina¹²⁶, zăcămintele de petrol, exploatarea petrolifere din Valea Prahovei, interesele Franței în industria petroliferă românească, societățile Astra Română, Steaua Română, Vega¹²⁷, legea minelor¹²⁸.

Același interes îl prezintă și relatările privind programul guvernului român pentru stabilizarea monetară și dezvoltarea economică¹²⁹, bugetul și situația financiară¹³⁰, sistemul fiscal și reglementarea operațiilor de schimb¹³¹.

Au mai fost întreprinse cercetări, microfilmîndu-se un număr important de izvoare în Arhivele Istorice Militare de la Vincennes, la Biblioteca Națională de la Paris, Serviciul Internațional al Microfilmelor, Arhivele Camerei de Comerț și Industrie din Marsilia și Centrul de Documentare. Dar pe acestea le vom prezenta în numărul următor al „Revistei Arhivelor“.

EMILIA POȘTARIȚĂ
VALERIA ȘINDELARU

¹⁰⁶ *Ibidem*, rola 168, c. 647—922.
¹⁰⁷ *Ibidem*, rola 169, c. 2—186.
¹⁰⁸ *Ibidem*, rola 182, c. 289—501.
¹⁰⁹ *Ibidem*, rolele 164, c. 1051—1203 ; 168, 180, c. 626—897 ; 181, c. 4—535 ; 183, c. 691—866 ; 184, c. 2—185.
¹¹⁰ *Ibidem*, rola 184, c. 187—408.
¹¹¹ *Ibidem*, rola 167, c. 1 051—1 203.
¹¹² *Ibidem*, rola 182, c. 599—748.
¹¹³ *Ibidem*, rola 180, c. 626—897 ; rola 182, c. 502—598.
¹¹⁴ *Ibidem*, rola 184, c. 409—587.
¹¹⁵ *Ibidem*, rola 181.
¹¹⁶ *Ibidem*, rola 178, c. 1—879 ; rola 179, c. 1—332, 911—1132.
¹¹⁷ *Ibidem*, rola 179, c. 355—388, 801, 811, 882—887, 904, 905, 1 037—1 091, 1 103—1 132, rola 182, c. 2—167.
¹¹⁸ *Ibidem*, rola 167, c. 436—625 ; rola 179, c. 785—910.
¹¹⁹ *Ibidem*, rola 179, c. 817—834.

¹²⁰ *Ibidem*, rola 179, c. 334—355.
¹²¹ *Ibidem*, rola 179, c. 589—624.
¹²² *Ibidem*, rola 179, c. 686—784.
¹²³ *Ibidem*, rola 167, c. 436—838.
¹²⁴ *Ibidem*, rola 192, c. 803—1 038.
¹²⁵ *Ibidem*, rola 199, c. 3, 4.
¹²⁶ *Ibidem*, rola 199, c. 10, 11.
¹²⁷ *Ibidem*, rola 183, rola 199, c. 52—1 002.
¹²⁸ *Ibidem*, rola 199, c. 13—44.
¹²⁹ *Ibidem*, rola 193, c. 348—656.
¹³⁰ *Ibidem*, rola 78, rola 193, c. 2—347, 657—750.
¹³¹ *Ibidem*, rola 193, c. 751—1 020.

CONSIDERAȚII PRIVIND CONSTITUIREA FONDULUI DE ASIGURARE

Art. 25 : „organizațiile socialiste și celelalte organizații care dețin documente care se păstrează permanent, vor constitui pentru acestea un fond de asigurare pe bază de microfilme sau alte forme de reproducere”.

Este îndeobște cunoscut că istoria noastră a cunoscut evenimente care au dus la deteriorarea sau distrugerea unor cantități și categorii însemnate de documente. Războaiele, înfruntările de orice fel, au făcut să se piardă multe izvoare istorice. Acestea li s-au adăugat calamitățile. Incendiile, inundațiile și cutremurele nu de puține ori sint pomenite de-a-lungul secolelor drept cauze ale unor pierderi irecuperabile. La noi este suficient să amintim cîte daune au adus patrimoniului culturii poporului român și implicit arhivelor cele două conflagrații mondiale ale secolului XX, inundațiile din 1970 și 1975 sau dezastruosul cutremur din 4 martie 1977. Pe lângă cele arătate, împotriva vieții documentelor au acționat și acționează factori biologici și fiziochimici văzuți și nevăzuți. De aceea, statul nostru, în funcție de mijloacele pe care le-a avut sau le are la dispoziție, ca urmare a aplicării tehnicii moderne în activitatea arhivistică, depune eforturi deosebite pentru asigurarea condițiilor materiale și păstrarea valorilor documentare pentru viitor.

Stabilind obligativitatea prevăzută în articolul 25 legiuitorul a avut în vedere învățămintele istoriei, precum și grija pe care a manifestat-o Partidul Comunist Român față de arhive ca sursă de documentare asupra trecutului eroic al oamenilor de pe acest teritoriu, asupra culturii lor materiale și spirituale din trecut și prezent.

În activitatea lor organizațiile socialiste și celelalte organizații crează documente, unele cu termeni de păstrare temporară și care capătă destinație știută, prevăzută de lege, iar altele, ca urmare a valorii lor istorico-documentară — *urmează să se păstreze permanent*. Acestea, cu termen de păstrare permanent, devin izvoare pentru scrierea istoriei economice, sociale, politice și culturale a poporului român și în egală măsură sursă de documentare în practica socială.

Cele arătate demonstrează de ce legiuitorul a hotărît constituirea fondului de asigurare prin transpunerea pe microfilm* sau alte

forme de reproducere pe care știința și tehnica le pune la îndemîna factorilor interesați.

Se microfilmează numai documentele care au o valoare permanentă și sint ordonate, selecționate și inventariate conform Decretului 472/1971 și a normelor tehnice arhivistice în vigoare.

În raport de numărul fondurilor sau documentelor stabilite a fi asigurate conducerile organizațiilor stabilesc ordinea priorităților în microfilmarea de asigurare. La alegerea deciziei se impune a se ține seama și de frecvența solicitării documentelor de către cercetători, valoarea lor practică, precum și de starea de conservare a documentelor**. Numai după aceea se poate trece la pregătirea documentelor pentru microfilmarea de asigurare respectîndu-se normele compartimentului de specialitate de la Direcția generală a Arhivelor Statului. În acest fel se poate realiza un film utilizabil și fără pierderi financiare și de material.

După executarea operațiunii de microfilmare, microfilmul — document de arhivă cu înfățișare nouă — ridică clasicele probleme arhivistice de ordonare, evidență și de păstrare. Pentru toate lămuririle necesare Direcția generală a Arhivelor Statului, prin compartimentul de îndrumare și control privind fondul de asigurare acordă asistență tehnică de specialitate tuturor organizațiilor socialiste care au trecut la procesul de microfilmare a documentelor.

ION FLORESCU

practicii arhivistice. De aceea am socotit necesar să dăm în continuare cîteva noțiuni de bază. Modul de reproducere a documentelor pe peliculă este cunoscută în arhivistică sub denumirea de *microfilmare*. Rezultatele microfilmării sint concretizate în diferite microforme. Prin microformă se înțelege totalitatea formelor de microimagine care pot fi transparente sau opace, sub formă de role de benză sau țigle.

Role de film, este cea mai indicată microformă pentru reproducerea documentelor. Ea este standard în arhive 16, 35, 70 și 105 mm. Pelicula pe care se reproduc documentele de arhivă este perforată (dar are multe inconveniente tehnice și de utilizare limitată în timp) și neperforată. În prezent cea mai folosită în întreaga lume, inclusiv la noi, este pelicula de 35 mm neperforată sub formă de rolă. Lungimea standard a unei role este de 30-35 metri, dar se pot executa role și mai mici, în funcție de necesitățile arhivistice.

Microfilmarea de asigurare, sau de securitate, se execută, datorită pericolelor pe care le-am amintit pe scară largă în arhivele din toată lumea. Chiar dacă cercetătorii documentelor nu va mai avea la îndemînă culoarea cernelurilor, compoziția chimică, suportul, filigranul etc., microfilmul salvează ceea ce este mai important — conținutul. Odată realizat microfilmul se trimite în depozite funcționale avînd igiena corespunzătoare păstrării de lungă durată.

** Unele organizații dețin încă fonduri vechi de documente peste care timpul și-a pus amprenta. Altele au documente, care deși create în ultimele decenii, fie datorită calității suporturilor, fie calamităților, prezintă un grad accentuat de deteriorare. În aceste cazuri se iau mai întîi măsuri de îmbunătățire a condițiilor de păstrare și igienă a arhivelor, de restaurare a documentelor.

* Microfilmul și microfilmările de asigurare, cercetare (documentare), completare sau pentru conservarea originalelor ca și publicațiile de microfilm reprezintă astăzi un capitol important al teoriei și

NOI DOCUMENTE ÎN FONDUL ARHIVISTIC NAȚIONAL

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Fondul Arhivistic Național s-a îmbogățit în anul 1977 prin achiziționarea unor hrisoave, planuri de moșii, hotărânicii, hărți, fotografii, corespondență, scrisori.

Hrisoavele, emenate din cancelariile voievozilor: Radu Șerban, Radu Mihnea, Alexandru Coconul, Leon Tomșa, Matei Basarab, Nicolae Alexandru Mavrocordat, Mihai Racoviță, Grigore Ghica, Constantin Nicolae Mavrocordat ș.a., întăresc dreptul de proprietate asupra unor moșii sau acordă scutiri pentru unele mănăstiri. Ele sînt scrise pe pergament sau hîrtie filigranată. Din documentele emise de Matei Basarab atrage atenția porunca prin care întărește stăpînirea lui Neagoe Mușatescul, fiul lui Stroe din Mușă (te)ști, județul Buzău, asupra viilor din Dealul Moceștilor și asupra ocinei cumpărate cu zapise de mărturie și cu adălmășari ale căror nume sînt menționate. Formularul actului este complet, cuprinzînd lista sfatului domnesc.

De la același domnitor s-a păstrat și porunca prin care mănăstirile Cîmpulung, Bistrița, Sadova, Brîncoveni, Arnota, Dintr-un lemn, Căldărușani ș.a. erau apărute de eventuale asupriri ale grecilor sale ale altor străini, iar egumenii să fie aleși dintre monahii mănăstirilor respective.

Printr-un hrisov, Matei Basarab întărește dreptul de proprietate al mănăstirii Sf. Troița din București, asupra satului Paraipanilor.

Menționăm și documentul din 24 octombrie 1797 în care se consemnează că vornicul Ioan Florescu, împreună cu cîțiva comisari turci stabilesc linia de demarcație între raiaua Giurgiu și Valahia, indicîndu-se și actele pe baza cărora s-a efectuat aceasta.

În documentele achiziționate aflăm informații despre evoluția proprietății,arendarea sau delimitarea unor moșii aparținînd familiilor Lahovary și Krețulescu, despre moșiile Știuleni din județul Fălciu, Radoși din județul Gorj, Cacaletși și Gogoșani din județul Vlașca, Dîrza, Paraipani, Stănești, Bădenii, Cîrligi, Ruginoasa ș.a. Seria actelor economice continuă cu contracte de vânzare-cumpărare a unor terenuri, hotărîri ale judeului comunal, contracte pentru schimb de terenuri, plenipotențe pentru a reprezenta interese, acte de împăciuire, adevărîte, liste de cheltuieli, copii de pe registrul de carte funciară, hotărîri judecătorești, declarații, corespondență care întregesc informațiile de istorie locală cu privire la cunoașterea vieții economice și sociale a localității Certege, județul Alba.

Pe lîngă datele economice, fondurile familiilor Lahovary și Krețulescu reliefează activitatea diplomatică a dr. N. Krețulescu.

O serie de documente oferă informații valoroase cu privire la viața și activitatea lui George Costescu ca ziarist sportiv în diferite cluburi sportive.

Dintre lucrările personale a fost achiziționată cea intitulată „Din amintirile de pe front ale unui voluntar (august 1944 — martie 1945”) a colonelului (r) Condurachi Neculai — în care sînt relateate cu lux de amănunte, luptele la care a participat regimentul 3 infanterie din Divizia „Tudor Vladimirescu”, victoriile obținute asupra inamicului, starea de spirit a militarilor, amănunte cunoscute numai în calitate de martor ocular al evenimentelor, ceea ce-i conferă caracterul inedit al memoriilor.

Fototeca Arhivelor Statului s-a îmbogățit cu fotografii ce reprezintă aspecte din viața familiilor Zarifopol, Lahovary, Krețulescu, Caragiale, George Enescu. Una din fotografii îl prezintă pe Aurel Vlaicu alături de aeroplanul construit de el.

Ilustratele reprezintă imaginea fabricii de cocs din Lupeni, clădiri din diferite orașe ale țării ș.a.

Fotografiile prezintă posibilități multiple de studiu: evoluția stilului arhitectonic, a costumelor, a procesului de urbanizare etc.

DINU CRISTINA

O mențiune aparte trebuie să facem în legătură cu documentele achiziționate de la familia Zarifopol, variate ca gen (scrisori, cărți-poștale, fotografii, programe ale unor concerte sau spectacole, documente cu caracter personal, certificate școlare, acte referitoare la diverse procese de moștenire sau vânzări de moșii etc.) și deosebit de interesante sub aspectul informațiilor pe care le cuprind dintr-o perioadă destul de mare de timp: 1855—1932. Documentele, în număr de peste 1 300, scrise în limbile: română, franceză, germană, au fost constituite într-un fond personal „Paul Zarifopol”, după numele personajului principal al acestei uriașe corespondențe, criticul literar care a rămas în cultura noastră ca cel mai de seamă editor al lui I. L. Caragiale. Fondul conține nu numai corespondență primită de Paul Zarifopol de la prieteni, părinți, frați, surori și alte rude și scrisori de la unele personalități marcante ale vieții culturale și literare din primul sfert al secolului XX, adresate criticului, ci și corespondență altor membri ai familiei Zarifopol purtată între ei sau scrisori primite de aceștia de la familiile (înrudite sau prietene) Gherea, Caragiale, Anghel și alte persoane, în chestiuni de afaceri sau cu prilejul unor evenimente de familie.

Evenimente de tot felul abundă în paginile acestei corespondențe, sute de personaje (mai mult sau mai puțin cunoscute) se perindă prin fața ochilor celui care parcurge aceste scrisori, într-o veritabilă „comedie umană” cu atât mai ușor de înțeles, dacă alăturăm slovei scrise și imaginile fotografice, la fel de prețioase ca documentele.

Correspondența cuprinde referiri la războiul din 1877 (luarea Plevnei), războiul din 1916—1918, dar mai ales la situația proprietarilor din perioada postbelică, analizată cu luciditate și nu fără umor de către fratele criticului, George Zarifopol. Mai multe documente se referă la mișcarea socialistă din România de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, relevante fiind în acest caz scrisorile semnate de Cristian Racovski și Alexandru D. Gherea, primul amintind de întâlnirea sa cu I. C. Frimu. Correspondența cu Lafargue dă amănunte în legătură cu urmărirea sa de către poliția din țările pe unde trecea, iar cel de al doilea relatează despre participarea sa la „Conferința Partidului Comunist” ținută la Ploiești (adică congresul al II-lea). Din evenimentele care completează tabloul de epocă mai amintim: parada din capitală din 1881 când România a fost declarată regat, serbarea din București din 1863 cu ocazia sărbătorii zilei de 24 ianuarie, inundațiile din București din 1864—1865 și de la Focșani din 1881, seceta din 1888 resimțită la Iași și București. Mai putem citi, printre altele, și o descriere a orașului București din 1862 și 1864 sau impresii de la Patis ale tinerilor care-și făceau acolo studiile (George Zarifopol a studiat chimia la „Collège de France”).

Aspectele vieții culturale sînt acelea care predomină, oferindu-ne informații variate din acest domeniu. Aflăm din comentariile semnatărilor corespondenței despre proiectatul turneu la Iași al artistei franceze Celine Chaumont de la „Palai Royal” din Franța, despre concertele date de Adelina Patti și spectacolele actriței Sarah Bernhard în România, apariția actriței Liudmila Pitoeff în piesele lui Pirandello pe scena teatrului din Iași, despre „opera cu balet” și opera italiană din București la sfârșitul secolului al XIX-lea, spectacolele teatrului din Iași sau ale trupei Bulandra, concertele lui G. Enescu precum și despre lucruri mai puțin cunoscute ca seratele fixe, cu surprize literare, din casa Lecca. Publicul ieșean participa cu interes la conferințele ținute la universitate de diverși profesori (amintim conferințele lui E. Petrovici despre Kant), disputele literare, uneori destul de aprinse, pe diverse teme erau prezente în paginile revistelor de specialitate, din care se detașa „Viața Românească”.

Viața societății sub toate aspectele ei, dar mai ales „viața de toate zilele” alcătuiește imaginea cea mai pregnantă ce se desprinde din aceste scrisori. Relațiile familiei Zarifopol erau extrem de întinse, de aceea este firesc să întâlnim în corespondența lor oameni politici,

de seamă, muzicieni, pictori, actori, scriitori, din care amintim pe: I. I. C. Brătianu, P. Carp, G. Brătianu, L. Catargiu, Manolache Filipescu, Florica Muzicescu, A. Flechtenmacher, G. Ibrăileanu, B. Șt. Delavrancea, Al. O. Teodoreanu, G. Topîrceanu, H. Lovinescu, Grecescu, D. Lipatti, D. Murnu, T. Argezi și mulți alții. O mențiune specială trebuie să facem în legătură cu medici ca: Leon, Virnov, Urechia, Arsachi, Ciurea, Vrabie, Georgescu, Ursulescu, Mîrzescu.

Din corespondența interfamilială (Zarifopol, Caragiale, Gherea), putem surprinde aspecte inedite din viața lui I. L. Caragiale, C. D. Gherea, Luki Caragiale.

Personajul principal în jurul căruia grăvitează toate celelalte, despre care avem informații încă din fragedă copilărie este, bineînțeles, Paul Zarifopol. Aflăm astfel, despre pasiunea lui pentru lectură, despre talentul deosebit cu care cînta la pian (într-o scrisoare se vorbește despre faptul că a cîntat, pentru familie, împreună cu Ionel Gherea, un concert pentru pian de Schuman și se pare că, asemenea lucruri se petreceau relativ frecvent în familia Zarifopol), despre studiile făcute în țară și în străinătate (în Germania, la Halle și Leipzig și apoi la Paris). Printre scrisori se păstrează și acelea primite de la foștii săi profesori de la universitățile germane, savanți de renume mondial Hugo Schuchard și Hermann Suchier. Îl vedem pe criticul Paul Zarifopol angrenat în activitatea sa literară, publicînd cărți și articole la diverse ziare și reviste, ținînd conferințe la radio, polemizînd cu Ralea, Ibrăileanu, Topîrceanu în celebra dispută „artă pentru artă sau artă cu tendință”. Correspondența primită de la Al. Rosetti (editura „Cultura Națională”), de la Sevastos („Adevărul literar”), Constantin Graur (de la „Adevărul”), I. Cantacuzino (Universitatea liberă), de la Ion Marin Sadoveanu Cezar Petrescu, D. Gusti, Mircea Djuvara, este relevantă. Correspondența îl surprinde pe Paul Zarifopol în cadrul vieții de familie. Pe bună dreptate N. Iorga, prin 1934, arăta: „Aruncăm orice nu putem recunoaște, orice ne stă în cale și ne încurcă... Nu se înțelege cîtă viață, cu grijă, suferință și puțină ei bucurie, se găsește în aceste rînduri a căror scrisoare se îngălbenește cu vremea... Între hîrțile care se aruncă se află uneori și ce trebuia pentru a cunoaște viața unor oameni a căror amintire face parte din tezaurul istoric al neamului nostru. Din această oarbă risipă vine că trecutul nostru mai recent îl cunoaștem... și șters, după acte publice, după dezbateri parlamentare și articole de gazetă interesante și nedrepte că istoria noastră literară e lipsită de precizie. dar mai ales de acea intimitate care nu poate veni decît de la aceste revelații intime care nu erau date publicității. Ce săracă e astfel, în comparație cu ce au alte popoare, povestea oamenilor reprezentativi sau conducători ai românilor!”.

NATALIA TRANDAFIRESCU

Ampla acțiune de a pune în practică prevederile legislației arhivistice, concretizată și prin îmbogățirea Fondului Arhivistic Național cu noi documente, a permis instituției noastre să intre în posesia mai multor documente figurative, constituite la Direcția generală a Arhivelor Statului în „Colecția de documente fotografice“.

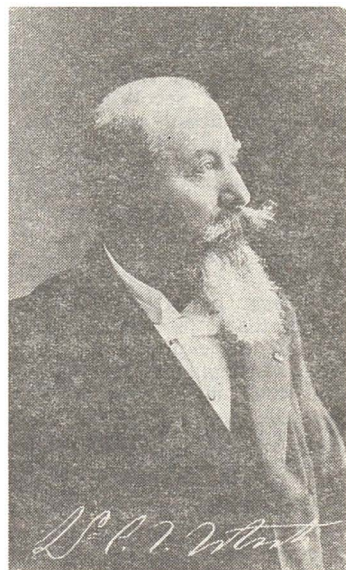
Documentele fotografice achiziționate îmbrățișează domenii diferite de activitate: economie, știință, cultură, politică etc. Propunându-ne o prezentare tematică succesivă a noilor achiziții de fotografii, pentru a reliefa valoarea documentară a fotografiei și a face cunoscută specialiștilor și celor interesați bogăția Colecției de fotografii a D.G.A.S. ne-am oprit, pentru început, la ilustrarea unei serii de personalități din domeniile medicinei, chi-

1

2

3

4

5

Foto 1. Gen. dr. Zaharia Petrescu, fotografie Sepia, Franz Duschek (1878) București, (Arh. St. Buc., fototeca I, 6176)

Foto 2. Pentru execuția artistică, atelierul Fr. Duschek a primit medalia Bene merenti și Geld Med. F. Kunst (Arh. St. Buc., fototeca I, 6176)

Foto 3. Dr. C. Istrati, fotografie Sepia, f. ed., 1900 (Arh. St. Buc., fototeca I, 6138)

Foto 4. Al. Davila și I. L. Caragiale în 1911, ilustrată, fotografie Sepia, ed. Ad. Maler et D. Stern, București (Arh. St. Buc., fototeca II, I 3457)

Foto 5. Prof. dr. Mina Minovici în mijlocul primei serii de studenți, în fața Institutului medico-legal din București, fotografie Sepia, f. ed. 1932-1933 (Arh. St. Buc., fototeca II, 2772).

6

7

8

- Foto 6. Dr. George Z. Petrescu în 1917, alături de alți medici militari : dr. Jianu, dr. Georgescu, dr. Ciurea (radiolog), fotografie Sepia, f. ed. (Arh. St. Buc., fototeca I, 6232)
- Foto 7. Carol Davila cu fiul său Alexandru Davila, fotografie Sepia, ed. E. Pesky, București, 1884 (Arh. St. Buc., fototecă AI/fila 5, nr. 16)
- Foto 8. Grigore Antipa, fotografie Sepia, ed. Fr. Haack, Jena 1900, Arh. St. Buc., (fototeca AI/fila 9, nr. 27)

miei, matematicii și literaturii, a căror activitate a marcat un pas înainte în dezvoltarea științei și culturii românești : dr. Zaharia Petrescu, dr. C. Istrati, Carol Davila, I. L. Caragiale, dr. Mina Minovici, Grigore Antipa.

Fotografiile prezentate sînt originale bine conservate, executate în perioada 1870—1920, cu indicarea pe verso-ul fiecăreia a atelierului fotografic în care s-a lucrat.

Constatăm, astfel, că unele ateliere au fost medaliatate pentru calitatea execuției la expoziții internaționale. Menționăm în acest sens atelierul de pictură și gravură al lui Carol Pop de Szathmary, atelierul fotografic Tr. Duschek și cel al lui Fr. Mandy.

Pe lângă valoarea de mărturie a evoluției artei fotografice de-a lungul anilor și cea artistică, fotografiile transmit peste veacuri realitățile și culoarea unei epoci.

LIDIA MIHĂILESCU

F. A. S. GALAȚI

În anul 1977 au fost achiziționate și preluate un număr mare de documente, cărți și reviste, ziare, atât de la persoane care au dovedit o înaltă conștiință cetățenească ca : Margareta Carp, Buzatu Vlaicu, Th. E. Popa toți din Galați și Alla Ilasievici, N. V. Capsali din București cît și de la instituții : Muzeul județean de istorie Galați, Administrația Fluvială

a Dunării de Jos, Întreprinderea de Navigație Fluvială „Navrom” și altele.

Prin bogăția informațiilor cele 525 documente achiziționate, aduc o notă de inedit în probleme de istorie națională și locală.

O serie dintre aceste documente cuprind aspecte de economie agrară feudală. Astfel sînt hrisoavele și zapisele din anii 1592—1787, din care menționăm pe cel de la Antioh Constantin Cantemir, prin care întărește stăpînirea asupra unor pămînturi din moșiile satelor Balintești și Serpănești din ținutul Covurlui, de către Ilie Hărmezii logofăt și boierii Mihalache și Sava Topa ; condica de socoteli cu privire la : situația moșilor Minăstioara, Movilești și Goldești din Ocolul Zabrăuțului, înființarea unei mori în satul Minăstioara.

Alte documente se referă la familia Iancu Prăjescu din comuna Stolniceni, județul Suceava, una dintre cele mai vechi familii boieresti și în special la procesul purtat de Iancu Prăjescu, împotriva impresurării moșilor sale Stolniceni, Budești și Vlădeni, aflate în vecinătatea proprietăților domnului Mihail Sturdza, proces judecat de Judecătoria ținutului Roman și al Sucevei și la Divanul Ape-lativ din Iași.

Lupta țărănimii libere pentru apărarea dreptului la proprietate este oglindită în documentele referitoare la procesul dintre Nicolae Rucăreanu cu Iordache Scarlat și cu

moșenii din Dragoslavele, județul Muscel, pentru arenda unei moșii. Multe documente se referă la sistemul de plată a unor munci agricole, la vânzarea de produse agricole în Tg. Frumos sau la modalitatea achitării împrumuturilor de bani. În acest sens este semnificativ documentul din 1813, prin care locuitorii satului Răucești din ținutul Neamțului se obligau a achita împrumutul făcut de la Costache Lozban din același sat.

S-au preluat, de asemenea, 2220 scrisori, în completarea celor din anul 1976, care oglindesc dezvoltarea vieții economice în prima jumătate a secolului al XIX-lea reprezentând corespondența (din perioada 1805—1832) lui Dimitrie Panaiot din București cu Chiriță Panaiot din Brașov, precum și corespondența acestuia din urmă cu diverși parteneri din București, Cluj, Iași, Sibiu, Reni, Chișinău, Viena și Pesta, referitoare la comerțul efectuat de compania grecească din Brașov cu : zahăr, orez, piei și bumbac, precum și cumpărarea de polițe în diferite monede, în special în galbeni și florini. Se mai desprind informații referitoare la războaiele lui Napoleon. O parte din ele sunt scrise în limba turcă cu caractere grecești, iar altele în limba greacă.

Un document foarte interesant este scrisoarea din 1 august 1857 a Consulatului Prusiei din Iași către Alexandru Ioan Cuza, prin care face cunoscut că Prusia și probabil Franța, Rusia și Sardinia, refuză să stabilească relații cu divanul Ad-hoc al Moldovei (cel ales în primele alegeri făcute în Moldova sub presiunea antiunionistă).

Cetățeanul englez Ch. S. Hartley, a donat filialei noastre cinci fotocopii după unele documente pe care le deține : scrisori de la Alexandru Ioan Cuza și Dimitrie Sturdza către Charles Augustus Hartley (fost inginer șef la Comisia Europeană a Dunării în perioada 1856—1872), cu privire la dificultățile existente în navigația pe Dunăre, proiectul lui Alexandru Ioan Cuza pentru efectuarea studiilor hidrologice necesare combaterii inundațiilor, precum și alegerea lui Hartley ca membru onorific al Academiei Române.

În categoria actelor solemne, intră și diploma (pe suport din piele de vițel) de ridicare în rang a unor locuitori din orașul Galați, în special în timpul domnitorului Grigore Alexandru Ghica.

Din perioada primului război mondial am achiziționat brevetele pentru medalia „Avântul Țării”, acordate soldatului gălățean Buzatu Gh. din Regimentul VII Racova și „Crucea Comemorativă” a războiului 1916—1918 cu baretele „Oituz”.

Pentru istoria mișcării muncitorești semnificative sînt apelurile Comitetului Central al P.C.R. din anii 1929—1933, cu privire la atragerea țărănimii alături de clasa muncitoare în lupta contra exploatării, precum și apelul Comitetului Central de Ajutorare de pe lângă sindicatele unitare, pentru amnistia deținuților politici.

Informații privind reformele agrare din anii 1921 și 1945, se desprind și din titlurile de proprietate acordate locuitorilor improprietăriți din comunele Cirlomănești și Certești din fostul județ Tecuci.

Pe lângă documentele achiziționate de la persoanele fizice un însemnat număr a fost preluat și de la organizațiile socialiste. Astfel, de la Întreprinderea de Navigație Fluvială „Navrom” au fost preluate 299 planuri și hărți ale porturilor dunărene din perioada 1879—1944.

Din cele 347 documente preluate de la Muzeul județean de istorie Galați menționăm hrîsovlul de la Radu Mihnea (1622) ; o carte de judecată de la Vasile Lupu (1648) și o scrisoare autografă a lui Avram Iancu adresată lui Teodor Borcănescu din Țara Românească. Dar cele mai însemnate sînt documentele legate de domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Astfel, în cele 165 telegrame adresate lui Alexandru I. Cuza și Mihail Kogălniceanu populația din toate orașele țării își exprimă adeviziunea la politica și reformele din 1864. Menționăm Proclamația — în original — a domnitorului Cuza, prin care face cunoscut țării că în urma călătoriei efectuate la Constantinopol, sultanul și puterile garante au recunoscut noile instituții ale țării ca urmare a loviturii de stat din 2 mai 1864, precum și memoriul lui Costache Negri adresat Ministerului Afacerilor Străine al Imperiului otoman, prin care reafirmă drepturile incontestabile ale guvernului lui Cuza în problema secularizării averilor mănăstirilor închinat.

Printre documentele preluate de la muzeu, sînt și cîteva referitoare la lupta muncitorilor din portul Brăila în perioada 1912—1914. Totodată au fost luate și două caiete manuscrise ale poeziilor lui C. Z. Buzdugan — poet socialist gălățean.

Biblioteca documentară a filialei noastre s-a îmbogățit prin achiziționarea a 2 400 ziare și reviste. Din acestea un număr însemnat oglindesc viața social-culturală a orașului Galați, („Luminisuri”, 1923—1923 ; „Școala” — revistă didactică 1927 ; „Cultura Tehnică”, 1930 ; „Moldova de Jos” — revista Universității Populare din Galați 1928—1941 ; „Orizonturi” — 1941—1942). Menționăm și publicațiile al căror fondatori sau directori au fost personalități ale culturii românești : „Lamura”, 1912—1927 — director I. A. Brătescu-Voinești, „Mișcarea Literară” 1925, „Gazeta Literară”, 1929, „România Literară” 1932 — toate avînd ca director pe Liviu Rebreanu ; „Revista pentru istorie arheologică și filologie”, 1885—1891 — condusă de Grigore Tocilescu ; „Gîndirea” 1922—1933, „România Literară”, 1929 — director Cezar Petrescu ; „Dacia”, 1918—1919 — condusă de Alexandru Vlahuță și I. A. Brătescu-Voinești.

Deosebit de valoroase sînt cele 4 300 volume din biblioteca Comisiei Europene a Dunării, preluate de la Administrația Fluvială a Dunării de Jos care, pe lângă valoarea documentară, întregesc și informațiile fondului de

arhivă al Comisiei Europene a Dunării. Numeroase sînt și cărțile care contribuie la sporirea valorii documentar-istorice a bibliotecii noastre, printre acestea numărîndu-se: „Documents Diplomatiques. Question de la reconnaissance de la Roumanie” Paris, 1879; „Convențiunile încheiate între Rusia și România”, București, 1877; M. Popescu-Spineni „România în istoria cartografiei pînă la 1600”, București, 1939; G. Cioriceanu, „La dettes publiques de la Roumanie”, Paris, 1927; M. Emmeret, „V. Place et la politique française en Roumanie à l'époque de l'union”, București, 1931; „Congrès de Berlin: Actes et discours de plenipotentiaires de son altesse le Prince Charles I de la Roumanie”, București, 1978; precum și o serie de „Enciclopedii” de reputație mondială publicate în Franța, Anglia și Italia.

VIORICA SOLOMON

F. A. S. HUNEDOARA

Printre numeroasele documente care au intrat anul trecut în arhivele hunedorene remarcăm manuscrisul intitulat „Un episod istoric”, conținînd 43 de pagini scrise cîțet, cu cerneală, semnat de Constanța Dunca de Sieu, căsătorită Schiau, datat Viena 1908.

Autoarea manuscrisului s-a născut în anul 1843 la Botoșani. A studiat la Viena și Paris, însușindu-și mai multe limbi străine. Preocupată de literatură, a început să scrie de timpuriu în diferite ziare și reviste. Dintre lucrările care s-au bucurat de atenția și aprecierile contemporanilor, menționăm drama în 5 acte „Martira inimii” (București, 1870), „La Alma”, „Povești noi pentru copii” (Sibiu, 1881) și lucrarea pedagogică „Flicele poporului”, pentru care a primit un premiu¹.

După cum însăși mărturisește, Constanța Dunca a fost martora mai multor evenimente din trecutul nostru. Una din amintirile dragi autoarei este legată de popasul lui Alexandru Ioan Cuza la Deva, aflat în drum spre Viena, la puțin timp după ce acesta a fost silit să abdice.

„...E patrusprezece februarie, o mie opt sute șazece și șase. În Deva, pe cînd se îngina ziua cu noaptea — sosește la hanul pompos decorat, cu puțin meritatu nume Hotel — Bauer”², o caleașcă mare de voiaj, trasă de patru cai de poștă.

Cafeneaua, pînă aici monotonă, se însuflește odată cu apariția străinului, un domn de mărime ceva peste mijlociu, lat la spate, aproape ascuns într-o manta lungă al cărui guler de blană scumpă era ridicat peste față și urechi³. Domnul, al cărui mers e de om poruncitor, sigur și îndrăzneț, este urmat de o „damă voalată”⁴ și două bone cu cîte un

copil în brațe. După ce li se asigură la etaj una din cele mai bune camere din modestul hotel, feciorul transportă sus bagajele — cufere, saci de voiaj, pleduri, coșuri cu provizii.

Un domn cu barbă și tricolor la ceas, îi cere proprietarului să-i dea voie să-l servească el pe stăpîn, pentru că bănuiește că distinsul personaj este mai mult decît un voiajor oarecare. Așa are prilejul să afle, mai devreme decît ceilalți, adevărata identitate a misteriosului călător⁵.

Deosebit de interesant este monologul pe care-l rostește Al. Ioan Cuza abătut, dar demn, în fața soției sale, în care prezintă succint, dar cu claritate, programul său de muncă.

A doua zi, dimineața, românii din Deva îi fac o caldă demonstrație de simpatie primului domnitor al Principatelor unite. Emoționant este și momentul înfîlîrîrii lui Al. Ioan Cuza cu protoereul Crainic din Dobra, aflat și el în holul hotelului. Între acesta și Cuza are loc un dialog din care aflăm că printre trădătorii de la 11 februarie s-ar fi aflat și căpitanul Crainic, fiul protoereului din Dobra, al cărui nume istoria nu-l consemnează:

„— Numele sființei tale?

— Protoereul din Drobra — Crainic...

— Ai un fiu militar în București?

— Da Măria ta, căpitanul Crainic.

— Căpitanul de vînători Crainic fiind de gardă, a trădat palatul... Spune acestui fiu, că neagră pată a aruncat pe iubita mea armată, pată ce numai cu sînge poate fi spălată. Să o spele la prima ocazie, ca să uite lumea că între soldații țării s-au putut afla și trădători, să creadă că militarul român numai erou poate fi”⁶.

Domnul pleacă în entuziasmul românilor din străvechiul oraș de la poalele cetății, care îl petrec cu urarea „Să trăiască!”⁶.

Manuscrisul nu este lipsit de calități literare. Autoarea izbuteste să zugrăvească portretul lui Al. Ioan Cuza și al celorlalte personaje, descrie modernul Hotel — Bauer. Limba folosită este aleasă și îngrijită, caracterizată prin sobrietate și claritate. Figurile de stil sînt folosite cu măsură pentru a sublinia o anumită stare sufletească, pentru a reda mai plastic o anumită atmosferă. La plecarea lui Cuza de exemplu, „Zăpada tot cade ca niște lacrimi înghețate”⁷, marcînd nu numai zbuciumul din sufletul acestuia, dar și frămîntarea celor care îl petrec cu inimile și cu ochii plînși.

Românii ardeleni care au primit cu însuflețire alegerea lui Cuza ca domn al celor două principate românești i-au cinstit memoria și i-au reliefat personalitatea.

Astfel, presa hunedoreană i-a închinat pagini emoționante. Într-un număr al revistei „Con-sînzeana” se prezintă un montaj de fotografii cu momente și scene din viața acestuia.

¹ Diaconovici Loga, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, 1900, p. 239.

² Arh. St. Deva, Colecția de documente, dosar 4, p. 11.

³ *Ibidem*, p. 15.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 41.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 42.

La rubrica „Flori de o zi”, în articolul „Alexandru Ioan Cuza” se spune „În istoria neamului nostru e una din cele mai însemnate pagini, epoca marelui domn al Țărilor Românești: Alexandru Ioan Cuza”⁸.

Toate acestea le considerăm ca simboluri ale năzuințelor și luptei românilor ardeleni și de pretutindeni pentru înfăptuirea visului lor de totdeauna, Unirea — act pecetluit prin voința celor peste 100 000 de reprezentanți ai tuturor românilor din Ardeal, adunați la 1 decembrie 1918 pe Cîmpul lui Horea din Cetatea Alba-Iulia.

ION FRĂȚILA
CLEMENTE CONSTANTIN

F. A. S. VILCEA

Recent, filiala noastră a primit prin donație o matrice sigilară inelară⁹, ce a fost descoperită în cimitirul satului Șerbănești — Morunghav, comuna Ștefănești. Aici a existat un schit care a fost metoh al mănăstirii Panteleimon¹⁰. Tiparul sigilar este rotund, cu un diametru de 2,5 cm și este confecționat din argint, avînd o greutate de 6,870 gr. Din el lipsește o bucată din verigă de circa 1 cm greutatea inițială depășind 7 gr. Matricea sigilară s-a executat prin lovire cu dalta și ciocanul, gravarea s-a făcut în incizie pentru sigilarea cu ceară. Considerăm că matricea este opera unui pecetar priceput din unul din orașele mari, care-și cunoștea bine meseria.

În cîmpul sigilar se află o cruce ortodoxă, încadrată de elemente geometrice, iar sub mobilă o stea formată din șase raze. În exergă, într-un cerc perlat în exterior și altul șnuruit în interior este inserată legenda scrisă cu litere chirilice: Драгомѣръ Попъ.

Această matrice sigilară este deosebită, deoarece cele mai multe din sigiliile personale nu au legendă ci numai inițiale¹¹.

Reprezentarea crucii ortodoxe în emblema atestă profesiunea posesorului. Sigiliul inelar avînd rolul de sigiliu personal ajunge să fie folosit în mod curent, reprezentînd la un moment dat o adevărată modă, folosind în primul rînd la sigilarea scrisorilor personale închise.

Rolul sigiliului inelar personal era de autentificare a unor acte, de apărare a drepturilor persoanei care-l deținea. Alături de semnătura autografă la validarea unor acte se adaugă și punerea sigiliului inelar al celui în drept, în calitate de martor.

Confecționarea matricelor sigilare de către persoane particulare exprimă participarea lor activă la viața socială.

Formula generală de validare include și prezența sigiliului „și mi-am pus mai jos numele și pecetea ca să se crează”¹².

Pentru sigilare se folosea ceara neagră, fumul și tușul negru.

Prin autentificarea actelor, sigiliul căpăta o valoare juridică și se acorda de către posesori o grijă deosebită pentru păstrarea matricii sigilare.

Din această zonă întîlnim un „popă Dragomir” ca martor într-un act al schitului Șerbănești-Morunghav din 24 noiembrie 1707, ceea ce ne face să credem că acest sigiliu i-a aparținut¹³. Datarea sigiliului se va face în mod cert în momentul cînd îl vom găsi imprimat pe un act datat.

CORNELIU TAMAȘ

⁸ Maria Dogaru, *Sigiliu — mărturie ale trecutului istoric*, București, 1976, p. 242.

⁹ Emil Virtosu, *Din Sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în „Documente privind istoria României”. Introducere, vol. II, București, 1956, p. 529.

¹⁰ Ion Ionașcu, *Documentele moștilor schitului Șerbănești-Morunghav (Vilcea)*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 113—118, dec. 1941, p. 183.

⁸ „Cosinzeana”, nr. 4, din 1 decembrie 1911.

⁹ Arh. St. Vilcea, Colecția Sigiliu, 986.

¹⁰ Biserica din această localitate s-a construit în anul 1746 în locul uneia din nișele de către Matei Morunghavu, vezi N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I, Țara Românească, vol. I, 1970, p. 620.

ASPECTE ALE RELAȚIILOR ROMÂN-OOTOMANE ÎN PERIOADA 1821–1828

Evenimentele petrecute la 1821 în Principatele Române — asupra cărora există o bogată bibliografie¹ — n-au constituit decât sporadic obiectul unor lucrări axate, în special, pe informațiile furnizate de sursele turco-otomane².

De aceea, avînd în vedere raportul de interdependență dintre evenimentele respective și evoluția ulterioară a relațiilor Țării Românești și Moldovei cu Imperiul otoman, ne propunem să prezentăm în continuare un grupaj de documente³ menite să contribuie la lărgirea ariei de informații acumulate pînă acum, cu privire la reacția Porții față de revoluția lui Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă, la intervenția armată otomană în Principate, restabilirea domniilor pămîntene și caracterul imprimat de acestea raporturilor româno-otomane pînă la 1828.

La 14 februarie 1821, cînd îl numea la tronul Țării Românești pe Scarlat Callimachi⁴, Poarta aflate desigur amănunte despre situația de la București și acțiunea lui Tudor Vladimirescu⁵. Cel puțin în privința morții lui Alexandru Șuțu, ea își formase o opinie exprimată clar în documente prin cuvîntul *helâk* (ucis), ceea ce vine în sprijinul ipotezei că domnitorul în cauză a fost victima unui atentat de care eteriștii nu erau străini⁶. Este posibil ca, pînă la data respectivă, Porții să-i

fi parvenit rapoarte de la reprezentanții administrației ei din cetățile de la Dunăre asupra acțiunilor lui Tudor Vladimirescu, eventual și inițial arz pe care acesta din urmă i l-a adresat, la 23 ianuarie 1821⁷, prin intermediul lui Derviş pașa, muhafizul din Vidin. Deocamdată însă, cu prilejul numirii lui Scarlat Callimachi, Poarta cere boierilor, mitropolitului, egumenilor și episcopilor din Țara Românească să colaboreze cu Costache Negri și Ștefanache Vogoride, caimacamii noului domn, căruia i s-a acordat tronul țării cu condiția să protejeze supușii (*reaya*) și să respecte rînduiala serhatului⁸.

Pînă în luna martie, cînd află despre pătrunderea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova — eveniment ce arunca „o nouă lumină asupra mișcării din Țara Românească”⁹, Poarta ordonă în februarie comandanților cetăților de la Dunăre să intervină cu trupele lor în Principate, în cazul cînd caimacamii le-ar fi solicitat ajutorul. Măsura aceasta, contrară tratatelor încheiate cu Rusia, i se comunică oficial și ambasadorului rus baronul de Stroganov¹⁰. Într-o scrisoare referitoare la precipitarea evenimentelor din Țara Românească, unde „situația nu mai este ca la început/răsculații/ neputînd fi împrăștiți cu oastea țării”, Abdurrahim pașa, muhafiz de Ada-Kaleh (*Ada-i Kebir*), confirmă primirea ordinului Porții trimis prin Derviş pașa de la Vidin, arătînd că a pregătit 150 de neferi, dar că pînă în momentul respectiv (prima parte a lunii martie) caimacamii nu-i ceruseră ajutor¹¹.

Obținînd, la 4/16 martie 1821, acordul baronului de Stroganov pentru intervenția armată¹², Poarta, convinsă acum de complicitatea Rusiei la izbucnirea tulburărilor din Principate și Moreea¹³, evenimente ce au provocat o puternică impresie la Constantinopol¹⁴, va acționa unilateral, concentrînd trupe pentru pedepsirea exemplară a „apostaților”, nepier-

¹ Vezi Nicolae Liu, *Anul revoluționar 1821 în istoriografia românească (Contribuție bibliografică)*, în „Studii”, Revistă de istorie, 1971, nr. 1, p. 77–92.

² H. D. Siruni, *Documente turcești referitoare la evenimentele din 1821–1822*, în „Arhiva românească”, IV 1940, p. 259–263; Mihail Bogublu, *Un mînnunchi de documente turcești privind evenimentele din țările românești în jurul anului 1821*, în „Revista Arhivelor”, vol. X, 1959, nr. 1, p. 234–256; Mustafa A. Mehmet, *Acțiuni diplomatice la Poartă în legătură cu mișcarea revoluționară din 1821*, în „Studii”, Revistă de istorie, 1971, nr. 1, p. 63–76.

³ Documentele, păstrate la Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, Istanbul, în cadrul colecțiilor *Hatt-ı hümayûn* și *Cevdet* (grupa *Hariciye*), în *Romanya nam diğer Bogdanlu'nun ahkâm defteri* (Condică de porunci referitoare la moldoveni adică la România), nr. 80/4 și *Romanya'nın berat defteri* (Condică de berate privind România) nr. 82/6, se află actualmente și la Direcția generală a Arhivelor Statului, în Colecția microfilme Turcia, rolele 19, 78, 84, 93. În continuare se va cita: rola, cadrul și, în cazul cînd există în microfilm, cota sub care se păstrează documentul în arhiva din Istanbul.

⁴ Rola 84, c. 139.

⁵ Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești (1821–1822)*, București, 1945, p. 197.

⁶ Marcel Romanescu, *Contribuții la cunoașterea lui Tudor Vladimirescu*, în „Balcania”, 1942, V, 1, p. 5.

⁷ Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, vol. I, București, 1959, p. 208–211; vezi și Elena Moisuc, în *legătură cu cel dintîi arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu*, în „Revista Arhivelor”, 1972, nr. 1, p. 87–88 (cu extras). În traducerea unei scrisori cu data de 13 martie 1821, trimisă de la Laybach de către Metternich, ministrul de externe al Austriei, ambasadorului acestei țări la Poartă, se confirmă pe baza informațiilor transmise de Fleischhaki V. Hakenau, consulul austriac de la București, faptul că Tudor Vladimirescu a înaintat „arzhaluri” Porții — vezi rola 19 (doc. 45 465/D), c. 27–28).

⁸ Rola 84, c. 39. Poruncile respective au fost anulate.

⁹ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 199.

¹⁰ *Ibidem*, p. 198.

¹¹ Rola 19 (documentul nr. 45 440), c. 65.

¹² Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 200.

¹³ Yusuf, *Mora vak'asına dair tarihçe* (Istorieară despre evenimentele din Moreea), Biblioteca Millet Istanbul, fond Ali Emîrî nr. 564; vezi și Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 56, c. 116–136.

¹⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* (Istoria Imperiului otoman), V cilt. 2 baski, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1961, p. 113.

zind apoi ocazia de a-și exercita din plin prerogativele de putere suzerană asupra Țării Românești și Moldovei, într-o perioadă când viitorul statut politic al acestora devenea o „problemă internațională”¹⁵ printre diferendele a căror rezolvare a prilejuit o intensă activitate diplomatică¹⁶.

În ultima decadă a lunii aprilie 1821, unii cadii din Rumelia raportează Porții despre primirea și îndeplinirea poruncilor privind concentrarea trupelor la Silistra și Edirne, pentru intervenția în Țara Românească și Moldova împotriva „răzvrătiților” conduși de Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti¹⁷. Oștile Porții pătrund în Principate la începutul lunii mai¹⁸. Acțiunea trupelor turcești, pe care au trebuit să o sprijine caimacamul Negri, boierii și înalții reprezentanți ai clerului, potrivit poruncii din 24 mai — 1 iunie 1821¹⁹, s-a desfășurat sub comanda chehaia — beilului Kara Ahmed efendi, în Țara Românească, și a lui Yusuf pașa, în Moldova²⁰. Operațiunile militare propriu-zise culminând cu luptele de la Drăgășani și Sculeni au semănat teama și jalea în rîndul populației, oștenii turci agra-vînd prin acțiuni de jaf și pradă, contrare ordinelor Porții emise în acest sens, situația materială a Principatelor și așa destul de precară după excesele comise de eteriști²¹.

În timpul guvernării Principatelor prin comandanții turci și caimacami, care au format „un ciudat regim turco-român”²², instituit imediat după intervenția trupelor Porții, mai greu lovite au fost localitățile din provincie. Comandanții otomani resimțeau îndeosebi în Moldova lipsa de provizii din cauza beșliilor care au vîndut negustorilor ruși și austrieci, la prețuri mici, în chip de „averi de-ale grecilor”, bunurile rechiziționate din localitățile acestui Principat. De aceea, la 17 septembrie 1821, Salih pașa cerea să se trimită înainte de sosirea iernii o cantitate suficientă de făină și pesmeți pentru tainurile oastei, întrucît „nicăieri în Moldova n-au mai rămas nici măcar 10—12 kile de zaherea”²³. Ordinele Porții pentru respectarea disciplinei n-au putut fi îndeplinite de comandanți, care au avut și ei partea lor de vină la sărăcirea

raialelor (semnificativă e în acest sens acuzația adusă lui Yusuf pașa, muhafizul Brăilei, bănuît că ar fi ascuns în finții o cantitate mare din proviziile Moldovei)²⁴. În august, trupele din Moldova se revoltă, dau foc cor-turilor, au moralul scăzut, temîndu-se de un eventual atac din partea rușilor²⁵. O asemenea temere — în condițiile în care ocuparea Prin-cipatelor de către oștile otomane a dus la încordarea la maximum a relațiilor dintre Poartă și Rusia, baronul de Stroganov pără-sind Constantinopolul în aceeași lună (august)²⁶ — era oarecum justificată. De aceea comandanții turci aveau obligația de a urmări îndeaproape mișcările trupelor rusești din Basarabia. Rezumînd în raportul său către Poartă, din 2 decembrie 1821, informațiile transmise de Yunus ağa, muhafizul din Tulcea, de Salih pașa și caimacamul Ștefanache Vogo-ride de Iași, seraskerul Selim Mehmed pașa conchidea că „efectivul caravelor rusești aflate de-a lungul Prutului s-a dublat”²⁷.

Dar intensă activitate diplomatică desfășu-rată de Anglia și Austria a anihilat posibili-tatea izbucnirii unui conflict armat între Imperiul otoman și Rusia în această peri-oadă²⁸. Mai mult decît atît, sub presiunea marilor puteri europene pentru retragerea trupelor și numirea de domni în țările române, și avînd în vedere starea disciplinară a oște-nilor săi — al căror efectiv, conform preve-derilor, de 10 000 de oameni (5 000 la București, 5 000 la Iași)²⁹ se punea problema să fie redus, cel puțin în Moldova, datorită înfrîn-gerii „voluntarilor”³⁰ — dar mai ales iniția-tivele politice ale reprezentanților claselor dominante din Principate în consens cu resentimentele față de greci stîrnite de ultimele evenimente în rîndul populației și demnitarilor otomani. Poarta hotărăște, la începutul lunii decembrie 1821, după raportul marelui vizir pe marginea memoriului (arzuhal) prezentat de boierul muntean Nicolae Goleșcu³¹, să cheme delegații de boieri din Țara Românească și Moldova pentru discuții asupra viitorului politico-social al acestora. Astfel, la 15 aprilie 1822, vizirul Mehmed Selim comunică Porții că, îndeplinind ordinul sultanului a convocat la Silistra șapte boieri din Țara Românească și alți șase din Moldova, pentru care a fost întocmită o condică în care s-au notat datele esențiale referitoare la rangurile și situația lor³².

¹⁵ Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, Edit. „Junimea” Iași, 1975, p. 81.

¹⁶ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 64—66.

¹⁷ Rola 84, (doc. *Hariciye* nr. 116, 173 și 4 317), c. 16, 18, 78.

¹⁸ *Istoria României, III*, Edit. Academiei, Bucu-rești, 1964, p. 907.

¹⁹ Rola 84, (doc. *Hariciye*, nr. 2 229), c. 11; vezi, și traducerea datată 21 mai/1821, în *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. V, p. 90—92.

²⁰ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 303—304; Yusuf pașa, scria la 17 aprilie 1821, mitropolitului Veniamin Costachi că a fost desemnat serasker în Moldova — vezi Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, București, 1960, p. 442.

²¹ C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române din 1821*, Craiova 1878, p. 258—295, 304—307.

²² V. A. Urechia, *Istoria Românilor, XIII*, Bucu-rești, 1901, p. 124.

²³ Rola 19 (doc. nr. 45 455/C), c. 45.

²⁴ *Ibidem*, (doc. 45 455/A), c. 47.

²⁵ *Ibidem*, (doc. 45 447/A), c. 61.

²⁶ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 337.

²⁷ Rola 19 (doc. 44 227), c. 214.

²⁸ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 337—349; Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 64—66.

²⁹ Rola 19 (doc. nr. 45 455/A), c. 47.

³⁰ *Ibidem*, (doc. nr. 45 354), c. 133.

³¹ *Ibidem* (doc. nr. 45 441), c. 64; vezi și Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 65—67.

³² Rola 19 (doc. nr. 45 384), c. 97. Pentru detalii vezi *Jurnalul boierilor muntelui trimiși la Țargărad*, publicat de E. Virtosu în 1821. *Date și fapte noi*, București, 1932, p. 146 și urm.; M. Regleanu, *O cro-nică necunoscută cu privire la domnia lui Grigore D. Ghica (1822—1828)*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXIII, 1971, nr. 1, p. 47—59.

Memoriile redactate de reprezentanții boierilor munteni și moldoveni, la Poartă, în a doua jumătate a lunii aprilie 1822, cuprinzând „cereri care au fost amendate apoi în patru rinduri”³¹, au fost traduse în limba turcă. Variantele turcești ale acestor memorii au constituit, cum just s-a apreciat, baza pe care „Poarta și-a luat de fapt anumite obligații oficiale”³². Desigur, în forma sa ultimă (variantă turcească) admisă de Poartă, memoriul boierilor moldoveni a avut, cu mici excepții (cum ar fi precizarea în legătură cu numărul beșliilor) același conținut cu memoriul boierilor munteni, a cărui variantă turcească ni s-a păstrat³³.

Obligațiile asumate de Poarta otomană, din dorința ei de a-și întări poziția în Principate, șubrețită de ingerința Rusiei, au fost îndeplinite în perioada imediat următoare numirii domnilor pămînteni: Grigore Ghica, în Țara Românească și, respectiv Ioan Sandu Sturdza, în Moldova. Cea mai importantă dintre aceste obligații — restabilirea domniilor pămîntene, ca urmare a unui dialog direct cu Poarta — pe lângă faptul că a însemnat satisfacerea unei vechi năzuințe a unora dintre boierii români, a determinat crearea unui cadru politico-social care, în funcție de interesele imediate ale Porții, a reprezentat un progres pe calea împlinirii aspirațiilor naționale de emancipare politică și economică a țărilor române. Dacă nu au dus la dispariția celui „regim de condominiu”³⁶, care, începînd din 1822 prin numirea direct de către Poartă a slujbașilor otomani (*divan efendisi și baș-beșli ağași*) și definirea în termeni clari a atribuțiilor lor pe lângă domniile români, capătă forme noi de manifestare, totuși măsurile adoptate de Poartă, după tratativele cu delegațiile boierilor din Țara Românească și Moldova, au vizat o reconsiderare a intereselor naționale românești. Firmanele din 11—19 iulie 1822, prin care noilor domni Grigore Ghica și Ioan Sandu Sturdza li se confirmă numirea la tronurile Țării Românești și Moldovei, precizează că investitura a avut la bază criteriul „alegerii” (*bil intihab*)³⁷. Alte firmanse adresate aceluiași domni, la 22—29 iulie 1822³⁸, cuprind majoritatea cererilor formulate de boierii români și admise de Poartă, pentru care s-au emis în aceeași perioadă porunci separate.

După alegerea domnilor pămînteni, Poarta a desemnat și noii *divan-efendisi* și *baș-beșli ağași*: Ali Şehab efendi și Kavanos-zade Hasan bey, în Țara Românească, respectiv Ibrahim Nabi și Eyüb ağa, în Moldova³⁹.

Trupele de beșlii (2 000 în Țara Românească și 1 000 în Moldova) aveau misiunea de a asigura păstrarea liniștii și ordinei în țară și de a preîntîmpina izbucnirea a noi tulburări. Fiindu-le interzis să se amestece în treburile interne ale țării și să „ceară, așa cum se făcea mai înainte, avaturii sau alte lucruri de la locuitori”⁴⁰, aceste contingente de beșlii urmau să fie schimbate cu altele, odată cu comandanții lor, la împlinirea stagiului de un an de serviciu în Principate, prevedere care s-a respectat⁴¹. Poarta s-a opus însă proiectelor de organizare a unei oștiri naționale în Țara Românească și Moldova, expuse pe larg în scrisoarea sa din 26 noiembrie 1822, de vizirul Mehmed Selim, care reproduce informațiile transmise de *divan efendisi* și *baș-beșli ağași* din Iași, care i-au înaintat un „arz” în acest sens, precum și de boierul Cămăraș Filip, trimis special la Sîlistra de voievodul Grigore Ghica. În Moldova, potrivit intențiilor lui Ioan Sandu Sturdza, cu care cei doi reprezentanți ai Porții acreditați pe lângă el n-au fost de acord, concomitent cu oștenii *delil* și *tüfenkçi* (cîte 250) conduși de boieri pămînteni, trebuiau să fie înscrși în fiecare județ cîte „3—5 neferi pușcași de încredere” dintre raiale, puși în subordinea ispravnicilor, ceea ce ar fi dus la formarea unei armate naționale de 4 000—5 000 de oșteni, în condițiile în care și paza țării urma să fie asigurată tot de moldoveni înarmați, repartizați în posturile (*Karağolhane*) aflate de-a lungul Prutului; în Țara Românească, Grigore Ghica preconiza să desemneze „cîte un număr de raiale înarmate”, sub comanda boierilor numiți „spătar” („ispatar”) și „aga” și să înscrie cîte 15—20 de raiale în subordinea „căpitaniilor” din toate județele țării⁴².

În luna iunie 1824, luînd în considerare „arz-i mahzarul” domnului, boierilor, mitropolitului, episcopilor și egumenilor din Țara Românească, unde liniștea și ordinea fuseseră restabilite, Poarta hotărâște să reducă la jumătate efectivul de beșlii⁴³, îndeplinind astfel, după doi ani, cererea formulată în acest sens: „dacă se va dovedi după aceea că nu este nevoie de ațîția beșlii, atunci să se îndepărteze și să se scadă jumătate din ei, dar 1 000 de oșteni să stea și să fie folosiți totdeauna”⁴⁴. Prevalîndu-se de această pre-

³¹ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 73.

³² Vezi, de pildă, porunca adresată la 30 iulie — 8 august 1823, alianului Hasançik-zade Ahmed, numit în funcția de „baș-beșli ağași”, în Țara Românească, în locul lui Kavanos-zade Hasan bey. Despre acesta, nota explicativă de pe marginea poruncii menționează că a sosit la Sîlistra, cu cei 2 000 de beșlii din subordinea sa, pe data de 25 noiembrie 1823, aducînd cu sine și o scrisoare „în limba română”, prin care populația țării îi mulțumea pentru serviciile sale. Potrivit aceluiași note, noul contingent de beșlii și comandantul lor au ajuns în București la 21 noiembrie 1823 (rola 84, c. 145).

³³ Rola 19 (doc. nr. 45 459), c. 35; vezi și Dorina N. Rusu, *Contribuții privind începuturile armatei române moderne (1821—1830)*, în „Revista de istorie”, 1978, nr. 2, p. 248—249.

³⁴ Rola 84, c. 146.

³⁵ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 73.

³⁶ Ioan C. Filitti, *Frîmîntările politice și sociale în Principatele române de la 1821 și 1828*, București, 1932, p. 94.

³⁷ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 68.

³⁸ Rola 84, c. 133; vezi traducerea la Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 72—76.

³⁹ Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 69.

⁴⁰ Rola 84, c. 140; rola 93, c. 293—294.

⁴¹ *Ibidem*, c. 141; c. 294—295; vezi și Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, București, 1965, p. 454.

⁴² Rola 84, c. 93—94 și 141—142.

vedere care condiționa reducerea efectivului trupelor de beșlii de restabilirea ordinii în țară, Ioan Sandu Sturdza împreună cu boierii, mitropolitul, episcopii și egumenii Moldovei solicită Porții, în aceeași perioadă, să mențină contingentul de 1 000 de beșlii, avînd în vedere dificultățile întîmpinate din partea supușilor străini (sudiți) aflați în număr mare în țară. De aceea, la 8—17 iulie 1824, Poarta poruncește lui Küçük Ahmed, *baș bešli ağası*, să păstreze în țară cei 1 000 de neferi pînă la izgonirea sudiților din Moldova.⁴⁵

Dar problema sudiților, cuprinsă și ea în memoriile prezentate Porții de boierii români în aprilie 1822, nu și-a găsit rezolvarea prin simple dispoziții. Dacă în privința reglementării situației supușilor otomani din Țara Românească și Moldova, Poarta a putut interveni direct — urmărind aplicarea ordinelor care, potrivit altei cereri a boierilor pămînteni, prevedeau alungarea grecilor, albanezilor, bulgarilor și sirbilor (inclusiv călugării) în Rumelia, cu excepția celor de bună credință, dar care nu aveau dreptul să fie folosiți în treburile țării⁴⁶ — nu în același mod a reușit ea să acționeze pentru respectarea clauzelor referitoare la regimul supușilor străini stabiliți în Principate, îndeosebi după înființarea consulatelor generale străine la București și Iași, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea⁴⁷. Inițiativele Porții — care era obligată să țină cont de interesele politice și economice urmărite aici de puterile europene, îndeosebi de Rusia și Austria — deși în spiritul tratatelor, s-au dovedit a fi formale, sudiții reușind cu ajutorul consulilor străini să-și apere privilegiile obținute în Principate, în detrimentul locuitorilor acestora. Majoritatea domnilor au tolerat abuzurile sudiților, „unii însă au protestat”⁴⁸. Așa a procedat, de pildă Ioan Sandu Sturdza care în repetate rînduri s-a plîns Porții împotriva unei situații moștenite de la domniile anterioare, îndeosebi de la cea a lui Scarlat Callimachi, în timpul căreia s-a înregistrat o creștere vertiginoasă a numărului sudiților în Moldova⁴⁹. La sfîrșitul anului 1823, el adresează Porții, prin intermediul valiului de Silistra, două memorii (*takrir*) în legătură cu sudiții austrieci, pagubele înregistrate la veniturile rezultate din arendarea sării, regimul discriminatoriu al taxelor vamale aplicate la exporturile de mărfuri ale negustorilor pămînteni⁵⁰, fapte ce dovedesc că poruncile emise concomitent domnilor Țării Românești și Moldovei, la 20—29 iulie 1822⁵¹, nu

au avut efectul scontat. Situația amendată de aceste ordine exprese a continuat să existe, probabil, și după noul apel către Poartă făcut de domnul Moldovei, Ioan Sandu Sturdza, în 1824. Considerăm că „traducerea *takrirului* actualului voievod al Moldovei către Poartă”⁵², cu data de 14 mai 1824, are ca bază textul original grecesc al „plîngerii” publicat de N. Iorga⁵³. Conținutul asemănător al celor două documente vine în sprijinul acestei opinii. Totodată, apreciem că acum, în 1824, și nu doi ani mai tîrziu, cum ne sugerează marelui istoric⁵⁴, domnul Moldovei s-a plîns împotriva sudiților, expunînd pe larg situația creată în Moldova, prin exodul aici a „o mulțime de lipoveni, de unguri și evrei, toți sudiți ai Rusiei și Austriei, cu deosebite meșteșuguri îndeletnicindu-se, între cari și negustori și cițiva cu totul fără ocupație”⁵⁵, ca urmare a foametei întîmpinate în țările vecine (Rusia, Austria, Polonia și Ungaria „la un an după ultimul război cu statul rus”⁵⁶, adică după anul 1812. În pofida dispozițiilor Porții, sudiții continuau, și în 1824, sub oblăduirea consulilor străini, să cumpere bunuri mobile și imobile, să acapareze moșii, întărîndu-și poziția socială și materială în Moldova, prejudiciind veniturile administrației pămîntene a cărei autoritate o ignorau sistematic.

Țara Românească și Moldova continuă, și în perioada de după restabilirea domniilor pămîntene, să fie socotite „chelerul Porții”, formulă ce definește caracterul relațiilor lor economice cu Poarta. Documentele turco-osmane din această perioadă conțin informații elocvente cu privire la „așa-numita teorie a chelerului”⁵⁷. Între 1822—1828, aprovizionarea capitalei Imperiului otoman cu zaherea (grîu, sare, unt, seu, miere) și oi s-a făcut, într-adevăr, prin grija domnilor pămînteni, care au avut cîștig de cauză în cererile lor către Poartă pentru reglementarea accesului negustorilor otomani și al „asociaților” (*müteffik*) acestora în Principate. Potrivit dispozițiilor Porții nici un supus otoman, cu excepția negustorilor de capan și cu firman, nu avea dreptul să depășească hotarele Țării Românești și Moldovei⁵⁸. Procedura prin care se realiza accesul negustorilor otomani viza întărirea autorității domniilor pămîntene. Edificator este, printre altele, un firman adresat domnului Ioan Sandu Sturdza, la 1—10 aprilie 1824, în care se fac precizări despre negustorii capanli și trimișii lor care erau obligați să se prezinte la domnul Moldovei, sau la vechilii acestuia, de la care urmau să primească un

⁴⁵ Rola 93, c. 293.

⁴⁶ Rola 84, c. 142 ; rola 93, c. 296, vezi și Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, p. 454—455.

⁴⁷ Constantin C. Giurescu, *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, Edit. științifică, București, 1972, p. 203.

⁴⁸ Andrei Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1977, p. 104.

⁴⁹ Rola 19 (doc. nr. 45 390/A), c. 93.

⁵⁰ *Ibidem*, (doc. nr. 44 145/A), B. C. c.d., c. 218—220.

⁵¹ Rola 84 (doc. Hariciye, nr. 2 484), c. 46 și c. 143—144 ; rola 93, c. 295—296 ; vezi și Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. I, p. 282, vol. II, p. 456.

⁵² Rola 04 (doc. Hariciye, nr. 2 484), c. 45.

⁵³ N. Iorga, *Plîngerea lui Ioan Sandu Sturdza Vodă împotriva sudiților străini în Moldova*, în „Analele Acad. Rom.”, Mem. Secț. ist, seria II, tom XXXV (1912—1913), p. 1—11.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 4.

⁵⁶ Rola 84 (doc. Hariciye, nr. 2 484), c. 45.

⁵⁷ G. Zane, *Vișterea Moldovei în timpul lui Ioan Sandu Sturdza*, în „Cercetări istorice”, an IV, 1928, nr. 2, 27—28.

⁵⁸ Rola 78, c. 154 ; rola 84, c. 144 și 148.

permis (teșcherea) de a se afla în Moldova, unde nu aveau voie să rămână peste termenul prevăzut, să se stabilească în alte țiguri sau schele decât acelea în care erau repartizați (tot de domn) ori să forțeze locuitorii să le vândă produsele la prețuri mai mici decât cele curente⁵⁹.

În spiritul noilor relații instituite între Principatele Române și Poarta otomană după restabilirea domniilor pămîntene a fost reglementată și problema achiziționării (*mübaia*) de oi din Țara Românească și Moldova. „Actul de informare” (*ilm-ü haber*)⁶⁰, emis la 2 septembrie 1822, menționează hotărîrea Porții, cuprinsă și de alte documente din aceeași perioadă⁶¹, de a mări numărul de oi achiziționate din Principate, de la 43 000 la 70 000 capete (50 000 din Țara Românească și 20 000 din Moldova). Totodată, s-a hotărît ca în locul gelepilor și saiegiilor otomani să fie folosiți, pentru ducerea la Poartă a turmelor de oi achiziționate din Principate, gelebi și ciobani români care, potrivit poruncilor trimise reprezentanților administrației otomane din localitățile aflate de-a lungul drumului din Moldova și Țara Românească pînă la Poartă, erau scutiți de taxe⁶². Dar în acțiunea de achiziționare a oilor au existat dificultăți neprevăzute inițial. În Țara Românească, mai ales, a fost caracteristic un fenomen pe care Poarta l-a combătut mereu. Probabil din cauza celui „preț curent” impus de Poartă pentru afacerile comerciale în Principate, care nu concorda cu valoarea reală a mărfurilor, locuitorii Țării Românești evitau să-și vîndă oile achizitorilor desemnați de administrația țării, ascunzîndu-și turmele pe feudele raialelor otomane de pe teritoriul românesc. Începînd din anul 1825, Poarta cere de mai multe ori autorităților otomane din Brăila, Giurgiu, Turnu și Turtucaia să trimită înapoi turmele de oi aduse de locuitorii din Țara Românească în satele „hass”-urilor din aceste ținuturi⁶³.

Raporturile Țării Românești și Moldovei cu Imperiul otoman după restabilirea domniilor pămîntene sînt statuate și prin Convenția de la Akkerman, semnată la 7 octombrie 1827 de către Rusia și Poartă. O serie de clauze cuprinse de această convenție, ca și actul separat întocmit pe baza lor⁶⁴, stabilesc „premiile unei noi organizări interne a Țării Românești și a Moldovei”⁶⁵. Firmanele trimise la 18—27 aprilie 1827 (e vahir-i ramazan 1242), domnilor Țării Românești și Moldovei, recapitulînd prevederile anterioare (din 1792 și 1802) în legătură cu privilegiile acordate

Principatelor și reglementarea obligațiilor bănești și materiale ale acestora față de Poartă, întăresc clauzele Convenției de la Akkerman⁶⁶.

Aplicarea acestor prevederi a fost amînată însă de conflictul armat izbucnit între Rusia și Imperiul otoman, în primăvara anului 1828, în urma căruia Principatele vor suporta consecințele unei noi ocupații.

Publicăm în anexă un grupaj de documente ilustrative, după părerea noastră, pentru problematica abordată. Traducerile sînt însoțite de faximile menite să ofere specialiștilor posibilitatea contactului direct cu sursa documentară. Subliniem că anumite *inconveniente de ordin tehnic* ne-au determinat să optăm pentru această metodă, folosită de altfel în mod curent în editarea documentelor turco-omane. Din dorința de a realiza o versiune românească, pe cît posibil, fidelă sub raportul conținutului și stilului documentelor, am folosit o serie de termeni consacrați în administrația otomană, în bună parte și în istoriografia din țara noastră, menționînd, de asemenea, în paranteză rotundă, acele nume de persoane și cuvinte (expresii) care ni s-au părut indicate a fi cunoscute și sub forma în care apar în text. Interpolările le-am marcat prin paranteze unghiulare.

VALERIU VELIMAN

1

1821 februarie 14—23 (1236 evasit-i cemazi iil evvel). Firmanul de numire a lui Scarlat Callimachi ca domn al Țării Românești.

Poruncă voievodului Scarlat Callimachi (*Kalimakizade Iskerlet*)¹ — sfîrșitul să-i fie cu noroc! — fost voievod al Moldovei, căruia i s-a acordat de această dată domnia Țării Românești :

Tu, voievodul sus-pomenit, (să știi că), deoarece în acest timp voievodul Alexandru Șuțu (*Drakuzade Aleku*)², voievodul Țării Românești, a fost ucis, s-a simțit nevoia de a fi desemnat ca voievod în țara sus-menționată cineva înțelept, destoinic, iubitor de supuși³, credincios, iar augustei mele persoane fiindu-i cunoscută conduita ta din trecut bună, dreaptă, cinstită, în calitate de supus și fiu de supus al Înaltei mele Porți, de slugă acoperită de binefaceri a Ilustrei mele Puteri, dar mai cu seamă zelul și meritele tale în privința păstrării rînduiei țării și asigurarea liniștii supușilor mai înainte, (în timpul) domniei tale în Moldova, precum și atenția și strădania ta ieșită la iveală cu prisosință în rezolvarea, în maniera dorită, a problemelor importante, intrucît vechiul tău fel de a fi

⁵⁹ Rola 93, c. 288.

⁶⁰ Rola 84, c. 132.

⁶¹ Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. I, p. 263, 296, vol. II, p. 457—462.

⁶² Rola 78, c. 154, 159 ; rola 84, c. 145, 147, 148, 149 ; rola 93, c. 297, 299, 300.

⁶³ Rola 84, c. 146, 147, 148, 149.

⁶⁴ Rola 93 (*Name-i hümayün defteri* nr. 10), c. 119—123 ; vezi și Dimitrie A. Sturza, C. Goleșcu Vartic, *Date și documente relative la istoria renașterii României*, vol. I, București, 1900, p. 310—314.

⁶⁵ Istoria României, III, p. 923.

⁶⁶ Rola 78, c. 155—159 ; rola 84, c. 150—152 ; vezi și Mihail Guboglu, *op. cit.*, vol. I, p. 472 ; vol. II, p. 552.

¹ Scarlat Callimachi, domn al Moldovei (1806—1807 ; 1812—1819).

² Alexandru Șuțu, domn al Țării Românești (1806 ; 1810—1821) ; domn al Moldovei (1801—1802).

³ Raia (*re'aya*), supuși creștini și musulmani din Imperiul otoman, împuși la plata dărilor către stat și stăpîniți de feude ; denumirea teritoriilor românești din jurul unor cetăți precum, Turnu, Giurgiu, Brăila etc., aflate vremelnic sub stăpînirea otomană.

constituea pildă și dovadă că și de acum înainte vei acționa așa cum se cuvine și vei depune toate eforturile să slujești bine, prin grația și favoarea mea imperială, potrivit glorioșului *hatt-i hümayun*, însoțit de bunăvoința mea împărătească, emis de această dată, și s-a acordat domnia Țării Românești — moștenirea mea imperială — în cea de a unsprezecea zi a lunii *cemazi ül evvel*, din acest an o mie două sute treizeci și șase⁴, încredințându-ți-se spre slujire loială și problemele legate de treburile Țării, de liniștea locuitorilor și supușilor, (fapt pentru care) și s-a înminat prezentul (*işbu*) meu ordin ilustru despre misiunea ta.

Apoi, cind va ajunge la pătrunzătoare-ti cunoștință că acordarea domniei sus-pomenite s-a făcut pe baza încrederii mele imperiale și bunăvoinței mele împărătești existente în ceea ce te privește, că augusta mea dorință intimă este să te străduiești din toate puterile să rezolvi convenabil toate treburile importante pentru Ilustra mea Putere, ce stau în sarcina ta plină de merite, și să folosești toate mijloacele ca țara sus-zisă să fie mai prosperă și mai populată decît înainte, apărîndu-i și ocrotindu-i supușii de orice împilare și opresiune, după ce — potrivit cerințelor misiunii tale — vei pleca din această parte, ajungînd direct în Țara Românească, să te stabilești în capitala volvezilor, să aranjezi și să pregătești (totul) în spiritul cerințelor misiunii și fidelității tale, să acorzi atenție treburilor Țării, să te grăbești intru înținerea boierilor sub ascultare, apărarea și ocrotirea supușilor de orice fel de împilare și opresiune, protejarea rînduicilor (*nizam*) Țării de tulburare, și prevenirea acțiunilor contrare.

De asemenea, să te străduiești să trimiți permanent la Înalțul meu Prag diverse provizii în cantități suficiente și multe oi, să îndeplinești ilustrele mele ordine padișahale, să te îngrijești de bunul mers al tuturor problemelor și treburilor importante ce depind de domnia Țării Românești și se află în sarcina ta loială, să acționezi întotdeauna cu vigilență și, veghind asupra armoniei și buneî înțelegerii cu zăbiții și muhafizii hotarelor mele bine păzite, să rezolvi în mod înțeles și cinstit orice problemă, să nu se înteapă acțiuni și fapte nepermise. Și, dovedind fidelitate și cinste, confirmînd sentimentele de iubire față de supuși, potrivit cerințelor căii drepte și bunelor cunoștințe și în spiritul înțelepciunii și inteligenței tale, să te silești a sluji cum trebuie și a avea atitudinea dorită pentru a întări bunăvoința mea imperială și frumoașa mea părere despre tine. Să anunți tuturor că, în orice caz, am acordat și n-am refuzat dragostea și înțelegerea mea padișahală față de locuitorii Țării și sârmanii supuși, să faci totul pentru liniștea și siguranța lor și bunăstarea Țării, să te grăbești a împlini dorințele de bun augur ale ilustrului meu tron, să anunți și să scrii permanent la Poarta Fericii mele situațiile și evenimentele ce trebuie aduse la cunoștință.

(Scrie) pe la mijlocul (*evası*) lui Ca, anul 12(36).

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 139, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 82/6, p. 15-16).

⁴ 14 februarie 1821.

2

1821 aprilie 26 (1236 receb 29). Osman-zade Mehmed Seyid, cadu la Zăgra-i Cedit, raportează Porțile despre trimiterea de trupe la Silistra, pentru a interveni în Principate.

Raportul preamului servitor al Porții solide a Puterii este că :

După cum este cunoscut tuturor, în momentul uciderei lui Alexandru Șuțu (*Aleku*), voievodul Țării Românești, la București (*Bükreş*), ghiaurul pe nume Tudor (*Tudori*) a îndrăznit să se răscolească și să se revolteze cu supușii de joasă speță pe care i-a strîns în jurul său, iar Alexandru (*Aleksandri*), fiul lui Ipsilanti, trecînd așa Prutulul, intrînd (apoi) în tirgul Iași (*Yaş Kasabası*), și voievodul Moldovei⁵ supunîndu-i-se, a răspîndit în toate părțile vorbe deșarte către supușii Înaltei Porți care trăiesc liniștiți în Țările bine păzite. Fiind evident că ei și-au pus în gînd să calce în picioare populația musulmană, că între Înalta Poartă și statul rus (*Rusye devleti*) este pace, s-a adresat în mod direct actualului mutesellim al sangeacului Çirmen, preabunului agha, bostangibașul de Edirne și altora firmanul însoțit de onoare, de care ascultă întreaga lume, pentru a se dovedi atenție, precum și grijă și strădanie pe măsura islamului în ceea ce privește scoaterea o clipă mai devreme și trimiterea spre locurile indicate a războinicilor din cazale, pentru ca ajungînd asupra răzvrătiților sus-pomeniți, să-i distrugă și să-i nimicească.

(De aceea), s-a raportat cu plecaciune la pictorul tronului imperial sublim că, în conformitate cu aceasta, după ce la tribunalul din Zăgra-i Cedit a sosit prin intermediul preafecitului Ibrahim agha (unul) dintre silahșorii palatului, porunca (*buyruldu*) sus-zisului mutesellim, și după ce a fost înregistrată, cînd i s-a dat citire în fața tuturor musulmanilor și conținutul înaltului ordin a fost adus la cunoștință tuturor, îndeplinindu-se ceremonia ascultării și însușirii de către fiecare, potrivit celor glăsuite de înaltul ordin și conform poruncii, s-a dovedit grijă și strădanie ca neferii războinici sublimi să fie trimiși cu un comandant (*başbuğ*), capabil, cit mai repede, spre Silistra, locul misiunii lor. În rest, firmanul aparține mării sale Celui ce are dreptul să poruncească.

(Seris) în ziua a douăzeci și treia din luna Raceb cel unic, anul o mie două sute treizeci și șase.

Osman-zade Mehmed Seyid, cadu în cazaua Zăgra-i Cedit, slugă prea supusă a sublimului Stat otoman.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 16, orig. (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Cevdet Tasnifi, Hariciye nr. 116).

3

1821 mai 24—Iunie 1 (1236 evahir — i şaban). Poruncă adresată caimacamului de Craiova, privind măsurile adoptate de Poartă, în Țara Românească, în legătură cu revoluția de la 1821.

Poruncă adresată lui (Iancu Samurcaș), în prezent caimacam la Craiova :

⁵ Mihail Șuțu, domn al Moldovei (1792—1795 ; 1819—1821) ; domn al Țării Românești (1783—1786 ; 1791—1793 ; 1801—1802).

Atunci când a fost ucis Alexandru Şuşu (*Aleku*), voievodul Ţării Româneşti, cind era evident că — Ţara Românească şi Moldova fiind chierul sublimiei mele reşedinţe princiere — voinţa mea imperială urmărea ca locuitorii şi supuşii lor să fie scutiţi permanent de tristeţe şi înstrăinare (*iz'ac*), să trăiască în linişte şi tihnă, în mod plăcut, la umbra mea imperială plină de îndurare, şi cind (o asemenea atitudine) contravenea într-un tot al voiei mele auguste aducătoare de fericire, un hain pe nume Tudor (*Tudori*), adunînd în jurul său cîţiva indivizi josnici, a ridicat steagul revoltei şi răzvrătirii în Ţara Românească, iar apoi ieşind la iveală şi blestematul căruia îi zic Alexandru (*Aleksandri*), fiul fostului voievod Firari Ipsilanti (sic!), şi răufăcătorul Mihai Şuşu (*Mihal*), voievodul Moldovei, potrivindu-se cu el, au pus stăpînire pe tirgul Iaşi şi, în strînsă alianţă, s-au încumetat să comită felurite fărâdelegi, răspîndind în toate părţile proclamaţii (*Kăğıtlar*) compuse din vorbe deşarte.

De aceea, au fost organizate şi desemnate oşti din diferite părţi ale Rumeliei şi Anatoliei, pentru ca, în conformitate cu obligaţia ce revine în mod curent Ilustrei mele Puteri, să pedepsească şi să nimicească răzvrătiţii (*eşkiya*) de acest fel şi, curăţînd Principatele de răufăcători, să aibă în grijă şi atenţie problema apărării lor şi să redea siguranţa şi liniştea locuitorilor ţării (*vildayet*) şi nepunctuoşilor supuşii aflaţi în augusta mea grijă padişahală şi în paza măriei sale stăpînului cel glorios. Trimiterea voievozilor a întîrziat însă instituirea liniştii.

În prezent, la Curtea mea imperială — sediu al bunavoinţei —, au sosit din partea boierilor Ţării Româneşti, a acelor care s-au refugiat pe teritoriul statului austriac la izbucnirea răzmeriţei (*ihtilâl*) sus-pomeniţilor⁶, memorii (*mahzar*) pline de rugăminţi, arătînd că ei se află într-o stare jalnică, departe de ţinutul şi ţara lor. De asemenea, mai înainte şi în ultima vreme au sosit una după alta plingeri (*feriyad-name*) şi din partea supuşilor ţării, cuprinzînd în esenţă rugăminţi pentru curăţirea ţării de răzvrătiţi şi păstrarea siguranţei şi liniştii lor.

Aşadar, dorinţa mea imperială lăudabilă fiind de a trimite oastea încununată de victorie, şi făcînd cunoscut că, la urmărirea şi nimicirea răzvrătiţilor şi a acelei cohorte dezgustătoare şi răufăcătoare, cei vinovaţi vor fi separaţi şi distinşi de cei nevinovaţi, că, în modul acesta, liniştea va fi asigurată fără violenţă, sau arătînd că nu li se va spune nimic celor ce se străduiesc să-şi vadă de treburile lor, celor ce persistă în a fi supuşii, considerîndu-se totodată suficientă explicaţia că toţi cei de acest fel vor fi ocrotiţi sub aripa bunavoinţei mele imperiale şi la umbra dreptăţii mele padişahale, postelnicul Negri a fost confirmat acum la cămăcămia din Bucureşti şi s-a întocmit şi redactat ordinul meu ilustru necesar în această privinţă. Şi, întrucît cămăcămia de la Craiova şi-a fost încredinţată şi acordată ţie ca şi altădată, tu, cel susmenţionat, cînd va sosi ordinul meu ilustru, să anunţi şi să aduci la cunoştinţă această situaţie supuşilor mici şi mari ai Înaltei mele Porţi şi să spui sărmanilor locuitori, să-1 sfătueşti şi să le

dai de ştire că acei supuşii care, întorcîndu-şi faţa de la răzvrătiţi, dovedesc loialitate şi fidelitate faţă de Puterea mea Ilustră, vor avea poate, cu timpul, parte de o atitudine binevoitoare.

De aceea, s-a emis acest înalt ordin cu autograful meu puternic însoţit de glorie, pentru că există firmanul meu de a acţiona întocmai, căci vor fi evidente de această dată loialitatea şi supuşenia şi vei căuta să împlinşti cîntea şi fidelitatea ce trebuie dovedite din partea ta în ceea ce priveşte buna înţelegere cu locuitorii, desemnarea păzitorilor (*muhafiz*), care în orice caz să slujească cu credinţă, precum şi urmărirea şi pedepsirea răzvrătiţilor, ca şi scoaterea la iveală a acelor răzvrătiţi care speră că se pot ascunde în acest timp, în unele locuri. Apoi, cînd vei afla sensul voiei mele ilustre şi ceea ce glăsuieşte înaltul meu ordin, să îndeplineşti întocmai poveştele şi sfaturile mele imperiale menţionate mai sus, să dovedeşti atenţie şi grijă întru slujirea cu supunere, loialitate şi fidelitate, şi să te fereşti a fi neascuns ceva.

(Scriş) pe la sfîrşitul (*evahir*) (lunii) Ş, anul (12)36.

Arh. St. Buc., Colecţia microfilme Turca, rola 84, c. 12, concept (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Cevdet Tasnifi, Hariciye nr. 2219).

4

1821 august 24 (1236 zil ka'de 25). Scrisoarea către intendentalul aprovizionării privind înfrîngerea ultimelor rezistenţe eteriste de pe teritoriul Ţării Româneşti.

Către actualul intendental al aprovizionării :

Aşa cum s-a adus la cunoştinţă mai înainte părţii binevoitoare, hainul Diamandî (*Iamandi*) a fost scos fiind luat în stăpînire mănăstirea Cozia, din Oltenia (*Kara Eflâk*) ; el a fost scos ţinîndu-se cont de păreră ghlaurilor Sava, Ghencea şi Mihail (*Mihal*), mai înainte atunci cînd preasupusul chehaia⁷ al nostru se afla la Tirgovişte. Cît priveşte problema împrăştierii în primul rînd a adunărilor de răzvrătiţi (*eşkiya*), slavă lui Allah, în Ţara Românească (*Büyük Eflâk*), n-au mai rămas răzvrătiţi, întrucît, cu ajutorul Domnului şi prin graţia imperială, au fost cu toţi înfrinţi şi nimiciţi.

Aşadar, după ce mănăstirea sus-amintită a fost luat în stăpînire — în timpul luptei de la pomenita mănăstire Cozia sus-numiţii fiind împreună cu preasupusul nostru silâhdar⁸, (cînd a venit rîndul şi pentru aceasta), după ce toţi au sosit împreună cu oştile victorioase la Bucureşti, în cea de-a nouăsprezecea zi a acestui ilustre luni zil ka'de⁹, aliaţii (*kurena*) săi sus-numiţii haini Sava, Ghencea şi Mihail au fost atraşi la conacul¹⁰ unde se afla chehaia al nostru ; trupurile murdare ale celor trei, precum şi douăzeci de neferi de-ai lor au fost nimiciţi în locul acela. Iar alţii, urmăriţi pentru a fi prinşi, au fost trecuţi prin sabie pe străzile şi în pleţele unde se aflau, unii fiind făcuţi robi

⁷ Kara Ahmed efendi, comandantul suprem al oştilor otomane din Ţara Românească.

⁸ Salih efendi, silăhdarul paşii de Silistra.

⁹ 18 august 1821.

¹⁰ Casele logofătului Ştefan Belu din Podul Mogoşoalei.

⁶ Tudor Vladimirescu şi Alexandru Ipsilanti.

și puși în lanțuri. După o luptă neconținută timp de douăzeci și patru de ceasuri, cu două sute de perfiți, închiși în două mânăstiri din mahalaua Tăbăcari (*Dabağlar*) de la marginea Bucureștilui, cind s-a tras cu tunul asupra lor și, în zorii zilei, s-a dat foc mânăstirii și perfizilor sus-ziși, ei au fost scoși afară, fiind toți nimicți. Alți două sute au pierit arși. Numărul cazacilor răniți și uciși, și al musulmanilor plini de răni grele sau care au băut din paharul jertfirii, în această luptă, a fost de aproximativ trei sute. În București, fiind arse cele două mânăstiri sus-amintite și șapte-opt case din preajma lor, nu s-a pricinuit nici o pagubă atît supușilor străini, cît și vreunui dintre locuitorii țării. Slavă atotputernicului Allah, țara sus menționată a fost curățată de perfiții murdari, pe lângă cei arși luindu-se o sută treizeci de capete, șaptezeci de limbi, cincizeci și șase de perechi de urechi, trei tunuri mici găsite în conacul hainului Sava și celălalt steag al lui Diamandi. De aceea, s-a dovedit atenție în a se aduce la cunoștință.

(Scris la) 25 Za, anul (12)36¹¹.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 96–97, concept (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Cevdet Tasnifi, Hariciye nr. 5 176).

5

1822 iulie 11—19 (1237 evahir-i şevval). Firma-nul de numire a lui Ioan Sandu Sturdza ca domn al Moldovei.

Poruncă lui Ioan Sandu Sturdza (*Ioğan Sandul Isturca*) — sfîrșitul să-i fie cu noroc! — (unul) dintre venerabilii boieri pămînteni ai Moldovei aflați la Poarta Fericii mele, căruia i s-a acordat de această dată, prin grația mea imperială, domnia Moldovei, cu obligația slujirii credincioase¹².

Punindu-se capăt cu totul dezordinii și tulburării apărute mai înainte de aceasta în Țara Românească și Moldova — dintre teritoriile moștenirii mele padișahale — și țările sus-menționate, cu ajutorul preaputernicului stăpin, fiind curățate de trupurile murdare ale răzvrătiților (*eşkiya*), s-a considerat oportună desemnarea și numirea voievozilor pentru instituirea liniștii redată locuitorilor și supușilor, și sporirea siguranței lor.

(De aceea), arătîndu-se tuturor că foștii voievozi din tagma fanarioților și boierii din acea categorie

¹¹ Data apare la începutul documentului.

¹² Deasupra documentului apar următoarele mențiuni: a) „În timpul mării sale marelui vizir El-hac Salih paşa — lăudat fie în veci de Allah! — și în vremea reis-ül-küttab-ului Mehmed Sadik efendi — care obține tot ce dorește! —; (scris) la 27 B, anul (12)36 (30 aprilie 1821) și la 5 S, anul 1237 (1 noiembrie 1821)”; b) „S-a explicat prin înalt ordin, conform puternicului *hatt-ı hümayün*, emis cu onoare în această problemă, cind s-a raportat pe scurt augustei scări a tronului imperial rezumatul misivei sosite la Curtea Puterii din partea voievodului sus-numit care a scris că, plecînd din Silistra și intrînd în Tîrgul Iași, în cea de a douăzeci și treia zi a lunii muharrem (1238) (10 octombrie 1822), a convocat divanul, aducînd tuturor la cunoștință ilustrul *berat* de domnie, și a arătat că se va grăbi să vegheze cu dreptate și credință treburile sârmanilor (supuși), potrivit cerințelor misiunii sale; (scris) la 17 S, anul (12)38 (3 noiembrie 1822)“.

(zümre), necunoscînd puterea și lauda intru cel de sus, apucînd pe calea nerecunoștinței, cind se bucurau de numeroase binefaceri ale Înaltei Porți, de feluritele favoruri ale Ilustrei mele Puteri, pe lângă faptul că s-au aflat în fruntea răufăcătorilor iviți în Principate (*Memleketyin*) și s-au încumetat să comită neregularitățile, au împilat și oprimat în fel și chip locuitorii și sârmanii (supuși), și, dovădindu-și cu prisosință trădarea, au fugit pînă la urmă în cite o parte, (de asemenea) fiind evident că aceia care au ridicat steagul revoltei — deoarece excesele (*fesad*) întîmplăte din cauza tagmei fanarioților s-au manifestat și în alte locuri din țările mele bine păzite — și cei care, la îndemnul lor spre răutăți, nu s-au răzvrătit, nu vor fi trațați în același mod de către statul (otoman), și avîndu-se înțelegere față de situația grea a populației și locuitorilor țării (*vullayet*), păgubiți și încălcați de cavalerii din cauza unor răufăcători (eteriști). precum și dorința de a le întări liniștea și siguranța ca urmare a rugămintilor lor exprimate cu ocazia prezentării de nenumărate ori a *arzuhal*-urilor către Poarta Fericii mele, iar alegerea și desemnarea voievozilor dintre boierii pămînteni — așa cum a fost în trecut — depinzînd de voința mea imperială întotdeauna binevoitoare, tu, care ești voievodul sus-numit, (unul) din cei cîțiva boieri pămînteni, supuși credincioși ai Înaltei mele Porți, veniți mai înainte la Poarta Fericii mele, (să știi că), Intrucit prin poziția ta de frunte s-a dovedit că ești cinstit, prevăzător și capabil pentru domnie, și s-a sperat că, în orice caz, vei acționa în mod convenabil. că îți vei da silința întru supunere, potrivit *hatt-ı hümayün*-ului puternic, emis prin bunăvoința mea imperială și grația mea padișahală, și s-a acordat — prin alegere — domnia Moldovei, în cea de a patra zi a lui *şevval* cel generos, anul (o mie) două sute treizeci și șapte¹³, și, încredințîndu-ți-se spre slujire înțeleaptă și credincioasă și problemele legate de aranjarea treburilor țării, de bunăstarea și liniștea vilaietului, s-a emis acest ordin ilustru al meu și s-a acordat, sub formă de sul (*mat-viyyen*), înalta mea poruncă despre misiunea ta.

Apoi, cind va ajunge la prevăzătoarea-ți cunoștință că domnia ți s-a acordat pe baza frumoasei mele păreri princiere despre tine, că imperiala mea dorință intimă este să te străduiești din toate puterile să rezolvi convenabil și în întregime problemele importante pentru Ilustra mea Putere, ce stau în sarcina ta plină de merite, să folosești toate mijloacele ca supușii țării sus-zise să fie ocrotiți sub toate aspectele și (țara) să fie mai prosperă și mai populată decît înainte, intrucît ceremonia (de investitură) — potrivit împrejurărilor — nu va avea loc la Poarta Fericii mele, să pleci de îndată din această parte pentru a-ți aranja curtea (*daire*) la Silistra, așa cum ai fost însărcinat. Ajungînd direct la Silistra, acolo să-ți anunți domnia și să-ți aranjezi curtea, așa cum i s-a scris mării sale vizirului meu Mehmed Selim paşa, actualul valiul de Silistra și serasker în părțile Dunării. Plecînd (apoi) și trecînd în Moldova, să te stabilești în

¹³ 24 iunie 1822. În firmanul adresat în aceeași perioadă (11—19 iulie 1822) noului domn al Țării Românești, Grigore Ghica, apare data de 14 iulie 1822 (24 şevval (1)237) (Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 140).

locul care este reședința voievozilor și, în spiritul cerințelor misiunii tale, al cinstei și loialității tale înăscute, să începi prin (a rezolva) problemele legate de punerea în ordine a treburilor țării, apărarea vilaletului, ținerea sub ascultare a boierilor și a altora, ocrotirea supușilor de orice împilări și opresiuni odată cu redarea liniștii și siguranței lor. Să te străduiești mult să ocrotești de tulburare rînduiala țării, să îndeplinești ilustrele mele ordine padișahale, să nu se mai întâmple niciodată de acum înainte situații nepotrivite. Să-ți dai toată silința să trimiți permanent la Poarta Fericii mele cantități suficiente de diverse provizii și multe oi, să aranjezi și alte lucruri necesare și, îngrijindu-te de bunul mers al tuturor problemelor și treburilor importante ce depind de domnia Moldovei și se află în sarcina ta loială, să slujești (bine) spre gloria ta și a urmașilor tăi. Să acționezi cu vigilență, să veghezi asupra armoniei și bune înțelegeri ca muhafizii și zabiții de la hotarele mele bine păzite și, îndeplinind (totul) cu cinste și înțelepciune, confirmînd astfel frumoasa mea părere imperială despre tine, ducînd în orice caz la bun sfîrșit voința mea padișahală, să dovedești zel și constanță. Și, anunțînd tuturor că am acordat ca mai înainte dragostea și înțelegerea mea imperială față de locuitorii nevinovați ai țării și sârmanii supuși, să atragi supuși risipiți în (diverse) părți, să folosești toate mijloacele pentru a asigura liniștea lor și bunăstarea țării, să dovedești grijă și atenție la îndeplinirea dorințelor de bun augur ale ilustrului meu tron, să te grăbești a comunica și a aduce la cunoștință Porții Fericii mele situațiile necesare și evenimentele deosebite.

(Scris) pe la sfîrșitul (*evahir*) lui L, anul (1)237.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 93, c. 293—294, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 80/4), p. 332—333.

6

1822 iulie 11—19 (1237 *evahir-i şevval*). Poruncă adresată lui Kavanos — zade Hasan bey, în legătură cu numirea sa în funcția de „baş-beşli ağasi” în Țara Românească.

Poruncă lui Kavanos-zade bey — să-i dureze gloria! — (unul) dintre capugibașii Sublimei mele Curți, voievod de Tatar-pazar, numit de această dată *baş-beşli ağasi* în Țara Românească din partea Înaltei mele Porți¹⁴:

Punîndu-se capăt cu totul dezordinii și tulburării apărute mai înainte de aceasta în Țara Românească și Moldova — dintre teritoriile moștenirii mele padișahale — și țările sus-menționate, cu ajutorul puternicului stăpîn, fiind curățate de trupurile murdare ale răvrătiților, a venit rîndul alegerii și numirii voievozilor în vederea redării liniștii și tihnei populației și locuitorilor nevinovați, și folosirii (tuturor) mijloacelor pentru (înstituirea) liniștii și siguranței lor. Deoarece foștii voievozi din tagma grecilor, pe lingă faptul că s-au aflat în fruntea

răufăcătorilor și s-au încumetat să comită fel de fel de neregularități, s-au mai dat și la unele împilări și oprîmări și, fugind în cite o parte, și-au dovedit cu prisosință trădarea, avîndu-se numai dorința de a spori liniștea și siguranța locuitorilor țării și sârmanilor supuși, iar alegerea și numirea voievozilor dintre boierii pămînteni, așa cum a fost în trecut, depinzînd de voința mea imperială, domnia Țării Românești a fost acordată de această dată, prin grația mea împărătească, lui Grigore Ghica (*Ligori Ghika*) — sfîrșitul să-i fie plin de noroc! — (unul) dintre venerabilii boieri pămînteni veniți mai înainte la Poarta Fericii mele.

Voievodul sus-numit și alți boieri pămînteni aflați în această parte, în unul din articolele înscrise în *arzuhalul* parafat pe care l-au prezentat și care explică unele dorințe de-ale lor în legătură cu paza țării și ocrotirea deplină a supușilor, (arătînd că) „dacă voievozii numiți pînă acum dintre greci au folosit pe cine au vrut în funcția de *baş-beşli ağasi*, atît cei care erau înainte *baş-beşli ağasi*, cit și neferii beșlii folosiți de ei, rămînînd necunoscuți, au făptuit fărădelegi precum împilarea și oprîmarea sârmanilor supuși”, au implorat și au rugat ca „(pe lingă) voievozii ce vor fi numiți de acum înainte, alegîndu-se un *baş-beşli ağasi* potrivit din partea Înaltei mele Porți, și, în subordinea lui fiind stabiliți, pentru paza țării, două mii de neferi beșlii dintre musulmani și oameni cinstiți, ei împreună cu zabiții și neferii pămînteni să aibă în atenție paza țării și, mulțumîndu-se cu soldele și tainurile ce li se vor da după cum e obiceiul, să nu se amestece în treburile țării și să nu ceară fără motiv avaieturi și alte lucruri de la populație”. Și intrucît s-a arătat că, în trecut, în subordinea celor ce erau *baş-beşli ağasi* (pe lingă) voievozii Țării Românești s-au folosit uneori, în funcție de timp și situații, pînă la o mie cinci sute doi neferi beșlii, iar dorința mea imperială întotdeauna binevoitoare cuprînzînd problema de bun augur a liniștii absolute a țării și tihnei sârmanilor supuși, rugămintele exprimate au fost acceptate prin grația mea imperială, obținîndu-se bune garanții (*rehin-i hüsn*) (în această privință) și acordîndu-se astfel permisiunea mea de stăpîn al lumii.

(De aceea, tu, capugibașul sus-numit, (să știi că), avîndu-se în vedere că ești supus de încredere al Înaltei mele Porți, din familiile de vază ale Rumeliei, fiindu-ți cunoscute fidelitatea, cinstea și buna credință, s-a emis puternicul *hatt-i hümayîn* însoțit de onoarea mea princiară, în legătură cu voința mea imperială ca tu să fii numit și desemnat *baş-beşli ağasi* în Țara Românească împreună cu două mii de neferi beșlii, urmînd să slujești timp de un an de la sosirea ta în București (*Bükreş*) și să te întorci în țînutul său, la împlinirea (termenului) de un an, cînd va intra în țara sus-zisă *baş-beşli ağasi* ce va fi ales și trimis în locul tău. Măriei sale vizirului meu Mehmed Selim pașa, actualul valiu de Silistra și serasker în părțile Dunării, i s-a scris în problema trimiterii din Silistra cu neferii tăi la București. (De asemenea) s-a emis acest puternic ordin al meu cu privire la misiunea ta, deoarece există firmanul meu ca tu, pregătînd două mii de neferi beșlii cit se poate de cinstiți, modești și cu experiență, să ajungi neîntîrziat și în mare grabă lingă sus-zisul valiu

¹⁴ Deasupra documentului apare mențiunea: „S-a scris înaltul ordin prin care se informează că a fost însărcinat altcineva, la sfîrșitul lui Za, anul (1)238” (30 iulie — 8 august 1823).

de Silistra și, atunci cînd sus-numitul își va porunci, să pleci îndată în Țara Românească, unde, potrivit cerințelor misiunii tale, ținînd sub ascultare neferii din subordinea ta, să fii atent ca ei, în afară de soldate și tainurile obișnuite, să nu ceară și să nu ia de la supuși avaieturi, (produse) și alimente sau, oricum, vreo aceea ori vreun obol, și pe acela care se încumetă să (ceară) să-l silești să restituie imediat lucrul pe care l-a luat, străduindu-te să folosești toate mijloacele pentru ocrotirea de împilări și oprimări a sârmanilor supuși ai țării, să faci totul pentru apărarea țării împreună cu zabiții și neferii pămînteni, să acționezi și tu conform sfaturilor voievodului sus-zis, în felul în care au fost folosiți în trecut cei (cu funcția de) *baş-beşi* agăsi în subordinea voievozilor țării sus-menționate.

Apoi, cînd vei afla că, prin alegerea ta, s-a sperat că, la primirea prezentului ordin cerînd strădanie, îți vei da toată silința să acționezi conform ordinului și voinței mele princiare, și că nu sint îngăduite nicidecum acțiunile și atitudinile contrare încrederii mele padișahale și voiei mele imperiale, potrivit cu aceasta, să te străduiești din toate puterile să îndeplinești sfaturile și recomandările mele împărătești explicate mai sus, să-ți dovedești fidelitatea și pricepera în spiritul cerințelor misiunii, avînd mare grijă să nu făptuiesti ceva nepermis.

(Scriș) pe la sfîrșitul (*evahir*) lui L, anul (1)237.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, C. 141–142, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 82/6, p. 20–21).

7

1822 august 9–18 (1237 *evahir-i zıl ka'de*). Poruncă adresată reprezentanților administrației Porții din localitățile aflate de-a lungul țărmurilor Dunării, între Vidin și Brăila, în legătură cu acordarea permisiunii de a pătrunde în Țara Românească numai negustorilor otomani autorizați în acest sens.

Poruncă măricei sale vizirului meu Derviş Mustafa paşa, actualul muhafiz de Vidin, cadului de Vidin, zabitului de ieniceri¹⁵, notabililor de la hotare (*vücuhi-i serhad*) și altor oameni ai slujbei (*iş erleri*)¹⁶.

Voievodul Grigore Ghica (*Ligori Ghika*) — sfîrșitul să-i fie cu noroc! — care este în prezent voievod al Țării Românești, a explicat prin raport (*bit-takrir*) că — deși dregătorilor de la serhaturile mele imperiale li s-au confirmat mereu înaltele

mele ordine ca, în afară de negustorii cu firman (*fermanli*) și teșcherea numărați și stabiliți, nimănui dintre locuitorii și iamacii din părțile hotarelor să nu i se permită să intre în Țara Românească cu intenția de a păgubi supușii, pentru ca astfel locuitorii și supușii Țării Românești, chilerul sublimel mele reședințe princiare, să fie ocrotiți de împilări și oprimări — în momentul de față, ca urmare a tulburărilor (*ihtilâl*)¹⁷ întimplute, unele persoane intrînd în chip de oșteni în țara sus-menționată au împilat și oprimat sârmanii supuși de la sate; (de aceea, ei) a rugat să se emită înalte ordine de-ale mele către locurile necesare, ca să se dovedească atenție și grijă, și să se folosească toate mijloacele pentru ca, de acum înainte, în cazul în care există (unii) din cetele de oșteni vagabonzi care intenționează să pătrundă în Țara Românească, ei să fie opriți indiferent cum, și nici unei persoane de acest fel și nici altora, în afară de adevărații negustori cu firman și teșcherea care sint numărați și stabiliți, să nu li se dea ocazia să treacă pe malul românesc (al Dunării).

Apelîndu-se la registre (*kuyud*), (s-a constatat că) este interzisă pătrunderea, în Principate, a indivizilor fără căpătii, cu excepția negustorilor angroșiști (*kanan tüccari*) cu firman și teșcherea. (De aceea), fiind confirmat și întărit a fost emis acest puternic ordin al meu, întrucît există firmanul meu de a se acționa în maniera sus-arătată.

Apoi, problema respectivă fiind confirmată și întărită prin emiterea, de această dată, a ordinelor mele ilustre, în mod separat, către toți vizirii, mirmirani, magistrații (*hükâm*) și zabiții aflați (în localitățile) de pe țărmurile Dunării, iar situația fiindu-i comunicată și sus-numitului voievod, voi, care sînteți vizirul sus-zis și cadul, zabitul de ieniceri și alți (dregători) sus-pomeniți, cînd veți afla că dorința mea imperială este să dovediți atenție și să vă străduiți și mai mult pentru folosirea tuturor mijloacelor ca, de acum înainte, prin grijă și supraveghere, așa cum s-a arătat mai sus, să fie oricum opriți acei indivizi fără căpătii care vor să treacă pe malul românesc, și nimănui — în afară de adevărații negustori angroșiști cu firman și teșcherea, numărați și stabiliți — să nu i se ofere prilejul de a pătrunde în țara sus-menționată, și nefiind îngăduită (o atitudine) potrivnică celor stabilite, să acționați în maniera sus-arătată, să vă străduiți din toate puterile să îndepliniți întocmai ordinul și voința mea imperială, să vă feriți a proceda în mod contrar.

(Scriș) pe la sfîrșitul (*evahir*) lui Za, anul (1)237.

— Un surət — precum originalul (poruncii) — către cadul, serdarul, aianii și alți (dregători) din Rahova.

— Un surət — precum (originalul) — către Kâşif Ömer — să-i dureze fericirea! — (unul) dintre mirmirani, mütesellim de Nicopol, muhafiz de Nicopol și Turnu (*Kuleler*), naibul, zabitul de ieniceri și alți (dregători din Nicopol și Turnu).

— Un surət — precum (originalul) — către naibul, voievodul, serdarul și alți (dregători) din Zistovi.

— Un surət — precum (originalul) — către Mustafa — să-i dureze fericirea! — (unul) dintre

¹⁵ Loc alb.

¹⁶ Deasupra documentului apare următoarea mențiune: „S-a explicat prin firman conținutul scrisorii muhafizului de Vidin și al înșințării naibului din Vidin, în care se arată că, după sosirea prezentului ordin înalt la locul cuvenit, se vor lua măsuri pentru a se acționa întocmai, că se vor folosi toate mijloacele ca nici unul dintre indivizi fără căpătii să nu poată trece pe malul românesc, avîndu-se grijă deosebită pentru a se feri de tulburare orînduiala (*şurut ve nizam*) existentă în privința țării sus menționate, și că situația a fost adusă la cunoștință prin confirmarea și întărirea de porunci (*buyruđu*) și către magistrați și zabiții cazalelor aflate pe țărmurile Dunării, în sageacul Nicopol; la 24 S, anul (12)38“ (10 noiembrie 1822).

¹⁷ Aluzie la evenimentele din 1821.

mirmirani, mütesellim și muhafız de Rusciuk, naibul, zabitul de ieniceri și alți (dregători din Rusciuk).

— Un suret — precum (originalul) — către Salih — să-i dureze fericirea! — (unul) dintre mirmirani, mutasarrif al sangeacului Küstendil, muhafız de Giurgiu (*Yerköklü*), cadiul, zabitul de ieniceri și alți (dregători din Giurgiu).

— Un suret — precum (originalul) — către naibul, serdarul și alți (dregători) din Turtucaia (*Tutrakan*).

— Un suret — precum (originalul) — către mărișă sa vizirul Mehmed Selim pașă, valiu de Silistra, serasker în părțile Dunării, naibul și alți (dregători din Silistra).

Un suret — precum (originalul) — către Memiş pașă, muhafız de Hirșova, cu parte la beilerbeilicul Rumeliei, naibul, zabitul de ieniceri, aianii și alți (dregători din Hirșova).

Un suret către Süleyman — să-i dureze fericirea! — (unul) dintre mirmirani, muhafız de Măcin, naibul de Măcin, zabitul de ieniceri¹⁸, notabilii și oamenii slujbei.

Un suret — precum (originalul) — către Memiş sa vizirul Ebu-Bekir pașă, muhafız și nazir de Brăila (*Ibrail*).

Un suret către Abdülkerim — să-i dureze fericirea! — muhafız de Ada-Kale (*Ada-ı Kebir*), și alți (dregători din Ada-Kale)¹⁹.

Un suret către sus-zisul voievod al Țării Românești, în care, amintindu-se de înaltele ordine în original și copie, i se explică și i se cere să dovedească și el grija și atenție, să nu permită nimănui să intre în chip de oștean în Țara Românească.

Arh. St. Buc., Colecția de microfilme Turcia, rola 84, c. 144, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 82/6, p. 25).

8

1822 septembrie 2 (1237 zil hicce 15). „Act de informare” (*ilm-ü haber*) către cancelaria divanului imperial, cu privire la reglementarea achiziționării de oi din Țara Românească și Moldova.

În cuprinsul unui raport prezentat de El-hac Mustafa ağa, actualul staroste al măcelarilor, dintre capugibașii Înaltei Porți, s-a conseninat și s-a adus la cunoștință că: „atunci când saiegii — însărcinați mai înainte să cumpere și să aducă oile ce se achiziționau, prin poruncă (*trade*), în fiecare an, din Țara Românească și Moldova, pentru tainurile miriei²⁰ — soseau în acea parte, oile găsite erau numărate, și când se trimiteau la Poarta Fericirii oile adunate și cumpărate la prețuri curente de cite 9 guruși pentru „o oaie bătrână cu lină”

¹⁸ Loc alb.

¹⁹ Ulterior s-a făcut următoarea completare: „S-a explicat prin firman conținutul înștiințării naibului de Ada-Kale, și al scrisorii muhafizului sus-numit, care, cuprinzând și celelalte probleme, arată că, după sosirea prezentului ordin înalt, muhafizul a adus la cunoștință (situația) prin trimiterea de porunci către locurile depinzând de el; la 8 Ra, anul (1)238” (23 noiembrie 1822).

²⁰ *Miri*, în acest caz, stat; și are și sensul de fisc, tezaur public.

(*yapaklı Kart ağnam*) din zece oi pe care ei urmau să le cumpere, cite 4 guruși și 2 parale „cirlanul de doi ani, sterp, cu lină” (*yapaklı şişek marya ağnam*) și „capra”, cite 3 guruși și 21 parale „cirlanul de un an, sterp, cu lină” (*yapaklı mariya toklu ağnam*), socotindu-se prețuri de cite 12 parale pentru fiecare oca la cele 43 000 capete de oi pe care ei le dădeau în total, pentru tainurile miriei, adică 33 000 din Țara Românească, și 10 000 din Moldova, prețurile lor erau achitate de către cei ce ocupau funcția de casapbași²¹, și, deși (li) s-a permis să vîndă breslei măcelarilor — cu condiția de a respecta prețul curent — restul de oi achiziționate spre a se limita pagubele și alte cheltuieli pentru oile pe care le dau către mirie, ei refuză să mai fie saiegii, pretinzând că au numai de pierdut, deoarece nu sint scutiți de prejudicii datorită prețurilor mari la care cumpără oile. Aceste prețuri sus-menționate au fost mărite mai înainte, în anul (1)232²², din pricina răutăților înăscute ale capuchehaielor votevoziilor Țării Românești și Moldovei. Iar dacă ei au respectat aceste prețuri mari, stăpîinii de oi n-au avut nici un folos, interesele lor fiind și ele prejudiciate. Dar, în prezent, prin grija și bunăvoința ilustră și puterea glorioasă a Celui de sus, în anul acesta de bun augur, se găsesc o mulțime de oi în orice loc și, mai cu seamă, prin părțile Țării Românești și Moldovei. De aceea, anunțindu-se fixarea la 4—5 guruși a prețurilor oilor ce se luau înainte cu 8 guruși în locurile respective, și reducerea prețurilor la jumătate și în Țara Românească și Moldova sus-menționate, pentru ca saiegii ce vor fi desemnați în viitor să nu afirme că suferă pagube ca în trecut, să se stabilească prețuri moderate, de cite 6 guruși „oaia bătrână cu lină”, scăzîndu-se 3 guruși din prețul vechi, și reducîndu-se cite 1 guruș din celelalte (prețuri), acestea să fie de cite 3 guruși și 21 parale „cirlanul de doi ani, sterp, cu lină” și „capra”, cite 2 guruși și 21 parale „cirlanul de un an, sterp, cu lină”. Și reglementîndu-se (situația) în această manieră, fie că se dă poruncă ilustră ca achiziționarea să se facă așa cum s-a arătat mai înainte, prin desemnarea saiegilor de încredere de către sus numitul (casapbași), și numărarea oilor găsite, fie că se hotărăște ca voievozii Țării Românești și Moldovei să completeze și să trimită cu oamenii lor la Poarta Fericirii acel număr de oi pregătit pentru mirie și, stabilîndu-se calitatea (*caşnileri*) (cărniilor lor), să fie predate în locul numit Saye (?), iar prețurile miriei compuse, ca mai înainte, din cite 12 parale pentru fiecare oca să fie oferite de către el însuși (casapbași — n.n.). Ori cum, să se binevoiască a se reglementa în acest mod.”

De aceea, fiind convocați (*celb*), la monetăria imperială, oameni desemnați de actualii voievozi ai Țării Românești și Moldovei, problema sus menționată a fost discutată în amănunt, în prezența preafericitului ağa, actualul nazir al arsenalului imperial, și a sus-numitului casapbași, Mustafa ağa. Intrucit sus-zisul casapbași a explicat că, „dacă

²¹ *Kasapbaşi*, starostele măcelarilor din capitala Imperiului otoman.

²² 1816—1817.

înainte se achiziționau, la prețurile miriei, 10 000 capete de oi din Moldova, și 33 000 capete de oi din Țara Românească, cu condiția ca (acest număr de oi) necesar pentru tainurile miriei să fie completat treptat, în fiecare an, în termen de șaptezeci de zile începând cu ziua de Sf. Dumitru, în prezent, pe lângă oile ce se cumpărau în trecut, este nevoie, anual, aproximativ de încă 30 000 capete de oi, pentru tainurile neferilor din cetățile și redutele de strimoarea Mării Negre, care au fost reorganizate, — a fost luat lesne în discuție și acest subiect (*madde*), ambele părți căzând la învoială și hotărînd ca, de acum înainte, să nu mai fie trimiși saiegi de către casapbași, pentru a achiziționa oi din Țara Românească și Moldova, ci oile respective să fie trimise la Poarta Fericirii cu saiegi desemnați de către voievozii sus-pomeniți pentru a achiziționa anul, dar numai în mod cinstit, cu credință față de Înalta Poartă, și cu condiția de a le aduna și completa treptat pînă la împlinirea termenului sus menționat — 17 000 capete de oi peste numărul de oi ce se cumpărau din Țara Românească și 10 000 capete de oi peste numărul celor ce se cumpărau din Moldova, adică 50 000 din Țara Românească și 20 000 din Moldova, în total 70 000 capete de oi, care să fie predate vii casapbașului, în locul numit Saye (?), iar apoi stabilindu-se calitatea cărnii lor, să se ofere de către sus-menționatul casapbași prețurile miriei formate din cite 12 parale pentru fiecare oca, și să se impună ca, pentru oile bolnave (*sakat*) dintre cele arătate mai sus, să se plătească atît cît se dădea înainte la abator. Acestea au fost anunțate prin notă parafată (*memhuren*) de mărișă sa preafericitul și preabunul efendi, actualul nazir al monetăriei imperiale, dintre mai marii Înaltei Porți.

După ce nota (*ilâm*) sus-numitului a fost prezentată la pragul imperial, înregistrîndu-se la locul potrivit așa cum s-a anunțat că a fost foarte bine că ambele părți au căzut la învoială în acest fel, s-a trimis *hatt-i hümayün*, însoțit de onoare, de a se reglementa problema prin emiterea de „acte de informare” către locurile convenite. Și, deoarece s-a trimis înalt firman ca situația să se înregistreze întocmai la contabilitatea pentru oi și să se emită „acte de informare” către cancelaria divanului imperial, casapbași așă, voievozii Țării Românești și Moldovei, monetăria imperială și *Korne*²³, procedîndu-se apoi la înregistrarea întocmai la locul potrivit și emiterea de „acte de informare”, separat, către susmenționații casapbași așă, monetăria imperială, *Korne*, voievozii Țării Românești și Moldovei, s-a înminat și cancelaria divanului imperial depeșă cu prezentul „act de informare”²⁴.

(Scris) la 15 Z anul (1)237.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 132, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 82/6, p. 1).

²³ *Korne Kâtibi*, slujbaş al statului, însărcinat cu perceperea dării pentru tăierea animalelor la abator. ²⁴ În partea de sus a documentului apar mențiunile: „S-a înregistrat și în defterul privind Moldova”; „Conceptul se păstrează în dosarul (*torba*) pentru Țara Românească”.

9

1822 septembrie 8—17 (1237 evahir-1 zil hıce). Poruncă adresată autorităților otomane din Giurgiu, Turnu și Nicolop, pentru înlăturarea și prevenirea neregularităților semnalate în problema achiziționării de produse de la locuitorii Țării Românești.

Poruncă lui Salih — să-i dureze fericirea ! — (unul) dintre iluștrii mirmirani, mutasarrif al sangeacului Küstendil, muhafız de Giurgiu, naibului de Giurgiu, zabitului de iencleri, altor zabiți și tuturor oamenilor slujbei — sporească-le puterea ! — :

Voievodul Grigore Ghica (*Lâgöri Ghika*) — sfîrșitul să-i fie cu noroc ! — care este în prezent voievod al Țării Românești, a explicat prin înștiințare și raport că — atunci cînd era confirmat și întărit prin firmene trimise separat, la date diferite, celor interesați, pentru ca unii acaparatori (*muhtekir*) dintre locuitorii de la hotare, alții decît negustorii de la serhat care sînt numărați și stabiliți dintre negustorii angroșiști cu firman, pătrunzînd în Țara Românească, cu intenția de a păgubi supușii și a stringe (provizii), să nu cumpere zaherea mai mult decît le trebuie, iar negustorii de la serhat luînd permise (*izin tezkereleri*) de la zabiții lor, arătîndu-le voievodului Țării Românești și, în conformitate (cu acestea), luînd permise și de la voievod, nimeni să nu mai poată intra fără permis în Țara Românească — în momentul de față, unii acaparatori dintre locuitorii din Giurgiu, trecînd fără permis, cu butoaie, pe teritoriul Țării Românești, sîlesc supușii țării sus-menționate să golească stupii și le cumpără miera la prețuri mici, această situație prilejuind împilarea supușilor țării sus-pomenite ; (de aceea, ei) a rugat să se emită ordinul meu ilustru care să cuprindă recomandarea de a se dovedi atenție și grijă ca, de acum înainte, locuitorii Giurgiului, cumpărîndu-și de la supuși, prin intermediul negustorilor cu permis și la prețuri curente, lucrurile necesare, să nu se mai întîmple fapte și situații ce duc la păgubirea supușilor prin pătrunderea acaparatorilor în Țara Românească și cumpărarea de către ei a mai multor zaherele decît le trebuie pentru hrana lor.

Apelîndu-se la registre, (s-a găsit) consemnat și înregistrat că, așa cum s-a arătat mai sus, au fost emise la diferite date ordinele mele ilustre ; și, intrucît există firmanul meu de a se acționa, potrivit înaltelor mele ordine emise mai înainte, fiind confirmat și întărit, s-a emis acest puternic ordin al meu special.

Apoi, cînd veți afla că, așa cum dorința mea imperială este ca populația stabilită la hotarele mele împărătești să fie scutită de lipsuri și sărăcie în privința zaherelei din Țara Românească pentru hrana lor zilnică, dată fiind voința mea sublimă ca toate zaherele din Țara Românească — chilerul Pragului care este cuibul puterii mele — să fie aduse la Poarta Fericirii mele, nu este permis să se întîmple situații precum păgubirea supușilor prin pătrunderea în țară a celui fel (de indivizi) dinafară, înțelegînd să îndeplinești cu vigență și supunere cele cerute de ordinul și voința mea imperială, să vă grăbiți a depune toate eforturile ca, de acum înainte, să nu mai apară situații ce duc la păgubirea supușilor prin intrarea acaparatorilor de acel fel în țara sus-menționată și cum-

părarea de către ei a mai multor zaherele decît cantitatea suficientă pentru hrana lor, și să vă feriți mult a proceda în mod contrar.

(Scris) pe la sfîrșitul (*evahir*) lui Z, anul (12)37.

— Un suret către Kâşif Ömer — să-i dăreze fericirea ! — (unul) dintre iluștrii mirmirani, mütellim al sangeacului Nicopol, muhafiz de Nicopol și Turnu, naibul de Nicopol, zabitul de ieniceri, alți zabiți și oamenii slujbei, potrivit cerinței de a se conforma întocmai originalului (poruncii) pentru a fi opriți acei (indivizi) dintre locuitorii din Nicopol și Turnu despre care s-a arătat că, trecînd pe teritoriul Țării Românești, achiziționează de la supuși, în mod samavolnic și la prețuri mici, grăsimi, ceară, cereale, făină și lemne de foc.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 144, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 82/6, p. 26).

10

1823 iulie 20—29 (1238 *evasıt-ı zil ka'de*). Poruncă adresată domnului Țării Românești, Grigore Ghica, și autorităților aflate pe drumul dintre Țarmurile Dunării și Poartă, în legătură cu neîmpunerea la plata dărilor a gelepilor și ciobanilor români care aduc oile achiziționate din Țara Românească, pentru aprovizionarea capitalei otomane.

Poruncă²⁵ dată cadililor, naibilor, voievozilor²⁶, altor zabiți și giziedarilor²⁷ — sporească-le puterea ! — din cazalele aflate pe drumul de la Înalta mea Poartă, și voievodului Grigore Ghica (*Ligori Ghika*) — sfîrșitul să-i fie cu noroc ! — voievodul Țării Românești :

Capuchehaia Țării Românești a rugat de această dată prin raport să se emită glorioșul meu ordin (asemănător cu altele ca el) pentru a se dovedi atenție și grijă față de ordinul potrivit căruia, în momentul trecerii peste Dunăre, fixată conform obiceiului în a treia perioadă (vara) (*evkat-i salise*), a oilor al căror număr se cunoaște și care, fiind scoase în acest an de bun augur, cu știința voievodului Țării Românești, pentru necesitățile Porții Fericii mele, vor fi trimise și aduse în perioada sus-menționată la Poarta Fericii mele, precum și pe parcursul drumului, gelepii și ciobanii de origine români (*Eflâki el-asl*) să nu fie împiați prin cererea de gizie de către giziedari și pretinderea dării pentru „călcarea pămîntului“ (*toprak bastı*), oieritului și dării pentru lînă (*resm-i yapağı*) de către alți (dregători), contrar seneturilor aflate în mîna lor, (date) de sus-zisul voievod al Țării Românești și care arată că ei sînt de origine români, și, evitîndu-se acțiunile ce duc la întîrzierea oilor sus-pomenite, în orice caz să fie apărute și ocrotite.

²⁵ Vezi și porunca din 6—15 iunie 1827 (*evasıt-ı zil ka'de* (1)242), avînd același conținut, cu deosebirea că în locul formulării referitoare la emiterea ordinelor către autoritățile otomane : „în fiecare an, pînă la izbucnirea revoltei“, apare mențiunea ; „și anul trecut, ca mai înainte“ (Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 149). Aceasta înseamnă că, în perioada 1823—1827, s-au emis anual asemenea porunci.

²⁶ *Voyvodakân*, dregători otomani locali.

²⁷ *Cizyedar*, perceptor de gizie (tribut, capitație).

Deoarece există firmanul meu de a se acționa în maniera sus-arătată avîndu-se în vedere că se află scris și înregistrat că, în fiecare an, pînă la izbucnirea revoltei (*fesad*)²⁸, au fost adresate direct ordinele mele ilustre cadililor, naibilor, voievozilor, aianilor, altor zabiți și giziedarilor din cazalele situate pe drumul de la Țarmurile Dunării la Înalta mea Poartă, ca să nu se ceară dări de la aceștia²⁹ în momentul trecerii lor prin cazale, intrucît dările pentru oile și caprele ce vor sosi din țara sus-menționată la Înalta mea Poartă urmează să fie percepute la Poarta Fericii mele, apoi, tu, care ești voievodul sus-zis, să te grăbești a înmîna gelepilor și ciobanilor teșcherele, parafate cu sigiliul ce ți s-a trimis din această parte, și în care să se explice și să noteze numele și semnalmentele lor pentru ca — în virtutea regulamentului privind interzicerea trecerii a cărui aplicare în țările mele bine păzite este hotărîtă — amănuntele venirii și drumul plecării lor să fie cunoscute de către magistrații și zabiții aflați pe drumul lor drept ; iar voi, cadiii, naibii, și alți (dregători) sus-zisi, cînd va ajunge și la cunoștința voastră conținutul iluștrului meu ordin, la sosirea în cazalele voastre a gelepilor și ciobanilor de origine români, care aduc prima dată oile scoase din țara sus-menționată, cu știința voievodului sus-numit, pentru necesitățile Înaltei mele Porți, să vă conformați teșcherelelor aflate în mîna lor, în care le sînt (notate) numele și semnalmentele, și, grăbindu-vă a le înlesni trecerea, să nu fie împiați și vexați în vreun fel prin pretinderea — pentru oile sus-amintite — a dării „călcării pămîntului“, oieritului, dării lînii, și a gizei de la sus-pomeniții care sînt într-adevăr români, să dovediți atenție și grijă ca oile respective să treacă cu bine și să fie îndreptate direct spre Poarta Fericii mele, ferindu-vă mult a proceda în mod contrar.

(Scris) pe la mijlocul (*evasıt*) lui Za, anul (1)238.

Un suret : în afară de originalul (poruncii), prima oară, două exemplare.

— Un suret : în afară de originalul (poruncii), a doua oară, trei exemplare.

— Un suret : în afară de originalul (poruncii), a treia oară, trei exemplare.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 145, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 82/6, p. 27).

11

1824 aprilie 1—10 (1239 *evahir-i şa'ban*). Poruncă prin care domnului Moldovei și autorităților otomane de la Dunăre li se cere să permită negustorului Es-Seyid Osman și asociaților săi să facă negoț în Moldova, cu condiția de a respecta întocmai clauzele stipulate în acest sens.

Poruncă mărilor lor marilor viziri, cadililor și naibilor — sporească-le virtutea ! —, sabiților de ieniceri — sporească-le demnitatea ! —, altor zabiți — sporească-le puterea ! —, aflați pe Țarmurile Dunării, și voievodului Moldovei, voievodul (Ioan Sandu Sturdza) — sfîrșitul să-i fie cu noroc ! — :

²⁸ Revoluția de la 1821.

²⁹ Gelepi și ciobani.

Țara Moldovei fiind chilerul Înaltei mele Porți, a cărei existență este veșnică, s-a stabilit prin grija și obăduirea mea padișahală ca supușii ei să fie ocrotiți de toate împilările și oprimările și să trăiască în liniște și tihnă. Printre treburile importante apare și problema ca, punându-se în ordine afacerile negustorilor, deoarece majoritatea felurilor zaherele dintre lucrurile absolut necesare locuitorilor Porții Fericii mele provin din Țara Moldovei, să se dovedească strădanie pentru atragerea diferitelor zaherele la Poarta ce este cuibul fericii mele, astfel încât (să se asigure) atât profitul supușilor țării, cât și procurarea lucrurilor necesare legate de felurile zaherele pentru locuitorii Înaltei mele Porți. Conform înaltelor ordine înregistrate mai înainte la cancelaria divanului imperial, aflate în posesia negustorilor sus-pomeniți, printre clauzele privind negoțul lor (se prevede) că negustorii sus-menționați și aceia pe care ei, dându-le capital, îi trimit pentru negoț în Moldova, să arate vovodului Moldovei scrisorile luate de la ei, spre a se cunoaște că le sînt asociați (*şerik*), și luînd și de la vovod altă teșcherea, să se stabilească în Moldova, în locurile ce li se vor indica, în tirgurile care se vor organiza din nou și la capătul schelelor, iar în timpul șederii lor, cumpărînd la prețul curent și în deplină înțelegere cu supușii felurile zaherele aduse de aceștia, să plătească posesorilor (de măr-furi) în bani peșin fără a încălca prețul necesar, și să dea vovodului sus-zis o teșcherea în care să se consemneze cantitatea de ocale pentru ca, ne-ducînd în alt ținut nici o oca din diferitele zaherele pe care le adună, să le transporte (în întregime) direct la Înalta mea Poartă; în timpul șederii lor (în Moldova) să nu ceară pe gratis de la supuși nutrețuri și alimente, iar atunci cînd trec prin cazarele aflate în afara (hotarelor Moldovei) să nu ia de la supuși nici o aceea, nici un obol ca acout (*selem akşesi*), și nici animale, să nu înfilin-țeze cișle și alte lucruri asemănătoare, să nu le atace familiile, să nu încerce a le acapara terenurile agricole, și plătînd supușii pentru rezolvarea tuturor treburilor lor negustorești, să nu le rețină vreun ban; dacă unul dintre asociații lor acționează contrar clauzelor și ordinului ilustru, să i se inter-zică prin intermediul zabiților să mai facă negoț, în locul lui fiind inclus un alt asociat; indivizii care umblă fără vreun rost să fie alungați și îndepărtați.

Întrucît repunerea în vigoare (*i'ade*) a regulamen-tului emis înainte de expediție (*habl-üs-sefer* ?), în legătură cu atragerea în prezent (la Poartă) a diferite zaherele, depinde de voința mea imperială, cadiul de Istanbul a transmis mai înainte problema reînnoirii regulamentului emis anterior cu privire la negustorii ce vor fi desemnați în Țara Moldovei, și a aducerii la cunoștință a copieii regulamentului în conformitate cu clauzele sale. (De aceea, cînd negustorilor sus-pomeniți li s-au explicat vechile clauze ale negoțului respectiv și cînd li s-a reco-mandat să acționeze în conformitate cu vechile clauze, ei au acceptat cu toții ca aceste clauze să fie precum în trecut, iar negustorii stabiliți la capanul pentru grăsimi (*Yağ Kapani*) din Galata au devenit garanți unii pentru alții și pentru aso-ciații lor.

Deoarece amintitul vovod al țării sus-mențio-nate, dorind ca negustorii pomeniți să ajungă în Țara Moldovei pe baza clauzelor explicate mai înainte, a înștiințat că printre treburile imperioase se înscrie și problema ca în viitor să nu se mai ia în considerare — în cazul cînd sînt prezentate — vechile firmene aflate în posesia negustorilor sus-pomeniți și care cuprind clauzele sus-arătate, ci să li se înmîneze din nou alte ordine ilustre de ale mele împodobite deasupra cu glorioasa *tuğra* și în care, fiindu-le recomandate numele lor și ale asociaților, să se precizeze că sînt autorizați din această parte, potrivit regulamentului întărit de această dată —, negustorul pe nume Es-Seyid Osman, (unu!) dintre negustorii stabiliți la capanul pentru grăsimi din Galata, anunțînd, în arzuhalul parafat pe care l-a înaintat Pragului Fericii mele, că a încheiat din nou înțelegere cu asociații săi Abdülkerim și Ahmed și că au devenit garanți unii pentru alții, a rugat să se emită ilustrul meu ordin în această privință. Cînd problema respectivă i-a fost transmisă actualului cadiu de Istanbul, *mevlâna* Cafer Fevzi — sporească-i virtutea! — sus-zisul *mevlâna* a anunțat că sus-numitul Es-Seyid Osman și sus-numiții săi asociați Abdülkerim și Ahmed, arătînd că vor respecta clauzele sus-amintite, că numitul Es-Seyid Osman și negustorii înregistrați nominal la capanul sus-menționat garantează pentru asociații sus-pomeniți, au rugat să se emită și să li se înmîneze un ordin ilustru care, cuprinzînd clauzele sus-amintite, să ceară ca respectivii să nu fie împiedicați să treacă în Țara Moldovei pentru treburi negustorești.

Apoi, voi care sînteți vizirii sus-pomeniți, și cadii, naibii, zabiții de ieniceri și alți (dregători) sus-zisi, cînd veți afla că — întrucît există firmanul meu de a se acționa în conformitate cu anunțul (cadiului) și clauzele regulamentului, avîndu-se în vedere problema respectării amintitelor clauze ale afacerilor negustorești, a ocrotirii supușilor Țării Moldovei de împilări și oprimări, și a sosirii zaha-relelor cumpărate direct la Înalta mea Poartă —, este necesar să nu se ia în considerare, ori de cîte ori sînt prezentate, vechile firmene înmînate mai înainte negustorilor sus-pomeniți, dacă sus-numitul negustor Es-Seyid Osman și sus-numiții săi asociați Abdülkerim și Ahmed doresc să treacă, cu prezentul meu ordin ilustru, prin cazarele voastre în Țara Moldovei, să le îngăduiți să treacă în țara sus-menționată, recomandîndu-le însă să respecte cu strictețe și întocmai clauzele sus-arătate, să nu angajeze oameni ca slujitori, și explicîndu-le că vor fi pedeșiți cum se cuvine, că nu se va proceda doar la a li se lua ordinul meu ilustru aflat în posesia lor, la a li se interzice trecerea de acum înainte în Țara Moldovei și a se trimite alții în locul lor, dacă se întîmplă ca vovodul sus-zis să informeze că ei au acționat contrar clauzelor.

Iar tu, care ești sus-zisul vovod al Moldovei, să dovedești grijă și atenție sporită ca, atunci cînd sus-numitul negustor Es-Seyid Osman sau sus-nu-miții săi asociați vor veni, cu scrisoare luată de la el, în Moldova, pentru treburi negustorești, pre-zen-tîndu-se la tine ori la împuternicitul (*vekîl*) tău, tu sau împuternicitul tău să le dai alte teș-cherere pe timp limitat, și ei nerămînînd în țară

peste termenul fixat și menționat în permisul (izin *tezkeresi*) dat, să se stabilească în Moldova, acolo unde există țiguri, la capătul schelelor, în locurile ce li se repartizează, iar în timpul șederii lor să cumpere în bună înțelegere, la prețul curent, felurile zaharele pe care le aduc supușii, să plătească posesorilor în bani peșin fără a încălca prețul necesar, să-ți dea o teșcherea în care să se consemneze cantitatea de ocale pentru ca, neducind în alt ținut nici o oca din diferitele zaharele pe care le adună, să le aducă direct la Înalta mea Poartă, să nu ceară pe gratis nutrețuri și alimente de la supuși, și cind trec prin cazalele și satele din afară să nu (le) ofere supușii vreun acot, să nu crească animale, să nu dețină imobile, să nu înființeze cișle și alte lucruri asemănătoare, să nu încerce (a ataca) familiile și a acapara terenurile agricole ale supușilor, să nu rețină nici un ban supușilor pe care îi folosesc pentru rezolvarea treburilor lor negustorești; iar dacă vreunul acționează contrar clauzelor și ilustrului ordin, atunci să te grăbești a raporta și a anunța, astfel încît prin intermediul zabiților să i se interzică să mai facă negoț și în locul lui să fie inclus un alt asociat; indivizii ce umblă fără rost fiind alungați și îndepărtați, să-ți dai toată silința ca (negustorii și asociații) să facă afaceri cinstite și legale, ferindu-te să procedezi în mod contrar.

(Scris) pe la începutul (*evail*) lui Ș, anul (1)239.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 93, c. 298, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 80/4, p. 345—346).

12

1824 mai 14 (1239 ramazan 15). Memoriul adresat Porții otomane de către domnul Moldovei, Ioan Sandu Sturdza, cu privire la problema sudiților.

Traducerea takrirului actualului voievod al Moldovei către Puterea Ilustră — izvor de măreție.

Raportul sârmanului servitor este că :

În urma foametei mari întimplată în Rusia, Austria, Polonia și Ungaria — care sînt vecine cu Țara Moldovei — la un an după ultimul război cu statul rus, o mulțime de meseriași, negustori și unii oameni răi, fără căpătii, de nație lipoveni, unguri și evrei — (toți) sudiți ruși (*Moskov*) și austrieci (*Nemçe*) din populația țărilor sus-menționate — fugind și părăsindu-și locurile de baștină, au venit în Țara Moldovei. Și, după ce s-au stabilit, au luat cu chirie mai întîl dughene și case de locuit, străduindu-se să obțină, ca sudiți, privilegiul sub oblăduirea consuliilor. După puțin timp, baziindu-se pe ocrotirea consuliilor sus-ziși, s-au încumetat să ia treptat în stăpînire, în Țara Moldovei, vii, grădini, dughene, case și multe alte bunuri. Deși locuitorii țărilor s-au străduit să opună rezistență, această situație continuă să persiste, aducînd în mod evident pagube mari atît sârmanilor (locuitori), cît și treburilor țărilor, întrucît volevozii greci de atunci, fiind străini, mai cu seamă pentru a nu-și prejudicia propriile lor interese, au înlesnit profiturile consuliilor recrutați dintre sudiții sus-arătați.

Așadar, cînd din partea supusului de mine, dîndu-se ascultare de această dată înaltului ordin, s-a dovedit atenție și s-a cercetat, potrivit vigilenței depline în această privință, a fost scos la iveală faptul că, în țară, contrar clauzelor din tratate, se află o mulțime de supuși (*reaya*) din (rîndul) sudiților privilegiați. Pe lângă aceasta, unii greci și de alte neamuri, ignorînd, prin înșelăciune, pe stareții mănăstirilor, au luat în arendă, la prețuri mici, bunurile mănăstirilor — unii pe tot timpul vieții lor, alții pentru urmașii lor, iar unii, imprumutînd cu sume de bani sârmanii supuși tocmai cînd ei au avut nevoie, silindu-i să le dea în gaj multe bunuri și acareturi, și încărcîndu-i cu dobinzi împovărătoare, s-au străduit astfel să pună mîna în întregime pe bunurile sus-menționate. Și unii, fiind mai înainte supuși ai Înaltei Porți, au renunțat la condiția de supuși otomani (*ra'yeti terk idüb*) și au ajuns privilegiați, alegînd protecția Rusiei și Austriei în momentul în care, căsătorindu-se în Țara Moldovei, au devenit posesori de bunuri și acareturi numite moșii (*moşya*) în chip de zestre și posesiuni personale (dobîndite) în mod necinstit. Cînd s-au verificat și s-au observat (toate acestea) așa cum era necesar, (s-a constatat) că asemenea privilegiul contrare clauzelor din tratate, precum și protecția (nejustă) arătată din partea consuliilor au fost cauza înmulțirii și satisfacerii plăcerilor sudiților sus-menționați. Și unii stăpîni de dughene și meseriași dintre sudiții sus-ziși, împlînd meseriașii din rîndul supușilor, vinzînd mărfuri și lucruri oriunde le place în țară, și la prețurile dorite de ei, nu contribuie de loc la cheltuielile numeroase ale țării, adică refuză să plătească (bani pentru) multele cheltuieli necesitate de (întreținerea) drumurilor publice, a apelor și podurilor, de reparații și alte treburi obștești, și de aceea ele au trebuit să fie puse pe seama sârmanilor meseriași, stăpîni de prăvălii și negustori pămînteni (*ehli zimmet*). În afară de aceasta, unii dintre sudiți, folosind în slujba lor supuși de origine moldoveni, și trimițîndu-i cu afaceri negustorești în țări străine, îi fac sudiți pe supușii sus-menționați, determinîndu-i (să rămîină sub ocrotirea consuliilor)³⁰. Astfel, mulți se află (în situația ca) tatăl să fie supus (otoman), fiul sudit, sau un frate supus (otoman), iar (numărul lor crescînd)³¹, deoarece își întăresc tot mai mult dominația asupra locuitorilor Țării Moldovei, care sînt supuși ai padișahului, și în virtutea faptului că sînt ocrotiți de consuli, întrec măsura și se împotrivesc adeseori, fără pic de respect, (tuturor) zapciilor ocîrmuirii (*memleketin (cümle) zabitanina*), încumetîndu-se să provoace gîlceavă și ceartă. Cît despre calfele și ucenicii meseriașilor sus-amintiți, se vorbește și se știe bine că persistă în a fi nesupuși față de meșterii (*usta-başı*) și lucrătorii (*iş erleri*) dintre localnici.

Avînd în vedere situația de acum a Țării Moldovei, este clar că tagma de sudiți, venind în Țara Moldovei, înșeală și păgubesc pe sârmanii locuitori prin declararea de falimente false; că, în cazul cînd au de luat ceva de la supușii padișahului, nerespectînd termenul, țin cu tot dinadinsul să-și împlinească întocmai dorințele aducătoare de profit, conform intențiilor lor răuvoitoare,

³⁰ Loc rupt.

³¹ Loc rupt.

iar atunci cînd un sârman supus are de luat ceva de la un sudit, acesta neprocedînd în același mod, întîrzie să achite (datoria), umblînd cu minciuni și scuizîndu-se în fel și chip, străduindu-se chiar să amine cu totul (plata datoriei). Și, dacă din întîmplare unul dintre sârmanii supuși vrea să se stabilească în țările străine sus-menționate, neacceptînd nu așteptînd, el nu-și poate exercita meseria și nu are posibilitatea de a se ocupa cu treburi mărunte precum băcănă, neputînd fi nici măcar hamal ori sacagiu, pentru a-și cîștiga mijloacele de trai. În schimb, sudii sus-ziși, venînd în Țara Moldovei, se pot ocupa cu orice doresc și, sub oblăduirea consulilor, se bucură de privilegii, împlinîndu-și astfel (toate) scopurile. Căci, dacă această situație contrară obiceiurilor și legilor țării a apărut numai prin cîrdășia și strădania voievozilor străini, și dacă se va dovedi și în continuare indulgență și neglijență în această privință, în scurtă vreme foarte mulți supuși de-aî padișahului vor deveni sudii ruși și austrieci. Și, deoarece este evident că această situație va fi, cu timpul, pricină de discuții cu aceste state vecine, s-a dovedit îndrăzneală în a se raporta și a se aduce la cunoștință această problemă, potrivit datoriei, fidelității și cînstii supusului de mine, în spiritul preceptului obligației divine.

Dîndu-se însă poruncă plină de sfaturi bine intenționate, situația sus-aminată va fi înlăturată, potrivit dreptății și bunei orînduiri, și se va reveni la vechea stare, restabilîndu-se în orice caz liniștea țării padișahale. De aceea, dacă se va înmîna supusului de mine un *hatt-i hümayûn* — plin de măreție imperială — prin bunăvoința augustă și permișiunea sublimă, problema sus-arătată va fi revolvată bine, conform vechiului obicei și clauzelor din tratatul imperial. În orice caz, în această privință, ordinul și firmanul aparțin mării sale Celui ce are dreptul să poruncească.

(Scriș) la 15 N, anul (1)239.

(*Hatt-i hümayûn*)³²:

Să se cerceteze această problemă potrivit mențiunilor și prevederilor existente în tratatele imperiale cu Rusia și Austria, precum și în poruncile ilustre privind organizarea Principatelor.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 84, c. 45 (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Cevdet Tasnifi, Hariciye nr. 2 484, traducere).

13

1824 iulie 8—17 (1239 *evass-ı zil ka'de*). Poruncă adresată lui Küçük Ahmed, „baş beşli ağası” în Moldova, cu privire la reducerea efectivului de beşlii după alungarea sudiiilor din țară.

Poruncă lui Küçük Ahmed — sporească-i demnitatea! — (unul) dintre silâhşorii palatului, aian în cazaua Herazgrad, actualul *baş beşli ağası* în Țara Moldovei:

Mai înainte de aceasta, cînd se afla cu alți boieri la Poarta Fericii mele, actualul voievod al Moldovei, voievodul Ioan Sandu Sturdza (*Ioğan Sandu*

Isturza) — sfîrșitul să-i fie cu noroc! — a explicat și a rugat ca, avîndu-se în vedere că, în trecut, în Țara Moldovei, cei ce erau *baş beşli ağası* și neferii beşlii folosiți de ei, rămînînd necunoscuți, au împilat și înstrăinat sârmanii supuși —, să se desemneze din partea Ilustrei mele Puteri un *baş beşli ağası*, iar pentru paza țării să se stabilească o mie de neferi beşlii dintre musulmanii și oamenii cinstiți care, împreună cu zabiții și neferii pămînteni, să fie atenți la apărarea țării (*vildyet*) și, mulțumindu-se cu soldele și tainurile ce li se vor da potrivit obiceiului, să nu se amestece în treburile țării și să nu ceară, precum în trecut, de la populație, avaieturi și alte lucruri. (De aceea) s-a găsit de cuviință să se numească un *baş beşli ağası* cu o mie de neferi, deoarece s-a arătat că, înainte, în Țara Moldovei, în subordinea celor ce erau *baş beşli ağası* se foloseau uneori, în funcție de timp și situație, de la șapte-opt sute pînă la o mie de neferi beşlii, și întrucît Principatele fiind sursa răzvrătirii (*menşe-i fesad*) acolo n-a fost posibil să se instituie deodată siguranța.

Și, dacă tu, sus-zisul silâhşor, ești pe punctul de a-ți îndeplini (termenul de un an) în slujba sus-menționată³³, (să știi că) întrucît s-a comunicat că — avîndu-se în vedere faptul că, mai de mult, liniștea Principatelor fiind asigurată la umbra Înaltei Porți, neferii beşlii se foloseau în conformitate cu situația și starea din Principate — potrivit liniștii existente acum în Țara Românească, jumătate din cei două mii de neferi beşlii aflați în acea parte sînt de prisos; și deoarece s-a anunțat că țara își asumă răspunderea și garantează siguranța ei, a fost emis ilustrul meu ordin să fie reduși la jumătate neferii beşlii de acolo și să fie confirmați și folosiți o mie de neferi, care constituie cealaltă jumătate. Pe considerentul că au fost puse în vigoare procedeele și regulile aplicate întotdeauna în privința Principatelor, trebuia ca și neferii beşlii din Moldova să fie reduși la jumătate. Dar în traducerea scrisorii și memoriului în limba greacă, sosite de această dată la Curtea care este sediul bunăvoinței mele imperiale, din partea sus-zisului voievod și a boierilor țării, arătîndu-se că nu-și pot asuma răspunderea în problema siguranței, deoarece în prezent, în Țara Moldovei, se află o mulțime de indivizi numiți sudii sub oblăduirea statelor străine, care, împotrivîndu-se adeseori zabiților țării, dețin și stăpînesc imobile și terenuri, și se comportă cum vor ei, se roagă și se imploră ca, legat de reducerea (numărului) neferilor beşlii, să se rezolve bine și problema acestor sudii, în conformitate cu orînduiala (*nizam*) și clauzele tratatelor. Înmulțirea în asemenea grad a sudiiilor este, desigur, inadmisibilă, cum, în special, faptul că dețin și posedă imobile și terenuri contravine prevederilor orînduiei și clauzelor tratatelor.

Deoarece, legat de reducerea neferilor beşlii, curățirea și de sudii a Țării Moldovei apare ca o necesitate stringentă (*lâzime-i hal*) pentru liniștea și siguranța țării, voința mea sublimă princiară este ca problema sudiiilor să fie — așa cum s-a cerut —

³³ Küçük Ahmed, numit „baş beşli ağası” în Moldova, în locul lui Eyûb, alai de Babadag, prin poruncă din 21—30 iunie 1823 (*evass-ı şevval 1238*), a sosit la Iași, cu noul contingent de beşlii, în ziua de 9 august același an — (vezi Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 93, c. 287).

³² Rezoluția autografă a sultanului Mehmed al II-lea.

analizată la locul ei prin intermediul sus-zisului voievod și al consulilor, și odată cu rezolvarea acestei probleme, adică atunci când vor fi alungați (*def'i*) și sudiții, neferii beșlii să fie și ei reduși la jumătate ca în Țara Românească, iar (o jumătate) fiind trimiși dincolo³⁴, să fie reținuți și folosiți cinci sute de neferi, care constituie cealaltă jumătate.

(De aceea, potrivit puternicului meu *hatt-i hümayun*, însoțit de onoare, emis în această privință, sus-zisului voievod i s-a trimis ilustrul meu ordin special prin care se confirmă rezolvarea problemei sudiților în conformitate cu clauzele din tratate. (De asemenea), s-a scris și s-a emis în mod special prezentul meu ordin puternic, intrucit există firmanul meu ca, mai întâi, problema sudiților fiind analizată pe loc prin intermediul sus-zisului voievod și al consulilor, adică atunci când sudiții vor fi alungați, și tu să reduci și să separi jumătate dintre neferii beșlii din Moldova și, trimițând (o jumătate) dincolo, să reții și să folosești după aceea în țară cealaltă jumătate de cinci sute de neferi beșlii.

Apoi, când vei afla situația, după ce sudiții din partea aceea vor fi alungați în maniera arătată mai sus, separind o jumătate din cei o mie de neferi beșlii, să o treci dincolo, să reții și să folosești cealaltă jumătate, în orice caz să te străduiești și să dovedești atenție deplină asupra importante probleme a păzirii țării și protejării populației și supușilor, să-ți dai astfel toată silința pentru a-ți îndeplini cu fidelitate misiunea, ferindu-te mult a ocaziona situații și acțiuni precum amestecul în treburile țării și înstrăinarea populației și supușilor, contrar principiilor misiunii tale și ordinelor și recomandărilor mele imperiale de mai înainte.

(Scris) pe la mijlocul (*evastt*) lui Za, anul (1)239.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 93, c. 298, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 80/4, p. 346).

14

1825 iulie 27 — august 5 (1240 *evastt-i zil hicc*). Poruncă adresată domnului Moldovei, Ioan Sandu Sturdza, și autorităților otomane aflate de-a lungul drumului dintre Moldova și Poartă, privind scutirea de dări a geleplilor și ciobanilor moldoveni care vin cu oi achiziționate din Moldova, pentru aprovizionarea populației Istanbulului.

Poruncă mărilor lor marilor viziri și ilustrațiilor mirmirani, cadililor și naibilor — sporească-le virtutea! —, vameșilor, percepătorilor dării oierului, giziedarilor și altor zabiți — sporească-le puterea! —, aflați pe drumul din Moldova până la Poarta Fericii mele, și voievodului Moldovei, voievodul Ioan Sandu Sturdza (*Ioğan Sandul Isturja*) — sfârșitul să-i fie cu noroc! — :

Capuchehaia Moldovei a cerut de această dată prin raport să se emită ilustrul meu ordin ca mai înainte, pentru a nu fi întârziat pe parcursul drumului și la trecerea lor oile pe care le vor aduce gelepii, în perioada fixată potrivit obiceiului, din țara sus-menționată la Pragul Fericii mele, și care

sint dintre oile miriei achiziționate din Țara Moldovei, cu știința voievodului sus-zis, pentru hrana zilnică sporită a robilor lui Allah de la Poarta Fericii mele; și, sub numele de dare pentru „călcareă pământului“, geleplilor să nu li se pretindă gizie de către giziedari, darea pentru lină de către autorități (*memurlyet canibleri*), oricum să nu fie împilați și împiedicați să treacă.

Și, intrucit există firmanul meu de a se acționa așa cum s-a arătat mai sus, apoi, tu, care ești voievodul sus-zis, să te grăbești a înmina geleplilor și ciobanilor teșcherele parafate cu sigiliul ce ți s-a trimis din această parte, și în care să le fie explicate și notate numele și semnalmentele pentru ca — în virtutea regulamentului privind interzicerea trecerii a cărui aplicare în țările mele bine păzite este hotărâtă — amănuntele venirii și drumul plecării lor să fie cunoscute de către magistrații și zabiții din cazalele aflate pe drumul lor drept; iar voi, marii viziri, ilustrații mirmirani, cadilii, naibii și alți (dregători) —sus-zii, cind va ajunge și la cunoștința voastră conținutul ilustrului meu ordin, la sosirea în cazalele voastre a geleplilor și ciobanilor de origine moldoveni (*Boğdani el-ast*), care aduc prima dată oile scoase din țara sus-menționată, cu știința voievodului sus-numit, să vă conformați teșcherelelor aflate în mîna lor, în care le sint (notate) numele și semnalmentele; grăbindu-vă a le înlesni trecerea, să nu fie împilați și vexați în vreun fel prin pretinderea — pentru oile sus-amintite — a dării „călcareă pământului“, dării pentru lină, și a giziei de la sus pomeniții gelepi și ciobani care sint într-adevăr moldoveni, să dovedești atenție și grijă ca oile respective să treacă cu bine și să fie îndreptate direct spre Poarta Fericii mele, ferindu-vă mult a proceda în mod contrar.

(Scris) pe la mijlocul (*evastt*) lui Z, anul (1)240.

Un suret: întâia, a doua și a treia oară — opt exemplare, în total nouă exemplare (trimise) tot vizirilor, mirmiranilor, magistraților și altor (dregători), aflați pe drumul din Moldova până la Poarta Fericii mele.

Arh. St. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 93, c. 300, copie (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Defter nr. 80/4, p. 350).

PARTICIPAREA PANDURILOR DIN OLTENIA ÎN RĂZBOIUL RUSO-TURC (1828—1829)

VLADIMIR OSIAC
ILEANA PETRESCU

Evoluția evenimentelor balcanice din deceniul al treilea al secolului trecut a dus din nou la un conflict armat între Rusia și Turcia. Rusia a început operațiunile militare concomitent pe două fronturi: în Caucaz și la Dunăre. Armata rusă destinată frontului de la Dunăre, comandată de generalul Wittgenstein, a trecut, la 14 aprilie 1828, în Moldova pe la

³⁴ În Imperiul otoman.

Sculeni, Fălcu și Vadul lui Isac, ajungând ca numai în câteva zile să ocupe și principalele orașe din Muntenia¹. În Craiova, trupele de cazaci au sosit la 8 mai (stil vechi) iar „muscalii pedestri, miercuri, la două certi din zi”, găsind orașul „fugit de frica turcilor, pã unde putuse oricare”². După instalarea trupelor rușești, în Oltenia a început înscrierea pandurilor ca „volintiri” sub comanda generalului Friederich baron de Geismar³. Ca și în războiul din 1806—1812 pandurii au fost organizați pe batalioane (șase de pedestrime și o unitate de cavalerie)⁴. Comandant suprem al pandurilor a fost numit Ioan Solomon, vechi tovarăș de arme al lui Tudor Vladimirescu. După cum avea să mărturisească în memoriile sale, publicate în 1862, el a fost chemat de „generalul graf Palin (care a poruncit) generalului Geismar să-mi dea trei mii cinci sute de puști de la dragoni, sub a mea fitanță, dindu-mi și divanul țerii porunci către toți ispravnicii din Valahia Mică, ca să fie slobozi oricine va avea plăcere să se scrie la mine. Și viind la Craiova, pe loc au trimis cu poștele din toate părțile pe unde aveam căpitani de-ai mei, vechi și noi, și, în cinci săptămâni, am și făcut *trei mii cinci sute de oameni*”⁵ (s.n.). Curînd după acestea, la recomandăția generalului Wittgenstein, țarul Nicolae I l-a întărit pe Solomon ca „nacealnic” al pandurilor. În această calitate el s-a dovedit un comandant capabil care a știut — de

cele mai multe ori — să-și conducă oamenii la izbîndă, să dea lovituri grele turcilor, în credința fermă că, în acest fel își slujea țara⁶.

În timp ce se organiza detașamentul pandurilor, turcii s-au întărit în garnizoanele din dreapta Dunării de la Rahova și Nicopole, de unde făceau dese și pustiitoare incursiuni în Oltenia. Ei au căutat să distrugă încă de început orice punct de rezistență din Oltenia pentru că prin așezarea sa, această regiune cu „fruntarii geografice naturale: Carpați și Dunăre” putea să devină, în cazul cînd erau suficiente forțe militare, o redută greu de cucerit; mai mult, Dunărea de la Vîrciorova la Izlaz prezintă numeroase puncte favorabile (mai ales între Cetate și Ciuperici, unde malul stîng domină continuu pe cel drept) de trecere la o eventuală ofensivă a pandurilor și și rusilor⁷.

În toamna anului 1828 între panduri și turci au loc acțiuni de amploare în localitățile Linărie-Gura-Leamnei, Coveiu, Catane, Golenți. Calafat, Izvoarele, Breasta, Maglav, Sișești și Băilești. Una din primele lupte la care au participat pandurii lui Ioan Solomon a avut loc la 15 august 1828 la Linărie și Gura Leamnei (pe Jiu)⁸. Gheorghe Magheru împreună cu cei 450 de panduri comandați de el cîștigă o prețioasă bătălie împotriva turcilor la Sișești, în Mehedinți, unde reușește să învingă o armată turcească de peste 3 000 de turci⁹. Dar, la scurt timp după aceste victorii ale pandurilor, turcii reușesc să cîștige o importantă luptă împotriva trupelor rușești, comandate de generalul Roth, la Maglav, și să pornească la o contraofensivă susținută. Și ca urmare are loc cea mai mare bătălie a campaniei din 1828, pentru frontul din Oltenia, în luna septembrie, lîngă Băilești¹⁰.

Iată cum descrie un participant, polcovnicul Ioniță Ceganu, această bătălie: „...noi am dat năvală la sat, m-am repezit la deal și am pus mina pe tunurile turcești; atunci Ciapanoglu, crezînd că suntem putere și că fuga muscalilor era numai o stratagemă, s-a speriat și a luat-o la fugă spre Calafat, lăsînd toate proviziunile și munițiile. Le-am luat în ziua aia douăzeci și patru de cară cu iarbă și patru sute de cară zaharea. Roth, văzînd că fug turcii dinaintea noastră, a luat curagiu, s-a întors, s-au pus și ei pe goana turcilor. Astfel s-a cîștigat cea mai vestită bătălie din toată campania. Lupta a ținut trei zile și trei nopți; am alergat după turci pînă i-am băgat în Dunăre”¹¹. În urma acestor bătălii, din toamna anului 1828, turcii s-au retras pe malul drept al Dunării.

¹ Ileana Petrescu, *Considerații asupra activității lui Ioan Solomon*, în „Historica”, II, 1971, p. 159.

² I. Pavelescu, *Geografia militară a României*, București, 1914, p. 225—226.

³ D. Bălașa, *loc. cit.*, p. 5.

⁴ A. Stan, C. Vlăduț, *op. cit.*, p. 38—40.

⁵ Cu privire la această dată părerile sînt împărțite: unii susțin luna septembrie (Ion Solomon, *op. cit.*, p. 46); alții, în decembrie (A. Stan, C. Vlăduț, *op. cit.*, p. 40).

⁶ Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri, Polcovnicul Ioniță Ceganu*, București, 1967, p. 32.

¹ *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 926.

² D. Bălașa, *Precizări cu privire la luptele de la Linărie și Gura Leamnei (pe Jiu) și Băilești*, în „Comunicări”, seria istorică, IX, Centrul de științe sociale Craiova, 1968, p. 4.

³ De menționat că în afara pandurilor din Oltenia, în Țara Românească, în timpul războiului 1828—1829, s-au alcătuit și alte formații de voluntari străini. Așa a fost detașamentul numit „otreadul de voluntari” condus de polcovnicul Ivan Petrovici Liprandi, care avea un efectiv de 111 oameni, din care 32 din Muntenia și 79 din Moldova. (Vezi: I. Neacșu, *Cîteva date interne privind voluntarii polcovnicului I. P. Liprandi din războiul ruso-turc (1828—1829)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. II, 1960, p. 246—247. De asemenea, un aport însemnat în războiul amintit au adus și detașamentele de voluntari bulgari, sirbi, greci, albanezi, munte-negreni și români, comandate de Gheorghe Mamarcev, cunoscut în documentele ruse sub numele de Gheorghe Biuki și căpitanul Panaiote Fakiano, fratele cunoscutului Bimbașa Sava, din 1821. (Vezi: *Istoria Românilor*, vol. III, p. 926 și V. D. Konobceev, *Miscarea de eliberare națională în Bulgaria între anii 1828—1830*, în „Probleme de istorie”, 1961, nr. 2, p. 173—226). La sfîrșitul campaniei din anul 1828, detașamentul de 120 de oameni al lui P. Fakiano este transferat în Oltenia unde se remarcă în mod deosebit. În afara acestui detașament în Oltenia s-au mai constituit „în mod spontan cu de la sine putere” alte două detașamente, formate în general din locuitori sud-dunăreni; unul condus de căpitanul Alexe, cu un efectiv de 50 pedestrași și altul al lui Milko Petronici, fratele eroului sîrb Haiduc Velco, cu un efectiv de 150—200 oameni. (Vezi: G. Platon, *Unele mărturii documentare privind voluntarii din războiul ruso-turc (1828—1829)*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” Iași, Istorie-Filologie, tom. IX, 1963, p. 173—174).

⁴ Apostol Stan, Constantin Vlăduț, *Gheorghe Magheru*, București, 1969, p. 38.

⁵ *Amintirile colonelului Ioan Solomon*, după editia din 1862, Vălenii de Munte, 1910, p. 33.

I
CATASTIH
DE NUMELE PANDURILOR DIN JUDEȚUL GORJ CE AU FOST ÎN RĂZBOI ÎN ANII 1828 ȘI 1829

Nr. crt.	Numele și porecla	Locuința	Ce răsplătire au dobândit
1	Vistier Gheorghe Magheru. Acesta este trecut și la județul Dolj	Lăcusteni	Au prins un tacîm de hoți amestecat cu turci ; în vremea războiului au fost și în război de unde, pentru vitejie, au luat cavaleria Sf. Anei or. 4 clasa la sable
2	Vasilache Urzeanu	Țirgu-Jiului	Au fost dinpreună cu vistier Magheru la prinderea hoților și are și medalie de război din leat 1829
3	Dumitrașcu... *	Cîmpu oraș	Au comînduit o roată în al 3-lea batalion și în război au arătat vrednicie dar cu nimic nu s-au răsplătit.
4	Constantin Dumitrache	Cîmpu oraș	Asemenea au fost în război și acum plătește bir
5	Grigorie Popescu	—	Asemenea
6	Staicu Popescu	—	Rănit în piciorul drept și acum plătește bir
7	Matei Gheorghe mazil	Spoloji(sic)	Au fost în multe războaie și nu are nici un document
8	Niță Ion mazil	Cîlnicu	Asemenea
9	Gheorghe Pirvu	Stolojani	Omorît în război și nu are document
10	Ioan Oproiu	Țilvești	Morți în război.
11	Constantin Stamate	Săuca	
12	Nicolae Stamate	Stolițele (sic)	
13	Ilie Jacobă	Ursați	
14	Gheorghe Dodescu	Telești	
15	Constantin Stalcu Vistieru	Drăgoești	
16	Petre sin Popa	Stejar	
17	Niță Manolache	Rașova	Au fost capu unei roți de al 3-lea batalion, au fost în război și au arătat vrednicie.
18	Ilie Voinescu, boiernaș	Țirgu-Jiului	
19	Ioan Jurebie	Brătuia	
20	Ștefan Ionică	Șasa	Omorît în război
21	Ioniță Mihail Țigărani	Săuca	Au fost căpitan unei roate de al 4-lea batalion și au fost vrednic în toate războaiele
22	Dumitrașcu Brișteag	—	Porucic de panduri și nu are nici un document
23	Dinu porucic	Bălești	
24	Nicolae Grindan	—	
25	Pătru... *	—	Omorîți
26	Nicolae Sprincenatu	Topești	
27	Gheorghie... *	Țirnovita	Au murit
28	Vasile Mihai	—	
29	Ilie Nicolae	Găleş [oaia]	
30	Matei Trăistaru	Poiana-Bercea	
31	Dan Țimplaru	Sohodol	
32	Ion Radu	Pestișani	
33	Dumitrache... *	Țirgu-Jiului	

* Cuvînt indescifrabîl.

Nr. crt.	Numele și porecla	Locuința	Ce răsplătire au dobândit
34	Costandin Gheorghe Predoșan	—	Mort în război
35	Radu Ianuș	Bălăcești	Au murit
36	Costandin Gheorghe Tudorache	Ungureni	
37	Dumitru frate său	Ungureni	
38	Tănase Gheorghe	Chelțești	
39	Ioan Dinu Țintală	Mogoșani	Rănit în război și plătește bir
40	Ilie Dumitrache	—	Rănit în piept și plătește bir
41	Constantin Pătru Sandu	Surupați	Rănit în umărul drept, i s-a uscat mina și plătește bir
42	Constantin P. Constantin	Moghileștii din Vale	Rănit la cap în război
43	Mihail Cirstea	Săcele	A fost în război căprar și plătește bir
44	Radu Magherăscu	Magherești	A fost căpitanul unei roți de panduri al 4-lea batalion și plătește bir.
45	Barbu Bunecea	Surupați	Omorit în război
46	Matei Dragotă	Magherești	Au murit
47	Dumitru Ilie Căpraru	—	
48	Gheorghe Sandu Ciurea	—	
49	Petre Gheorghe	—	
50	Matei Ioan Mierlă	—	
51	Costandin... *	Buzești	Rănit în mina stângă și în piept și plătește bir
52	Ion Togalea Căprar	Drăgoești	
53	Petrea Radu	Ohaba	
54	Gheorghe Stroia	Turbați	
55	Sandu Mocioni	Crasna	Asemenea
56	Radu Moldoveanul	Ciocadia	Au fost parucic de panduri în război
57	Ghiță Badală	Pociovaliște	Au fost căprar și plătește bir
58	Dumitrache Bejină	Bengești	Asemenea
59	Matei Călinoiu	... *	—
60	Petre Spahiu	Radoși	—
61	Petru Moldoveanu	Ciocadia	Capul unei roate al 7-lea batalion, are mărturie domnească și a generalului Prigara pentru victoriile sale
62	Niță Rădică	—	Omorit în război
63	Miuță Demian	—	Au fost omorît
64	Petre Furdulea	Mușetești	—
65	Gheorghe Ținurel	Turbați	—
66	Dinu Șerban	Pociovaliște	Omorit în război
67	Gheorghe Beveiu	Drăgoiești	Omorit în război și casa plătește bir
68	Stancu Circul	Săcele	Rănit în umărul drept și este între mazili
69	Petre Popescu	—	Este mazil și fecioru-său este rănit într-amin-două picioarele

* Cuvînt indescifrabîl.

Nr. crt.	Numele și porecla	Locuința	Ce răsplătire au dobândit
70	Dumitrașcu sin Ivan	Bala	Bir nu plătește pentru că este calic
71	Ioan Constantin	Săcele	A fost porucic în panduri și plătește bir cu mazilii
72	Ilie Petre Roibu	Surupați	A fost căprar și acum plătește bir
73	Uță Damian	—	Asemenea
74	Petre Burca	Bircii	Feciori-său este omorit în război, plătește bir
75	Ioniță sin Matei	Seciuri	A fost căprar și plătește bir
76	Ioan Constantin Vladu	Brănești	Asemenea
77	Rădoi...*	—	Fecioru este omorit în război și plătește bir
78	Ghiță Dimian	Săcelu	A fost căprar la o roată de panduri și are atestatul ghegeneralului, Prigara pentru vitejie
79	Ioan Surdul	Purceni	Omorit în război -
80	Căprar... *	Cojani	Au murit
81	Dumitriu Corlan	Godinești	Rănit în multe locuri și mina jumătate du prin cot ; bir nu plătește, este calic
82	Ioan Popescu	Viziții	Rănit în trei locuri, în ochiul sting de tot chior ; bir nu plătește pentru că este calic
83	Constandin Gheorghe	—	Au fost în război, bir nu plătește fiind mazil
84	Mihalache Dodec mazil	Valea cu Apă	Asemenea
85	Ioniță Praporșnicu	Păriul	Au fost căprar la o roată de panduri al 7-lea batalion
86	Matei... *	Belești	Omorit în război
87	Alexandru Delcu	Berești	
88	Barbu Papa	Bălăcești	
89	Preda Olar	Urechești	
90	Iancu Vulpe	—	
91	Barbu Trăistaru	Viriți	Asemenea
92	Zamfir... *	... *	
93	Căpitan Ioniță Capeți	Rașova	
94	Ioniță Dumitrache	Obîrșia	A [fost] capul unei roți de panduri de al 7-lea batalion, este omorit de turci în război și are copii nevîrstnici
95	Gheorghe Bolboacă	Bîrzeiu de Gilort	A fost în războaie, este iertat de bir
96	Bîrlan... *	Lăcurești	Din căpitanii de panduri. Asemenea
97	Barbul Negreanu	Rîșina	Asemenea
98	Nicolae Negreanu	—	De bunăvoie a fost în războaie ; rănit în mina stingă ; bir nu plătește fiind holtei
99	Marin Mitrescu	Pojari	Ipac.
100	Ilie Paraschiv	—	Rănit în mina stingă, are mărturie pentru vrednicie
101	Marin Pătru Obîrșani	Obîrșia	Asemenea
102	Radu... *	Bîrzeiu de Gilort	—
103	Marin Ciobotar	—	—
104	Ioniță Vardache : acesta se află și în lista jud. Vâlcea.		Pentru vrednicie a luat crucea Sf. Gheorghe. Document nu are

Intocmit, Șeful [Indescifrabil].

* Cuvînt indescifrabil.

Arh. St. Tirgu-Jiu, fond Ocîrmuirea jud. Gorj,
dosar 26 (inv. 54)/1832, f. 79—81.

2

CATASTIH

DE NUMELE PANDURILOR [DIN JUDEȚUL MEHEDINȚI] CE AU FOST ÎN RĂZBOI ÎN ANII 1828—1829

Nr. crt.	Numele și porecla	Satul i orașul	Ce răsplătire au dobândit
	<i>Slugeri</i>		
1	Mihalache Ciupagea	Cerneț	Ordinul Sf. Ana a 3-ia clasă cu bantă i a 4-a clasă pă sabie și medalie pentru războiul cu turcii
	<i>Polcovic</i>		
2	Nicolae Verbiceanu	Căciulați	Ordinul Sf. Vladimir a 4-a clasă cu bantă
3	Nicolae Bilteanu	Balta-Verde	Nu are
4	Ștefan Ciupagea	Flămînda	Asemenea
5	Alecu Petrescu	Cerneț	Asemenea
6	Ion Ceaușescu	„	Asemenea
7	Polc. Ghiță Petrescu	Hotărani	Asemenea
8	Petre Strehăianu	Cerneț	Medalie de argint pentru vitejie și medalie pentru războiul cu turcii, iar documenturi nu are
9	Gheorghe Socolescu	Socoleștii	Asemenea
10	Badea Garcuiiu	Valea Anilor	Asemenea. Iar atestat are de Sfatul administrativ
11	Dinu Căianu	„	Este rănit și va dobîndi tot aceeași răsplătire ca și Garcuiiu
12	Stanciu Petrescu	Stignița	Rănit în mina dreaptă și n-au primit răsplătire
13	Căpitanu Stanciu	Cerneț	N-au primit răsplătire
14	Oprea brat Stanciu căpit.	Lacul	Nu este răsplătit
15	Căpitanu Ion Gidea	Flămînda	Rănit în picior și are Sf. Ana a 4-a clasă și medalie de război cu turcii
16	Costache Sfoiu	Lupoița	N-au primit răsplătire
17	Dumitrache Clăminescu	Clesnești	Asemenea
18	Ștefan Almăjan	Vinju	Nu este răsplătit și plătește încă și bir
19	Ion Gromul	Stăniști	Are ordinul Sf. Gheorghe și atestatul Sfat administrativ
20	Ivanciu Căprar	Costești	Asemenea
21	Ilie Asproiu	Țigănași	Asemenea
22	Gheorghe Drăgani	Orevița	Asemenea
23	Radu Fierar	—	Atestatul Sfat administrativ
24	Dinu Corzanu	Valea Anilor	Împușcat la bătălie... **. Are atestatul Sfatului administrativ
25	Ion Boboceanu	Cerneț	Nu este răsplătit
26	Dumitru Bărbiceanu	Căciulați	Asemenea
27	Ioniță Țuiculeanu	Socoleștii	S-au aflat în toate războaiele ; în urmă au slujit în miliția pămîntenească în cin de unteroficer și s-au slobozit din slujbă avînd boală hromicească (sic)
28	Costache Izvoranu mazil	Cerneț	N-au primit răsplătire
29	Năstase Ialdacu	Valea-Rea	S-au betejit la un picior în bătălie și cu înaltă poruncă s-au dat 100 galbeni
30	Răducan Aldanu	„	N-au primit nici o răsplată

** Loc rupt în document.

Nr. crt.	Numele și porecla	Satul i orașul	Ce răsplătire au dobândit
31	Dincă Gașpar	Cleanov	Asemenea
32	Iancu Inescu	Voloiacl	Medalie de argint pentru vitejie și altă medalie pentru războiul turcesc
33	Dumitru Orăznicianu	Cerneț	Asemenea răsplătire și atestatul Sfatului administrativ.
34	Dincă Cerbu	Mănăstirea	N-au primit nici o răsplătire
35	Toader	Braniștea	Asemenea și plătește și bir
36	Dumitrache brat căpr.	Bălțații de Jos	Asemenea
37	Drăghici Ion Ciurnea	Colibași	Rănit la gît și la mina stîngă și plătește bir
38	Ghiță Vinătorul	Valea-Perilor	Plătește bir
39	Petre Virnă	„	Asemenea
40	Ioan Epureanu	Greci	Rănit în mina dreaptă și nu plătește bir
41	Dumitru Ioan Ciupagea	Bălțații de Mijloc	Rănit în trei locuri și nu plătește bir
42	Mihai Căpraru	Bilteni	Rănit în două locuri și plătește bir
43	Mihai Radu Iordache	Gornovița	Rănit în mina dreaptă și plătește bir
44	Dumitrache Prodan	Slătiniu	Asemenea
45	Pirvu Brehac	„	Plătește bir
46	Dumitru Brehan	„	Asemenea
47	Grigore Trandafir	„	Asemenea
48	Ioan Brehac	„	Omorît în război
49	Ioan Croitor	Grozești	Rănit în mină și plătește bir
50	Barbu Diaconescu	Strîmta	Rănit în partea stîngă din care au rămas olog și plătește bir
51	Dumitru Răsricea	Bucura	Omorît în război
52	Preda Toader	Orevița	Asemenea
53	Dincă Viu	Vînjuleți	Morți în război
54	Mihai Vilceanu	Porolnița	
55	Radu Gușe	Poroina-Mare	
56	Sandu Dascălu	Bicleșu	
57	Ghiță Zizgan	Roșiuța	
58	Gheorghe Roibu	Leurda	Rănit în mină și plătește bir
59	Mihail Bobocă	Steicul	
60	Cosdin Gozoi	Rudina	
61	Ivan Șișul	Vidimirești	Asemenea
62	Gheorghe Sebin	Bala de Sus	Asemenea
63	Cosdin Radu Ghela	Ghelmejoaia	Au fost în toate războaiele
64	Gheorghe Burlaru	Iablanîța	Omorît în bătălie
65	Dumitru Al. Biciu	Peri	Răniți și plătesc bir
66	Costan Stodorescu	„	
67	Malan Jianu	Severin	
68	Ioan Gruia	Gruia	
69	Gheorghe Terva	Greci	
70	Preda Uritu	Peri	

Nr. crt.	Numele și porecla	Satul i orașul	Ce răsplădire au dobândit
71	Gheorghe Ciocoiu	—	Răniți și plătesc bir
72	Madar Duiea	Strehaia	
73	Grigorie Berișoiu	"	
74	Stan Trușcu Perșan	Bălțații de Jos	
75	Dinu Dumitrașcu Dudău	"	
76	Barbu Nițulescu	"	
77	Dinu Marin	"	
78	Pătrașcu Ion	"	
79	Gheorghe Boboc	Strehaia	
80	Ioniță Mateiu Buroiu	Cosovățu	
81	Gheorghe Macoveiu Zmeu	"	Omoriți în război
82	Matei Toader Ceaș	"	
83	Dumitru Cercel	Valea Ursului	
84	Dinu Stegar	Sălătruc	
85	Ioan Nicola Ciurea	Bobaița	
86	Dinu Matei Jianu	—	
87	Nicolae Bârdeanu	—	
88	Dumitrașcu	Sisești	
89	Dumitrașcu Stancu	Vinjușești	
90	Dumitrașcu Bojescu	Poroina-Mare	
91	Dumitru Ciobotar	—	A fost în război
92	Dumitrașcu Ciblescu	Valea-Rea	
93	Mihai Codiță	Rudina	
94	Dinu Pîrjol	Bălțații de Jos	
95	Dinu Briceag	Strehaia	
96	Ioan Burdeanu	Halînga	
97	Dinu Ilie	Hotărani	
98	Gheorghe Matei Hotărani	"	
99	Ioan Răscrancea	"	
100	Nică Ioniță Ciupagea	"	
101	Ștefan Cîrnul	—	Rănit în piciorul drept
102	Gheorghe Iane	Pătulele	
103	Petre Văcaru	Valea-Anilor	
104	Vasile Gușiță	Colăreț	
105	Dan Gherțoiu	Valea-Anilor	
106	Ioan Băltărețu	—	
107	Drăghiceanu Hirgoiu	Baia	
108	Ioan Toma Stancu	Cerneț	
109	Naum Nicolae Viciu	"	
110	Dimitrie Constandin	Godeanu	
111	Ioan Obirșeanu	Cerneț	A fost ajutor împotriva hoților
112	Ioan Jurnache	"	

Nr. crt.	Numele și porecla	Satul i orașul	Ce răsplătire au dobândit
113	Mihai Fudulu	„	Asemenea
114	Căpitanu Ioan Ciupagea	„	Are medalie pentru anii 1828 și 1829 fără document. Acum este în militărie
115	Porucic Dumitrie Ispir	Salcia	Are cavaleria a 3-a bantă pă care are document împărătesc. Are și medalie pentru vitejie panglica Sf. Ana și medalie pentru anii 1828 și 1829. Acum este în miliție
116	Porucic Mihalache Boboc	Birza	Are medalie de argint pentru vitejie cu panglică, legat la git și medalie pe anul 1828 și 1829. Acum este în miliție
117	Badea Buzatu. Unteroficer	Vardinița (sic)	Are crucea Sf. Gheorghe și medalia anilor 1828 și 1829. Este în miliție
118	Unteroficer Iancu Căprar	Corzul	Asemenea
119	Ioan Banga ce se numește Blofu	Prunișor	Asemenea
120	Vahmistru Dincă Ciupagea	Flămînda	Are medalie pentru anii 1828 și 1829 și este în miliție
121	Unteroficer Ștefan Beșleagă	Braloștița	Are crucea Sf. Gheorghe și este în miliție
122	Soldatul Matei Dimitrie	Ciuperceni	Ipac. Documente nu are

Arh. St. Drobeta Turnu-Severin, fond Ocirmuirea
jud. Mehedinți, dosar 2278/1832, f. 4—7.

3

Județul VILCEA

Anul 1832

CATASTIH DE NUMELE CATANELOR ȘI PANDURILOR CE S-AU ÎNTREBUINȚAT
ÎN TRECUTUL RĂZBOI ȘI CARE SE CERE DIN PORUNCA D.ȘEF
AL MILIȚII RUMĂNEȘTI

Panduri nr.	Plasa	Unde au slujit	Supt a cui comandă	Ciți răposați are	Ciți sînt în ființă	Ciți au murit în război	Cît au răposat în slujbă
139	Cernii	Calafat	Ianache Cacaliceanu	62	77	5	43
17	Otășău	Calafat	Dumitrache	7	10	—	—
212	Oltețului	Calafat	Polc. Ianache Ianache	80	—	—	—
57	Plaiu Cozii	Calafat	Ianache Sadoveanu	18	—	—	—
86	Oltul	—	—	20	—	3	—
83	Horezul	—	—	21	—	—	—

Arh. St. Rimnicu-Vilcea, dosar 2511 (inv. 98)/1832,
f. 77—90.

Războiul a fost reluat în primăvara anului următor cînd pandurilor stabiliți în Cireșu (județul Mehedinți) și conduși de Ioan Solomon le-a revenit sarcina de a apăra cel mai important punct de sprijin al frontului din Oltenia¹². În bătălia ce s-a dat cu turcii, la 8 mai 1829, au căzut 60 de panduri. Referindu-se la acest eveniment, Ioan Solomon arată în amintirile sale: „...două roate de ruși, cu un batalion de panduri români și ou două tunuri, ne-am așezat la satul Cireșul, unde era drumul turcilor, — pundu-mă pe mine acolo, ca să fiu cu cea mai mare privighere, în toată linia Dunării, pe unde sînt păduri, ca să alerg îndată, unde voi auzi că se ivește vreo trupă turcească. Peste trei zile, pînă a nu apuca să isprăvim șanțurile ce le pregăteam pentru noi, a venit o trupă de turci, și, bătîndu-ne toată ziua, n-au putut să ne răzbească, dar ni s-au făcut pagubă mare...”¹³.

Bătălia a continuat și în zilele următoare și s-a încheiat cu victoria pandurilor și rușilor împotriva turcilor. Siliți de nenumerate eșecuri și presați de trupele rusești și de batalioanele de panduri, turcii au fost nevoiți să se retragă la sud de Dunăre. Dar pandurii s-au angajat și în luptele de peste Dunăre ajungînd pînă la Plevna¹⁴.

După această succintă relatare a evenimentelor ce s-au desfășurat pe teritoriul Olteniei, timp de doi ani de zile transformat în cîmp de luptă, dorim să facem unele precizări, pe temeiul documentelor depistate în arhivele din Turnu-Severin, Rîmnicu-Vîlcea, Tîrgu-Jiu și Craiova.

La cererea Spătăriei Țării Românești, în 1832, cîrmuirile județelor Mehedinți, Vîlcea, Gorj și Dolj au înaintat listele, la care ne vom referi, cuprinzînd pe lîngă numele pandurilor olteni participanți la războiul ruso-turc din 1828—1829 și unele date interesante cu privire la situația economică și socială a acestora.

Să precizăm că pandurii din Oltenia au fost primii care s-au alăturat armatei ruse. Într-un timp record, dacă luăm în considerație mijloacele de comunicație și de transport de care dispunea Țara Românească în al treilea deceniu al secolului al XIX-lea, și anume într-o lună de zile, Solomon a reușit să alcătuiască o oaste pandurească avînd un efectiv de 3 500—4 000 de oameni. Faptul ar părea incredibil, dacă nu am recunoaște, în primul rînd, că recrutarea pandurilor a fost bine organizată cu ajutorul unor căpitani cu multă experiență, ca Gh. Magheru, Mihalache Ciupagea, Ioniță Ceganu ș.a., care și-au cunoscut vechii luptători din trecutul război ruso-turc (1806—1812) și din vremea mișcării revoluționare din 1821 în fața cărora acești comandanți aveau o bine-

meritată autoritate. În nici un caz recrutarea nu s-a efectuat prin boierime, așa cum s-a scris pînă acum în istoriografie¹⁵, dovada evidentă constînd în faptul că nici unul din căpitani și căpeteniile de panduri nu aparțineau acestei clase sociale. Din cele 49 de căpetenii consemnate în documente pînă acum, 15 erau la origine clăcași, 12 boiernăși de țară și mazili, 7 moșneni sau clăcași, 6 moșneni, 3 țigoveți, 1 negustor, iar pentru restul de 5 nu s-a putut identifica starea socială¹⁶.

În afara bunei organizări a recrutării, participarea masivă a țăranilor olteni ca panduri „volintiri” s-a datorat unei tradiții de luptă împotriva stăpînirii străine și credinței profunde că țara odată eliberată de asupritori avea să le recunoască dreptatea socială, la care năzuiau de veacuri. Permanentele incursiuni în scop de jaf ale turcilor din sudul Dunării pe pămîntul Olteniei, ocupația otomană din 1821—1822 au întreținut continuu în sinul poporului flacăra dorinței pentru cîștigarea libertății și a independenței. Comportarea eroică a pandurilor olteni a atras admirația nu numai a aliaților, dar și a vrăjmașilor. Simpli panduri au primit numeroase medalii de argint și atestate de vitejie, iar comandanții diferite ordine. Din cei 122 panduri ai județului Mehedinți, atestați în 1832, slugerul Mihalache Ciupagea a primit ordinul Sf. Ana, cl. 3 și 4, polcovnicul N. Verbeiceanu, ordinul Sf. Vladimir, iar dintre panduri 13, medalii de argint, 2 ordinul Sf. Ana cl. 4, 6 crucea Sf. Gheorghe iar alți 9, atestate de vitejie.

Din cei 3 500—4 000 de panduri menționați în amintirile lui Solomon, nu avem pînă acum atestați în izvoare documentare decît 104 în Gorj, 122 în Mehedinți¹⁸, 474 în Vîlcea¹⁹ și 26 în Dolj²⁰, în total 726. Din datele consemnate, rezultă că 325 de panduri au murit în război, 62 au fost răniți, rămîind cu grave infirmități, iar 2 au căzut prizonieri la turci. Nu avem nici o relație în această privință despre pandurii doljeni, iar pentru cei vîlceni nu s-au specificat răniții. Subliniem că pandurii din județul Vîlcea au plătit cel mai greu tribut de vieți omenești, din cei 474 de oameni plecați la război, întorcîndu-se acasă numai 212, deci mai puțin de jumătate dintre ei.

O situație a categoriei sociale căreia aparțineau pandurii credem că este greu de stabilit, deși încercarea cercetătorului Ion Neacșu, din 1968, este meritorie. Domnia-sa, conducîndu-se după criteriul locului de origine, i-a împărțit în cinci categorii, majoritatea fiind

¹⁵ Vezi I. Neacșu, *În legătură cu componența socială a pandurilor din Oltenia participanți la războiul ruso-turc (1828—1829)*, în „Studii”, t. 21/1968, nr. 1, p. 87.

¹⁶ *Ibidem*, p. 86.

¹⁷ Arh. St. Tîrgu-Jiu, Ocîrmuirea jud. Gorj, dos. 26 (inv. 54)/1832, f. 79—81.

¹⁸ Arh. St. Drobeta Turnu-Severin, Ocîrmuirea jud. Mehedinți, dos. 2278/1832, f. 4—7.

¹⁹ Arh. St. Rîmnicu-Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dos. 2511 (inv. 98)/1832, f. 77—90.

²⁰ I. Neacșu, *art. cit.*, p. 85.

¹² Ileana Petrescu, *art. cit.*, p. 160.

¹³ *Amintirile colonelului Ioan Solomon*, p. 53—54.

¹⁴ A. Stan, C. Vlăduț, *op. cit.*, p. 41.

inclusă în rubricile „moșneni“, moșneni sau clăcași“ și „clăcași“, după cum satele respective sînt cunoscute în statisticile publicate pînă acum. Deoarece există contradicții de la o statistică la alta, pe de o parte, și un număr considerabil de participanți (65 din totalul de 257 panduri atestați în Oltenia de d-sa) sînt trecuți la partida „moșneni sau clăcași“, credem că nu putem avea certitudinea că „pandurii au fost aproape în egală măsură proveniți din rîndurile moșnenilor și clăcașilor“²¹, deși posibilitatea nu este exclusă.

Ceea ce rămîne sigur este numărul birnicilor specificați în tabele. La Mehedinți, de exemplu, din 122 de panduri participanți în războiul din 1828—1829, 51 plăteau capitație, deci erau, fără nici o îndoială, clăcași. Dacă adăugăm la acest număr pe cei 14 morți²², rezultă că mai mult de jumătate dintre panduri proveneau din rîndurile clăcașilor.

După terminarea războiului, foarte puțini foști combatanți au fost încadrați ca dorobanți la spărtărie și în miliție, spre pildă, la Mehedinți, numai 12 panduri din totalul de 108, cîți rămăseseră în viață.

Ceilalți, în cazul exemplificării noastre, s-au întors la muncă pe moșiile proprietății, în majoritate. 47 dintre ei, răniți în război și invalizi, au fost supuși în continuare la capitație. Se specifică în dreptul lor: „răniți în partea stîngă din care au rămas olog și plătește bir“, „rănit în umărul drept, i s-a uscat mîna și plătește bir“, ori — simplu — „răniți și plătesc bir“. Un alt clăcaș mehedintean, Naum Nicolae Viciu din Cerneți, apare în documente cu mențiunea „a fost în toate războaiele și plătește bir“²³. Lipsa oricărei preocupări din partea stăpînirii față de starea pandurilor se constată și în cazul unor comandanți de roate și căprari, care erau trecuți de asemenea în tabelele de capitație. Observăm chiar și două cazuri, în județul Gorj, cînd — feciorii murind în război — casa părinților lor a fost supusă la bir²⁴. Remarcăm, în câteva cazuri, sărăcirea gospodăriilor clăcășești în asemenea măsură, încît cîțiva foști luptători au fost scutiți de orice dare, fiind, „calici“²⁵.

Contribuția Olteniei la războiul ruso-turc din 1828—1829 a fost cu mult mai mare decît ar rezulta din cele expu pînă aici. *Saint Marc Girardin*, în ale sale *Souvenirs de voyages*²⁶, considera că „niciodată n-a avut loc o mai înspăimîntătoare distrugere de vieți“, jertfei de sînge de pe cîmpul de luptă adăugîndu-li-se obligațiile care rezultau din prezența unei oștiri ruse evaluată la 150 000 de oameni și la toate distrugerile inerente oricărui război.

A fost acesta unul din sacrificiile care au stat la baza evoluției țării noastre spre orîn-

duirea capitalistă, spre intensificarea luptei poporului român pentru cîștigarea independenței, vechii panduri alcătuiind nucleul viitoarei armate naționale permanente ce s-a constituit în Țara Românească în perioada imediat următoare războiului ruso-turc din 1828—1829, perioada regulamentară.

LUPTA DIN DEALUL SPIRII (13 septembrie 1848) ȘI ECOUL EI ÎN PRIMII ANI DE EXISTENȚĂ A PRINCIPATELOR UNITE

GH. D. ISCRU

Înfringerea revoluției din 1848 din Țara Românească și Moldova nu a însemnat și abandonarea obiectivelor pe care aceasta le-a pus. Procesul revoluționar va continua pînă la victoria modului de producție capitalist. Concepînd astfel revoluția socială burgheză în Țările Române¹, subscrîm la părerea după care anii domniei lui Al. I. Cuza în Principatele Unite au însemnat — în alte împrejurări politice și cu alte mijloace — realizarea unor obiective fundamentale ale acestei revoluții².

Era normal, deci, ca între preocupările multiple pentru consolidarea noii orînduirii să nu scape atenției factorilor politici responsabili și opiniei publice, după 1859, cinstirea „cauzașilor“ din 1848³. Gestul apărării ca o datorie și ca un legămînt în același timp. Pe linia acestor cinstiri se înscrie și recompensarea — vag cunoscută pînă acum⁴ — a celor care au luat parte la lupta din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848 — chestiune asupra căreia vom stăruî în cele ce urmează.

La 11 iunie 1859, cînd se împlineau 11 ani de la victoria revoluției în București, ministrul de război al Țării Românești, generalul Macedonski, trimite Ministrului de interne adresa

¹ Cf. G. D. Iscru, *Observații metodologice privind periodizarea generală a istoriei României cu referire specială la perioada de trecere de la feudalism la capitalism*, în „Revista de filozofie“, tom. XXII, 1975, nr. 6.

² Pentru realizarea programului agrar vezi Gh. Zane, *La loi rurale de 1864 et l'héritage idéologique de l'an 1848*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, tom. III, 1964, no. 2.

³ Vezi hotărîrea de a se aduce în țară osemintele lui N. Bălcescu și ale altor patrioți români morți în exil: V. Mihoedea, *Documente. Încercarea de aducere în țară a osemintelor lui N. Bălcescu și ale altor patrioți români (morți) în exil (1859)*, în „Revista istorică“, an. XXX, 1944; Gh. Zane, N. Bălcescu, *Opere, IV, Corespondență*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 397 și urm.

⁴ Cf. C. Căzănișteanu, col. M. Cucu și E. Popescu, *Aspecte militare ale revoluției din 1848 în Țara Românească*, Edit. militară, București, 1968, unde se publică doar medalia comemorativă, dar cu textul explicativ inversat cu al alteia, fără vreo referire la alte documente.

²¹ *Ibidem*, p. 85.

²² Arh. St. Drobeta Turnu-Severin, *doc. citat*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Arh. St. Tîrgu-Jiu, *doc. citat*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ K. Marx, *Însemnări despre românii* (manuscrise inedite), publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București, 1964, Edit. Acad. R.P.R., p. 169.

nr. 1445 în care încunoștiința că mulți din soldații și subofițerii care au luat parte la lupta din Dealul Spirii din cauza rănilor primite nu se pot întreține singuri și „umblă p[er] uliți cerșind milă cetățenilor”⁵. Ministrul era convins că acești militari „demni de recunoștiința patriei” merita „vreo răsplătire” și de aceea a cerut deja domnitorului să-i permită a propune Adunării electivă cele necesare în acest sens⁶. Pe de altă parte, ruga Ministerul de Interne să poruncească administrațiilor de județe și Vorniciei Capitalei întocmirea unor situații, prin cercetări atente, privitoare la acești oameni și să le trimită pentru îndeplinirea celor necesare⁷.

În timp ce, prin Ministerul de Interne⁸, se adunau situațiile cerute — liste nominale însoțite de certificat medical eliberat de doctorul județului pentru fiecare caz în parte —, lucrările pentru elaborarea unei legi în această privință înaintau. La 13 iunie 1859 ministrul de război propunea Adunării electivă proiectul care era trimis îndată secției competente pentru studiu⁹, iar la 20 iunie era votat cu un amendament ce includea în prevederile sale nu numai pe pompieri, ci pe toți soldații ce luaseră parte la lupta respectivă¹⁰.

Proiectul votat de Adunarea electivă cuprindea 4 articole în care se prevedeau următoarele: pentru militarii — soldați și subofițeri — răniți atunci și care totuși se puteau întreține singuri — scutire de capitație și de alte dări față de Stat, plus o pensie viageră de 15 lei pe lună; cei care din cauza rănilor nu se mai puteau întreține singuri să primească „întreaga întreținere, după grad, cu leafă, îndestulare și îmbrăcăminte pe toată viața lor, socotindu-se îndestularea de un leu pe zi”; văduvele urmau să primească „pensia și întreținerea de un leu pe zi”; toți militarii participanți la luptă primeau câte o medalie comemorativă¹¹.

Proiectul, votat de Adunarea electivă, a fost trimis Comisiei Centrale spre avizare. Aceasta, în ședința din 30 iulie 1859 a constatat că legea este „compatibilă cu dispozițiunile constitutive ale noului organizări”¹², dar i-a adus unele modificări, cea mai importantă fiind interzicerea scutirii de impozit pe avere. Comisia se exprima în termeni respectuoși față de cei în cauză și unele modificări de detaliu au fost generate de același respect¹³.

Cu amendamentele Comisiei Centrale, legea a fost readusă pe ordinea de zi a Adunării

⁵ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Țara Românească, Diviziunea Rural-Comunală, inv. 319, dosar 77/1859 (în continuare, dosar 77/1859); f. 2, vezi anexa 1.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, f. 3, vezi anexa 2.

⁹ „Monitorul, ziar oficial al Țării Românești” (în continuare „Monitorul...”), nr. 84/17 iulie 1859, p. 333; vezi știrea și în „Românul” din 16/28 iunie 1859 (p. 201).

¹⁰ *Ibidem*, nr. 96/12 august 1859, p. 383.

¹¹ *Ibidem*, nr. 92/19 aprilie 1860, p. 388. Vezi anexa 3.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, nr. 93/20 aprilie 1860, p. 389. Vezi anexa 4.

legislative, nou aleasă, care și-a început lucrările la 29 februarie 1860¹⁴. Dar tocmai la 14 aprilie a fost luat în discuție. În informarea prezentată, ministrul de război aprecia ca juste observațiile Comisiei Centrale, dar era de apărere că cei 15 lei pe lună (cît se prevedea pentru cei ce se puteau întreține singuri — nota noastră, G.D.I.) „nu le ajunge nici pentru daniile către Stat, afară din întreținerea lor personală”. De aceea lăsa la aprecierea Adunării dacă s-ar putea acorda acestor oameni favoarea scutirii de impozit pe avere¹⁵. Secția militară a Adunării — în studiul căreia a fost trimis proiectul — și-a prezentat raportul în ședința de la 3 mai 1860. Raportorul, Chr. Tell, arăta că scutirea de dări pe avere nu putea fi acceptată întrucît ar fi un privilegiu, iar privilegiile au fost, legal, desființate. Deci, continua el, amendamentul principal al Comisiei centrale era just¹⁶. I. C. Brătianu era de aceeași părere¹⁷. Supus la vot, proiectul a fost adoptat, cu amendamentele aduse în aceeași ședință a Adunării¹⁸. Modificările au fost promulgate de Al. I. Cuza la 24 mai 1860¹⁹.

Conform legii, nu se aproba scutirea de impozit pe avere, atribuindu-se celor ce se puteau întreține singuri doar pensia de 15 lei pe lună²⁰, iar cei ce nu se mai puteau întreține singuri urmau să primească 1 leu pe zi — bani plătiți ca și militarilor din serviciul activ — și uniforma de invalid, în natură; aceleași drepturi (1 leu pe zi) le aveau văduvele. Medalia comemorativă, atașată printr-o cordelă tricoloră, trebuia să fie de bronz, de 2 cm. în diametru, avînd gravate în relief, pe o parte — „13 septembrie 1848, Dealul Spirei”, pe cealaltă — vulturul cu capul de zimbru pe piept, într-un scut, și inscripția „Pro virtute militari”²¹. De prevederile legii se bucurau și copiii orfani de ambii părinți²².

Din documentele cercetate am desprins un număr de 150—163 foști militari (vezi anexa 6), cei mai mulți răniți, care — după situațiile trimise de administrațiile județelor și de Vornicia Capitalei — au luat parte la lupta din Dealul Spirii la 1848. Ei nu erau numai pompieri ci și din alte regimente. Cei mai

¹⁴ *Ibidem*, nr. 55/8 martie 1860.

¹⁵ *Ibidem*, 92/19 aprilie 1860, p. 387. Pentru comparație, menționăm cîteva prețuri din timpul Obor (București), la 7 iunie 1860: mîlaiul 16 parale ocaua, porumbul 14, fasolea 12; boii de „mîna I” costau 710 lei perechea, cei de „mîna III” 230 lei etc. (*ibidem*, nr. 142/17 iunie 1860) știrea despre luarea în dezbateră a proiectului și în „Românul” din 16/28 aprilie 1860.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 133/8 iunie 1860, p. 550.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 140/15 iunie 1860, p. 576. Vezi anexa 5.

²⁰ Formularea însăși nu se pare confuză sau, în orice caz, incompletă.

²¹ „Monitorul...”, nr. 140/15 iunie 1860, p. 576.

²² Dosar 77/1859, f. 6, 7 și 8.

mulți erau de fel din județele Gorj, Mehedinți și Romanați. S-ar putea ca informațiile să fi fost uneori nereal — căci mulți doreau să se bucure de prevederile legii²³ — alteleori lacunare din cauza timpului scurs de la 1848. Cu toate acestea ele nu sînt lipsite de importanță. Aflăm, de pildă, detalii privind desfășurarea luptei²⁴, indicii privind armamentul folosit și eficacitatea lui etc. Despre unte-ofițerul Ilie Tudor din satul Tutulești județul Olt ni se dă știrea, cel puțin curioasă, că a fost rănit la Buzău cu prilejul ridicării muniției „roatei” a 6-a²⁵. Notăm și o coincidență de nume cu amintirile fostului comandant al pompierilor, Pavel Zăgănescu²⁶. În sfîrșit, cunoaștem urmările triste pentru unii supra-viețuitori sau pentru familiile celor morți în acea luptă. De pildă, fostul soldat Dumitru Crivăț din Regimentul III compania a 6-a, de fel din satul Rădăcinești, județul Argeș, rănit atunci de sabie la mina dreaptă și în creștet, nu și-a mai revenit toată viața. Administrația de Argeș nota laconic în situația trimisă Ministerului de Interne: „Nu e în stare a se hrăni fiind cam zmîntit de minte”²⁷. Dintr-un raport ulterior al aceleiași administrații (30 decembrie 1860) aflăm că acest fost soldat, de cînd a luat cunoștință, în 1859, despre legea respectivă, nu s-a mai întors în sat, spunînd că acolo nu are nimic al său și — informa raportul — „își cere existența pe la uni(i) — alți(i)” din Pitești²⁸. Alte urmări triste notăm pentru două cazuri din județul Romanați²⁹.

Pe baza cercetărilor de pînă acum, ne-am mărginit numai să punem, pe baza documentelor, această problemă a cinstirii luptătorilor de la 1848 în primii ani de existență a Principatelor Unite, subliniind semnificația actului, respectul și, după caz, compasiunea cu care erau înconjurăți veteranii revoluției. Urmează

²³ De altfel, Ministerul de război semnală celui de interne neconcordanța pentru unele județe, între situațiile primite și scriptele armatei (dosar 77/1859, f. 157).

²⁴ Despre soldatul Ion Morlova (?) se arată că: „aflîndu-se de jurnă în poarta casarmii(i), l-au omorât chiar atunci, pe loc” (*ibidem*, f. 68 v și 81 v).

²⁵ *Ibidem*, f. 242 v și 245 v. Ar putea fi o rănire accidentală la ridicarea muniției. Dar ce căuta muniția acestei companii la Buzău și de ce se ordonase ridicarea ei? Compania era la București, căci militarii din componența ei au luat parte la lupta din Dealul Spirii.

²⁶ Un Ion Morlova sau Miulova, despre care am văzut că a fost ucis (vezi nota 23), P. Zăgănescu își amintea la 1896 de un sergent cu acest nume pe care l-ar fi trimis la cazarma infanteriei și nu s-a mai întors (vezi amintirile lui P. Zăgănescu publicate în „Revista Arhivelor”, seria nouă, an XI, 1968, nr. 1, p. 184).

²⁷ Dosar 77/1859, f. 260 v și 271 v.

²⁸ *Ibidem*, f. 320. La 12 februarie 1861 un nou raport (*ibidem*, f. 322).

²⁹ *Ibidem*, f. 10 și 21.

ca cercetări viitoare să stabilească mai exact numele și numărul participanților la lupta din Dealul Spirii, răniți sau nu, precum și dacă toți cei îndreptății au primit pensia acordată prin legea din 1860³⁰.

ANEXE

1

1858 iunie 11. Adresa Ministerului de Război al Țării Românești, nr. 1445, către Ministerul de Interne, prin care îl invită să ceară de la toate administrațiile județelor o situație cu cei care, ca ostași, au luat parte la lupta de la 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii, situație pe care s-o trimită Ministerului de Război în vederea unei recompensări a acestora.

„Principatele Unite
România și Moldavia.

D. Ministru !

Fiindcă mulți soldați(i) și subofițeri(i) care în acțiunea din 13 septembrie 1848 ce au avut loc la Casarma din Dealul Spirii, s-a rănit greu și unii din ei, aflîndu-se în neputință de a să hrăni, umblă pe uliți cerșind milă cetățenilor ;

Acești militari demni de recunoștința Patriei merită o soartă mai bună pentru bravura și abnegația cu care și-au vărsat singele lor în acea zi memorabilă și ar urma să li se facă vreo răsplătire din partea guvernului spre ușurarea și mîngierea lor ;

Subscrisul, pã d-o parte prin raportul no. 1624 a supus aceasta la cunoștința Înălțimei Sale de a mă autoriza a cere de la Cameră : 1-*iu*. Scutirea lor de bir și alte îndatoriri sãtești privitoare la Stat, cu o pensie de cîte cincisprezece lei pe lună acelor rãniți și în stare a se hrãni ; 2-*lea*. Întreaga ținere, după grad, cu leafă, îndestulare și îmbrãcãminte pe toată viața lor pentru ace(i)a ce vor fi în neputință de a să hrãni ;

Iar pã de alta, cu onoare sînteți invitați, d-*le* Ministru, ca prin țirculare comunicînd aceasta tutu-*lor* Administrațiilor, precum și Vornicilor de poliție a acestii Capitale, ca cercetînd în toate satele și orașele de numărul unor asemenea individe ce din acea zi de 13 septembrie s-ar fi aflînd rãniți, apoi toți aceia supuinđu-sã cercetãri(i) doctoricești, după care în urmã încheindu-sã act constat * de însuși acei doctori, atit pentru cei ce să vor găsi rãniți și în stare de a să hrãni, potrivit art. I, cît și pentru aceia ce vor fi în neputință de a se hrãni potrivit art. II, care acte să vor înainta prin acel onorab(il)

³⁰ Aceasta, cu atît mai mult cu cît Pavel Zăgănescu, la cei 80 de ani ai săi în 1896 nu-și amintea de o recompensă dată luptătorilor de la 1848 în anii domniilor lui Cuza. Cunoaște însă una mai tîrziu, prin 1872 sau 1873, cînd el era deputat în Adunarea legislativă și a stăruit pentru votarea unei pensii de 30 lei pe lună fiecăruia din foștii luptători. (cf. „Revista Arhivelor”, serie nouă, an. XI, 1968, nr. 1, p. 192). Ar putea fi o scăpare a memoriei venerabilului colonel de la 1896 ? Ori s-a votat, în 1872 sau 1873, pensia arătată ?

* Așa în text.

minister acestuia, spre a să putea face cele de cuviință intru îmbunătățirea soartei lor.

Ministru secretar de stat
la Departamentul treburilor militare
din Țara Românească,

General Macedonski.

Șeful Secsii,
maior Conțescu

D-lui Ministru Secretar de Stat
în Departamentu(l) din Năuntru

Nr. 1445

Anul 1859, luna iunie 11, orașul București*.

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Țara Românească, Diviziunea Rural-Comunală, Dosar 77/1859, f. 2.

2

1859 iunie 18. Circulara Ministerului de Interne către administratorii județelor, prin care solicită situația cu aceia care, ca ostași, au luat parte la lupta de la 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii; aceasta, în vederea unei recompense din partea guvernului.

Circulare la toți D. d. Administratori
și la Vornicia orașului.

Pentru toți soldații și unterofițerii ce s-au rănit în acțiunea de la 13 septembrie anul 1848, întîmplată la Cazarma din Dealul Spirii(i) în București, luîndu-se dispoziții de a li să face o recompensă de guvern, potrivit cu gradul rănirii(i) ce vor fi avînd, subînsemnatul, după cererea ce face domnul Ministru de Resbel prin adresa cu no. 1445, să pune îndatorire, domnule administrator, a cerceta în toate satele și orașele din cuprinsul aceluia district, și pe cîți veți găsi din acei militari să-i supuneți cercetării(i) doctoricești, și încheindu-se acte prin care să se constate de doctorul local atît starea celor răniți și capabili a să hrăni cit și a celor ce vor fi necapabili a să hrăni, să le trimiteți la Minister spre a se face cuvenita punere la cale.

1859 iunie 18.

No. 2504 Ad-ții de Rimnicu-Sărat

No. 2505 Ad-ții de Brăila

No. 2506 Ad-ții de Buzău

No. 2507 Ad-ții de Prahova

No. 2508 Ad-ții de Ialomița

No. 2509 Ad-ții de Ilfov

No. 2590 Ad-ții de Dimbovița

No. 2591 Ad-ții de Vlașca

No. 2592 Ad-ții de Teleorman

No. 2593 Ad-ții de Muscel

No. 2594 Ad-ții de Argeș

No. 2595 Ad-ții de Olt

No. 2596 Ad-ții de Romanai

No. 2597 Ad-ții de Vilcea

No. 2598 Ad-ții de Dolj

No. 2599 Ad-ții de Gorj

No. 2600 Ad-ții de Mehedinți

No. 2601 Vornicia Orașului

(Semnat) : (Indescifrabil) "

3

1859 iunie 20. Proiect de lege, votat de Adunarea electivă a Țării Românești, privind recompensarea și cinstirea militarilor care au luat parte la lupta de la 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii.

„Proiect

(votat și priimit de Așunarea electivă în ședința de la 20 iunie 1859) *

Art. 1 Subofițerilor și soldaților care în acțiunea din 13 septembrie, anul 1848, ce a avut loc în casarma din Dealul Spirii, rîndu-se greu și în puțință de a se hrăni, pe lîngă apărarea lor de capitație și alte dări privitoare la Stat li se va acorda pensie de cite lei cincisprezece (15) pe lună, pe toată viața.

Art. 2. Cîți însă se vor fi aflînd răniți și în stare de a nu se putea hrăni, li se acordă întreaga țîneră după grad, cu leafă, îndestulare și îmbrăcăminte pe toată viața lor, socotindu-se îndestularea de un leu pe zi iar leafa și costul îmbrăcămintei după informația ministerului ostășesc.

Art. 3. Aceste sume de bani se vor libera de către Ministeriul financielor de-a dreptul către autoritățile locale pe unde vor fi hălăduitori spre a li se da în primire. Cit însă pentru muniții **, li se va da sau în bani sau în natură, cerînd atunci Ministeriul financielor de la cel ostășesc care se angajă a le face atunci pe complet și a i le trimite cu despăgubire.

Art. 4. Soldații care au luat parte la lupta din Dealul Spirii din 1848 vor primi o medalie comemorativă de acea zi. Iar la vîduvile celor morți li se va da pensia și întreținerea de un leu pe zi.

Vicepresident,

C. Cantacuzino

Secretari,

{ Sc. Turnavitu
C. T. Grigorescu

{ B. Belu
C. Argintoiu

Comisiunea Centrală a Principatelor Unite declară această legiuire compatibilă cu dispozițiunile constitutive ale noiei organizări.

Preșidentul Comisiunei,

Radu Rosetti.

Pentru secretari

{ N. C. Brăiloiu
Kogălniceanu "

* In text, greșit, 1860.

„Monitorul, ziar oficial al Țării Românești“ no. 92/19 aprilie 1860, p. 388.

4

1859 iulie 30. Amendamentele Comisiei Centrale la proiectul votat de Adunarea electivă a Țării Românești la 20 iunie 1859.

„Comisiunea Centrală a Principatelor Unite

O dată cu declararea compatibilității cu dispozițiunile constitutive ale noiei organizări a proiectului

** Aici, desigur, în sensul de îmbrăcăminte.

* Ministru de interne era N. Crețulescu.
Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Țara Românească, Diviziunea Rural-Comunală, dosar 890/1859, f. 3.

votat de Adunarea electivă din București pentru recompensele cuvenite soldaților carli au luat parte la lupta din 13 septembrie anul 1848 ce a avut loc la casarma din Dealu(l) Spirii, Comisiunea Centrală opinează :

1. Că art. 1 din proiect nu poate prejudeca principiele cu care vor presida la redacțiunea legii financiare și așezării sistemuluitribuțiunelor.

2. Art. 2. din proiect zice : *că întreținerea va fi de un leu pe zi iar leafa și costul îmbrăcămintei se va da după informarea ministerului ostășesc* *. Intru această din urmă privință, Comisiunea Centrală crede că leafa se va răspunde conform legiuirei pentru lefiele ostașilor în serviciul activ, că numai despre îmbrăcăminte se cuvine a se urma după informările ministeriului, și că aceasta se va face în modul cuvenit pentru uniforma unui invalid.

3. La art. 3 din proiect se zice : „*că îmbrăcăminte se va da sau în bani sau în natură*”. Comisiunea Centrală crede că ar fi bine a se da totdeauna în natură, ear nu în bani, căci astfel numai s-ar putea afla acei bravi veterani în condițiuni de uniformitate și de demnitate.

4. La întâiul alineat al art. 4 din proiect se zice : *că se va da soldaților care au luat parte la lupta de la 13 septembrie 1848 din Dealul Spirii cite o medalie comemorativă* *. La acest aliniat Comisiunea Centrală exprimă o îndoită dorință : cea întâiu, că această măsură să se întinză la ostașii de orice grad care au luat parte la acea luptă, iar nu numai la soldați ; și cea a doua, ca medalia să se poată purta de acei ostași atașându-se printr-o cordelă tricoloră. Medalia să fie de brons, de două centimetre în diametru și pe d-o parte să poarte data în relief : *13 Septembrie 1848* * Dealul Spirii ; pe cea altă față să fie gravat în relief : vulturul cu capul de zimbru pe pept în un scut deosebit, cu inscripțiunea : *Pro virtute militari* *.

5. Art. 2, 3 și 4 din proiect sunt necomplete ; fiind însă că proiectul privește numai la o recompensă, Comisiunea Centrală opinează pentru completarea sa după chipurile mai sus descrise, fără însă ca prin aceasta să se admită principiul completării legilor prin regulamente administrative.

Votat în ședința din 30 iuliu 1859

Președintele Comisiunei Centrale,
Radu Rosetti.

L.S.

Pentru secretari { C. N. Brăiloiu
Kogălniceanu

„Monitorul, ziar oficial al Țării Românești“, nr. 13/20 aprilie 1860, p. 389.

* Sublinierea în text.

5

1860 mai 24. Legea privind recompensarea ostașilor participanți la lupta din Dealul Spirii de la 13 septembrie 1848.

„Alecsandru Ion,

Cu mila lui Dumnezeu și voința națională Domn Principatelor Unite Țara Românească și Moldavia ;
La toți de față și viitori, sănătate ;

Comisia Centrală, declarind „compatibil cu dispozițiile noăii organizări“ proiectul de lege în privința recompensiei ostașilor cari au luat parte la lupta din 13 septembrie 1848 ;

Adunarea legislativă incuviințindu-l cu rectificările ce i s-a făcut de Comisia Centrală ;

Am întărit și întărim, promulgat și promulgăm ce urmează :

L E G E

Art. I. La art. I din numitul proiect asupra pensiei de cite cincisprezece lei pe lună în toată viața celor aflați răniți dar care se pot hrăni, nu se poate prejudeca principiile care vor resida la redacția legii financiare și așezării sistemului contribuțiilor.

Art. II. Celor răniți în stare a nu se putea hrăni li se vor da întreținere cite un leu pe zi pentru indestulare ; li se vor răspunde leafa conformu legiuiirii lefilor ostașilor din serviciul activ, precum și îmbrăcăminte în natură, după informările ministeriului de resboi, care să fie în modul cuvenit pentru uniforma unui invalid.

Art. III. Ostașilor de orice grad, care au participat în zisa luptă, să li se dea cite o medalie comemorativă spre a o purta atașată printr-o cordelă tricoloră.

Medalia să fie de brons, de doă centimetre în diametru, pe o parte să aibă data în relief : 13 septembrie 1848, dealul Spirei, iar pe ceialaltă să fie gravat tot în relief vulturul cu capul de zimbru pe pept în un scut deosebit cu inscripția : *pro virtute militară*.

Art. IV. Facem cunoscut și ordonăm ca cele de față, investite cu sigiliul Statului și trecute în Monitorul oficial, să fie adresate Curților, tribunalelor și autorităților administrative, ca să le înscrie în registrele lor, să le observe și să facă a le observa, și ministru nostru secretar de Stat la departamentul de război este însărcinat a priveghea publicarea lor.

Dat în București la 24 mai 1860

ALECSANDRU ION.

Ministru Secretar de Stat
la departamentul de resboi.

I. Florescu

No. 78“

„Monitorul, ziar oficial al Țerei Romanesci“, no. 140 din 15 iunie 1860, p. 576. Aceași lege — fără data promulgării și fără număr de ordine — în „Monitorul...“, no. 146 din 21 iunie 1860, p. 600.

T A

CU OSTAȘII ROMÂNI CARE AU LUAT PARTE LA LUPȚA DE LA 13 SEPTEMBRIE

Nr. crt.	Numele și prenumele	Comuna (satul)	Județul
1	2	3	4
1	Vasile Novac Staniloiu (Stinilov)	Oraș. București, mah. Fintina Boului	Ilfov
2	Ion Stan Bălan	Oraș. București, mah. Sf. Visarion	Ilfov
3	Ion Sin Toma	Pitești	Argeș
4	Marin Niță	Pitești	Argeș
5	Ion Morlova	Pitești	Argeș
6	Lazăr Nicolau	Pitești	Argeș
7	Stoica Naum	Pitești	Argeș
8	Stoica Ion Pistică	Pitești	Argeș
9	Marin Sin Dragnea	Pitești	Argeș
10	Ion Breazu	Pitești	Argeș
11	Tudor Nic. Popiloiu (?)	Măcăi	Argeș
12	Stoica Matei Popescu	Mălureni	Argeș
13	Dumitru Crivăț.	Rădăcinești	Argeș
14	Marin Sandu Pisat	Schei	Argeș
15	Ion Gheorghe Izmana	Hințești	Argeș
16	Pandele Matel	Găleşești	Argeș
17	Thanasse Codreanu	Oraș. Brăila	Brăila
18	Gheorghe Rădulescu	Oraș. Brăila	Brăila
19	Mărgărit Anton Smeul	—	Buzău
20	Stan Stanciu Andreescu	Căpșuna, plasa Cobii	Dimbovița
21	Dinu Stoica	Dragodana, plasa Cobii ¹	Dimbovița
22	Ion Radu Băjenaru	Hulubești, plasa Cobii	Dimbovița
23	Ioniță Pana Cimpeanu	Bolovani, plasa Ialomița	Dimbovița
24	Mihai Dinu Lăzărescu ²	Frasinu ³ , plasa Ialomița	Dimbovița
25	Mitrea George Dumitru	Gura Foli	Dimbovița ⁴
46	9 + 12 = 21	—	Dolj ⁵
47	Mihai Matel Fratescu (Frățilă)	Surpați	Gorj
48	Marin Diaconu Ioan Coltan	Ciineni	Gorj

B E L

1848 DIN DEALUL SPIRII (BUCUREȘTI) ȘI CARE AU FOST RĂNIȚI SAU UCIȘI

Gradul și comanda la 1848 (13 septembrie)	Rănirea și împrejurările în care s-a produs	Urmărilor rănirii	Dosar 74/1859 fila :
5	6	7	8
La pompieri	Rănit	Muncește	25; 26; 153; 220
— *	Nerănit	—	220
S. **	De glonț la fluierul piciorului	Muncește. Locul se mai umflă	68 v. și 81 r., 118
S.	Idem, și la cap	Muncește	68 v. și 81 r., 118
S.	„Aflindu-se de jurna în poarta ca- sarmii(1), l-au omorât chiar atunci, pe loc”	Ucis	68 v. și 81 r., 118
Major la muzica Ștabului	De glonț la ambele picioare	Muncește	68 v. și 81 r., 118
Muzicant la Rg. **	De sabie la mîna dreaptă	Muncește	68 v. și 81 r., 118
„Barabam la pompieri”	Idem la ambele picioare	Muncește	68 v. și 81 r., 118
S.	Idem la mîna stîngă	Muncește	68 v. și 81 r., 118
S.	De glonț la piciorul stîng	Muncește	68 v. și 81 r., 118
S., Rg. II	Idem la mîna stîngă	Muncește	260 v. și 271 r.
S., Rg. II, cp. ** 5	Idem la ambele picioare	Muncește	260 v. și 271 r.
S., Rg. III, cp. 6	De sabie la mîna dreaptă	„Nu e în stare a se hrăni fiind cam zmîntit de mînt”	260 v. și 271 r.
S., Rg. III, cp. 4	De glonț la gleznă și la piciorul drept	Muncește	260 v. și 271 r.
S. Rg. III	Idem la umărul stîng	Muncește	260 v. și 271 r.
S., la pompieri	Idem la genunchiul drept	Muncește	260 v. și 271 r.
U. ** la pompieri	—	Muncește	29
—	—	Muncește	29
—	—	—	262
—	—	Muncește	112 ; 213 bis v. și 230 r
—	—	—	112 ; 213 bis v. și 230 r
Toboșar, Rg. II	De spangă la piciorul stîng	Muncește greu	112 ; 213 bis v. și 230 r
Rg. I	—	—	112 ; 213 bis v. și 230 r
Rg. II	—	—	112 ; 213 bis v. și 230 r
—	—	—	213 bis v. și 230 r
—	—	—	30 ; 296
S., la pompieri	Nerănit	—	71 v.—72 r.; 234 v.—235 r
S., la Rg. I	—	—	71 v.—72 r.; 234 v.—235 r

1	2	3	4
49	Ioan Hotoban (?)	Cartiu	Gorj
50	Gheorghe (Grigore) Filip	Văcarea	Gorj
51	Marin Sandu Milcu	Ionești	Gorj
52	Dragu Botescu	Piscurile	Gorj
53	Ion Sandu Iliescu	Brănești	Gorj
54	Radu Teodor (Teoader)	Gurănești ⁶	Gorj
55	Dumitru Bublea (Bovlea ?)	Turceni de Jos ⁷	Gorj
56	Ioniță Popa Costandin	Fărcășești Birnici	Gorj
57	Barbu Mihai (Mihăilă) Vladioianu	Zorlești	Gorj
58	Matei Costandin Voichițoiu	Albeni	Gorj
59	Ioan Didea	Purceleni	Gorj
60	Barbu Ștefan Alboiu	Mirosloveni	Gorj
61	Mihai Ion Stîngă	Căpreni de Sus	Gorj
62	Ștefan Ghiță Neagoe	Căpreni de Mijloc	Gorj
63	Stan (Stanciu) Grigore Tauru	Aninoasa	Gorj
64	Ghiță Gheorghe Mateiță ⁸	Valea lui Ciine	Gorj
65	Ghiță Mihăilă ⁸	Valea lui Ciine	Gorj
66	Ștefan Dinu Purcaru	Valea lui Ciine	Gorj
67	Matei Avram Marin	Glodeni	Gorj
68	Nicolae Dumitru Ciriotoru	—	Gorj
69	Ioan Stan Bălan ¹⁰	Grindu, plasa Cimpul	Ialomița
70	Ivanciu Oprea Dan	Sărățeni, plasa Ialomiței ¹¹	Ialomița
71	Gheorghe Bulata	Cornățelu	Mehedinți
72	Nicolae Vulpan	Izemșa	Mehedinți
73	Radu Stan Bechianu	Pungina	Mehedinți
74	Nicolae Zăvălași	Goanță	Mehedinți
75	Radu Matei Oreviceanu	Oprișoru	Mehedinți
76	Petru Pirvu Linguriță ¹²	Oprișoru	Mehedinți
77	Petru Pirvu Lucareți ¹²	Padeșu	Mehedinți

5	6	7	8
S., la pompieri	Rănit	Muncește	71 v.—72 r., 236 v.—237 r
S., la pompieri	Rănit	Invalid	71 v.—72 r., 236 v.—237 r
—	Rănit	Invalid	71 v.—72 r
—	Rănit	Muncește	71 v.—72 r
S., Rg. III	Nerănit	—	71 v.—72 v.; 236 v.—237 r
U., Rg. I	Nerănit	—	72 v. și 83 r.; 237 v. 250 r
S., Rg. I	Nerănit	—	72 v. și 83 r.; 237 v. 250 r
U., Rg. II	Rănit	Muncește	72 v. și 83 r.; 236 v.— 237 r.
U., la pompieri	Rănit	Muncește	72 v. și 83 r.; 234 v.— 235 r.
S., Rg. I	Rănit	Muncește	72 v. și 83 r.; 234 v.— 235 r.
S., Rg. I	Rănit	Muncește	72 v. și 83 r.; 235 v.— 236 r.
U., Rg. II	Rănit	Muncește	72 v. și 83 r.; 234 v.— 235 r.
—	Nerănit	—	72 v. și 83 r.
S., la pompieri	Nerănit	—	72 v. și 83 r.; 235 v.— 236 r.
S., Rg. II	Nerănit	—	83 v. și 84 r.; 235 v. —236 r.
—	Nerănit	—	83 v. și 84 r.
S., Rg. I	Rănit	—	237 v. și 250 r.
S., Rg. I	—	Muncește	83 v. și 84 r.; 235 v.— 236 r.
S., Rg. I	—	—	235 v.—236 r.
„volintir“ ⁹	—	—	88
U.	Rănit	—	23
S., Rg. III, cp. 7	Rănit la obraz și sold	Muncește	194
S., la pompieri	Rănit la mina stângă	Muncește	116 v.
S., la pompieri	...la coasta dreaptă, ușor	—	116 v.
S., Rg. II, cp. 7	...la glezna dreaptă.	Șchiopătează	116 v.
U., Rg. II	...la pulpa piciorului stîng	Muncește	116 v.
Căprar, la pompieri	...la mina stîngă și la picioare	Nu poate munci	116 v. și 274 r.
S., la pompieri	...la piciorul drept	Muncește	123 r.
S., Rg. III	...la piciorul drept	Muncește	274 r.

1	2	3	4
78	Barbu Cojoacă	Pietrișu	Mehedinți
79	Nicolae Petre Stan	Căzănești	Mehedinți
80	Ioan sin I. Dobre	Izvoarele	Mehedinți
81	Barbu Niță Gomol ¹³	Strehala	Mehedinți
82	Barbu Dinu Vultur	Stăncești ¹⁴	Mehedinți
83	Dumitru D. Cioclel	Runcurelu	Mehedinți
84	Costandin Vasile Rătozel ¹⁵	Glogova	Mehedinți
85	Gheorghe Vlăduți	Glogova ¹⁶	Mehedinți
86	Ion Gheorghe Dobrescu	Șovarna de Sus	Mehedinți
87	Ion sin Ion Mînzatu	Corobăile	Mehedinți
88	Ioan Mihai Hinoveanu	Vinjuțu	Mehedinți
89	Neculae Brînzaru	Văleni, plasa Podgorii	Mușcel
90	Dinu G. G. Din Grecu	Mățău, plaiul Dîmboviții	Mușcel
91	Gheorghe Diaconu Cîrstea	Cosești, plasa Rîurilor	Mușcel
92	Gheorghe Negruț	Călinești, plasa Podgorii	Mușcel
93	Marin G. G. Ioan	Negreni, plasa Rîurilor	Mușcel
94	Pătru Dumitru Eftene	Valea Popii, plasa Rîurilor	Mușcel
95	Stan Marin Păsărică	Văleni, plasa Șerbănești	Olt
96	Ilie Tudor	Tătulești ²⁰ , plasa Șerbănești	Olt
97	Costandin Dumitru Popa Bădilă	Albești, plasa Vedea	Olt
98	Ion Ilie Brînzaru	Optași, plasa Vedea	Olt
99	Barbu Ilie Fîntînzaru	Stoicânești	Olt
100	Licu sin Nicolae ²²	Țirșoru Vechi	Prahova
101	Șarban Radu Popa	Amărăști de Jos	Romanați
102	Tănase Stan Bogdan	Cilieni	Romanați
103	Marin Costandin	Gorgănașu	Romanați
104	Ioan Pascu Neacșu	Boldu	Romanați
105	Nicolae Tudor Negrilă	Pirșcoveni	Romanați
106	Gheorghe Marin Cocoloși	Mărgheeni ²⁵	Romanați
107	Radu Pirloga	Doba	Romanați
108	Ioan Ciucă	Doba	Romanați
109	Marin Ștefan Iordache	Dobrunu, plasa Oltul de Sus	Romanați
	25 bis		
110	(123) Pătru al lui Stan Nebunu	Moldoveni	Romanați
111	(124) Tudor Dumitru Nebunescu	Mozăceni	Teleorman
112	(125) Sandu Neacșu Moldoveanu	Strimbeni	Teleorman
113	(126) Petre Neagoe	Brătășani	Teleorman
114	(127) Vasile Gheorghe Păduraru	Netoți de Sus ²⁸	Teleorman
115	(128) Tănase Șerban	„Azi” în Drăgănești (Vlașca)	Atunci (1848) în Teleorman
116	(129) Crăciun Dinu Stanciu	Bîsești	Teleorman

5	6	7	8
S., Rg. II, cp. 8 infanterie	...la genunchiul stîng	Muncește	123 r.
S., Rg. II, cp. 8 infanterie	...la piciorul stîng, ușor	—	123 r.
S., Rg. III	...la piciorul drept	—	123 r.; 274 r.
S., Rg. II, cp. 1	...la frunte	Muncește	123 r.; 274 r.
La pompieri	...ușor	Muncește	123 v.; 274 r.
S., Rg. II	...la picioare	Muncește	123 v.; 274 r.
U., la pompieri	...la burtă și la piciorul drept	—	123 v.; 257 v.
U., Rg. III	...la burtă, la piept, la mîini	Muncește greu ¹⁷	123 v.; 257 v.
S., Rg. II	...la șold	Muncește	123 v.; 257 v.
U., Rg. II ¹⁸	...ușor, la piciorul stîng	Muncește	123 v.; 257 v.
S., Rg. I	Mort pe loc ¹⁹	—	247 r.
S.	Rănit	—	49
S.	Rănit	—	49
S.	Rănit	—	49
S.	Rănit	—	49
S.	Rănit	—	49
S.	Rănit	—	49
U., Rg. I	...de glonț la piciorul drept	Muncește ; suferind	90 ; 242 v. ; 245 r.
U., Rg. III	Rănit ²¹	Muncește	90 ; 242 v. ; 245 r.
S., Rg. II	...ușor, la picior	Muncește	90 ; 242 v. ; 245 r.
S., Rg. II	Nerănit	—	90 ; 242 v. ; 245 r.
S., Rg. II	Nerănit	—	242 v. și 245 r.
U.	Zdrelit cu pușca la umărul stîng	Muncește	217 ; 282
S., Rg. III	Rănit la piept, dreapta ²³	Nu poate munci	11 v.—12 r.
S., la pompieri	...de glonț la genunchiul stîng	Muncește	11 v.—12 r.
U., Rg. III	...de glonț la frunte și piciorul stîng	Muncește	11 v.—12 r.
S., Rg. II, cp. 5	...de sabie și glonț la mină și piciorul drept	Muncește	11 v.—12 r.
Muzicant, Rg. II	...de glonț, la git și la piciorul stîng	Muncește ; e slab ²⁴	11 v.—12 r.
S., Rg. II, cp. 4	...la piciorul drept	Muncește	11 v.—12 r.
Scriitor, Rg. III	...de glonț la piciorul stîng	Muncește	11 v.—12 r.
S. în artilerie	...de sabie și glonț	Muncește, dar greu	11 v.—12 r.
—	Ucis „chiar asupra acțiunei“	—	21
—	—	—	—
„În miliție“ ²⁶	—	—	10
S.	Rănit	A murit în spital, atunci, din cauza rănilor	53 v. și 60 r.
S.	2 răni	—	53 v. și 60 r.
S.	Rănit	—	54 ; 239
U.	Rănit	—	54
S.	...de glonț la umărul drept	—	54
S.	—	—	239

1	2	3	4
117	(130) Candilă Gheorghe Duta	Dorobanțu	Teleorman
118	(131) Ion Maria Văduva	Putineiu	Teleorman
119	(132) Marin Florea	Putineiu	Teleorman
120	(133) Florea Stan Fluturică	Piatra	Teleorman
121	(134) Vasile Mărunțelu	Piatra	Teleorman
122	(135) Radu Stan Nedelcuță	Zlata	Teleorman
123	(134) Preda sin Dinu	Laloșu	Vilcea
124	(137) Ioan Marin Sandu	Crăpăturile	Vilcea
125	(138) Costandin Andrei Lupu	Muereasca de Sus	Vilcea
126	(139) Ghiță Costandin Verciescu (?)	Muereasca de Sus	Vilcea
127	(140) Nicolae Dumitru Buleacu	Folești de Sus	Vilcea
128	(141) G(h)eorg(h)e N. Neață	Mînaștirenii	Vilcea
129	(142) Barbu Brețu (?) Tețu (?)	Frințești	Vilcea
130	(143) Ioan Nicolae Romanoiu	Bogdănești, Luncaveți	Vilcea
131	(144) Nicolae Stanciu Gușe	Cîrstăști	Vilcea
132	(145) Ioan Râsdeaconu Anghel	Turcești	Vilcea
133	(146) Mitrica Stoean	Stirbești	Vilcea
134	(147) Ștefan Dumitru	Slătărei	Vilcea
135	(148) Ioan Marin Căpriceanu	Fumureni	Vilcea
136	(149) Patru sin Tănase Bocica	Lăpușata	Vilcea
137	(150) Costandin Lița Văduva	Roești	Vilcea
138	(151) Dumitru Nicolae Gavrilăscu	Frățila	Vilcea
139	(152) Dumitru Budișeanu	Culina (?)	Vilcea
140	(153) Grigore Râsdeaconu Patru	Cacova	Vilcea
141	(154) Ion Ghiță Gheimeageanu	Mateești	Vilcea
142	(155) Gheorghe Ilie Popa Lupu	Mateești	Vilcea
143	(156) Mihai Radu Purece	Oteșani	Vilcea
144	(157) Costandin Polcu (?)	Mateești	Vilcea
145	(158) Nicolae Preda Fudulu	Virleni	Vilcea
146	(159) Ion Nicolae Lăutaru	Fumureni	Vilcea
147	(160) Ion Simeon (sin Ion ?)	Tîlbași (?), jud. Dolj (1848)	„Acum” (1860), in Vlașca (?)
148	(161) Vasile Dragomir	Mavrodin, jud. Teleorman	„Acum” (1860) in Vlașca
149	(162) Stan Baica Văduva	Crevedia Mare	Vlașca
150	(163) G(h)eorg(h)e Toma	Crevedia Mare, plasa Neajlov	Vlașca

NOTE ȘI OBSERVAȚII

* Nu menționează.

** Prescurtări : S. = Soldat ; U. = Unterofer ; Rg. = Regimentul ; cp. = compania.

¹ In alt loc : satul Cojocar.² sau : Căzăcescu.³ In alt loc : Bîlcirești.⁴ Dar a slujit atunci (1848) pe seama satului Orbeasca de Jos, jud. Teleorman.⁵ Ad-ția de Dolj trimitea o dată 9 acte medicale (f. 30), apoi încă 12 (f. 296) ale unor asemenea militari. Mai trimitea și o listă cu copiii acestora (f. 46), listă înaintată de Ministerul de Interne la Ministerul de Război. De aceea listele nominale nu se găsesc în acest dosar din fondul Ministerului de Interne.⁶ In alt loc : Brănești.⁷ Surcenii de Jos ?⁸ Nu reiese clar dacă este una și aceeași persoană.⁹ „...înrolindu-l între voluntari, au luat parte la acția de la 13 septembrie”.¹⁰ După luptă a rămas în București, mahalaua Precupești. Să fie același cu cel din mahalaua Sf. Visarion (nr. 2) ?¹¹ Acum (1860) în satul Roești.¹² Să fie aceeași persoană ?

- ¹³ La f. 274 : Barbu Ilie Gunoiu.
- ¹⁴ La f. 274 r. : Strehăia.
- ¹⁵ La f. 123 c. : Cost. B. Radu.
- ¹⁶ Atunci (1848) a sîrjit pe seama satului Niculești, jud. Slam Rimnic.
- ¹⁷ La f. 123 : Nu poate munci.
- ¹⁸ La f. 257 c. : S., Rg. I.
- ¹⁹ A murit atunci (1848), împușcat. N-a fost însurat dar are părinți foarte bătrîni.
- ²⁰ La f. 90 : Tutulești.
- ²¹ Rănit la picior cu prilejul ridicării muniției Roatei a 6-a, în orașul Buzău.
- ²² Nu se știe dacă rana e de atunci (1848) și medicul nu i-a eliberat certificat.
- ²³ A ieșit glonțul pe la subțioară. Scutit de dajdie, din 1849, pe seama cutiei satului.
- ²⁴ Și e amenințat a-și pierde puterea.
- ²⁵ Mărgeni ?
- ²⁶ La 18 iulie 1860 Administrația jud. Romanița trimitea Ministerului de Interne 22 acte medicale ale celor care au luat parte la acea luptă. Deci, incluzîndu-i și pe aceștia, ale căror nume și date nu le-am găsit însă, ajungem la o cifră totală, pînă aici, de 122.
- ²⁷ De atunci nu s-a mai întors. Tatăl său e bătrîn, fără alt ajutor.
- ²⁸ S-a vindecat și a murit în 1858 în satul său.
- ²⁹ De fel. din București.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
204	6	Dumitru Brebene	50	plugar	Cioc. Mărg.	Plagă prin armă de foc penetrantă a toraceului sting în seton și pneumonie traumatică	April. 21	15	Împușcat de soldați
205	6	Gligore Sandu	50	plugar	Cioc. Mărg.	Plagă în seton prin armă de foc brachiului sting și reg. fesieră dreaptă	April. 21	15	Împușcat de armată
206	6	George Dinu	36	plugar	Cioc. Mărg.	Plagă prin armă de foc cu fractură comunitivă a tibiei și peroneului	Sept. 3	150	Împușcat de armată la 17 aprilie s-a făcut resecție a tibiei și peroneului în terțul inferior 12 cm lung.
207	6	Dumitru Stoica	52	grădinar	Cioc. Mărg.	Plagă prin armă de foc cu fractură comunitivă a tibiei și peroneului	Iul. 10	95	Împușcat de armată s-a dat și picior de lemn
208	6	Lixandru Ignat	35	grădinar	Cioc. Mărg.	Plagă prin armă de foc la reg. tibiei piciorul sting	April. 19	10	Împușcat de armată
209	6	Lixandru Constantin	36	plug.	Cioc. Mărg.	Plagă prin seton prin armă de foc articulația brachiului drept	April. 21	15	Împușcat de armată
210	6	Radu Gligore	30	fierar	Cioc. Mărg.	Plagă armă de foc articulații brachiul drept în seton	April. 21	15	Împușcat de armată
211	6	Nicolae Radu	40	plug.	Cioc. Mărg.	Plagă prin armă de foc cu fractură comunitivă tibiei și peroneului		147	La 6 aprilie s-a făcut legătura antefemurală. La 7 aprilie s-a făcut amputația gambei
213	6	Drăgan Dima	30	plug.	Sirbi	Plagă penetrantă prin armă de foc abdomen	April. 7	1	Împușcat de armă
217	9	Mitea Ivan Stan	16	plug.	Ulmu	Plagă penetrantă prin armă de foc din reg. toracică stînga la reg. sclatică stînga	Aug. 8	119	Împușcat de armă
218	9	Bucur Irimia	36	plug.	Valea Mare	Plagă în seton prin armă de foc din reg. ingrinată dreaptă în reg. fesieră și a brațului sting	April. 19	10	Împușcat de armată
219	9	Anglasia Samoilă	40	plug.	Valea Mare	Plagă în seton prin armă de foc la articulația piciorului sting	April. 20	11	Împușcat de armată

Arh. St. Ialomița, fond Spitalul Călărași, dosar nr. 1/1886, f. 32-35.

LUPTA PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ REFLECTATĂ ÎN PRESA VREMII

Războiul declanșat la 28 iulie 1914 s-a extins rapid și a ajuns să antreneze în vîltoarea sa principalele puteri europene. În anii care au urmat devin beligerante noi state din Europa și de pe alte continente, astfel încît conflagrația capătă proporții mondiale și zeci de milioane de oameni și uriașe resurse materiale sînt jertfite. Între acestea, din august 1916 se afla și România.

Dacă flăcările pustiitoare ale pîrjolului au mistuit fără nici o discriminare tot ceea ce au întîlnit în calea lor, provocînd daune dureroase tuturor statelor participante, mobilitățile, cauzele care se află la originea implicării țărilor respective în această conflagrație sînt pe cît de diverse din punct de vedere motivațional, pe atît de inegale din punct de vedere axiologic. Fiindcă nu este aici locul să analizăm situația fiecărui stat beligerant, este de ajuns să spunem că unele țări s-au angajat în război nutrind aspirații anexioniste, o mai favorabilă pentru ele împărțire a sferelor de influență, a piețelor de desfacere. În această categorie se încadrează marile puteri. Alte țări, în special cele mici și mijlocii, au participat la război pentru a se apăra, ori în vederea înlăturării unor aspirații legitime: înlăturarea dominației străine, cucerirea și întărirea independenței de stat, desăvîrșirea unității naționale. De aceea războiul lor este un război drept, un război legitim.

În momentul declanșării războiului, România număra 37 de ani de independență deplină și pășea în ritm alert pe traiectoria progresului, chiar dacă unele particularități proprii orînduirii sociale, împrejurările istorice și condițiile politice în care se afla făceau să apară nu puține bariere în calea propășirii sale.

Prin poziția ei geografică, România era un adevărat bastion la Dunărea de Jos și poartă de intrare în Balcani (și de aici în Orient) și în Europa Centrală. Concomitent ea deținea importante resurse economice: cereale, animale și alte produse alimentare, petrol, rezerve forestiere considerabile, industrie ușoară relativ dezvoltată. În același timp, construcția de stat a României nu era încheiată, importante teritorii locuite de români aflîndu-se încă sub dominația străină. Toate acestea, ca și situarea țării noastre în vecinătatea a două din imperiile europene care își disputau sud-estul european și spațiul balcanic (respectiv Rusia și Austro-Ungaria) făceau ca România să reprezinte, la începutul secolului al XX-lea, un punct de confluență al politicii europene. După stadiul său de dezvoltare, după forța sa militară, România putea fi (și era efectiv) doar obiect al politicii imperialiste expansioniste și nu purtătoarea unor astfel de veleități. Odată izbucnit războiul, în fixarea poziției

sale statul român nu putea să nu pornească de la interesele sale, de la evaluarea judicioasă a raportului de forțe existent între puterile europene și de la o lucidă considerare a propriilor sale posibilități. Așa se face că, la început, guvernul român a adoptat poziția neutralității. Pe această platformă s-a situat marea majoritate a poporului român — toate forțele politice din țară, între care și mișcarea socialistă.

Adoptînd o poziție neutră față de taberele beligerante, masele populare, partidele politice, guvernul român nu au abandonat nici un moment idealul desăvîrșirii unității naționale prin revenirea tuturor teritoriilor locuite de români la patria-mamă.

Sentimentul de revoltă pe care îl resimțeau românii transilvăneni și bucovineni încadrați fără voia lor în armatele imperiilor asupritoare siliți să-și verse sîngele pe cîmpul de luptă în folosul împilatorilor lor, este punctul de pornire al unei intense manifestări a conștiinței naționale, a dorinței lor de a sfărîma o dată pentru totdeauna zidul care îi despărțea de frații din România. Persecuțiile la care sînt supuși ardelenii de către autoritățile imperiale declanșează o amplă mișcare în sensul intrării României în război pentru dezrobirea conaționalilor asupriți de Imperiul austro-ungar. În aceste condiții și cu această intenție România se alătură Antantei.

Acțiunea militară a țării noastre a fost expresia voinței unanime, „a coincis cu dorința arzătoare a maselor largi populare de a realiza unirea cu Transilvania, făurirea statului român unitar”¹ și ea a fost, deci, o acțiune legitimă.

Prăbușirea Imperiului țarist în urma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și dezagregarea Austro-Ungariei au creat condiții deosebit de favorabile pentru exprimarea nestîngerită a voinței populare, pentru afirmarea dreptului popoarelor la autodeterminare. Exercițîndu-și acest drept inalienabil, întreaga populație din Basarabia, românii din Bucovina și Transilvania, naționalitățile polonă și germană ca și reprezentanții comunelor rutene au hotărît să se unească cu România. În felul acesta la 1 decembrie 1918 visul străvechi care a înaripat pe toți patrioții români, de la revoluționarii anului 1848 și pînă la socialiști, a devenit realitate.

Documentele de presă pe care le supunem atenției cititorilor ilustrează desfășurarea (deloc rectilinie, nu întotdeauna lipsită de meandre, adică așa cum este și va fi mereu realitatea istorică) evenimentelor. Dincolo de sinuozitățile inevitabile ale procesului istoric desprindem însă cu toată certitudinea o linie de forță constantă, care prevalează și în raport cu care restul devine subsidiar. Constanta acestor ani, linia de forță care a grupat toate acțiunile și toate eforturile poporului în timpul evenimentelor tragice ale primului

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, București, Ed. politică, 1969, p. 713.

război mondial a fost realizarea statului național unitar. Tratatul care au urmat n-au făcut altceva decât să consacre în planul dreptului internațional dreptul poporului român asupra patriei pe care i-au lăsat-o moștenire strămoșii.

În ansamblu, această selecție de documente de presă pune în evidență în primul rând evoluția stării de spirit a opiniei publice din România după izbucnirea războiului, orientarea ei principală intensitatea și dimensiunile ei cuprinzătoare. În ceea ce privește forța și proporțiile acestui curent de opinie, recunoscut chiar și de cei ce nu-i împărtășeau vederile ca „dominant” sau chiar „quasi-unanim” (C. Stere) ele pot fi apreciate după senzația penibilă de singurătate pe care directorul „Vieții Românești” citat și mai sus o încerca încă în 1914 când convingerile sale politice îl determină să se pronunțe, ca un „glas izolat”, împotriva participării României la conflagrație de partea Antantei și nu a Puterilor Centrale: „nu este ușor de a te simți în desacord cu majoritatea concetățenilor”, mărturisea el².

Deși a investigat un mare număr de ziare, uneori și reviste, cercetarea noastră a reținut în final 70. Ele apăreau pe teritoriul statului național, atît în limba română, cît și în limbile celorlalte naționalități. O parte dintre ele, de asemenea, erau editate de românii mai de mult sau numai temporar stabiliți în străinătate (de ex. gazeta „America” scoasă de românii americani la Cleveland, dornici a face înțelese și împărtășite de către opinia publică internațională țelurile și interesele României luptătoare). Se poate spune că, în ciuda unor deosebiri în modul de a aborda concret problema edificării statului național român unitar și implicațiile sale sociale și politice, anii 1916–1918 apar ca un moment culminant al unității de conștiință pentru românii de pretutindeni — nu numai din România și nu numai din provinciile românești istorice, dar și din restul lumii — culminație care se pregătea rapid și susținut în anii premengători. Procesul a fost înregistrat și de opinia publică a celorlalte naționalități trăitoare pe pămîntul românesc, iar unele analize lucide ale politicii nefaste duse față de naționalități de care crepuscularele cercuri conducătoare de la Viena și Budapesta³ nu fac decît să scoată în evidență mai limpede cauzele obiective ale emancipării românilor din imperiile eteroclitice și deplina îndreptățire a dorinței lor de a se regăsi între hotarele unui și aceluiași stat național.

Dacă la imaginea acestei impresionante confluente în străvechea și unica matcă a atîtor conștiințe românești adăugăm dovezile de înțelegere și probă adeziune date de populațiile de altă naționalitate — sași, șvabi, maghiari,

secui etc. — animate de speranța comună că, prin munca cinstită a tuturor, prin reciprocă înțelegere și prin de mult dorită dreptate socială, se poate clădi o viață mai bună, pentru toți laolaltă și pentru fiecare în parte, nu putem înlătura senzația că ne aflăm în prezența unui fenomen cu caracter plebiscitar. Și încă ceva: materialele de presă ce vor putea fi recitate acum și mai tirziu stau mărturie faptului că „momentul 1918”, dacă ne putem exprima astfel, a fost un mare act de creație colectivă, în toate direcțiile, fără exagerare⁴. El, pe de o parte, încheie un lung și dureros leopetis de neam obidit, dar stăruitor și neabătut. Pe de altă parte, însă, deschide un altul de neam renăscut, și „generația dintre cele două războaie”, căreia cultura și civilizația română și universală le sînt atît de îndatorate, este legitima lui urmață.

Numărul mare și dimensiunile documentelor de presă pe care le-am ales ne împiedică să le publicăm laolaltă. De aceea nu vom reproduce mai jos decît pe acelea în care cauza desăvîrșirii unității naționale este promovată, îmbrățișată și propagată de presă mai ales în perioada neutralității României, dar și în jumătatea de an care a precedat-o, adică mai precis din ianuarie 1914 și pînă în august 1916. Ele provin din 14 ziare și reviste care apăreau atît pe teritoriul României antebelice, cît și în celelalte provincii istorice românești, precum și în străinătate; iată-le, enumerate în ordine alfabetică: „Adevărul” (București), „America” (Cleveland — S.U.A.), „Ardealul” (București), „Ardealul nostru” (Iași), „Revista neamului” (Iași), „România” (Craiova), „Românul” (Arad), „Viitorul” (București), „Vrem Ardealul” (Galați).

Ortografia acestor texte tipărite a fost modernizată potrivit regulilor academice actuale de scriere, pentru a înlesni lectura lor, dar ea a fost păstrată întocmai ca odinioară acolo unde mărturia documentului de limbă trebuia să rămînă nealterată. Un aparat critic dă lămuririle strict necesare — de ordin istoric sau filologic.

Documentele de presă au fost selecționate și pregătite pentru a fi publicate în numărul de față de cercetătorii: Stelian Cincă, Alexandra-Ioana Negreanu, Gheorghe Socol, Mircea Spiridoneanu.

GHEORGHE SOCOL
MIRCEA SPIRIDONEANU

² Toate citatele provin din articolul său „România și războiul european”, publicat în „Viața românească” din octombrie 1914.

³ „Telegraful Român” din Sibiu la 7/20 noiembrie 1918.

⁴ „Unirea cea mare”, în zilele ei de pregătire și de înfăptuire, declanșează un proces impetuos de construcție și reconstrucție națională (a se vedea în deosebi presa din provinciile istorice revenite la patria-mamă), politică, culturală și economică (poate că una din expresiile lui cele mai sintetice a constituit-o primul congres al inginerilor români din Transilvania ținut literalmente „a doua zi” după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, în 16–23 decembrie, cu sprijinul Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român, și ale cărui lucrări sînt larg oglindite în trei numere din „Telegraful Român”).

1

1914 februarie 9/22, București. Articol publicat de ziarul „Viitorul”, pe marginea textului oficial al rezoluției votate de Partidul Național Român cu privire la eșuarea tratativelor cu primul ministru ungar, contele Tisza, și la hotărîrea românilor de a lupta pentru cîștigarea și asigurarea drepturilor indispensabile existenței lor.

Lupta românilor din Ungaria
Hotărîrea Comitetului național

Organul Partidului Național Român de peste munți, „Românul”, publică în ultimul număr textul oficial al rezoluției votate în unanimitate de comitetul partidului, cu privire la tratativele cu primul ministru ungar, contele Tisza.

Rezoluțiunea aceasta, care dovedește o înaltă disciplină politică și o nestrămutată credință în sfințenia cauzei neamului românesc de sub coroana lui Sf. Ștefan, e poate cel mai de seamă document istoric al ultimelor decenii.

Rezoluția constată că nu numai contele Tisza n-a admis condițiunile indispensabile pentru înlăturarea conflictului dintre politica de guvernare a Ungariei și interesele de existență ale poporului român din această țară, dar a găsit chiar oportunitate să anunțe că nu va executa față de români nici măcar drepturile minimale prevăzute în legea de la 1868 despre egala îndreptățire a naționalităților Ungariei, lege neabrogată, sancționată de monarh; afară de asta, ministrul președinte al Ungariei a mai declarat că, prin noua lege electorală, poporului românesc i se vor oferi cadre mai reduse ca pînă acum pentru exercitarea influenței sale politice în legislația țării.

În asemenea împrejurări, comitetul e silit să declare că, respectînd integritatea teritorială și suveranitatea politică a statului, i se impune datoria de a lupta și mai departe cu arme legale, spre înlăturarea nedreptăților de cari suferă poporul român și spre cîștigarea și asigurarea drepturilor indispensabile pentru existența lui națională, pentru afirmarea sa politică și prosperarea intereselor sale culturale și economice.

„Viitorul”, 9 februarie 1914, p. 1.

2

1914 martie 22/aprilie 4, Arad. Articol publicat în „Românul”, care afirmă unitatea etnică și sufletească a tuturor românilor, relevînd totodată opresiunile la care sînt supuși românii de peste munți.

Chestia românească — în România

Arad. 3 aprilie

Unitatea etnică și sufletească a întreg neamului românesc este fapt mai presus de orice îndoială. Văd aci înaintea mea numărul din urmă al foii „Cuvînt moldovenesc” din Chișinăul Basarabiei, tipărit cu litere chirilice, și cetesc la foileton o poezie din popor, din poporul românesc al Basarabiei. Minune. E absolut același grai și același suflet ca în poeziile ce le auzi cîntate de pildă pe străzile Cenadului unguresc, o oră depărtare de la Seghedin, unde Mureșul se varsă în Tisa.

Unitatea etnică și sufletească a întreg neamului românesc este fapt mai presus de orice îndoială.

Conștiința acestei unități o au intelectualii români de pretutindeni și ea începe a-și întinde rădăcinile în adîncimile maselor populare. Noi, românii de pretutindeni, peste șapte țări și șapte mări, ne simțim una, un singur neam, un singur popor, o singură națiune, un singur suflet, un singur trup. Orice parte a acestui suflet și a acestui trup ar fi atinsă, senzația atingerii se repercutează în sufletul întreg, în corpul întreg.

Cine ar tăgădăui că neamul românesc din Ungaria și Ardeal suferă chinurile unei opresiuni naționale, pe care numai îndelunga răbdare proverbială a acestui popor atît de blind și visător o mai poate suporta? Cine ar putea zice: nu-i adevărat că cele patru milioane de români din Țara Ungurească au numai 4 gimnazii?

Și oare nu-i adevărat că ni se închid școalele românești, ni se iau cu de-a sila sufletele credincioșilor români robindu-se bisericii ungurești, ne judecă la judecătoria în limbă străină prin judecători străini, toate daraverile noastre de viață, sînt date pe mîna slujbașilor străini? Nu-i adevărat?

Și oare nu-i adevărat că sîntem priviți de dușmani ai țării care ar fi să ne fie patrie și mumă? Toți bărbații politici maghiari afirmă teoria stupidă că statul acesta e stat unguresc și chemarea lui este să întărească *națiunea maghiară*, să facă tot ce se poate pentru ca ungurii să fie tot mai mulți, tot mai bogați, tot mai culți și tot mai fericiți, iar celelalte neamuri să dea tot sucul vieții lor în scopul acesta. Doar chiar contele Ștefan Tisza..., ne-a dat să înțelegem că *este primejdie pentru patria noastră, pentru Ungaria*, dacă românii ar fi lăsați în dragă voie să cumpere pămînt cînd pot și unde pot și de la cine pot, ci statul ungar, *patria noastră*, are datoria să ne împiedice pe noi, românii, *pe fiii patriei*, ca să cumpărăm pămînt în patria noastră de la unguri. Și această satanică poveste se spune cu un fel de bunăvoință față de români.

Contele Ștefan Tisza încă în anul 1910, cînd a început campania electorală, a declarat că nu este cu cale a sili pe români să învețe religia în limba maghiară. Au trecut 4 ani de atunci, contele Ștefan Tisza nici habar n-are să schimbe blestemata ordinațiune ministerială prin care s-a impus limba maghiară la catehizarea elevilor români. Contele Ștefan Tisza a promis că va revizui chestia episcopiei de Hajdudorogh și va face dreptate românilor. Și acest șovinist neîntrecut le face românilor dreptate dîndu-ne 10 mii de suflete răpite, dar atunci luînd de la noi în schimb 13 mii de suflete. Contele Ștefan Tisza a declarat că sînt identice interesele de existență ale ungurilor și românilor și că el vrea să le facă românilor dreptate. Și, ca să le facă dreptate, introduce cea mai infamă lege electorală, nimicește peste 20 de circumscripții românești, săvîrșește fărădelegea desființării unice circumscripții românești care n-a șovăit niciodată în împlinirea datoriilor sale naționale, nimicirea circumscripției Șiriei, declară că nu va executa nimic din legea de naționalități ce ar fi favorabil pentru noi. Și în aceeași vreme contele Ștefan Tisza ar vrea să facă pe *impăciitorul* românilor!

Văzînd atîta fărădelege și simțînd durerile noastre chinuitoare și auzînd glasul desperării noastre, s-au cutremurat românii de pretutindeni și durerea noastră ar fi fost nemărginită dacă nu s-ar fi cu-

temurată și cutremurarea lor este cea mai dulce mângiere a sufletelor noastre obidite.

Noi simțim credincioși patriei noastre, care nu vrea să ne fie mamă dulce, ci-și face glorie din recunoașterea că ne e mamă mașteră, noi am fost și simțim cei mai loiali supuși ai casei de Habsburg și nu credem că vreodată poporul blind al românilor ar încerca prin revoluție să-și facă însuși dreptate, iar despre vreo mișcare iredentistă între noi nu poate să afle nici atotștiutorul Ieszenszky Sándor, dar tot atunci am fi nemernici, mincinoși și păcătoși dacă n-am recunoaște că compătimirea fraților noștri din România este balsam alinător durerilor noastre. Simțim căldura conștiinței că avem frați dulci, cari se bucură la bucuriile noastre și plîng de durerile noastre.

România își croiește politica fără indoială în conformitate cu interesele sale de existență și sentimentul nu poate fi primit ca decizător în calculii diplomației înțelepte a unei națiuni. Dar tot astfel este mai presus de orice indoială că faptele oamenilor peste tot nu sînt dirijate *totdeauna* exclusiv prin înțelepciune și istoria nu este prea zgîrcită în relevarea cazurilor cînd explozii produse prin scînteierea sentimentelor aprinse de nedreptate și de ură au produs schimbări neașteptate, cari au dat de minciună prevederile preînțeleptilor și au creat cetățile fericirii pe ruinele temnițelor de veacuri.

Noi simțim fericii că frații noștri din România simțesc durerile noastre și cei ce așteaptă ca să-i hulim pentru aceasta aduc insulta cea mai infamă conștiinței noastre de români și demnității noastre de bărbați. Credem chiar că va trebui să clocotească tot mai cu tărie marea românească involburată de pătimirea noastră și furtuna trebuie să se deslănțuiască, pentru ca în sfîrșit dușmanii noștri de veacuri să se deștepte și să ne respecte.

nilor fie ca să afle toate intențiunile lor, toate simțămintele și aspirațiunile lor, fie ca să-și bată joc de ei după cum a făcut în rîndul trecut.

Fruntașii români au prezentat odată primului ministru cererile lor, punctele pe baza cărora s-ar fi putut face o apropiere între unguri și români.

Tisza și-a spus cuvîntul; Partidul Național Român prin frunțașii săi asemenea.

Acum orice tratative ar urma ar fi spre paguba noastră și eventual dacă s-ar face vreo concesie din partea românilor ar fi spre știrbirea demnității partidului național și a românismului.

Dacă Tisza vrea cu tot dinadinsul să facă o împăcare, n-are decît să acorde toate cererile formulate de Partidul Național Român și împăcarea este gata.

Nu avem pretențiunea să dăm sfaturi Comitetului Partidului Național Român și dacă ne exprimăm părerea în acest ziar, credem că nu se vor simți jigniți. Noi credem că Tisza urmărește alte scopuri. Noi credem că el vrea să facă o ruptură în sinul partidului național și crede că dacă rîndul trecut nu i-a succedat, de data aceasta va reuși.

Cu ungurii, și mai cu seamă cu vulpi șirete și viclene ca Tisza, trebuie multă prevedere, căci cursele lui sînt multe și ademenitoare.

Ar fi o nenorocire pentru întreg neamul românesc dacă de astădată acest samsar își va putea ajunge scopurile, măcar în parte.

În gardă deci. Și să fim tot români cum am fost și pînă acum și dacă se va găsi printre noi vreun ticălos ca Mangra, ducă-se. Cu atît mai bine, ne vom scăpa de el și nu vom avea teamă că atunci cînd va veni vremea, cînd va suna toxinel, ne va încurca drumurile.

C. R. P.(ascu)

„America“, Cleveland, O.(hio), 5 aprilie 1914.

3

1914 martie 23/aprilie 5, Cleveland. Articol din gazeta „America“ în care se arată că Tisza, președintele Consiliului de Miniștri de la Budapesta, nu satisface cererile naționale ale românilor.

IARĂȘI ÎMPĂCĂRI

IARĂȘI BĂTAI DE JOC IARĂȘI CURSE

Telegraful ne-a adus știrea că contele Tisza, primul ministru al Ungariei, care aproape doi ani de zile a purtat pe frunțașii partidului național cu vorba, cu șoșeli și cu momeli, pînă cînd în cele din urmă le-a zis că nu le poate acorda nimic, nici o concesie, și singurul lucru ce au de făcut românii este de a deveni unguri, acum iarăși a făcut propuneri de împăcare cu românii, făcînd apel Comitetului Național să trimeată iarăși delegați cu care să se tocmească.

Din sfere politice înalte se presupune că această intervenire este rezultatul întrevederii împăratului Wilhelm al Germaniei cu împăratul Franz Iosif, cu care s-a întreținut mai mult timp cînd, în drumul său către Corfu, s-a abătut la Viena.

Știrea nu se confirmă oficial și noi credem că contele Tisza, neavînd cum să-și petreacă orele

4

1914 septembrie 3/16, București. Articol prin care profesorul universitar Constantin M. Sîpsom explică motivele pentru care România a adoptat o poziție de neutralitate față de război, subliniind că această hotărîre nu e imuabilă și că poate fi schimbată dacă evenimentele o cer.

DURATA NEUTRALITĂȚII ROMÂNIEI

de Const. M. Sîpsom, profesor universitar

În momentul cînd a început războiul european, România se găsea, din cauza unor circumstanțe complexe, într-o stare de fapt de neutralitate. Nimic direct și actual nu o determina la acțiune. Neutralitatea ei nu era, dar, decît rezultanta unei situațiuni și guvernul, împreună cu mai toți oamenii noștri politici cunoscători, n-au făcut, declarînd-o, decît a constata existența acestei stări de fapt. Afară de acei a căror judecată a fost întunecată de sentimente, fie ele de afecțiune, fie ele de teroare, sau cari au fost călăuziți de acel diletantism paradoxal care viciază uneori o întreagă activitate intelectuală, într-o unanimitate rară, și prin aceasta chiar cu atît mai semnificativă, toți oamenii noștri politici, în unire cu sentimentul și judecata generală, au fost de părere că nimic nu ne împingea de a intra în război și de a schimba starea de neutralitate constatată în care ne găseam.

„Românul“. Arad, 22 martie (4 aprilie) 1914, p. 1—2. liberă, voiește să stea de vorbă cu frunțașii româ-

*

Dar rezoluțiunile politice fiind dictate de circumstanțe, ele trebuiesc să se modifice în măsura schimbării evenimentelor. De aceea ni s-a părut oșloasă discuțiunea asupra calificării de definitivă pe care unii din oamenii politici au dat-o neutralității noastre, explicarea acestui cuvint în sens de nestrămutat iar nu de extern sau darea de către alții a calificativului de provizoriu. Toate hotărârile omenestii raționale neputind fi luate odată pentru totdeauna, ci numai pentru momentul următor deciziunii și sub influența circumstanțelor cari le determină, a lua rezoluțiuni raționale imuabile față de circumstanțe schimbătoare implică o absurditate.

Singurul lucru de examinat astăzi este, prin urmare, cari sint circumstanțele cari pot modifica starea noastră de neutralitate — firească la începutul conflictului — și în favoarea căreia atitudinii active ?

În momentul în care Germania, provocînd războiul, a dat conștiinței morale a umanității o lovitură teribilă și neiertată, două curente deosebite, de o foarte inegală putere însă, solicitau activitatea noastră. Unirea cu Germania și Austria, la care ne îndeamnă în primul rînd tot prestigiul pe care îl dobîndise asupra spiritelor noastre o obișnuință politică de aproape cînzeci de ani, precum și dezvoltarea politică și economică a statelor germanice, iar în al doilea rînd o politică de prudență, de temere reverențioasă sugestionată, și poate credința unor cîștiguri teritoriale promise sau numai întrevăzute. Celălat curent, cu mult mai puternic, plecînd din sentimentul aproape general, din afecțiunea determinată de comunitatea de rasă, dintr-un contact sufleteș și intelectual desăvîrșit, ne îndemna la unirea cu Franța, care e pentru aproape toți românii ca o a doua patrie sufletească.

Intrarea în război alături cu Franța, Anglia și Rusia mai era dictată și de sentimentul național. Cu ajutorul acestor puteri și în schimbul cooperării noastre cu ele, cel mai înalt ideal românesc ar fi putut fi atins : românii de dincolo de Carpați ar fi putut recăpăta independența politică pentru a forma cu statul nostru marea unire a tuturor elementelor românești. Sentimentele cele mai înalte concureau, dar, cu singurul nostru mare ideal național, pentru a determina urmarea acestui de al doilea curent. Și totuși aceste două curente, atît de inegale ca forță, s-au contrabalansat ; și din acțiunea lor contradictorie a ieșit starea noastră de abținere.

Sentimente înăbușite, ideal național comprimat, interese politice zădărnice ; toate acestea pentru respectul unor sentimente deosebite, înalte, dar izolate, pentru o prudență foarte discutabilă și în orice caz foarte puțin înalțătoare ; iată starea sufletească actuală a politicii noastre.

Neutralitatea României nu poate dura însă, fiind date circumstanțele cari au dictat-o decît numai într-o singură ipoteză, aceea în care Germania și Austria vor fi învinse ; căci atunci, abținîndu-ne de a colabora la facerea binelui, nu vom fi fost complici al distrugerii dreptății, nedînd curs realizării idealului nostru național îl vom fi amînat, dar nu-l vom fi distrus. Condescendența noastră nu poate însă merge departe.

În cazul în care victoria se va arăta în favoarea Germaniei și Austriei, datoria noastră și ca oameni civilizați, și ca români e de a intra în luptă alături de Franța, Anglia și Rusia, pentru a încerca să asigurăm triumful dreptății. O neutralitate prelungită în asemenea condițiuni ar fi o complicitate la rău, o lipsă de demnitate, și o sinucidere. E uneori ceva mai rău plasat decît sentimentalismul de care se vorbește de către unii cu dispreț de cite ori este vorba de a se face o acțiune mare, și aceasta e lipsa oricărui sentiment înalt.

Atitudinea nobilă a belgienilor, oameni totuși atît de civilizați și atît de cumpătați, precum și discursul plin de o admirabilă generozitate al lordului Asquith, reprezentantul națiunii celei mai măsurate și celei mai practice, sînt răspunsul cel mai bun de dat acestor sfaturi de prudență și la calcule interesate, pentru a servi o idee mare, pentru a se împotrivi răului, pentru a încerca realizarea unui ideal.

Poporul care nu are ideal, nu are rațiune de a trăi ; oamenii pentru cari prosperitatea comerțului și industriei ar fi totul, pentru care cuvintele de onoare materială sau de glorie, de îndrăzneală întreprinzătoare și de generozitate ar fi pierdut înțelesul lor, sînt cei mai de disprețuit.

Nenorociți acei cari nu pot crede decît în ceea ce se cîntărește sau se măsoară. Aspectul de liniște, indolența unei națiuni fără ideal, este o letargie funestă, și somnul unui popor poate fi ultimul său sau somn, dacă nu trece prin el nici un vis.

Nimicirea Franței ar fi distrugerea celui mai înalt principiu de dreptate. Nimic în lume nu va putea compensa pierderea morală pe care ar suferi-o umanitatea dacă Franța ar fi strivită. Datoria de onoare a oricărui popor cu viață sufletească este a încerca să împiedice sugrumarea principiilor de adevăr și dreptate, orice s-ar întîmpla.

Ceea ce face astăzi Germania în contra Franței și în contra Belgiei este în adevăr din nou aplicarea principiiului ei de opresiune și de rapt : „Forța primează dreptul”. Acest ideal, care nu e decît exaltația inconștientă a brutalității, a barbariei, a disociațiunii și a morței, Germania vrea să-l ridice în doctrină de viață.

Toți acei cari cred că dreptul e o putere în contra căreia nu se poate face nimic trebuie să se împotrivescă Germaniei. România nu poate privi imposibilă la distrugerea celor mai mari principii de viață din cari a trăit totdeauna și pe care le reprezintă Franța.

Apărînd Franța, România își apără idealul său ; că Franța este țara în care idealul național se confundă din ce în ce mai mult cu idealul progresului uman. Nici o țară din lume n-a dat mai mult decît ea : bunurile, geniul, singele său, pentru cuceririle nemateriale : libertatea, justiția, adevărul. Ea a urmărit aceste bunuri nu numai pentru dînsa, dar și pentru ceilalți.

Istoria ei este refutarea cea mai luminoasă a egoismului utilitar.

Neutralitatea României nu va putea dura decît atît timp cît nu va însemna o complicitate la distrugerea celor mai înalte principii de viață.

„Adevărul”, București, 3 septembrie 1914, p. 1.

5

1914 septembrie 3/16, București. Comunicat al Ligii culturale cuprinzând o moțiune prin care este exprimată hotărârea tuturor românilor de a acționa în vederea eliberării ținuturilor din Austro-Ungaria și unirii acestora cu România.

UN COMUNICAT AL LIGII CULTURALE

Comitetul central al Ligei culturale, chemînd pe reprezentanții secțiilor ei din țară la o consfătuire, aceasta a avut loc luni, 1 septembrie, între orele 4—8 p.m. în localul ligei.

Comitetul central a lămurit motivele acțiunii lui de pînă acum și a pus în discuție dorințele și voințele secțiilor reprezentate.

Nici un ziarist nu a asistat la consfătuire, așa că nimic exact sau complet nu s-a publicat despre dezbaterile intime ale Ligei.

Dezbaterile s-au încheiat cu o moțiune ce se va comunica și secțiilor ca bază a lucrărilor în zilele acestea.

Iată cuprinsul ei în întregime :

„Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor :

1. Simțind viu greutatea clipelor istorice cari cheamă neamul nostru la un rol de mult așteptat ;
2. Mișcată adînc de chinurile nesiguranței în care se zbat toate inimile românești ;

3. Sprijinindu-se pe seculara noastră tendință de a crea o formă de stat în care temerile să nu mai aibă loc și un singur și mare viitor să fie bine pregătit ;

Afirmă nevoia unei acțiuni imediate pentru desrobirea ținuturilor din Austro-Ungaria și ocuparea lor“.

„Adevărul“, București, 3 septembrie 1914, p. 4.

6

1914 septembrie 8/21, Craiova. Articol programatic din săptămînalul „România“, care proclamă intenția gazetei de a milita pentru ideea României Mari.

„ROMÂNIA“

În vremurile acestea, prin care trecem, s-ar părea că un ziar nou ar fi de prisos, după unii. Cu toate acestea, dacă am adînci mai serios situația, niciodată nu s-a resimțit mai mult nevoia de cit mai numeroase organe de publicitate, ca astăzi. Față cu evenimentele la ordinea zilei, e neapărat nevoie să se audă cit mai multe glasuri, e necesar să se manifeste opinia publică întreagă.

Nu înțelegem numai discuțiile zadarnice de cafea, ci vrem ca sentimentul poporului să fie redat cu cuvinte scrise și care pot ajunge mai lesne și cit mai sus.

Vrem ca să se știe de cei mari ce vom în aceste clipe de grea cumpănă prin care trece iubita noastră țară, vrem să propagăm odată cu alții, din alte părți, ideea unei „României Mari“. O astfel de mișcare se cade să pornească și din mijlocul Olteniei, unde se zice că sînt adevăratele inimi românești.

Cu acest scop apărem în aceste momente.

Dar pe lângă acest scop principal, „România“ apare și cu scopul de a continua și-n alte vremuri, mai

bune sau mai rele. Ne vom ocupa de viața internă, de politica locală, de viața literară și economică. Vom îmbrățișa, deci, toate ramurile de activitate, făcînd astfel ziarul nostru util tuturor...

„România“, Craiova, 8 septembrie 1914, p. 1.

7

1914 decembrie 17/30, București. Articol din cotidianul „Adevărul“, comentînd conferința ținută la Paris de Lacour-Gayet referitoare la neutralitatea României, precum și la oprirea românilor de peste munți.

TROTUARUL PARISULUI

de Matei Rusu

O conferință despre România

Mă întorc chiar acum de la o conferință pe care care d. Lacour-Gayet, membru al Institutului, a ținut-o în sala Societății de geografie. Titlul conferinței era : „La frații noștri din România“ și un public foarte numeros a umplut sala, de cu vreme, mulți stînd în picioare și tot așa de mulți protestînd la intrare că nu mai este nici un loc. Pe estradă, două rînduri de scaune sînt ocupate de oameni de vază, domni și doamne, români și francezi. Printre ei, în colțul drept, zăresc pe d. Emil Lahovary, ministrul plenipotențiar al României, cu rozeta Legiunii de Onoare care îi însingărează butoniera.

Se cunoaște că este mult public românesc după familiaritatea care domnește : la un moment dat, cum conferențiarul se pregătește să vorbească, un glas femeiesc din public strigă în românește : „E imposibil de stat aici, domnilor ! ne înădușim !“ Sala suride, apoi se face tăcere.

* * *

D. Lacour-Gayet, cunoscut de bucureșteni cu prilejul conferințelor de la Foyer, nu e un orator foarte original.

Fraza lui e banală, fără spirit și fără flacără. Dar vocea i-e sunătoare, ideile limpezi și, uneori, știe să scoată în relief un cuvînt, un epitet, un accent.

El își exprimă mai întîi simpatii pentru România.

Cu acest prilej citează vorbele marelui filozof francez Boutroux care, la alegerea d-lui A. D. Xenopol ca membru al Institutului, a spus, între altele : „Noi avem multe de învățat de la acest popor român, atît de tînăr, atît de inimos“.

Apoi arată importanța neutralității românești, un adevărat cadou făcut Triplei Înțelegeri, după expresia d-lui Nicu Filipescu. Explică apropierea regelui Carol de Austria prin răceala produsă între România și Rusia în urma răpîirii Basarabiei.

În 1856 Franța e aceea care dă o mină de ajutor Moldo-Valeahiei pentru a obține autonomia.

Carol, zice el, era un om cinstit. El se legase de Austria într-o vreme în care nu putea ști că această alianță ar putea fi dăunătoare Franței, pe care o admira și o iubea. Cuvîntul dat era cuvînt sfînt. Dar războiul izbucnește. Carol era prea inteligent și prea bun român ca să nu înțeleagă că împotriva simțămîntului național nu va putea face nimic.

Și conferențiarul, cu o amabilitate exagerată, pretează regelui Carol o bunăvoință pe care n-a avut-o niciodată. La Consiliul de Coroană regele acceptă

neutralitatea, dar cu cită silă nu ne-o spune conferențiarul.

Ferdinand I nu are nici o legătură cu Austro-Ungaria. El e liber să facă ce crede de cuviință.

Granițele cari despart pe românii din țară și cei de dincolo sint convenționale. Amintește vorbele pe care P. Grădișteanu le-a rostit la un banchet oficial adresându-se regelui : „Sire, din Coroana lui Ștefan au căzut citeva pietre — celea ale Bucovinei, ale Banatului, ale Ardealului ; — ele trebuiesc puse la loc”.

* * *

Vorbește apoi de persecuțiile Românilor transilvăneni și atacă Austria.

Austria a fost întotdeauna fatală prietenilor săi, a fost fatală Serbiei (aplauze prelungite, aclamă Serbia), a fost fatală Bulgariei, care, mulțumită solicitărilor ei, a pierdut în a doua parte a războiului balcanic o parte din ceea ce cîștigase la începutul lui. Însăși România ar avea astăzi mișcările mai libere, dacă ar fi știut să se detașeze mai din vreme de Austria care nu i-a ajutat cu nimic în criza balcanică de anul trecut. Dacă România a ieșit glorioasă din această criză, totul se datorește regelui ei și oamenilor ei politici.

Astăzi România nu datorește Austriei nimic ; ea poate vorbi.

Aici conferențiarul insistă asupra cultivei franceze la București. Vorbește de sălile „Adeverului” decorate de afișele celor mai mari artiști din Franța.

— Dar ai crede că ești pe bulevardele noastre, a zis un oaspe francez d-lui Mille, văzînd aceste decorații.

— Sînteți aici în plin Paris, a răspuns directorul „Adeverului”.

Apoi citează fel de fel de fapte în favoarea Franței : manifestațiile filofranceze ale studenției, ale profesorilor universitari, conferințele d-lor N. Filipescu și Take Ionescu.

Aceștia din urmă, zice conferențiarul, pot vorbi cu mai multă libertate, nefiind la guvern. Dar trebuie să avem aceeași încredere în guvernul liberal al d-lui Brătianu. Neutralitatea acestuia, ca și aceea a țării întregi, e o etapă care tinde către un scop ce zi cu zi se apropie. Căci pentru un război trebuiesc pregătiri de muniții. *Ministerul știe că nu trebuie să întîrzie prea mult. Totul este o chestie de citeva săptămîni.* Nimic n-ar putea pune un friu simțămîntului țării.

Și cu multă siguranță în ton, conferențiarul zice : *În curînd, foarte în curînd românii și francezii, cari au fost întotdeauna prieteni, vor fi aliați.* România n-a căutat niciodată să intre în război : toate războaiele i-au fost impuse. Dar recucerirea țărilor subjugate a fost întotdeauna visul tuturor.

Încă acum 20 de ani Dim. Sturdza a spus : „Nu trebuie să ne fie teamă de a vorbi de românii din Transilvania. Dacă am avea această frică, am fi un neam vasal Austriei”.

Guvernul Brătianu știe că momentul intrării în acțiune se apropie ; el se pregătește. La București, ca și la Roma, nu se mai discută decît un singur punct : cînd se va începe acțiunea. Conferențiarul încheie prin strigătul românesc de „Trăiască România” și „Vive la France !”.

*

Aplauze foarte prelungi îl răsplătesc. D-na Bartet, vestita societară a Comediei Franceze, vine atunci să decale o poezie inedită de Elena Văcărescu. Ana Bartet mi-a plăcut rareori așa de mult ca în această recitare. O sinceritate adîncă în glasul ei, o tremurare care ne da lacrimi. Cînd pronunța cuvîntul „Ardeal”, ai fi zis că România însăși, rînită și dureroasă, vorbește prin glasul ei cald și fervent. Poezia aceasta, plină de altfel de căldură și de vigoare, a avut un mare succes.

Conferința d-lui Lacour-Gayet, publicul numeros care a luat parte la ea, aplauzele dese, dovedesc cit de mult poporul francez se interesează de hotărîrile pe cari le va lua sora ei mai mică dintre Dunăre și Carpați.

17 decembrie 1914

„Adevărul”, București, 23 decembrie 1914, p. 1.

8

1914 decembrie 21/1915 ianuarie 3, București. Articol publicat în ziarul „Ardealul”, care subliniază că momentul împlinirii idealului național a sosit !

Unitatea națională și politica

Aceasta este deviza noastră astăzi, inaugurată în mod solemn, demn și hotărît la Congresul Ligei de la 14 decembrie 1914.

Ceea ce toată lumea românească dorea în aceste momente hotărîtoare s-a îndeplinit.

Declarația atît de clară și de limpede, exprimată într-un elan de înalt patriotîsm și multă dragoste de neam de distinsul bărbat, d-l Delavrancea, a încălzit inima fiecărui român în care bate un suflet românesc.

Ca o solie dumnezeiască, Duhul sfînt a grăit, prin glasul Arhanghelului nostru, laboriosului bărbat anunțînd întreaga lume românească din țară și pe cei robiți de peste hotare că deviza noastră este astăzi împlinirea unității noastre naționale și politice, ca să fim gata a răspunde la datorie, cînd va bate ceasul.

Ca împlinirea idealului plămădit odată cu zămislirea în pîntecele mamelor noastre și hrănit de la leagănul copilăriei să se îndeplinească cit mai curînd, s-a ridicat drapelul cu cea mai sfîntă emblemă a noastră, „Întregirea neamului”, de cei mai iluștri bărbați ai Țării Românești, între care strălucesc și doi luptători din Ardeal : părintele dr. Vasile Lucaci, simbolul unității de neam, martirul și aprigul luptător al sfintei cauze naționale de peste Carpați, și dl. Octavian Goga, cîntărețul Imnului pătimirii noastre.

Iată sosit cel mai însemnat eveniment al aspirațiilor noastre pentru realizarea unității noastre de neam, eveniment care să șteargă orice suferințe înăbușite ale fraților robiți din provinciile noastre furate din moștenirea noastră strămoșească de dușmanii noștri și răii vecini. Lacrimile, suferințele și gemetele fraților ne sfîșie inimile de durere, și un fior ne cuprinde, căci sint carne din carnea noastră și sînge din sîngele nostru.

Cînd ochii lor sint îndreptați către noi, cei din țara liberă, chemîndu-ne ca să-i salvăm de sub

jug străin, mai putem sta în adormire, mai putem sta în nemiscare ?

În urma afirmațiunilor solemne, hotărâte și înălțătoare de suflete din duminica de la 14 decembrie 1914, tot românul este dator a se pătrunde de însemnătatea momentelor, uniți în cugete și simțiri să ne grupăm în jurul drapelului ridicat de iluziile noastre legiști și, cu încredere în conducătorii țarei, care țin în milni frinele și destinele neamului, și cu credință și speranță în D-zeul nostru care întodeauna, cînd veneau gloate barbare peste noi, cu puterea lui divină ne da brațe de eroi, așa și astăzi El ne va ajuta, întărindu-ne în virtutea străbună spre înfăptuirea unității noastre naționale.

N. ISTRATI
fost institutor în Ardeal

„Ardealul“, București, 21 decembrie 1914, p. 2.

9

1915 ianuarie 1/14, București, Articol din ziarul „Adevărul“ în care Octavian Goga urmărește afirmarea de-a lungul istoriei a idealului național al românilor din Transilvania și Ungaria.

EVOLUȚIA PROGRAMULUI POLITIC AL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

OCTAVIAN GOGA

Conștiința unității e o realitate sufletească a poporului românesc de pretutindeni.

Țăranul nostru de oriunde, aruncat în alte neamuri, a avut sentimentul just al diferențierii de rasă, și s-a îngrădit ca într-o cetate în însușirile distincte ale vieții lui naționale. În cursul veacurilor, un simplu trai patriarhal a menținut frățietatea acestor oameni de un singe, oricît de îndărătnice au fost încercările de desființare. Blocul sufletească s-a păstrat intact ca în alte părți și la noi în Transilvania și Ungaria.

Cu vremea, însă, ideea unității s-a desfăcut din faza primitivă a instinctului de conservare și a primit îndrumările conștiinței ale unor justificări superioare. În jurul ei s-a grupat toată gîndirea noastră de popor oprimat și s-a accentuat cu mai multă sau mai puțină putere în măsura în care ne scuturăm obezile unei umilințe istorice. Cei din urmă o sută cincizeci de ani sînt pentru sufletul Ardealului o serie necurmată de tresăriri ale dorinței impetuoase de a fi laolaltă cu toții. În forme diferite, acest impuls organic al ființei noastre a cerut cuvînt. Fie că a aprins candelă în chiliile mănăstirești din Blaj ca să deslușească drumul unei origini uitate, fie că a făcut să răsune tulnicul lui Horia ori strigătul lăncierilor lui Iancu în munții Abrudului, fie că a dat glas coardelor lui Murășanu ori a luminat în singurătatea temnițelor ungurești — acest vis ne-a stăpînit perpetuu fără o clipă de răgaz. Noi ne-am pomenit cu el din părinți, ne-a mîngîiat intimitatea vieții familiale, ne-a dat putere să înfruntăm obrăznicia procurorilor din Cluj, ne-a încălzit cuvîntările la adunările de popor.

Credința aceasta alcătuia articolul primordial în crezul vieții noastre. O aveau cu toții, de la bătrînii care au jurat pe Cîmpul Libertății pînă la pribegii de astăzi de pe străzile Bucureștilor.

Fără ea nu ni se poate închipui existența națională.

Tot această dogmă fundamentală a fost și la baza istoriei noastre politice.

Idealul politic răsărit în mod firesc din această lume de simțire, susținut și întărit de ideologia vremii, era unitatea națională. Politica militantă însă, în tendința ei de-a crea un echilibru cu împrejurările, era fatal determinată de realitatea prezentului, care trebuia să ne dea *formula actuală* a luptei. Am avut astfel diferite programe politice influențate de situații schimbate, tot atitea *formule trecătoare* pentru realizarea aceluiași ideal.

Toate aceste codificări ale existențelor momentului au avut însă drept sancțiune sufletească din partea noastră ideea că ultima etapă a revendicărilor de veacuri trebuie să fie unitatea politică a neamului românesc.

O singură ochire scurtă asupra istoriei mai recente a Ardealului ne încredințează că poporul nostru din monarhia de Habsburg a fost călăuzit în principalele sale acte politice de-o puternică conștiință națională, al cărei rod organic trebuia să fie ideea unității.

Cea dintîi izbucnire de energie politică a românismului din Ardeal a fost la anul 1848.

În aceste zile istorice, deși nu trecuseră încă pragul iobăgiei, deși Austria păstra toate aparențele celei mai mari puteri în Europa Centrală, iar principatele dunărene oropsite nu puteau servi ca punct de sprijin unor năzuinți de independență, poporul nostru a simțit chemarea vremii și oamenii lui cu inimă mare și cu puternice rădăcini în sentimentul public au găsit formula demnă a unei avansate conștiințe naționale.

Atmosfera din care s-a zămislit strigătul lui Murășanu : „uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri“ se resimte în adunarea de la Blaj și în toate faptele politice de atunci. Principiul național cu ultimile lui consecințe, păstrînd numai integritatea teritorială a monarhiei, se manifestă în pretențiile românilor față cu dinastia.

Cîteva puncte din adresa de la 25 februarie 1849 trimisă împăratului Ferdinand de către conducători în frunte cu episcopul Șaguna, Mocioni și Laurianu. scot la iveală intransigența națională a acestei perioade eroice.

Iată-le :

I. Unirea tuturor românilor din statele austriece într-o singură națiune de sine stătătoare sub sceptrul Austriei ca parte întregitoare a monarhiei.

II. Deschiderea imediată a unui congres general al întregii națiuni pentru constituirea proprie, și anume pentru alegerea unui căpitan național, cu titlul conferit de Majestatea Sa, și a unui sfat administrativ național sub titlul de Senat român.

III. O adunare anuală a întregii națiuni pentru discutarea intereselor naționale.

IV. Reprezentarea națiunii române după importanța numerică în dieta generală austriacă.

V. Admiterea unui organ al națiunii în ministerul central.

VI. Majestatea Sa e rugat a primi titlul de Mare duce al Românilor.

Am reprodus punctele mai importante ale programului nostru politic de atunci, ca să se vadă cum principiul național atinge maximum de pretenții și cum tendința de-a crol o etapă spre unitatea națională e evidentă.

Firește, împrejurările cari au urmat au fost cu mult mai vitrege ca acest program politic să poată prezenta de aici înainte o linie de ascendență. Cunoscuta perfidie austriacă ne-a răsplătit cu o dârnicie măsurată de singele celor patruzeci de mii de morți ai rebeliunii ungurești. Viena nu și-a ținut făgăduințele, fărâmiturile ei n-au putut crola temeliile unei propășiri naționale.

Dimpotrivă, cu anii cari treceau, politica Habsburgilor intra în apele intereselor ungurești. Au fost zadarnice toate hotărârile dietei din Sibiu în care se punea baza multor alcătuirii naționale ale românilor din Ardeal, zadarnice și protestările deputaților români împotriva uniunii marelui principat al Transilvaniei cu Ungaria, această unire s-a făcut la 1866, purtând în ea germele dominațiunii ungurești.

De la înfăptuirea dualismului, politica noastră a intrat într-o perioadă de defensivă națională. Expansiunea maghiară sub ocrotirea Vienei creștea an de an și întreg aparatul puterii de stat era angajat la zdrobirea noastră. Viața constituțională devenise o ficțiune sub regimul de teroare de un deceniu și mai bine al faimosului Coloman Tisza. Astfel, programul politic al partidului nostru, din nou fixat în conferința de la 1881 din Sibiu, se înfățișează mult mai redus și din toate punctele cari cereau o libertate națională în cadrul monarhiei se mai păstrează numai punctul prim : „Reînființarea autonomiei Transilvaniei”.

Acest program n-a fost modificat pînă astăzi. Cei treizeci de ani însă cari au trecut de la statornicirea lui ne-au convins tot mai mult că va veni ziua în care trebuie schimbat. Comitetul național, în ședințele lui, s-a ocupat des cu această chestiune. S-au întîmpinat anume în acest răstimp două lucruri cari exercitau o presiune covârșitoare asupra concepției noastre politice : *destrucțiunea metodică a neamului în vederea întemeierii unui Stat unitar național maghiar*, de o parte, și de alta *consolidarea Regatului român*.

Persecuția guvernelor din Budapesta, care ne sapă existența puținelor instituțiuni întemeiate pe vremea absolutismului austriac și crează altele noi menite să ne desliințeze, ne-a convins că în cadrul statului ungar nu se poate îndeplini misiunea istorică a neamului nostru. Idealul politic maghiar, propagat cu toată forța aparatului de stat, era negarea existenței naționalităților neungurești. Despre acest adevăr ne încredințăm zilnic și pecețuirea lui definitivă ne-au dat-o anul trecut tratările cu contele Tisza, care ne cerea recunoașterea oficială a *unității naționale a statului ungar*.

Și era mai firesc, deci, ca în aceste zile de sleire a puterilor privirile să ni se întoarcă spre regatul fraților care devenea tot mai mult un punct de orientare al politicii noastre ? Așa a fost : de un deceniu și mai bine concepția politică în Ardeal vedea în București centrul de greutate al sorții *întregului Românișm*. Eram cu toții convinși că importanța internațională a României e chemată să rezolve situația noastră. Ținând seama de acest lucru, noi am primit cu simpatie, după atâtea decepții, năzuințele răposatului moștenitor de tron, Franz Ferdinand, pentru federalizarea monarhiei. O Austro-Ungarie confederată în care poporul nostru și-ar fi avut au-

tonomia națională ni se părea o etapă mai apropiată de idealul unității. Evoluția programului nostru în acest sens lue evidență în clipa cînd arhiduecele a căzut la Sarajevo victimă politicii vinovate a înaintașilor săi. Moartea acestui om care intrupa *pentru moment* speranțele noastre ne-a lămurit definitiv că unica scăpare de peire ne-o poate aduce într-o conflagrație generală : ocuparea (de către) România.

Aceasta este în citeva cuvinte desfășurarea istorică a pretențiilor noastre programatice luate de razele aceluiași ideal. Ea nu poate fi desmințită decît de suferințe străine de febrele simțirii noastre sau de conștiințe vindute.

În acest stadiu ne-a găsit vijelia care s-a abătut deasupra Europei. Care trebuia să fie deci atitudinea noastră determinată de evoluția normală a mentalității politice ? Mai puteam nădăjdui că în cadrul monarhiei de Habsburg ni se asigură existența națională ? Mai puteam sta o clipă la îndoială că în cazul unei biruințe acest război național maghiar pune baza imperialismului unguresc și pecețuiește sentința noastră de moarte ? Nu ! Este deci rezultanta impusă de forța împrejurărilor, credința că singura salvare a românișmului primejduit e *intrarea României în acțiune pentru : ocuparea teritoriului românesc din monarhia de Habsburg*.

Cine cunoaște sentimentul general al poporului nostru împărțit, cu impulsurile lui seculare, își dă seama că, astăzi, *acesta e* programul lui politic. Cel de la 1881 a trecut în domeniul istoriei ca atîtea rețete ale unor vremuri ce nu mai sînt.

Desigur, nu e prielnică starea de asediu de peste munți pentru a se da o sancțiune formală acestei convingeri nestrămutate, desigur se vor găsi fricoși cari vor desmînți această interpretare a conștiinței publice și vor primi să li se smulgă declarații de devotament pentru „patria ungară și glorioasa dinastie”. Aceste(a) sînt fenomene obișnuite. Libertatea unui neam însă nu se recumpără cu șiretlicuri de diplomație provincială, nici cu lașitatea bunilor burghezi cari nu vor să-și sacrifice pensia.

Toți acei însă cari se pot pătrunde de fiorul unui vis și înțeleg drepturile firești ale giinților vor fi fericiți să închidă ochii pentru izbînda acestei lozince a prezentului.

Logica implacabilă a istoriei universale i-a dat generației noastre acest program.

Trebuie să învingă sau să cadă cu el.

Catehismul Ardealului nu mai are decît o singură poruncă : Unire sau moarte !

OCTAVIAN GOGA

„Adevărul”, București, 1 ianuarie 1915, p. 3.

10

1915 februarie 2/15, Craiova. Articol din revista „România”, subliniind, concomitent cu relatarea festivităților organizate la 24 ianuarie 1915 de secțiunea craioveană a Ligii Culturale, necesitatea ca poporul român să aștepte în liniște și cu încredere momentul potrivit intrării în acțiune pentru desăvîrșirea unității sale naționale.

AZI ȘI MINE

Ziua de 24 ianuarie a întrunit odată mai mult, într-o mare festivitate, pe membrii Ligii Culturale din Craiova.

Dar deși această festivitate reamintea în obicinuitele condițiuni de serbare aniversarea Unirii principatelor — de data aceasta, ca de un fior adînc părea străbătută toată adunarea : toți erau cuprinși de aceleași emoțiuni, de aceleași înălțătoare sentimente, de aceeași sfîntă flacără pentru îndeplinirea marelui ideal.

Toți, însă, cu o cumințenie vrednică de laudă s-au arătat stăpîniți de o hotărîită reculegere.

Și nici că putea fi altfel.

Liga nu are voie să stimuleze pe cei care dețin puterea, nici pe ceilalți șefi de partid, ca să-i facă să înțeleagă cum să-și urmeze datoria.

Creată spre a servi ca organ al unității culturale a tuturor românilor, menirea a fost să ție veșnic aprinsă făclia care să lumineze idealul nostru național.

Liga Culturală din Craiova nu putea părăsi nota pacinică pe care a avut-o pînă acum, luînd aspectul unei mișcări neresponsabile care ar avea pretenția de a zori înfăptuirea idealului național.

Urmărind și dorind să contribuie cît mai mult ca toată suflarea românească să se găsească neconținut, la orice moment, unită într-un gînd, într-o simțire, ea a avut grija și și-a impus obligațiunea propagării și întăririi ideii de a se apăra neșovăielnic o cauză socotită de tot poporul nostru ca întemeiată pe dreptate.

De altfel, Comitetul secțiunii Ligii Culturale din Craiova își fixase atitudinea încă din august 1914, cînd a declarat categoric care-i sînt vederile publicînd un manifest în care era zis că, în perfect acord cu factorii constituționali, înțelege ca țara să nu iasă din neutralitate decît pentru a valorifica drepturile noastre și a face să se respecte interesele noastre.

Secțiunea Ligii Culturale din Craiova a rămas fidelă acestei atitudini, mai cu seamă în urma declarațiunilor oficiale făcute la finele lui noiembrie 1914, din care declarațiuni s-a desprins pentru toți impresiunea că ieșirea noastră din neutralitate nu se va face decît în vederea intereselor noastre naționale și în direcțiunea acestor interese, atunci cînd se va socoti momentul oportun.

Unde sînt aceste interese e de prisos să mai insistăm.

Nerăbdarea, într-o prelungită așteptare, poate frămînta pe mulți din cei de foarte bună credință, pe mulți dintre cei mai buni patrioți. Dar priceperea clară a intereselor noastre, a viitorului nostru, cere să ne dominăm.

Am ajuns, în ce privește atitudinea României, la o fază precisă : politica de prevedere pentru pregătirea apărării aspirațiunilor noastre naționale.

N-a fost ușor să se ajungă aci și numai cei care cunosc greutățile trecutului își pot da seama de marelui pas ce s-a făcut.

A fost o fericire că împrejurările ne-au ajutat să ne putem dezlega în mod firesc de unele legături și să avem politica noastră românească.

De multe ori în fatalitatea împrejurărilor se ascunde o înțelepciune mai mare decît chiar în cugețările celor mai iscușiți dintre oameni.

Dar este un merit pentru cei care știu, cel puțin atunci cînd înțelepciunea împrejurărilor îndreaptă o împovăraătoare situație lăsată din trecut, să nu piardă ocazia.

Și acest mare merit se cuvine să-l aibă acei care au nobila, greaua și primejdioasă sarcină de a conduce acum destinele noastre.

În timpul cît războiul și-a urmat cursul său, factorii noștri politici răspunzători, investiți cu toată încrederea trebuitoare în asemenea împrejurări, n-au pierdut un minut din vedere interesele țării, interesele neamului. Treptat, cu desăfurarea faptelor de pe cîmpul de luptă, s-a continuat acțiunea noastră diplomatică, căci nu se poate închipui nici o eventuală acțiune militară fără pregătire diplomatică.

Dar această pregătire trebuie concepută și condusă într-o atmosferă de înțelepciune cetățenească și de liniște.

Încă odată, manifestațiunile populare, oricît de generoase ar fi, nu sînt de natură a determina o acțiune politică precisă, cîtă vreme ele nu pornesc decît dintr-o stare generală de sentimente, dar sînt lipsite de cunoștiința exactă a tuturor împrejurărilor în care o asemenea acțiune politică s-ar putea produce.

Însă, înainte de toate, politica românească nu poate fi aceea pe care combinațiunile de politică internă o dictează unora, care, în zilele acestea mari, nu au tăria să se dezbrace de interesele de politică personală.

Politica de azi a României, departe de a fi tergiversare, tocmeală ori șovăire, este prevedere, prevedere înțeleaptă, tocmai ca să facă mai sigură politica de mine, care nu poate fi decît realizarea idealului național.

Iar pînă se va apropia momentul de izbîndire a visului nostru, Liga Culturală bine face nedepășindu-și rolul său, care este ca, în numele acelorași idei istorice firești, permanente, să îndemne pe toți românii să fie pregătiți, prin lepădarea de sine, prin înlăturarea deșertelor desbinări, prin îtelirea voințelor.

Să nădăjduim cu toată încrederea, din toate forțele noastre sufletești.

Războiul actual va dezvolta consecințele ineluctabile ale principiilor revoluțiunii franceze : după drepturile omului, drepturile națiunilor !

Vom trăi acum cele mai mari și mai grele vremuri ale istoriei românismului.

Să nădăjduim.

Prudența, înțelepciunea și concordia vor fi suflarea binecuvîntată care va apropia și va duce la țărnul de atîtea veacuri întrevăzut, atît de aprig dorit, corabia destinului neamului nostru.

„România“, Craiova, 2 februarie 1915, p. 1.

11

15 februarie 8/21, București. Articol publicat în ziarul „Ardealul“, în care se respinge ideea, de origine străină, a autonomiei Transilvaniei și se cere unirea cu patria-mamă.

AUTONOMIA ARDEALULUI

Autonomia Ardealului e o idee nouă, o idee de origine eterogenă pusă în circulație cu scopul de a revoluționa și răsturna vechile noastre idealuri făurite în decursul atîtor generații. Această nouă idee nu poate mulțumi pe nimeni decît pe cei slabi și interesați, pe aceia ce n-au curajul să pună mina pe minierul sabiei, pe aceia ce nu vor să-și deranjeze finanțele, afacerile, stomacurile și, mai ales, pe cei ce n-au suflat românesc.

Cei ce au născocit autonomia Ardealului cred că ardelenii se vor mulțumi cu atât, iar spiritele de la noi se vor liniști sau cel puțin se va produce o diversiune spre a întârzia acțiunea cit mai mult — dacă nu pentru totdeauna — se va putea îndrepta în altă direcție decât în aceea dorită de toată suflarea românească de dincoace și de dincolo de Carpați.

Se înalță! Ideea Autonomiei Ardealului n-a produs decât indignare și revoltă în sufletele noastre, ea este un nou atentat la viața și existența noastră națională și o respingem cu toate puterile noastre. Noi așteptăm să mergem cit mai neîntârziat să spargem zidurile chineze ce ne despart de nenorociții noștri frați, să distrugem culcușurile odioase ale dominațiunii barbare fino-altaice, să ștergem umilinta și rușinea jugului secular și să rupem lanțul politico-economic ce ni s-a aruncat după gît de vreo 30 de ani.

Pînă acum n-am simțit încă multă vreme dacă n-ar fi venit zile de grele încercări. Acum simțim bine că suntem legați de nu ne putem mișca, că ne stringe de gît, abia mai putem răsufla, de aceea am și rămas cu săbiile neascuțite și cu suflete nepregătite, iar trenul nostru a întârziat... și numai sosește.

Pe cit știm noi cei încărungiți în lupte, nimeni n-a dorit, nimeni n-a cerut vreodată Autonomia Ardealului și nici acum nu o dorește și nu o cere nimenea; poporul românesc de ambele laturi ale Carpaților și-a manifestat întotdeauna dorința de a vedea țările române unite cu Ardealul și toate împreună alcătuiind un singur stat precum a fost odinioară.

Motivul care ne silesc a cere cu stăruință unirea neamului întreg sînt foarte puternice și de cel mai înalt ordin economic, politic, cultural și social, de aceea generațiile trecute ca și cele prezente au luptat cu stăruință nu pentru Autonomia Ardealului, ci pentru unirea lui cu țările române. Autonomia aceasta, născută din creierii străinilor, e o plantă exotică, o buruiănă narcotică adusă tot de străini și de înstrăinați ce caută acum s-o sădească în sufletele noastre. Ea e venită tot dintr-acolo de unde ne vin toate nenorocirile și de aceea trebuie respinsă și înlăturată.

Autonomia Ardealului nu e altceva decât mărul discordiei și vraja dintre statul român și celelalte state vecine care ne-ar duce repede la un nou război, la dezastrul final și de aceea, pentru ca liniștea și pacea să ni se dea plocon — „Autonomia Ardealului” tocmai acum cînd cerem întregirea neamului și adăogirea celor trei pietre nestimate la Coroana Regatului Român. Se vede că vecinii noștri se află la mare strîmtoare și, spre a scăpa, spre a evita lovitura de grație ce li se pregătește, se străduiesc să ne narcotizeze cu buruiana exotică pe care au botezat-o Autonomia Ardealului.

VICTOR SABIN

„Ardealul”, București, 8 februarie 1915, p. 2.

12

1915 februarie 23/martie 7, București. Articol în care „Viitorul” rezumă comunicarea ținută de Nicolae Iorga la Academia Română, argumentînd științific dreptul poporului român de a-și edifica statul național unitar.

De la Academia Română

DREPTUL LA VIAȚĂ AL STATELOR MICI

— Comunicarea d-lui N. Iorga —

Ieri, la Academie, d. Nicolae Iorga a dezvoltat o comunicare despre *Dreptul la viață al statelor mici*.

Teoria emisă în timpul din urmă de o parte din lumea cugetătorilor germani despre lipsa de drept la existență a statelor mici sub cuvînt că ele ar sta în calea dezvoltării statelor mari are nevoie de o apărare științifică a dreptului la viață al statelor mici.

A fost un timp, în veacul al XV-lea, cînd se respecta legitimitatea în toate și, în virtutea acestui principiu, o dinastie — care se confundă cu însuși statul — trebuia să stăpînească un teritoriu.

Mai tîrziu, războaiele mari au reușit să realizeze imperiile din evul mediu, dar au adus un principiu nou. Acest al doilea principiu, care a tolerat existența statelor mici, a fost acela al utilității practice, al necesității statelor-tampon, statelor de compensații care puteau să fie anexate în urma unui război pentru ca statele mari să nu cedeze nimic din propriile lor teritorii. Din oportunitatea compensativă s-a creat, în urmă, o adevărată teorie filosofică, care a stăpînit veacul al XVII-lea.

Împăcînd griile dinastice din trecut și necesitățile politice ale timpului, s-a dat ființă unor state mici în veacul al XIX-lea.

Între anii 1830—1840, întii sub o formă romantică, pe urmă din ce în ce mai științifică, se răspîndește părerea că statele n-au de ce să le creeze alții, ci să se recunoască ele între ele și în cuprinsul hotarelor lor. Se produce astfel un fel de revoluție cu caracter național. Dar pe lîngă statele mici, s-au alcătuit, în acest timp, (și state) ca Italia și Germania.

Într-atfel în monarhiile mari, principiul național suferă influența interesului local. În Ungaria, sentimentul național era firesc în marginile statului etnic maghiar.

S-a făcut, însă, confuziune între statul maghiar și statul maghiar medieval întemeiat pe cuceriri. S-a produs deci o falsificare a principiului național — un amestec de naționalism și imperialism, foarte favorabil imperialismului, dar foarte păgubitor ideii naționale. Aceasta a adus statele mici naționale să facă și ele imperialism. Sîrbii s-au gîndit la tradiția sîrbăstă din veacul XIV, la statul lui Ștefan Dușan, iar bulgarii au visat și ei o împărăție peste Balcani și au concurat la stăpînirea Constantinopolului.

În ce privește statele naționale, răspunsul e mai ușor. Statele mici, din veacul al XIX-lea, ar putea răspunde adversarilor lor:

„Nu totdeauna din vina lui sau a națiunii sale un stat mic e mai slab ca un altul. Dacă acest stat, prin fatalitate, nu cuprinde întreaga națiune pe care o reprezintă, el nu e vinovat”.

Chiar statul nostru, în care trăiesc numai 7 milioane de români, adică o mică parte din numărul total al fraților noștri, poate fi făcut vinovat de aceasta?

„Viitorul”, București, 22 februarie 1915, p. 2.

13

1915 februarie 23/martie 8, Craiova. Articol din săptămînalul „România” subliniind maturitatea politică pe care o vedește poporul român în aceste momente foarte importante pentru țara noastră.

O PROBĂ ÎMBUCURĂTOARE

Foarte mulți dintre acei care pretindeau că cunosc bine poporul român susțineau că acest popor nu

este destul de pregătit spre a-și manifesta dorința și a porni hotărât să și-o îndeplinească.

Nu se poate să se mai afirme că acest popor a trecut prin clipe mai grele și mai importante, la o cotitură atât de însemnată a Istoriei, ca astăzi.

Acum nu mai este vorba de o mai sănătoasă așezare a temeliei statului, nici de reforme interne sau de îmbunătățiri relative, care ar avea menirea să îndrumeze statul pe căi mai bune și spre o mai frumoasă propășire.

În clipa aceasta e chiar în joc existența statului român și a întreg neamului românesc.

Ei bine, tocmai la această cotitură însemnată a Istoriei, poporul probează că este destul de matur, că este conștient de datoriile sale și este hotărât să le îndeplinească, cu cele mai însemnate sacrificii.

Căci ce probează altceva decât o conștiință deplină și un bun simț neasemuit încrederea cu care așteaptă de la conducătorii lui semnul pentru a porni să-și facă datoria.

Cînd privim manifestările lui sufletești, ni se umple inima de mîndrie că facem parte dintr-un popor așa de conștient și hotărât, care nu-și dez-minte originea sa latină.

El dorește să-și îplinească visul, ce de secole l-a moștenit în singe de la strămoșii săi, și totuși nu-și manifestă nici o nerăbdare, nici o neîncredere, ci, convins de puterea drepturilor sale, așteaptă cu răbdare semnul bine-cuvîntat, ca să pornească să-și cucerească aceste drepturi, pe care este sigur că le va obține, numai prin el și pentru el.

De aceea, vedem că, deși înflăcărat de sentimentele calde ale iubirii de patrie și de neam, ale cuvîntărilor celor care îl cheamă la consfătuiri, totuși are tăria de a-și stăpîni pornirile și se desparte liniștit de la consfătuire, respectînd părerile și drepturile tuturor, căci așa înțelege el, popor civilizat, să-și îndeplinească datoria, atunci cînd va fi chemat la luptă și nu împotriva unor oameni dezarmați, care se bucură de ospitalitatea noastră.

Cu așa popor, cu așa stăpînire de sine, putem fi mîndri și siguri de izbîndă, căci :

„Românul are șapte vieți
În pieptu-i de aramă“.

„România“, Craiova, 23 februarie 1915, p. 1.

14

1915 mai 21/ iunie 3, București. Rezumat al comunicării ținute de prof. Simion Mehedinți la Academia Română, care combate cu argumente științifice teoria inegalității națiunilor, aceasta fiind privită ca izvor al progresului uman.

Conferința d-lui prof. S. Mehedinți
DREPTUL NAȚIUNILOR MICI DIN PUNCTUL DE
VEDERE AL ȘTIINȚELOR POZITIVE

În statele mici, victoria din 1870 a germanilor a provocat oarecare consternare, prin teama de întoarcere a puterii în locul dreptului.

Grija statelor mici sporește odată cu teoretizarea puterii de stăpînire, care de altfel rămîne astăzi un sofism ce se poate înlătura prin judecarea factorilor geografici.

În adevăr, omenirea începu să fie privită ca o formațiune geografică în legătură cu toate fenomenele naturale.

Omul este considerat ca o anexă a planetei¹, decurgînd în modul acesta științele nouă : etnografia, antropologia, antropogeografia.

Cît privește rasele, ele nu sînt — după cei mai autorizați învățați — decât elementele aceleiași familii rămase, așa încît ni² se poate spune despre ele că unele sînt nobile și altele inferioare. Ca atare, din punctul de vedere darwinist, electiv la teoria dreptului celui mai tare³, este inadmisibilă căci nu există națiuni tari și slabe, diferența între ele fiind condiționată de starea lor culturală.

Controlul raselor va fi vecinic, zic istoricii germani⁴ după 1870. După ei, Nietzsche și Chamberlain susțin teoria supremației imperialiste, însă aceștia nu sînt oameni de știință pozitivă, susținînd dreptul forței ca interpretare darwinistă.

Singurul izvor de energie este națiunea, fără de care individul ar rămîne izolat.

Se impune ca o datorie științifică respectarea fiecărei națiuni, ca factor de diferențiere în afirmarea progresului omenirii.

Toți cei care au înțeles fenomenele biogeografice privesc cu interes toate lucrurile.

Națiunile sînt mari creațiuni planetare. În sensul științelor naturale, pieirea unei națiuni este pierderea unui lucru prețios.

După științele exacte, se consideră ca un progres înlăturarea generalizărilor false care împărțeau omenirea în popoare nobile și inferioare.

Dacă toate națiunile trebuiesc respectate, e de datoria tuturor să respecte mai mult națiunile mici, din care va răsări floarea culturii omenestii.

„Viitorul“, București, joi, 21 mai 1915, p. 2.

15

1915 octombrie 1/14, Iași. Știre din „Revista neamului“, care anunță constituirea „Federației unioniste“ avînd ca scop realizarea unirii Transilvaniei cu patria-mamă.

FEDERAȚIA UNIONISTĂ

La 17 septembrie bărbații care au dovedit cel mai mare patriotism, spirit de jertfă și o cunoaștere profundă a împrejurărilor politice și a necesităților neamului nostru au chemat pe toți românii, avînd în vedere gravitatea momentului, să se organizeze în o ligă mai resus de partide, închinată exclusiv nevoilor și aspirațiilor neamului, cu numele „Federația unionistă“. Ea înseamnă mobilizarea sufletului românesc și membrii ei sînt hotărâți să realizeze unirea cu Ardealul sau să moară. Pînă în acest moment a aderat un mare număr de patrioți. Rîndurile federației se îngroașă mereu, ceea ce ne dovedește că țara e coaptă pentru realizarea „înalțelor aspirațiuni“, de cari vorbește însuși Regele Carol în testamentul său.

„Revista neamului“, Iași, 1 octombrie 1915, p. 7.

16

1915 octombrie 15/28, Iași. Știre din „Revista neamului“, referitoare la întrunirea din capitală a „Federației unioniste“ în cadrul căreia s-a cerut intrarea în război alături de Antantă pentru înlăturarea idealului nostru național.

¹ În text, greșit tipărit : plantei.

² În text, greșit tipărit nu

³ Începutul frazei este alterat, probabil, de greșeli de tipar.

⁴ În text, greșit tipărit : zic, istoricul german.

4. MARELE MIETING AL „FEDERAȚIUNEI UNIONISTE” DE LA DACIA DIN ZIUA DE 11 OCTOMBRIE a.c.

Nu cred să fi fost în țara noastră o manifestare mai grandioasă a voinței poporului decât cea din ziua de 11 octombrie, cînd mase incalculabile, pe a căror față se citea hotărîrea și spiritul de jertfă, au cerut cu tărie părăsirea politicii de abdicare a actualului cabinet și intrarea României pe scena războiului, alăturarea de puterile aliate.

Mii de delegați din provincie s-au alăturat la strigătul hotărîți și desperat al Capitalei de a împiedica zdrobirea aliatei noastre firești și fixarea austro-germanilor în Balcani, ceea ce ar avea ca urmare încercuirea și umilirea noastră. Instinctul fericit al poporului nostru a înțeles că nepăsarea noastră ne duce la vașalitate față de puterile centrale și ne distruge poate pentru totdeauna planul nostru de a ne crea un stat puternic cu centrul de gravitate în cetatea Ardealului. Țara și-a manifestat hotărîrea de a se jertfi pentru binele și viitorul neamului. Rămîne ca guvernul să dea curs acestei nestrămătate voințe a națiunii, care s-a declarat gata să facă toate jertfele pentru a-și asigura viitorul.

„Revista neamului”, Iași, 15 octombrie 1915, p. 14—15.

17

1915 decembrie 11/24, Galați. Editorial din gazeta „Vrem Ardealul”, în care sînt exprimate considerentele care impun revenirea Transilvaniei la patria-mamă.

VREM ARDEALUL

Vrem Ardealul, pentru că Ardealul suferă ! Îl vrem pentru că este o nevoie a noastră — o parte din trupul nostru, din inima noastră, din ființa noastră. Îl vrem pentru că, suferind el, suferim noi, pierind el sub mina crudă a călăilor, pierim noi.

Vrem Ardealul, pentru că ne este necesar vieței noastre viitoare ca neam, pentru că este parte integrantă a organismului de viață al neamului nostru.

Și dacă o parte a organismului suferă, în mod firesc, inevitabil va suferi organismul întreg.

Vrem Ardealul pentru trecutul său, pentru faptele sale — pentru ființa sa integrantă.

De acolo pleacă Oltul, Jiul, Siretul, Prutul...

Acolo sunt minele, avuția noastră, acolo s-a făurit neamul, acolo a zămislirea și leagănul său, de acolo au venit descălecătorii : Dragoș în Moldova, Negru-vodă în Muntenia.

Intr-acolo au tîns visurile noastre. Acolo a murit nerăz bunat Mihail croul, sub mina unui ucigaș, și tot de acolo a doua descălecare de cărturari, cari au renăscut, au rechemat la viață amorțitele noastre puteri... Lazăr, Șincai, Maior...

Vrem Ardealul, fiindcă acolo Horia, încă înainte de revoluția mare ce a zguduit Europa, a lăsat principiile de egalitate, frățietate și libertate.

Vrem Ardealul, fiindcă noi putem să nu-l vrem. Fiindcă suferă, fiindcă durerea o simțim și noi, fiindcă este o necesitate, o năzuință, un vis...

Vrem Ardealul, cu tot sufletul, cu toată puterea, și fiindcă îl vrem nămdăcît, îl vom avea !

„Vrem Ardealul”, Galați, 11 decembrie 1915, p. 1.

18

1916 iulie 21/august 3, Iași. Apel lansat prin gazeta „Ardealul nostru” de centrele universitare Iași și București către studențimea română, în vederea întrunirii într-un congres extraordinar cu scopul de a-și manifesta atașamentul față de crezul național al poporului

APEL CĂTRE STUDENȚII ROMÂNI

În zilele de restriște pe cari le trece neamul românesc de pretutindeni, în zilele cînd în cumpăna înțelepciunii și hotărîrii conducătorilor firești al acestui popor stă gloria sau rușinea noastră viitoare, studențimea românească a fost neclintită în credința ei că rostul istoric al României, lăsat nouă moștenire cu limbă de moarte de înaintașii veacurilor apuse, ne duce azi spre culmile Ardealului.

Statornici unui ideal a cărui măreție fără seamăn ne-a luminat zările copilăriei, încă din primul moment a izbucnirii acestui război în care se zămislește soarta popoarelor pe temeiul principiului naționalităților, dreptului și dreptății tuturor, ne-am spus cuvîntul nostru sincer, pornit dintr-o conștiință neprihănită și dintr-o inimă care nu putea rămîne străină la marile prefaceri care privesc atît de aproape existența noastră.

Urmînd avîntul tinereței noastre, ne-am făcut datoria îngrijindu-ne, în limita puterilor noastre, ca clipa suprem să găsească în toate colțurile țării suflete pregătite pentru jertfa care ne va aduce înfăptuirea revendicărilor noastre naționale.

Socotind că firul timpului ne-a adus în preajma zilei atît de mult așteptată, că suntem mai aproape decît oricînd de ceasul hotărîtor destinului nostru :

Ascultînd îndemnul nostru lăuntric sprijinit de cuvîntul dascălilor noștri, am hotărît să pecetluim opera noastră de pînă acum printr-un congres extraordinar care va avea loc în București, în zilele de 23 și 24 iulie cor., și în care studenții celor două universități ale regatului să de o ultimă și definitivă expresiune crezului național al neamului românesc.

Vom chema alături de noi pe toți făuritorii și deșteptătorii sufletului și conștiinței naționale, de la învățătorul de sat și pînă la profesorul universitar, pentru ca din comunitatea sentimentelor și credinței tuturor să se înalțe imaculată și irezistibilă voința sfîntă a poporului român, în auzul întregii lumi civilizate ce-și are astăzi ațîntite privirile asupra noastră.

Colegi !

Cu încredințarea că vă chemăm în o ultimă întîlnire înainte de a pleca să ne facem datoria astfel și în altă parte, facem apel la înalte sentimente de care vă știm însuflețiți și nu ne îndoim că nu veți pregeta o clipă de a nu veni din cele mai îndepărtate sate și orașe ale țării pentru a da o dovadă decisivă că studențimea a stat la postul de onoare pînă în clipa din urmă, justificînd astfel dragostea și încrederea cu care lumea românească ne-a înconjurat pînă acum.

Gr. T. Popa, președintele „Centrului” Iași.

Membri : Ioan Florescu, Octav Haluniga, Spiridon Artene, Mihail Demetrescu, Emil Hurmuzachi, Gh. Tudoran, Toma Riconte.

Eugen Chirnoagă, președintele „Centrului” Bucu-

Membri : Vas. D. Șova, Ioan Costian, N. T. Georgescu, Pavel Papadopol, Iancu Jianu, Sabin Medean, Gh. Nazarie, Mircea Sebescu.

„Ardealul nostru”, Iași, 21 iulie 1916 p. 2.

B. P. HASDEU LA ARHIVELE DIN CRACOVIA ÎN 1876

VIRGINIA ISAC

Legăturile țării noastre cu Polonia, comerciale mai întâi, urmându-le cele politice și culturale, sînt străvechi. Aceste legături au lăsat urme scrise, în arhive, biblioteci, gherghiruri de boieri sau castelele unor pani și sleahitici.

Tubitori de neam și țară au căutat să scoată la lumină aceste izvoare, pentru a se scrie istoria patriei, atunci cînd ei înșiși nu au făcut-o¹. Să ne gîndim la cronicarii moldoveni, care au folosit și izvoare polone, la Gheorghe Asachi, care a cercetat în arhivele poloneze și apoi, ca arhivist al statului, în 1832, făcea demersuri pentru copierea unor documente din bibliotecile și arhivele din Rusia și Polonia². Însuși Mihail Kogălniceanu, întorcîndu-se în 1838 de la Berlin de la studii, face un popas la Cracovia și la Liov unde cercetează arhivele. El a menționat existența unor documente privind țara noastră, a întreținut legături cu profesori și arhiști polonezi și a îndemnat mereu la cercetarea depozitelor poloneze³.

Peste ani, Mihai Eminescu, trecînd de la Berlin spre țară, se oprea la Cracovia unde afla „că documentele arhivului de acolo au început a se publica și că au apărut pînă acum al 3-lea volum, editat de însuși directorul arhivului”⁴.

Bogdan Petriceicu Hasdeu a făcut cercetări în arhivele din Cracovia prima oară în anul 1861 și a doua oară în anul 1876. În 1861, cînd a fost ales membru al Societății jagelone, a cercetat bibliotecile și arhivele din Cracovia și Lemberg, datele și documentele grupîndu-le sub titlul *Excerpta ad historiam Daco-Romanam peritientia Leopolsensia*, publicată apoi în bună parte în revistele sale pe care le-a scos la Iași și mai ales în „Arhiva istorică a României”⁵.

¹ M. Kogălniceanu, în Prefață la *Cronicele României* (v. ediția a II-a, 1872–1874, p. IX), vorbind de luptele pentru Unire spunea: „Atunci n-am avut a scrie istorie, am făcut istorie”.

² Gh. Ungureanu, *Figuri de arhiști români, Gheorghe Asachi, 1788–1869*, București, 1969, p. 22 și 105.

³ Zezi „Alăuta românească” nr. 5 din 1 septembrie 1838, „Arhiva românească”, I, 1841, p. 92. „Steaua Dunării”, I, 1855, nr. 27, p. 107 și Al. Zub, *Președintii ai arhivelor*, M. Kogălniceanu, în „Revista Arhivelor”, 1/1968, p. 116–117.

⁴ Vezi scrisoarea lui Mihai Eminescu adresată din Iași lui Ioan Al. Samurcaș, la 19 septembrie 1874, în I. E. Torouțiu: *Studii și documente literare*, vol. IV, București 1933, p. 121–122. În scrisoare, opinii asupra descifrării documentelor, cercetările personale și oficiale, despre postul de bibliotecar, doctoratul său „...pînă atunci mă voi pune în corespondență cu dl. Hajdeu pentru a afla de la el numele dicționarelor auxiliare... și toate preservativele critice pe care cineva trebuie să le aplice la documente pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrif, căci în critica documentelor nu e permis a visa”.

⁵ Cicerone Poghir, B. P. Hasdeu, *lingvist și filolog*, București, 1968, p. 60.

Dar nu despre misiunea științifică din acest an ne-am propus să ne ocupăm în acest referat, ci despre aceea din august-septembrie 1876.

În acest an, la 17 mai, Hasdeu este numit director general al Arhivelor Statului⁶, funcție care-l mulțumea deplin, în care a activat 24 de ani și pentru care declarase că „de arhivă nu mă las odată cu capul”⁷. Arhivele îi dădeau posibilitatea de a-și satisface pasiunea de a aduna, de a cerceta și de a valorifica „fintinile” istoriei neamului românesc.

Pentru aceste răscole arhivele interne și de peste hotare, neobosit, pentru că „istoria română e plină de povești și de lacune, pentru a îndrepta pe unele și a astupa pe celelalte se cere un studiu bazat pe documente, iar de loc pe compilațiuni”⁸.

În 1868 făcuse o călătorie în Serbia pe care o continuă în Ungaria, Austria, Boemia, Bavaria și Franța, în 1871 din nou în Ungaria și Serbia, iar în 1874 în Transilvania. Pretutindeni cercetează bibliotecile și arhivele, descoperind noi și noi izvoare⁹.

Ca arhivist¹⁰, Hasdeu cerea, la 5/17 august 1876, Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor „un concediu și o sumă de bani pentru „o excursie științifică în Ungaria și La Lemberg”¹¹. În raportul către minister Hasdeu arăta scopul acestei „excursii științifice”: „pentru a înăvuși Arhivele Statului cu copii de documente de prin arhivele din străinătate conform cu măsura prevăzută prin art. 4 și 9 din regulamentele organice ale Arhivelor din 1869 și 1872...”¹². Ministerul aprobă curînd, la 10 august, o deplasare de o lună și suma de 2.000 lei, cu condiția „de a publica îndată după întoarcere actele importante ce veți descoperi, referînd și ministerului rezultatul...”¹³. La 15 august pleacă spre Polonia.

Raportul pe care-l face către ministrul instrucțiunii publice¹⁴ la întoarcere este un exemplu de cum și-a înțeles misiunea științifică care i se încredințase în interesul Arhivelor Statului, misiune în care dobîndise „importante rezultate printr-un fericit concurs de împrejurări”.

Înainte de plecare a adunat date cit mai complete despre bibliotecile și arhivele din Galiția, publice și particulare, dar timpul scurt și puținele mijloace materiale nu i-au permis să cerceteze toate acestea „ci a trebuit să-mi aleg pentru cercetări o anume localitate unde să fiu sigur mai dinainte, sigur în

⁶ M. Regleanu, *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1963, p. 233.

⁷ *Figuri de arhiști români*, București, 1971, p. 180.

⁸ „Arhiva istorică a României”, tom. I, 1865, p. 1.

⁹ C. Poghir, *op. cit.*, p. 63–64, 67–68.

¹⁰ Îl putem socoti ca primul arhivist cercetător în arhivele de peste hotare pe Grigore Manu (director al Arhivelor Statului între anii 1866 iulie 12 și 1869 februarie 7), care „cu ocaziunea călătoriei ce am a face în cursul verii și cercetarea Arhivelor din străinătate...”, la 1/13 iulie 1868, cerea Ministerului Instrucțiunii o sumă de bani spre a cumpăra diferite opere pentru a completa biblioteca (cf. Mihail Fănescu, *Grigore N. Manu*, în „Figuri de arhiști români, București, 1971, p. 149).

¹¹ Ministrul Gh. Chițu.
¹² Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 559, f. 1; M. Regleanu, *op. cit.*, p. 246.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 2.

¹⁵ *Ibidem*, f. 3–5 ciorna autografă a lui Hasdeu; publicat în „Columna lui Traian”, 1876, p. 472–475.

toată puterea cuvîntului, de a găsi fîntine documentale pentru istoria patriei¹⁶.

Ajunzînd la Lemberg, unde intenționa să se oprească spre a continua o cercetare începută încă din 1861, află că o comisie a început publicarea documentelor din arhivul de acolo, șase tomuri fiind deja tipărite, încît în cîțiva ani vor fi publicate și toate cite se referă la istoria românilor. Se oprește deci la Cracovia „unde n-am avut încă ocazia de a face cercetări pînă acum”¹⁶. Eruditul director al Arhivelor României, cunosător al limbii polone și latine, a cîștigat ușor simpatia bibliotecarilor — unii savanți — de la Biblioteca Universității și de la Biblioteca Academiei din Cracovia. La Biblioteca Universității găsește o însemnată corespondență diplomatică, originală, între Miron Barnovski și Polonia din primul pătrar al veacului al XVII-lea, precum și importante documente privind comerțul Cracoviei cu Moldova în secolul al XIV-lea.

Hasdeu socotește însă aceste documente secundare față de „tezaurul” din Biblioteca Academiei, unde a găsit și a examinat colecția de documente a lui Adam Naruszewicz, celebru istoric polonez din secolul al XVIII-lea (1733–1796), constînd din 231 tomuri în folio. Hasdeu dă cîteva date asupra istoricului polonez și drumul parcurs de această colecție pînă ce a ajuns în Biblioteca Academiei din Cracovia.

Naruszewicz a copiat documente din arhiva regală a Poloniei și din arhivele particulare ale principalelor familii nobile, Radziwiłł, Zamojski, ș.a. Hasdeu amintește, în raportul său, că arhiva regală a Poloniei cuprindea o mulțime de documente privind țara noastră. Unele din acestea au fost reproduse de Dogiel în *Codex diplomaticus Poloniae*, menționînd și cuprinsul mai multor documente cu caractere chirilice din secolele XIV și XV. Un număr mult mai mare sînt rezumate în *Inventarium omnium privilegiorum quaecumque in Archivie Regni in arce Cracoviensi continentur*, scris în 1682 și editat în 1862, la Paris de către Rykaczewski, de unde Hasdeu a publicat în „Arhiva istorică a României” în tomul al II-lea sumarele tuturor documentelor relative la istoria românilor.

Din cercetarea colecției lui Naruszewicz, Hasdeu constată că aceasta nu numai că cuprinde toate documentele, copiate în extenso, rezumate în cataloagele amintite (și aici prea succint și adesea cu erori), dar se găsesc încă multe alte documente relative la istoria românilor, necunoscute, începînd cu anul 1378 pînă la începutul secolului al XVIII-lea. În slavă, latină și polonă, în număr de peste 2 000, documentele sînt tratate între țările române cu Polonia, epistole, rapoarte de ambasadori, hrisoave de danie ale domnilor moldoveni din secolul al XV-lea ș.a.

Hasdeu dăduse de o „fîntină” bogată. E ușor de închipuit ce sentimente de mulțumire și satisfacție l-au încercat.

Dar, după cum relatează mai departe în raportul său, în cele trei săptămîni cît a stat abia a putut să-și formeze „o idee în bloc” despre cuprinsul colecției și să noteze numerele documentelor privitoare la țara noastră. În fața acestei situații, cerînd și sfatul lui D. A. Sturza, Hasdeu angajează, cu plată,

doi studenți, buni paleografi, cu copierea, treptată, a acestor documente, indicîndu-le de a se controla unul pe altul prin colajonare. Aceștia s-au angajat ca pînă la sfîrșitul anului să transcrie circa 300 de documente. Și ca o dovadă a impresiei pe care o făcuse, lingvistul Dygasinski s-a oferit, în mod colegial, să facă o supracolajonare a documentelor copiate. Insuși Hasdeu intenționa și spera să facă ultima colajonare.

După copiere, Hasdeu, opiniază pentru publicarea lor într-o colecție separată, în aceleași condiții în care se publică colecția lui Hurmuzachi.

Raportul relevă entuziasmul lui Hasdeu pentru comorile găsite, relevă pe arheograful¹⁷ Hasdeu, riguros în metoda sa de transcriere a documentelor.

Entuziasmul și l-a manifestat în dorința de a da publicității rezultatul cercetărilor sale de la Cracovia. La 16/28 septembrie trimite raportul spre a fi publicat în ziarele „Românul”, „Telegraful” și „Timpu”¹⁸. „Curierul de Iassi” din 24 septembrie 1876, deci în timpul redacției lui Mihai Eminescu, preia probabil din ziarele de mai sus și publică un rezumat al raportului lui Hasdeu¹⁹.

La începutul lunii octombrie 1876 Hasdeu primește primele transcrieri făcute de studenții angajați. Deoarece prin raportul său solicita o sumă de bani pentru plata acestora — 1 500 lei — și să se prevadă suma de 6 000 lei în bugetul anului viitor pentru terminarea lucrării, Hasdeu revine la 4/16 octombrie cu un nou raport către minister, solicitînd un răspuns²⁰.

Pînă la 11 octombrie Hasdeu primise 58 de documente (67 pagini), pe care le înaintează ministerului, la 11/23 octombrie²¹ rugînd să-i fie înapoiate, de a decide cele de cuviință pentru publicarea lor și de a i se elibera accontul de 1 500 lei.

Dar pentru publicarea documentelor și continuarea transcrierii, ministerul trebuie să aibă hotărîrea Camerii spre a include în buget o asemenea cheltuială²². Drept care, rezoluția lui Hasdeu pe răspunsul ministerului a fost următoarea: „Documentele înapoiate se vor depune în bibliotecă pînă la publicare”.

Cercetări ulterioare sperăm să ne confirme dacă lucrarea de transcriere a acestor documente a continuat și dacă da, unde și cînd s-au publicat.

Știm că B. P. Hasdeu a menținut legăturile cu Cracovia și a făcut schimb de publicații cu Universitatea și Academia din Cracovia. Chiar la întoarcerea sa, în septembrie, trimite publicațiile Arhivelor Statului²³, iar în ședința din 6 martie 1881 a Academiei Române, împreună cu V. A. Urechia și D. A. Sturza propune — și se aprobă — trimiterii publicațiilor Academiei la Universitățile din Cernăuți și Lemberg, la Academia din Cracovia și lui Ubicini la Paris²⁴.

¹⁷ A fost primul care a folosit înțila oară la noi termenul tehnic de *arheografie*, cf. A. Sacerdoțeanu, B. P. Hasdeu *arheograf*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1965, p. 22.

¹⁸ Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 559, f. 6—8.

¹⁹ „Curierul de Iassi”, IX, 1876, nr. 105, p. 3, rubrica *Diverse*.

²⁰ Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 559, f. 9.

²¹ *Ibidem*, f. 10.

²² *Ibidem*, f. 11.

²³ M. Regleanu, *op. cit.*, p. 246.

²⁴ „Analele Academiei Române”, Dezbateri, s. II, tomul III, 1880—1881, p. 69.

¹⁶ Această frază infirmă afirmațiile unor biografi ai lui Hasdeu despre cercetările la Cracovia în 1861.

A VI-a CONFERINŢĂ A CONDUCĂTORILOR INSTITUŢIILOR ARHIVISTICE DIN ŢĂRILE SOCIALISTE, SOFIA, 1978

Între 23 şi 30 mai a.c. a avut loc, la Sofia, cea de-a VI-a conferinţă a conducătorilor instituţiilor arhivistice din R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, R. D. Germană, R. P. Mongolă, R. P. Polonă, R. S. România, R. P. Ungară, U.R.S.S. şi R. S. Vietnam. Arhivele Statului din România au fost reprezentate de o delegaţie formată din Arimia Vasile — director al Direcţiei Arhivelor Centrale din D.G.A.S., conducătorul delegaţiei, Pirvulescu Maria, şef al Serviciului informatică şi Mărăsoiu Gabriela, arhivist principal la Serviciul Publicaţi şi Valorificare.

Lucrările conferinţei, desfăşurate la Sofia în sala de şedinţe a Hotelului Parc Moscova, au fost deschise de şeful Direcţiei generale a Arhivelor din R. P. Bulgaria, Ml. Kostov care a atras atenţia asupra importanţelor evenimente politice, premegătoare consfăţurii, pe care le-a sărbătorit poporul bulgar — a 60-a aniversare a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi 100 de ani de la eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman, a subliniat marea importanţă a colaborării internaţionale dintre ţările socialiste pentru dezvoltarea muncii arhivistice. N. Papazov, membru al secretariatului P. C. Bulgar, al biroului Consiliului de Miniştri, preşedinte al Comitetului pentru progresul ştiinţei şi tehnicii, a salutat pe delegaţii la Consfăţuire în numele guvernului bulgar, subliniind locul pe care-l ocupă arhivele în colaborarea ştiinţifică internaţională şi rolul lor în dezvoltarea relaţiilor dintre ţările socialiste.

Ca invitat la lucrările Conferinţei, asistând la prima şedinţă de lucru, C. Wiffelds, secretar general al Consiliului Internaţional al Arhivelor, a salutat în numele acestui organism delegaţiile participante, menţionând contribuţia importantă pe care aceste „intilniri ale mesei rotunde a arhivelor ţărilor socialiste” o aduc în dezvoltarea teoriei şi practicii arhivistice.

La ordinea de zi a consfăţuirii au fost înscrise şi discutate următoarele probleme din program : organizarea şi importanţa Fondului Arhivistic de Stat (Naţional) în ţările socialiste, organizarea folosirii documentelor de arhivă şi formele activităţii de informare a Arhivelor Statului, dezvoltarea microfilmării în arhivele ţărilor socialiste, restaurarea documentelor din arhive, construcţii şi noi echipamente tehnice în arhive. Au fost prezentate şi două informări : informare asupra îndeplinirii planului de cercetări ştiinţifice şi pregătirea de publicaţii documentare realizate împreună de instituţiile arhivistice din ţările socialiste pe 1976—1980 şi informare asupra programului suplimentar de perspectivă care va fi studiat de conducătorii instituţiilor arhivistice din ţările socialiste în perioada 1982—1986.

De asemenea, participanţilor le-a mai fost prezentată o informare despre arhivele statului din R. P. Bulgaria, o informare a profesorului N. Todarov, secretar al C.I.B.A.L., despre activitatea Centrului Internaţional de Informaţii pentru Istoria Balcanică.

Şeful delegaţiei arhiviştilor din U.R.S.S., Pegov A. M., prim-adjunct al directorului Direcţiei generale a Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniştri al U.R.S.S., a prezentat referatul asupra organizării şi importanţei F.A.S. (F.A.N.) în ţările socialiste, pregătit de specialiştii sovietici, pe baza experienţei instituţiilor arhivistice din ţările socialiste. Au fost expuse bazele ştiinţifico-metodologice ale organizării fondului arhivistic, s-a analizat complexul de măsuri care să asigure o bună păstrare a documentelor arhivistice. Un loc important a fost acordat în referat direcţiilor de bază şi formelor de folosire a Fondului Arhivistic de Stat (Naţional).

Discuţiile asupra primei teme au făcut o trecere în revistă a dezvoltării muncii arhivistice în ţările socialiste, au prezentat actele normative existente pe baza cărora a fost creat şi continuă să se perfecţioneze F.A.S. (F.A.N.), au ridicat probleme în legătură cu realizarea centralizării muncii arhivistice în fiecare ţară, au subliniat necesitatea dezvoltării pe mai departe a colaborării între arhivele ţărilor socialiste, prin care să se realizeze o mai mare eficacitate a activităţii în toate direcţiile de bază ale muncii arhivistice.

Delegaţia română a prezentat în cadrul discuţiilor experienţa Arhivelor Statului din România în crearea Fondului Arhivistic Naţional, conţinutul nou, mai cuprinzător, al acestei noţiuni.

Al doilea referat, „Organizarea folosirii documentelor de arhivă şi formele activităţii de informare a Arhivelor Statului” a fost prezentat de V. Filipova, prim-adjunct al directorului Direcţiei generale a Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniştri al R. P. Bulgaria. În referat a fost făcută o analiză temeinică a nivelului atins de folosirea documentelor ce se păstrează în depozitele de arhivă şi au fost, de asemenea, prezentate formele activităţii de informare desfăşurate de arhivele înseşi.

Subliniind importanţele succese obţinute în acest domeniu, referatul a arătat şi o serie de probleme ce stau în faţa arhiviştilor în perspectiva dezvoltării acestei laturi a activităţii arhivelor — satisfacerea necesităţilor ţărilor socialiste în domeniul informaţiei documentare.

Participanţii la discuţii au apreciat referatul şi au subliniat că problemele atinse merită o atenţie serioasă şi cercetarea în continuare a formelor, metodelor şi rezultatelor ce se obţin. A fost exprimat deplinul acord faţă de direcţiile şi formele de folosire a documentelor de arhivă arătate în referat. Un loc important l-au ocupat în discuţii problemele referitoare la necesitatea mecanizării şi automatizării cercetării în arhive, legate strins de nivelul cererii de informaţii.

Cu un viu interes a fost urmărită intervenţia delegaţiei române despre „Prelucrarea informaţiilor din documentele de arhivă cu ajutorul echipamentelor electronice”, care a prezentat rezultatele obţinute de Arhivele Statului din R. S. România în

domeniul regăsirii informației din documentele de arhivă cu ajutorul echipamentului electronic. Având în vedere că în toate arhivele naționale sînt preocupări în această direcție s-a propus ca la viitoarea conferință ce se va ține în 1980 la București, unul din referatele ce se vor prezenta să trateze problema folosirii tehnicii electronice pentru regăsirea informației în arhive și acest referat să fie pregătit de arhivele statului din România.

În concluzia discuțiilor, conferința a ajuns la părerea unanimă că intensificarea folosirii documentelor de arhivă și diversificarea formelor activității de informare sînt sarcini importante ale arhivelor țărilor socialiste și că de eficacitatea acestei munci depinde afirmarea importanței sociale și științifice a arhivelor în viața fiecărei țări; că munca de cercetare științifică și metodică a arhivelor ar trebui îndreptată spre stabilirea locului sistemului informațional al arhivelor în sistemul informațional național și al legăturilor cu celelalte sisteme, spre studierea intensității folosirii documentelor și întocmirea unei metodici pentru reglementarea și studierea necesităților în informația arhivistică, spre studierea posibilităților introducerii unui limbaj informațional unic pentru cercetarea informațiilor cuprinse în documentele administrației de stat și ale Arhivelor Statului. S-a recomandat publicarea în reviste științifice de specialitate a unor articole și comunicări asupra experienței în problema organizării folosirii documentelor și activității de informare.

Al treilea referat despre „Dezvoltarea microfilmării în arhivele țărilor socialiste” a fost susținut de membrul delegației R. P. Ungară, I. Borșa. În referat a fost prezentat procesul dezvoltării microfilmării în arhive în scopul creării fondului de asigurare, păstrării documentelor originale și completării F.A.N., cu copii ale documentelor din arhivele străine cu privire la istoria țării și în scopul creării celor mai bune condiții pentru folosirea documentelor.

Participanții la discuții au informat asupra experienței câștigate în introducerea noii tehnici pentru microfilmare în țările lor, au prezentat direcțiile de dezvoltare a acestei activități în arhivele țărilor socialiste.

Ca rezultat al discuțiilor au fost formulate și unele recomandări între care :

Direcția arhivelor din R. P. Ungaria să fie rugată să adune și să sintetizeze informațiile de la direcțiile arhivelor din țările socialiste despre tehnica existentă în domeniul microfilmării și fotocopierii documentelor și, în conformitate cu materialul existent, să informeze despre aceasta următoarea consfătuire a instituțiilor arhivistice ale țărilor socialiste și, de asemenea, să întocmească un proiect referitor la condițiile tehnice pentru pregătirea microfilmelor necesare schimbului între țările socialiste.

Al patrulea referat a fost prezentat de V. Arimia, director al Arhivelor Centrale din Direcția generală a Arhivelor Statului din R. S. România. A fost arătată experiența Arhivelor Statului din R. S. România în restaurarea documentelor, cercetările științifice ce se efectuează în laboratoarele D.G.A.S. pentru asigurarea păstrării și conservării documentelor, obținerea de cerneluri și hîrtie durabile. În completarea referatului a fost vizionat filmul „Res-

taurarea și conservarea documentelor” care a fost întîmpinat cu mult interes de participanții la consfătuire.

Discuțiile au prilejuit delegaților prezentarea rezultatelor din propriile lor țări. Un accent deosebit s-a pus pe necesitatea luării de măsuri profilactice, care să împiedice degradarea sau distrugerea documentelor și să reducă în acest mod, nevoile de restaurare a lor.

Al cincilea referat „Construcții noi și echipamente tehnice în arhive” a fost prezentat de șeful Direcției Arhivelor de pe lingă M.A.I. din R. S. Slovacia, B. Kostîtki. Referatul a relevat situația actuală a conservării tezaurului documentar în arhivele țărilor socialiste și perspectivele reale în acest domeniu în anii următori. O atenție deosebită a fost acordată în referat principiilor de construire și necesităților de utilare a clădirilor pentru arhive.

Discuțiile au exprimat părerea unanimă că atît clădirile noi, cit și cele vechi, destinate pentru depozite de arhivă trebuie să fie utilizate cu tehnică nouă care să asigure cele mai bune condiții păstrării documentelor; că este necesar să existe proiecte tip pentru localuri de arhivă, pentru diferite cantități de fonduri arhivistice în care să se țină seamă de mijloacele tehnice de păstrare și conservare (mijloace contra incendiilor, aer condiționat), respectarea normelor de umiditate și că aceste proiecte tip pot fi folosite în schimb de experiență. S-a subliniat importanța muncii de selecționare a documentelor în scopul planificării temeinice de perspectivă a volumului de documente care vor intra în păstrarea statului pentru stabilirea în viitor a construirii de depozite de arhivă.

Participanții la cea de-a șasea Consfătuire a conducătorilor instituțiilor arhivistice din țările socialiste au fost decorați prin Ordinul Consiliului de Stat al R. P. Bulgaria din 23.05.1978 cu medalia „100 de ani de la eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman”.

Pentru delegații la Consfătuire a fost prevăzut un program cultural corespunzător, legat de aniversarea a 100 de ani de la eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman, de sărbătorirea „Zilei învățămîntului și culturii scrierii slave și tiparului bulgar”. Au fost vizitate monumente istorice și muzee, unele arhive — Arhiva istorică militară din Tirnovo și Arhiva istorică a Sofiei.

Cea de-a șasea Consfătuire a conducătorilor instituțiilor arhivistice din țările socialiste, desfășurată la Sofia între 22 și 31 mai 1978 a fost apreciată unanim drept o reușită, căci a prilejuit un rodnic schimb de experiență între instituțiile arhivistice ale țărilor participante, mai buna cunoaștere a realizărilor obținute în munca arhivistică din țările respective, adîncirea relațiilor de prietenie dintre arhivele țărilor socialiste.

Aprecierile celorlalți delegați asupra realizărilor Arhivelor Statului din Republica Socialistă România și asupra filmului au însemnat o recunoaștere a strădanilor depuse de arhive pentru a ridica arhivistica românească la nivelul cerințelor actuale ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră în cadrul revoluției tehnico-științifice.

VASILE ARIMIA
GABRIELA MĂRĂȘOIU
MARIA PIRVULESCU

REUNIUNEA COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE SIGILOGRAFIE

Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.), creat sub egida UNESCO în vederea „păstrării, protejării și apărării contra riscurilor de orice fel a patrimoniului umanității în materie de arhive”¹, a înființat o serie de organisme specializate menite a acționa prin forme și mijloace diverse pentru soluționarea problemelor ce se ivesc în domeniul teoriei arhivistice și intensificarea valorificării izvoarelor documentare.

Un rol deosebit la transpunerea în practică a sarcinilor ce revin Consiliului Internațional al Arhivelor îl au cele 11 comitete² create succesiv din necesitatea ridicării diferitelor domenii ale arhivisticii la nivelul exigențelor epocii.

Ca urmare a tradițiilor progresiste ale arhivisticii românești și a prestigiului pe care l-au câștigat specialiștii din țara noastră în acest domeniu, România este reprezentată atât în Comitetul executiv al C.I.A. cit și în alte comitete: Comitetul de informatică, Comitetul de microfilmare, Comitetul arhivelor literare și artistice, Comitetul de sigilografie, pentru a enumera cîteva.

Comitetul Internațional de sigilografie, creat în 1960, este unul din primele organisme de acest fel, constituit pe lângă C.I.A. din inițiativa Comitetului său executiv³.

Conduc de Yves Metman, director în cadrul Arhivelor Naționale Franceze, în calitate de președinte și Andrée Scufflaire, șef de secție la Arhivele Regatului Belgiei, secretar, Comitetul de sigilografie este alcătuit, ca și celelalte, dintr-un număr restrîns de membri plini și o rețea de membri corespondenți, și unii și alții fiind arhiviști și, totodată, specialiști în domeniul sfragisticii, care s-au remarcat prin contribuții meritorii la dezvoltarea acestei discipline.

În prezent comitetul reunește reprezentanți din: Anglia, Belgia, Canada, Franța, Republica Federală Germania, India, Israel, Norvegia, Olanda, România, Scoția, Spania, Sudan, U.R.S.S., Vatican.

¹ Extras din Statutul C.I.A. adoptat și perfectat în cadrul congreselor internaționale de arhivistă din anii 1948, 1950, 1960, îmbunătățit chiar și la ultima manifestare de acest fel desfășurată în 1976 la Moscova.

² În afară de 1. Comitetul Internațional de sigilografie pe lângă C.I.A. mai funcționează următoarele comitete: 2. Comitetul de publicații; 3. Comitetul pentru dezvoltarea arhivelor; 4. Comitetul pentru formarea profesională; 5. Comitetul de informatică; 6. Comitetul de conservare și restaurare; 7. Comitetul de microfilme; 8. Comitetul arhivelor de întreprinderi; 9. Comitetul Arhivelor literare și artistice; 10. Comitetul coordonării ghidului izvoarelor istoriei națiunilor; 11. Comitetul de pregătire de pe lângă C.I.A. — asupra gestiunii dosarelor I.R.M.F.

³ În legătură cu activitatea comitetului vezi *Rapport du Comité International de sigilographie*, par Mlle Andrée Scufflaire et Proces-verbal de la séance, în „Archivum”, revue internationale des Archives publiées sous les auspices de l'UNESCO, vol. XIV, 1964, p. 159—184 și L'activité du comité de sigilographie (1960—1968), rapport par Yves Metman, în „Archivum”, vol. XVIII, 1968, p. 205—208.

Pentru îndeplinirea atribuțiilor ce-i revin comitetul se reunește anual, la fiecare reuniune abordîndu-se atît probleme teoretice vizînd dezvoltarea științei sfragistice cit și unele probleme practice referitoare la conservarea și valorificarea tezaurului sigilografic al fiecărei țări, parte integrantă a patrimoniului spiritual universal.

Principalele obiective spre care comitetul și-a axat activitatea, au vizat: 1. îndrumarea arhivelor și specialiștilor în ceea ce privește clasificarea, inventarierea și valorificarea izvoarelor sigilare; 2. cunoașterea stării de conservare a vestigiilor sigilare păstrate în arhivele din toate țările; 3. găsirea unor soluții optime pentru protejarea sigiliilor față de acțiunea diferiților agenți chimici și fizici; 4. emiterea unor norme privind descrierea sigiliilor (s-a alcătuit o fișă sumară cuprinzînd elementele de bază și una detaliată pentru elaborarea cataloagelor sigilografice); 5. întocmirea unor instrumente de informare științifică care să asigure introducerea acestor mărturii speciale în circuitul științific; 6. alcătuirea unor fișiere sfragistice naționale și internaționale (ultimele urmînd a include doar reproducerea de pe sigiliile create pînă în secolul al XV-lea); 7. folosirea sigiliilor în vederea sprijinirii procesului instructiv-educativ din școli și facultăți (constituirea de seturi care să răspundă diferitelor teme abordate la diverse discipline: istorie, istoria artelor, desen, lingvistică, portretistică etc.); 8. organizarea prin UNESCO a unor expoziții internaționale sigilografice care să faciliteze cunoașterea istoriei fiecărei țări, schimbul de informații în domeniul conservării surselor sfragistice.

În etapa actuală, în fața comitetului internațional de sigilografie stau probleme deosebit de importante printre care: 1. Elaborarea unui ghid internațional de sigilografie care să fie un îndrumar în munca arhivelor, în ceea ce privește păstrarea, conservarea și valorificarea sigiliilor. 2. Instituirea unui buletin anual în care să fie incluse, pe de o parte, circularele emise de comitet, iar pe de alta, rezultatul cercetărilor de specialitate desfășurate în diferite țări. 3. Lărgirea rețelei membrilor corespondenți, astfel încît să se asigure difuzarea recomandărilor comitetului în toate arhivele publice. 4. Editarea unui supliment la bibliografia internațională de sigilografie.

Direcția generală a Arhivelor Statului, în calitate de gazdă a reuniunii din acest an, s-a preocupat de asigurarea condițiilor optime necesare unei rodnice activități.

Programul științific al întîlnirii de la București cuprinde două teme majore: 1. comunicări în materie de tehnici și publicații noi; 2. sigiliile cancelariilor supreme și sigiliile de substituție. Pe lângă problemele administrative ce vor fi rezolvate, membrii comitetului vor vizita depozitele și laboratoarele D.G.A.S. și ale altor instituții culturale-științifice de prestigiu.

Cu prilejul lucrărilor comitetului se vor deschide interesante expoziții avînd ca principal exponat izvoarele sfragistice. Una va ilustra evoluția sigiliilor autorităților supreme în Principatele Române, iar alta va evidenția interferențele dintre sfragistică și diplomatică.

Sperăm, de asemenea, să se concretizeze cu acest prilej unul din obiectivele comitetului: organizarea unei expoziții internaționale de sigilografie.

În cinstea acestei manifestări internaționale, Direcția generală a Arhivelor Statului are în curs de editare o lucrare de specialitate, a cărei realizare constituie un răspuns la invitația adresată de comitet arhivelor de pretutindeni pentru salvarea, conservarea și valorificarea izvoarelor sfragistice.

Neîndoielnic, reuniunea comitetului de la București va contribui la dezvoltarea științei sfragistice, va stimula preocuparea generală pentru această categorie specială de mărturii ale trecutului.

Reuniunea va reprezenta, totodată, un nou prilej de afirmare, dincolo de granițele țării, a preocupărilor specialiștilor români și, mai ales, de evidențiere a importanței izvoarelor sigilare create de-a lungul anilor în cancelariile țărilor române, dovezi grăitoare ale originalității sigilografiei românești, mărturii plastice ale evenimentelor istorice ce au avut loc.

Fiind una din acțiunile premergătoare Congresului internațional de istorie, ce va avea loc în țara noastră în 1980, reuniunea Comitetului internațional de sigilografie prilejuiește un dialog viu, în vederea realizării scopului general al C.I.A., salvarea și conservarea mărturiilor documentare, de orice fel, dovezii ale contribuției fiecărui popor la dezvoltarea civilizației mondiale.

Astfel, sigiliile, mesagerii vremurilor trecute, contribuie la lărgirea colaborării dintre specialiști, exprimă legăturile firești care trebuie să existe între popoare, prietenia determinată de aspirația generală spre progres.

MARIA DOGARU

70 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA UNIVERSITĂȚII POPULARE „NICOLAE IORGA” DE LA VĂLENII DE MUNTE

La începutul veacului al XX-lea, poporul român avea încă de rezolvat probleme majore, dintre care crearea statului român unitar, desăvârșirea procesului început în 1859 ocupa primul loc. La înfăptuirea acestui deziderat erau chemați să contribuie toți românii de dincolo și de dincoace de Carpați. Un rol

aparte revenea intelectualității. În rîndurile acesteia, marele savant Nicolae Iorga se distingea în mod deosebit și pe bună dreptate era apreciat ca „una din acele personalități legendare înfipte pentru veșnicie în glia țării și în istoria inteligenței umane”. Luptei pentru unitate națională, marele istoric i-a închinat nu numai numeroase lucrări din cele peste 1 300 scrise, ci și mare parte din activitatea sa practică de la începutul secolului nostru.

În rîndul acestor acțiuni de cultivare a sentimentelor de solidaritate națională, de participare la pregătirea și realizarea visului de veacuri al românilor, un loc aparte l-a ocupat Universitatea Populară de la Vălenii de Munte înființată în anul 1908.

În concepția întemeietorului, Universitatea populară urma să fie o nouă posibilitate de înlăturare a piedicilor puse în calea stringerii colaborării și a mai bune cunoașteri dintre toți românii.

Universitatea de la Vălenii trebuie să devină un centru de cultură și luptă națională, un loc spre care să-și îndrepte pașii românii de pretutindeni, și îndeosebi cei din Bucovina, Transilvania, Banat și Basarabia. Alegerea micului tîrg, Vălenii de Munte, așezare cu trecut foarte îndepărtat — ca și Draja, Măneștii și Homoriciu — localități din apropiere, drept reședință de Nicolae Iorga în 1907, și apoi crearea aici a Universității populare nu a fost o simplă întâmplare.

În primul rînd, prin situarea în apropierea granițelor cu Transilvania, se realiza posibilitatea unei intense corespondențe și se asigura trecerea oficială și neoficială, în și din Transilvania, a românilor. Se putea face astfel o propagandă susținută și eficientă. În al doilea rînd Vălenii este așezat într-o regiune pitorească și o veche vatră folclorică, păstrînd încă la începutul secolului nostru elementele de originalitate ale culturii noastre populare. Datorită acestui fapt, cursanții puteau să-și înviorze forțele sufletești sorbind „din paharul cu totul curat al tradiției istorice”¹.

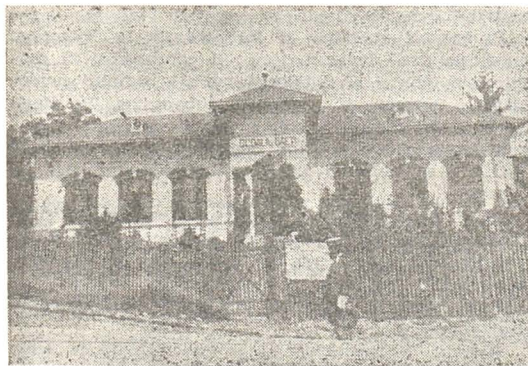
Prima ediție a cursurilor de vară de la Vălenii de Munte a avut loc la 1 iulie și 1 august 1908²; la 2 iulie 1908, Nicolae Iorga, susține prelegerea despre „Romanitatea românilor”, urmînd apoi teme ca „Persistența noastră în Dacia” sau „Formarea limbii române”.

Enumerarea acestor cîteva titluri ne duce la concluzia că încă de la începutul existenței sale, Universitatea populară și-a orientat ferm activitatea în direcția aprofundării problemelor majore ale istoriei românești, a luptei pentru înfăptuirea idealului național de unitate.

În primul an, la cursuri au luat parte aproximativ 150 cursanți, cei mai numeroși din Bucovina și Transilvania, pe lângă aceștia venind și foarte mulți prahoveni. Participanții erau atrași în primul rînd de idealul național pe care îl vizau atît prelegerile de istorie, cit și cele de istorie literară, economie națională, geografie.

¹ Nicolae Iorga, *Aportul Bucovinei la cultura românească*, Conferință la Cernăuți, 9 mai 1924, Edit. librăriei „La marca țării”, Cernăuți.

² Barbu Teodorescu, *Nicolae Iorga și educația maselor*, București, 1967, p. 140; V. Curticăpeanu în *Miscarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Edit. științifică, 1968, p. 223, afirmă că prima ediție a cursurilor a durat pînă la 1 septembrie 1908.

Localul școlii care a adăpostit primele trei ediții ale Universității populare

Încă din 1908 s-au definit două trăsături dominante ale Universității populare, imprimate de personalitatea lui Nicolae Iorga și care se vor păstra nealterate: caracterul patriotic și cel popular.

Majoritatea ziarelor vremii au păstrat tăcere asupra cursurilor de la Văleni, îndeosebi pentru a nu da posibilitatea imperiilor vecine care ocupau teritoriile românești să-și dea seama de conținutul prelegerilor.

Uncleziare însă că „Drapelul” din Lugoj, menționau deschiderea cursurilor, consemnând destul de vag, dar cu subînțeles scopul acestora: „Domnul Iorga a dovedit și de această dată că are o deosebită pricepere pentru trebuințele românilor de pretutindeni și a căutat după puțință, chiar cu mari jefte, să satisfacă prin cursurile de vacanță de la Vălenii de Munte o parte din aceste trebuințe”³.

Istoricului i s-au alăturat în acțiunea întreprinsă savanți cu renume, cadre universitare de frunte în acea perioadă, ca A. D. Xenopol, N. Bănescu, V. Pirvan*, Dr. Manicatide, G. M. Murgoci, D. N. Ciotori, Constantin Zagorit, Virgil Arian etc.⁴.

Participanții pe lângă profitul de învățătură puteau să-și dea seama de nivelul atins de cultura românească, de patriotismul oamenilor de știință și cultură, de tot ceea ce se realiza în slujba propășirii țării.

Cursurile prevăzute în programe îmbogățite și diversificate continuu erau însoțite de excursii pe valea Teleajenului sau la Slănic-Prahova, de spectacole de teatru susținute de actori profesioniști, ca trupa lui Petre Liciu, sau de amatori din rîndul cursanților, de festivaluri literare și concursuri de costume populare. Anunțind o „întrecere de porturi românești” pentru 22 iulie 1912, Nicolae Iorga motiva această acțiune prin faptul că „portul străbun” este una din cele mai mari mîndrii ale neamului, atîta frumuseță și un gust așa de ales, atîta muncă răbdătoare și așa de mare trăinicie cinstită se cuprinde într-insul”⁵.

Săliile școlii primare de băieți din centrul orașului deveniseră neîncăpătoare⁶ datorită numărului tot mai mare al celor care veneau să audieze prelegerile. Construcția unui local propriu devenise o necesitate urgentă. Apreciind însemnătatea acestui for de cultură prin subscripție contribuie la ridicarea, în anul 1912, a sălii care există și astăzi, alături de care funcționa încă din 1908, celălalt izvor de lumină spirituală, tipografia.

În 1913, datorită războaielor balcanice, cursurile Universității populare au fost întrerupte după cîteva zile de la începere. Puținele prelegeri care au fost susținute se refereau toate la probleme sud-europene⁷.

La ultima ediție dinaintea primului război mondial, cea din 1914, mai mult chiar decît în anii anteriori. Universitatea populară și-a propus să im-

bărbăteze și să mobilizeze spiritualitatea românească la realizarea dezideratului național cu credința că la momentul oportun românii vor ști cum și încotro să meargă, conduși de „o singură putere morală”⁸.

Închise la 20 iulie 1914, cursurile Universității populare vor fi întrerupte pe toată perioada războiului. Dar activitatea savantului, prezent pretutindeni în țară, cu scopul de a chema toate forțele populare la lupta pentru desăvîrșirea unității naționale, a luat o amploare deosebită.

În momentele neutralității, cînd reprezentanții puterilor centrale suspectau orice manifestare populară din România, guvernul l-a considerat pe Nicolae Iorga un factor atît de important în canalizarea într-o anumită direcție a opiniei publice, încît pentru a-l tempera, a desemnat un membru marcant al Partidului Național Liberal, în persoana lui I. G. Duca⁹.

După realizarea marelui ideal al românilor s-a considerat că reluarea cursurilor ar avea o importanță majoră în condițiile noi create. Potrivit hotărîrii luate de Congresul Ligii Culturale ținut la Rîmnicu Vilcea în 1920 pentru a-l cinsti pe marele istoric cu ocazia împlinirii a 50 de ani de viață, cursurile se vor redeschide în 1922. Acum se va adopta denumirea de Universitatea Populară „Nicolae Iorga”, patronată de Ligă și obținînd primele fonduri prin subscripție națională¹⁰. Același organism a sprijinit material și „Asociația auditorilor cursurilor”, trimițînd în mai multe rînduri ajutoare bănești¹¹.

Din 1924, un comitet de femei creat la București, va stringe în fiecare an fondurile necesare cantinei și organizării căminelor¹². Datorită acestui spirit de solidaritate a românilor, Universitatea populară „Nicolae Iorga” își va putea desfășura activitatea întotdeauna.

În perioada interbelică, pe lângă lărgirea orizontului spiritual și ridicarea patriotismului Universitatea a trecut pe primul plan lupta pentru consolidarea și organizarea noului stat pentru încadrarea armonioasă a tuturor locuitorilor din provinciile unite în viața societății românești.

În 1921, la realizarea cursurilor au participat Tache Ionescu și mari istorici ai vremii din alte state. Din acest moment între participanți pe lângă cetățenii din toate regiunile țării și românii care trăiau în alte părți ale lumii¹³ se aflau și studenți străini. În 1935 au venit polonezii, cehii și italienii de la universitățile din Roma, Padova și Milano. După o relatare din presă, aceștia „au plecat de la Văleni

⁸ „Neamul românesc” din 6 iulie 1914.

⁹ I. G. Duca, *Memorii*, în „Magazin Istoric”, an. X, nr. 8/1976, p. 35.

¹⁰ Arh. St. Buc., fond Liga Culturală, dosar 5/1919-25, f. 23, 24. În 1921 se primesc donații și din S.U.A. Vezi Calendarul Ligii Culturale, 1922, p. 41. De asemenea, o parte din veniturile obținute la serbările și spectacolele organizate de Liga Culturală erau vîrșate Universității populare. Arh. St. Buc., fond Liga Culturală, dosar 5/1919-25, f. 64.

¹¹ Loc. cit., f. 58. „Asociația auditorilor cursurilor Universității populare „N. Iorga”, a fost creată în august 1922 la Vălenii de Munte.

¹² Ioan Sân-Georgiu, op. cit., p. 20. Majoritatea cursanților erau cazați în clădirile școlilor din Vălenii de Munte. Arh. St. Ploiești, fond Primăria Vălenii de Munte, dosar 128/1939, f. 80.

¹³ „Neamul românesc pentru popor” din 1 iunie 1939, p. 176.

³ „Drapelul”, organ național politic, Lugoj, nr. 10/1908, V. Curticăpeanu, op. cit., p. 223.

⁴ În anexă, scrisoarea lui Vasile Părvan către Nicolae Iorga.

⁵ Vezi programul cursurilor de vară din 1910 în „Neamul românesc”, din 18 iunie 1910, p. 1129.

⁶ „Neamul românesc” din 19 iulie 1912, p. 485.

⁷ Construită în 1900 și dărmată la cutremurul din 4 martie 1977.

⁸ Ioan Sân-Georgiu, *O cetate culturală — Vălenii de Munte*, 1908, Tipogr. „Datina Românească” — Vălenii de Munte, 1928, p. 14.

cu ochii în lacrimi", mărturisindu-și întreaga lor dragoste pentru țara și poporul nostru"¹⁴.

Universitatea populară oferea și un prilej de strângere a legăturilor cu naționalitățile conlocuitoare. Organizând la Văleni cursul de limbă română pentru reprezentanții acestora, Nicolae Iorga, era convins că românii, maghiarii și germanii „pe baza iubirii și înțelegerii” puteau fi împreună „stîlpi ai patriei comune”¹⁵. În lucrarea „Contra dușmăniei dintre nații români și unguri”, istoricul scria: „...așțarea urii... între două popoare, este lucrul cel mai neîntețiat și cel mai neîngăduit de pe lume”¹⁶ și de aceea susținea cu ardore o sinceră colaborare între toți cetățenii țării.

Profesori sași sau unguri erau invitați să susțină prelegeri la Universitatea populară. Dintre ei îi amintim pe dr. Viktor Rath din Sebeșul Secuiesc, care a vorbit despre arta sâsească și pe Arpad Bitay, cel care a prezentat literatura ungară¹⁷.

Programul Universității populare era astfel alcătuit încît să ducă la o îmbogățire spirituală multilaterală a cursanților. La fel ca înainte de război, se organizau excursii și spectacole de teatru în aer liber. Pieseile prezentate aveau toate un pronunțat caracter politic, majoritatea fiind scrise chiar de Nicolae Iorga. Actorii erau recrutați dintre cursanți, iar pentru scenele de masă, erau aduși ca figurați, soldați din diferite regimente prahovene. Astfel, pentru montarea piesei „Contra Patriei”, se cerea în 1939, comandantului Diviziei 13 infanterie să trimită la Teatrul în aer liber din Văleni, muzica completă, precum și călăreții și infanteriștii necesari pentru completarea rolurilor de figurați (în total 60)¹⁸. Pentru toți acești militari veniți de la Ploiești ca și pentru funcționarii și muncitorii fabricilor din capitala județului, se cerea o garnitură de tren gratuită¹⁹. Prefectului i se cerea să mobilizeze muncitori la spectacol, acesta avînd un scop patriotic²⁰.

Cursurile propriu-zise rămăneau însă partea cea mai interesantă din activitatea desfășurată în cadrul Universității populare. În centrul acestora se aflau prelegerile susținute de Nicolae Iorga care tratau cele mai importante probleme ale istoriei românești sau universale, accentuînd rolul deosebit pe care cultura românească îl are în ansamblul civilizației lumii. Astfel, în 1922 va vorbi despre „solidaritatea românească”, în 1925 despre „concepția actuală a păcii”, în 1934 despre „Noua Europă”.

Printre personalitățile care și-au expus ideile de la tribuna Universității populare, mulți au rămas în istoria culturii românești. În 1922, D. Gusti tratează „Probleme de sociologie contemporană”, Vasile Bagrea „Probleme de știința limbii”, Octav Onicescu „Teoria lui Einstein”, N. Cartoian „Curente în literatura veche românească”, Ștefan Meteș „Legăturile românilor din Ardeal cu cei din Principat”. În 1923 s-au remarcat în special N. Bănești și P. P. Panaitescu. Ca nume mai apar în 1924 C. Papacostea și D. Pompeiu, în 1925 I. Simionescu, Sex-

til Pușcariu, în 1926 Andrei Rădulescu, C. C. Giurescu, Th. Capitan etc.

Prestigiul tot mai mare al universității populare a atras și mulți conferențieri străini, nume de savanți în cultura universală. Printre aceștia se aflau în 1921 E. de Martanna, dr. Wright, dr. Chapman, prof. Craigle, Pierre Framont, dr. Gaster; în 1922 profesorii francezi Gentil și Bourcand; în 1924 dr. Caurtois din Geneva, prof. Glicelli din Viena, prof. Sirb Petrovici, în 1925 profesorii cehoslovaci Herwig Jarnici și A. Kerdnac ș.a.m.d.²¹.

În 1926 se organizează chiar un festival francez-român cu ecouri în presa pariziană²².

Mereu atent la pericolele care amenințau țara, Nicolae Iorga a folosit și cursurile de la Văleni pentru a le demasca, pentru a crea un curent de opinie publică vigilent. Savantul considera că opoziția față de fascism, poate fi realizată doar dacă se creează o conștiință colectivă care „e ceva în adevăr de neprețuit. Pe dinșa se sprijină existența însăși a statului și nu pe poliție și armată...”²³.

Constatănd cu amărăciune că „vuieste văzduhul de strigate de război...”, afirma că nu armele vor fi biruitoare la sfîrșit ci înțelepciunea omenească²⁴.

Temele susținute în 1938 și 1939 „Teritorii și spații naționale” și „Afirmarea vitalității românești” erau destinate să atragă atenția asupra pericolului fascist și a importanței rezistenței. Nicolae Iorga considera că vitalitatea românească, continuitatea absolută a trăirii pe aceste meleaguri, se datorează nu personalităților ci maselor populare. Faptul acesta conferă tăria și permanența noastră²⁵.

Aceste discursuri au avut un larg ecou, ele fiind radiodifuzate și tipărite apoi în broșuri.

Furtunoasele evenimente ale anului 1940 nu l-au împiedicat pe savant să organizeze și acum, în condiții de instabilitate politică și ascensiune a forțelor reacționare, cursurile de la Vălenii de Munte. Participarea numeroasă a adus încă o dovadă prestigiului pe care și-l cucerise instituția creată de N. Iorga, participarea largă la cursuri devenind un simbol al solidarității românești în momentele grele. Pentru felul cum gindeau cursanții, semnificativă este scrisoarea trimisă acasă de un cursant din Cluj: „Am găsit aici poate mai mult decît de pe unde am plecat, durerea ce o poartă cu el fiecare frate venit din Basarabia, dar și nădejdea în revenirea și dirzenia unui neam ce nu se lasă cotoptit”²⁶.

Toamna anului 1940 a adus la putere fascismul. La 27 noiembrie Nicolae Iorga este asasinat de o bandă de legionari, fapt care a consternat pe toți

²¹ Ioan Săn-Georgiu, *op. cit.*, p. 27, 33, 38, 42, 44.

²² „Calendarul Ligii Culturale”, 1926, p. 35; vezi mai pe larg în N. Iorga, *Memorii*, vol. III, București, Edit. Națională, 1932, p. 196–200, pentru anii 1921–1922, vol. IV, p. 178 pentru anul 1924, vol. V, p. 142 pentru anul 1927.

²³ N. Iorga, *Cuvînt de deschidere a Universității populare*, în vol. *Un moment cultural. Un sfert de veac de la întemeierea Universității populare „N. Iorga” din Vălenii de Munte*, Edit. Ligii Culturale – Vălenii de Munte, 1934, p. 11. Aceeași idee este reluată tot în 1934 la Congresul Ligii Culturale de la Vălenii de Munte, vezi *Cuvîntarea președintelui Comitetului Central al Ligii Culturale la deschiderea Congresului de la Vălenii de Munte*, 1934, p. 5.

²⁴ „Neamul românesc” din 1 februarie 1939, p. 33.

²⁵ Nicolae Iorga, *Afirmarea vitalității naționale*, Vălenii de Munte, 1940, p. 3.

²⁶ Arh. St. Buc., fond Liga Culturală, dosar 71/1940, f. 45.

¹⁴ „Neamul românesc” din 22 septembrie 1935.

¹⁵ „Calendarul Ligii Culturale”, 1926, p. 52.

¹⁶ Nicolae Iorga, *Contra dușmăniei dintre nații. Români și unguri*, București, 1932, p. 3.

¹⁷ Ioan Săn-Georgiu, *op. cit.*, p. 18.

¹⁸ Loc. cit., dosar 128/1939, f. 23, 25, 38.

¹⁹ Loc. cit., f. 32.

²⁰ Loc. cit., f. 33.

patrioții români. Într-o scrisoare către Perpessicius, Al. Th. Stamatiad a exprimat fidel sentimentul general: „pe Nicolae Iorga și fizicește îl consideram nemuritor, făcea parte din trupul țării noastre ca Dunărea și Carpații... Mi-s ochii umezi de lacrimi“²⁷.

Universitatea populară își va înceta activitatea. În 1943 Liga Culturală inițiază câteva cursuri, rămase fără ecou.

După război, în 1946, un grup de prieteni ai lui Nicolae Iorga, conduși de dr. P. Popa, au organizat o nouă ediție a Universității populare, în urma constatării că aceasta „corespunde în totul trebuințelor sufletești ale acestui neam“²⁸.

Universitatea populară „Nicolae Iorga“ a reprezentat în istoria românească un factor de lumină, „un izvor de reîmprobare a culturii naționale și de înviorare a forțelor sufletești ale neamului..., un izvor de unificare națională, de închegare sufletească, de înfrățire a tuturor cetățenilor ce trăiesc sub același acoperământ al statului românesc...“²⁹.

Faptul că a reușit să se mențină atâția ani fără sprijin din partea statului, se datorează marilor idei, în slujba cărora s-a așezat savantul-patriot care a întemeiat-o și a condus-o. Personalitatea sa avea o atracție magnetică asupra oamenilor din toate clasele sociale, devenind un adevărat tribun popular. I. Agirbiceanu explică această atracție uimitoare pe care istoricul o exercita „...acei care au auzit odată o conferință a profesorului, o cuvântare a lui, au fost vrăjiți nu numai de forma lor, ci mai ales de acel foc sacru care se transmite din sufletele oamenilor mari, al celor care sînt destinați să creeze o școală literară sau națională. Iar Iorga crease una care îmbina amîndouă aceste laturi“³⁰.

Cursanții pleau de la Vălenii de Munte cu spiritul îmbogățit, cu o viziune mai clară asupra lumii și a rosturilor fiecăruia în ea. Pleau păstrînd în minte imaginea omului cu barbă mare și o vervă neîntrecută, cu degetul ridicat amenințător către dușmanii țării, cu o putere de analiză extraordinară și o fină observație psihologică³¹.

În 1938, Cezar Petrescu a scris despre Nicolae Iorga ceea ce rămîne și astăzi la fel de adevărat: „Amîndoi, omul și opera, aparține de mult istoriei, dîncolo de slova noastră, a copleșitorilor trecători“³².

În anul 1968, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la înființarea instituției, cursurile Universității populare „Nicolae Iorga“ de la Vălenii de Munte se redeschid ca un omagiu față de cel care ocupă în galeria marilor istorici ai lumii unul din primele locuri și, ca o dovadă a grijii Partidului Comunist Român de a continua și cultiva pe noi trepte, la dimensiunea socialismului biruitor, educația patriotică, moștenirea trecutului.

Au trecut 10 ani de la redeschiderea cursurilor și dacă marele savant nu are înlocuitor, nu numai la Vălenii de Munte ci în întreaga noastră cultură, an de an personalități de seamă ale culturii românești contemporane, academicieni, profesori univer-

sitari, artiști, activiști de partid, scriitori, cadre cu munci de răspundere în viața culturală a județului Prahova au vorbit cursanților veniți din toată țara despre opera, personalitatea marelui Iorga, despre trecutul glorios al poporului român, despre lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. pentru o viață mai bună, liberă și independentă.

Năzuințele marelui savant, dragostea față de patrie și popor, înaltul patriotism pe care l-a avut și s-a străduit să-l transmită și altora, sînt astăzi întruchipate de către întregul popor român condus cu pricepere și abnegație de Partidul Comunist Român în frunte cu cel mai iubit fiu al său, marele patriot și iubitor de neam și glie, tovarășul Nicolae Ceaușescu — președintele României socialiste, secretarul general al Partidului Comunist Român.

MIHAI RACHIERU
PETRE ȚURLEA

SOCIETATEA NUMISMATICĂ ROMÂNĂ LA A 75-A ANIVERSARE

Printre manifestările științifice de prestigiu desfășurate în cadrul „Lunii culturii bucoreștene“, reține atenția sârbătorirea împlinirii a 75 de ani de la înființarea Societății Numismatice Române, a cărei prestigioasă activitate a contribuit în cele trei sferturi de veac de existență la progresul științei istorice românești.

Pentru a se marca acest moment semnificativ s-a inițiat o sesiune de comunicări științifice, a fost organizată o expoziție numismatică colectivă, s-a emis o medalie și o insignă care să evoce prin durabilitatea și luciul metalului această aniversare.

Sesiunea de comunicări științifice, găzduită de Muzeul de Istorie a Republicii Socialiste România, desfășurată în zilele de 26 și 27 mai a.c., a însumat interesante comunicări, rod al cercetărilor întreprinse de membrii societății. Lucrările au fost deschise de vicepreședintele societății — Octavian Luchian, care a făcut o succintă trecere în revistă a realizărilor obținute în deceniile ce s-au scurs de la crearea societății și a relevat contribuția unor istorici de seamă, la propășirea numismaticei și medalisticii românești.

Participarea cu comunicări a unor specialiști din domenii diferite dar care au interfețe cu numismatica (arheologie, heraldică, sigilografie, arhitectură etc.), mulți dintre ei reprezentanți ai celor 11 secțiuni: Arad, Brașov, Cluj-Napoca, Craiova, Iași, Petroșani, Reșița, Sibiu, Suceava, Timișoara, Tirgu Mureș ale societății, a imprimat sesiunii științifice o participare cuprinzătoare și entuziastă.

Cele mai multe din comunicările prezentate au abordat probleme de interes general pentru știința numismatică, astfel: Constantin Preda, *Circulația monetară în timpul lui Burebista, unificatorul geto-dacilor*; Aurel Golimas, *O problemă de istorie monetară, clasificarea și nomenclatura monedelor*; Octavian Luchian, *Probleme în numismatica medievală românească*; Gheorghe Poenaru-Bordea, *Progrese în numismatica elenistică a regiunilor balcano-dunărene și a litoralului de nord al Mării Negre realizate între 1972—1978*.

²⁷ „Manuscriptum“, an. II, nr. 3/1971, p. 77.

²⁸ Arh. St. Ploiești, fond Primăria Vălenii de Munte, dosar 221/1946, f. 37.

²⁹ Arh. St. Buc., fond Liga Culturală, dosar 69/1939, f. 17.

³⁰ „Neamul românesc“ din 1 septembrie 1939, p. 245.

³¹ Arh. St. Buc., fond Liga Culturală, dosar 71/1940, f. 43.

³² „România“ din 16 iulie 1938.

De un interes deosebit s-au bucurat și contribuțiile tratând subiecte restrinse în care s-au comunicat informații asupra unor documente metalice inedite sau s-a analizat într-o lumină nouă reprezentările gravate pe unele măturii istorice de acest fel. Remarcăm printre acestea: Ștefan Tănăsescu, *Cîteva note cu privire la istoria monedei pe teritoriul patriei noastre*; Flaminu Mîrțu, *O monedă otomană pătrată descoperită la Cîmpulung Muscel și implicațiile sale economice și în istoria artei*; I. Dănoiu, *Considerații asupra unei monede antice subaerate* (Callatis); Valerian Ciofu, *O monedă Calatiană din perioada romană*; Octavian Mărculescu, *O monedă ilirică rară*; Eugen Rezmeriță, *Pietrele de visterie în istoria monetară a Țărilor Române*; Gh. Cristache, *Despre monedele cu tipul adlocutio din imperiul roman*; Traian Bița (Pașcani), *Opinii privind atribuirea unei monede moldovenești*; Carmen Pitulescu, *O monedă imperială romană inedită*; Maria Cojocărescu, *Despre numismatul dr. G. Severeanu și unele monede din colecția sa*; Doina Ciobanu, *Trei medalii inedite din colecția Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România*; Polgar Marius Fabian (Orșova), *Congresele de numismatică și arheologie din țară și insignele lor*.

Tot în această categorie se cuprind și comunicările prezentînd unele tezaure monetare, astfel Constanța Știrbu, *Tezaurul monetar de la Simboteni, jud. Arad (sec. XII–XIII) și importanța sa istorică*; V. Drimbocianu (Buzău), *Tezaurul de dinari romani republicani și imperiali de la Homești-Grebăn, jud. Buzău*; Paraschiva Stancu și George Trohani, *Tezaurul de monede turcești de la Dobra*.

Expresie a importanței pe care o au monedele și medaliiile ca izvor istoric general reflectînd fenomenele social-economice, unele comunicări au scos în evidență informațiile transmise de documentele metalice asupra unor domenii diferite ale evoluției istorice. Remarcăm în această categorie: Dan Cernovodeanu, *Date noi cu privire la fasciile dinastice din stema monetară a domnitorilor Țării Românești*; I. Marinescu (Craiova), *O contribuție insignificabilă la istoricul dezvoltării televiziunii românești*; Doina Suflet (Timișoara), *Unele edificii din Forum Romanum reprezentate pe monede*; V. M. Ungureanu (Cluj), *Aspecte monetare în lirica populară*.

O grupă aparte de comunicări au avut drept scop analiza tematică a izvoarelor metalice, astfel: Maria Dogaru a prezentat *Medalii românești reflectînd ideea unității naționale*; Valeriu Rusu, *Centenarul independenței de stat a Republicii Socialiste România, reflectat în medalistică*; Constantin Oprescu, *Jocurile olimpice oglindite în numismatică*; Virgiliu Z. Teodorescu, Eugen Teodoreanu, *Dezvoltarea învățămîntului din România oglindită în medalii și plachete*.

Au mai trimis comunicări, care vor fi cuprinse în volumul omagial, aflat în curs de elaborare, următorii numismați și medaliști: Andone Cumpătescu (Iasi), *Semnificația reprezentărilor și realizarea medaliilor. Probleme*; Gheorghe Ungureanu (Cicănești, Argeș), *Pentru o programă orientativă a numismaticii în școli*; Aurel Smaranda, *Emisiunile bancnotelor de război Banca generală a României*; I. Deculescu, *Monede în legătură cu Constantiniana Daphne*; Gh. Miloi, *Emisiunile de „bani muncă”*; Floricea Marinescu, *Proiecte de decorații românești neînstituite în mod oficial*; Anatol Ciobanu, *O mo-*

nedă de la Bogdani-Mușatini; Al. Bartoc, *Evenimentul aviatic în medalistică*; Lucian Belcea, *Despre activitatea expozițională în numismatică*.

În cadrul comunicărilor și discuțiilor ce au avut loc, pe lângă faptul că s-au pus în circuitul științific date și idei noi, s-au formulat interesante propuneri privind uniformizarea terminologiei în acest domeniu, măsurile ce se impun pentru realizarea unor piese medalistice, corespunzătoare din punct de vedere științific și artistic exigențelor actuale, necesitatea găsirii a noi forme de valorificare a tezaurului medalistic și numismatic național.

Deosebit de interesantă și originală expoziția organizată în sălile Muzeului de istorie a municipiului București din Bulevardul „Ana Ipătescu”, a însumat următoarele expozite: Muzeul Milai Central, *Decorații, sigilii și medalii străine*; Gheorghe Adoc (București), *Modele de medalii*; Viorel Banu (București), *Decorații românești din perioada 1866–1947*; Lucian Belcea (București), *Medalii românești și străine*; Gheorghe Buzdugan (București), *Medalii pe teme filatelice*; Valerian Ciofu (București), *Revoluția de la 1848 din Țările Române ilustrată în medalii și bancnote*; Ion Cristescu (București), *Monede grecești, romane și feudale*; Ioan Dogaru (București), *Insigne militare de frunză în pregătirea de specialitate*; Ioan Donoiu (București), *Personalități marcante în medalistică*; Ion Ene (București), *Ordine și medalii românești*; Nicolae Enescu, *Decorații, medalii și plachete militare*; Costel Giurcanu (Birlad), *Monede antice, medievale și moderne*; Mihai Ghica (București), *Medalii, decorații și brevete din perioada Principatelor Unite. 1859*; Bruno Golescu (București), *Monede românești moderne*; Mihai Ioniță (București), *Monede și medalii diferite*; Anton Iustwan (București), *Obiecte premonetare din sudul Africii*; Octavian Luchian (București), *Monede dacice și medievale românești*; Gheorghe Ploscaru (București), *Economia României socialiste oglindită în medalistică*; Mihai Marin (București), *Monede romane și bizantine*; Victor Măzureanu (Craiova), *Ordine și medalii românești din perioada 1948–1977*; Mihai Popovici (București), *Bilete și bancnote românești și străine*; Nicolae Petrica (Timișoara), *Ordine și medalii românești din perioada 1948–1977*; Valeriu Rusu, (București), *Centenarul independenței României oglindit în medalistică*; Aurel Smaranda (București), *Emisiuni monetare străine care au circulat și în Țările Române*; Ștefan Tănăsescu (București), *Monede grecești, romane și medievale*; Virgiliu Z. Teodorescu, Eugen Teodoreanu (București), *Dezvoltarea învățămîntului în țara noastră oglindită în medalistică*.

Considerăm că manifestarea dedicată aniversării a 75 de ani de la înființarea acestei instituții culturale, pe lângă faptul că a atras atenția opiniei publice asupra importanței și prețurii documentelor metalice, prin impulsționarea cercetărilor numismatice și medalistice românești, constituie o prețioasă realizare în activitatea societății.

Se cuvin felicitări inițiatorilor și realizatorilor acestei importante manifestări care a necesitat mult efort și entuziasm creator, Comitetului de conducere al Societății Numismatice Române, colecționarilor numismați și muzeografilor de la instituțiile muzeale menționate.

MARIA DOGARU

ȘEDINȚĂ DE LUCRU A COMISIEI ȘTIINȚIFICE PENTRU PROBLEME ARHIVISTICE

Activitatea Comisiei științifice pentru probleme arhivistice a debutat anul acesta cu ședința din 30 martie, ce a avut la ordine de zi o tematică profilată, în bună parte, pe probleme de valorificare a documentelor de arhivă prin publicații științifice de un mare interes pentru istoriografia românească, rod al cercetărilor asidue efectuate de arhiviști. Între acestea evidențiem lucrarea „*Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*”, autor dr. Tudor Mateescu, cunoscut lumii științifice prin numărul apreciabil de studii consacrate Dobrogei.

Prin bogăția informațiilor și prin logica argumentației, autorul prezintă o modalitate inteligentă de valorificare a documentației editate și inedite de pe poziții riguroase științifice, dând astfel un răspuns ferm detractorilor adevărului istoric, celor care contestă permanența și continuitatea românilor în Dobrogea. Deși lucrarea este împărțită în 9 capitole, cele două idei — permanența și continuitatea — sînt prezente fără întrerupere pe toată întinderea, conferind textului o apreciabilă coeziune.

Referatele de specialitate prezentate ca și intervențiile în cursul dezbaterilor din partea unor cercetători autorizați (prof. univ. Ciachir Nicolae, Georgeta Penelea, Traian Nișcov, Anca Ghiță etc.), pe lângă sugestiile, observațiile și propunerile făcute autorului în vederea perfectării lucrării, au recunoscut în unanimitate valoarea și importanța unei atari publicații, evidențiind totodată inițiativa lăudabilă a D.G.A.S. de a edita sub egida sa astfel de lucrări, avînd la bază o documentare bogată în izvoare arhivistice.

O altă lucrare pregătită pentru a vedea lumina tiparului a fost cea prezentată de dr. Maria Dogaru, intitulată „*Sigiliile orășenești în epoca modernă și contemporană*”, care vine să completeze seria de publicații pe această temă, aparținînd autoarei. Scopul declarat al lucrării, susținut de bogate izvoare sfragistice, este de natură să demonstreze continuitatea evoluției sigilografiei românești și originalitatea sa precum și necesitatea luării unor măsuri pentru depistarea, conservarea și păstrarea acestui gen de izvoare documentare deosebit de valoroase pentru istoria țării. Totodată, lucrarea oferă un răspuns științific și patriotic unor prezentări eronate asupra sigilografiei românești în străinătate.

Lucrarea a fost apreciată de Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie de pe lângă Institutul de istorie „N. Iorga” și de alți referenți ca foarte utilă atât specialiștilor cit și publicului cititor, căruia i se dezvăluie semnificațiile social-politice și valoarea artistică de netăgăduit ale acestor mărturii istorice.

Pentru ambele lucrări puse în dezbaterile Comisiei științifice s-au făcut propuneri de a se acorda atenție condițiilor grafice și de a fi însoțite de rezumate largi într-o limbă de circulație internațională, pentru a veni în sprijinul informării și documentării cercetătorilor străini.

Un grupaj de probleme tot atât de interesant dezbătut în cadrul ședinței l-au constituit preocupările editoriale viitoare ale Direcției generale care pregătește aniversarea a 150 de ani de la înființarea Arhivelor din România. În vederea întîmpinării acestui eveniment se elaborează *Tratatul de arhivistică* din care, în ședința respectivă, s-au prezentat patru capitole, o lucrare monografică și un album de documente, pentru care s-au supus dezbaterii planurile tematice.

Remarcînd rigurozitatea științifică a materialelor prezentate și a discuțiilor purtate, conchidem prin a aprecia aportul Comisiei științifice la soluționarea unor aspecte majore din activitatea arhivistică, realizîndu-și astfel atributul conferit de Decretul 472/1971, acționînd în deplină conformitate cu acesta.

De la începutul funcționării sale (în 1975) și pînă în prezent, activitatea Comisiei a cunoscut un drum ascendent atît în privința tematicii abordate cit și în modalitatea soluționării problemelor dezbătute, ascendent atît în privința tematicii abordate cit și perspectivele activității arhivistice în țara noastră.

MARIA PIRVULESCU

INVENTARE LA SALA DE STUDIU

Microfilme din Anglia. Inventarele nr. 1306—1309 (677 p.). Microfilmele redată în inventare conțin documente de la „Public Record Office, London, Foreign Office, General Correspondence, F.O. 78 Turkey”, respectiv corespondența diplomatică a Consulatului Marii Britanii din țara noastră pe anii 1855—1871. Microfilmele reflectă evenimentele interne și politica externă a României, în mod complex și în continuitate. Volumele sînt reproduse în întregime și în serie completă și acoperă o tematică variată legată de urmările revoluției din 1848 în țările române, Unirea Principatelor, reformele lui Cuza, consolidarea statului național român, premisele cuceririi independenței de stat a României și dezvoltarea mișcării naționale a românilor din teritoriile aflate sub dominație străină.

Microfilme din Belgia. Inventarul nr. 1311 (166 p.), redă conținutul documentelor de la Ministerul Afacerilor Externe și al Comerțului Exterior al Belgiei. Seria „Correspondența politică—Legății” provine de la reprezentanțele diplomatice ale Belgiei în România (1922—1924), Turcia (1841—1878), Franța (1845—1880), Rusia (1856—1870), Austria (1848—1877), Anglia (1859—1861). Ele se referă la revoluția burghezo-democratică din 1848 în țările române, ocuparea Principatelor Române de către trupele rusești, apoi de armatele austriece, Războiul Crimeii. De asemenea, cercetătorul va găsi o sursă bogată de informare privind Unirea Principatelor, domnia lui Alexandru Ioan Cuza, războiul pentru independență, situația românilor din Transilvania, problema dunăreană, relațiile externe ale României. Documentele din seria „Correspondența generală, clasament B” conțin prețioase informații referitoare la România în timpul primului război mondial (1915—1918), activitatea României la Liga Națiunilor (1920—1929), participarea României la Conferința orientală de la Lausanne (1922—1923) și informații asupra economiei și comerțului României în anii 1841—1924.

Microfilme din Italia. Inventarul nr. 1312 (80 p.). Microfilmele redată în inventar conțin documente selecționate din Arhivele Centrale ale Statului de la Roma, Biblioteca Națională Centrală din Florența, Biblioteca Estense din Modena, Biblioteca Universității din Bologna, Biblioteca Ambrosiană din Milano și Comisia Cavour din Torino. Documentele cuprind informații asupra țărilor române începând din secolul al XV-lea, luptele antiotomane în timpul lui Vlad Țepeș și Petru Rareș, perioada eroică a lui Mihai Viteazul, înfăptuirea primei uniri politice a țărilor române, situația Transilvaniei în timpul lui Gh. Rákóczi al II-lea și descrieri ale Transilvaniei, Dobrogei, Moldovei și Țării Românești, precum și unele documente privind mișcarea unionistă, situația internă și internațională a României în timpul războaielor balcanice (1912–1913), în perioada interbelică și în timpul celui de-al doilea război mondial.

Microfilme din R. S. F. Iugoslavia. Inventarul nr. 1313 (74 p.) reflectă conținutul documentelor microfilmate din fondurile comitatelor Timiș și Torontal, păstrate în Arhiva Voivodinei din Sremski Karlovci. Documentele prezintă importanță pentru cercetarea istoriei Banatului și a Transilvaniei în anul premergător revoluției din 1848 și în perioada 1863–1911. Valoroase informații documentare se referă la mișcarea națională a românilor : lupta pentru drepturi politice, situația școlilor, viața culturală, activitatea lui Vicențiu Babeș și Vasile Lucaciuc etc. ; relațiile agrare ; dezvoltarea industrială ; construirea de căi ferate ; emigrarea populației din Banat în America, Argentina.

Microfilme din R. P. Polonă. Inventarele nr. 1314–1317 (575 p.). Microfilmele conțin documente selecționate din Arhiva principală a Actelor Vechi din Varșovia, fondurile : Arhiva Kajetano Ghigliotego (1786–1877), Arhiva Coroanei din Varșovia, secția Moldova și Țara Românească (1653–1725), secția Transilvania (1653–1696), secția turcă (sec. XV–1744), Colecția Radziwill (1585–1778), Arhiva Zamoysky, corespondență (1590–1604), Arhiva de Stat din Cracovia și Voievodatul Cracoviei : Colecția Rusiecki (1458–1654) ; Biblioteca Jagelonă din Cracovia fond Manuscrise (1401), Documentele turcești, majoritatea publicate de Mihail Gubogiu în „Catalogul documentelor turcești”, vol. II, București, 1965, cuprind informații asupra istoriei României și a țărilor din Balcani începând din secolul al XV-lea până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Celelalte documente scrise în limbile polonă și latină, se referă la relațiile româno-polone din secolele XV–XVII, fiind foarte bogat ilustrată epoca lui Mihai Viteazul și personalitatea sa ca luptător pentru libertate, unitate și ca om politic.

Microfilme din S.U.A. Inventarele nr. 1318–1324 (628 p.), conțin documente din arhivele germane capturate spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial de armatele S.U.A., microfilmate la Alexandria VA și difuzate de Arhiva Națională a S.U.A. din Washington. Microfilmele reproduc serii complete de documente de la : T. 71 Ministerul Economiei Germaniei, Societatea Sud-Est European (1935–1944) ; T. 78 Comandamentul Suprem al Armatei germane (Oberkommando des Heeres O.K.H.) (1936–1944) ; T. 84 Colecția de documente germane „Miscelanea” (1938–1945) ; T. 120 Ministerul de Externe al Germaniei (Auswärtiges Amt) Secția politică (1885–1945).

Documentele privind politica externă a Germaniei și relațiile româno-germane înaintea primului război mondial sînt puține la număr. Documentarea este tot mai completă și multilaterală pentru perioada interbelică și îndeosebi pentru anii 1938–1945. Microfilmele oferă informații multiple despre situația internă și politica externă a României după încheierea tratatelor de pace, lupta pentru apărarea integrității teritoriale împotriva revizionismului, politica externă a României și activitatea ei în cadrul Micii Antante, instaurarea fascismului și politica de expansiune a Germaniei hitleriste, Acordul de la München, pregătirea și declanșarea celui de-al doilea război mondial. Cercetarea dispune de un valoros material pentru studierea istoriei țării noastre, în complexul evenimentelor internaționale și a situației europene în anii 1939–1944, a condițiilor ce au dus la instaurarea dictaturii militar-fasciste, dezmembrarea teritorială a țării în anul 1940, participarea la război, starea de spirit antigermană și rezistența antihitleristă din România, înfăptuirea și victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din August 1944.

Microfilme din Turcia. Inventar nr. 1326 (232 p.). Microfilmele provin de la Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri al Turciei, Arhiva Muzeului și Biblioteca Palatului Topkapı, Biblioteca Universității, Biblioteca Suleymaniyeh din Istanbul și Biblioteca Societății turce de istorie din Ankara. Documentele au fost create între secolul al XVI-lea și jumătatea secolului al XIX-lea și sînt constituite din porunci, firme, scrisori, rapoarte, colecții de acte, condicii etc. Ele oglindesc relațiile politico-economice și militare ale țărilor române cu Imperiul otoman și situația teritoriilor românești Giurgiu, Brăila, Cetatea Albă, Dobrogea, Banat etc.

Microfilme din R. P. Ungară. Inventar nr. 1327 (242 p.). Documentele provin de la Arhiva Națională a Ungariei, Arhiva Tezaurariatului Transilvaniei, seria F. 234 Arhiva Fiscalului Transilvaniei. Microfilmele cuprind documente de la sfârșitul secolului al XVI-lea și pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, create în cursul reglementării conflictului de proprietate între Fiscul Transilvaniei și moștenitorii bunurilor aparținînd familiei princiere Apafi. De o valoare documentară deosebită sînt conscripțiile urbariale și fiscale ale localităților din Transilvania, care aduc informații privind structura populației pe naționalități, situația social-economică și ocupația românilor ca populație preponderent majoritară din Transilvania, relațiile agrare, evoluția obligațiilor feudale, organizarea gospodăriilor țărănești etc.

Microfilme de la Vatican. Inventar nr. 1328 (70 p.). Documentele provin din Arhivele Secrete ale Vaticanului, Arhiva Sfintei Congregații de propagarea credinței, Arhiva Congregației pentru evanghelizarea popoarelor și din Biblioteca Apostolică a Vaticanului. Ele reprezintă surse importante de cercetare a istoriei Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei pentru secolele XVI–XVIII, cuprinzînd informații privind organizarea politică și bisericească, luptele antiotomane și pentru unitate din epoca lui Mihai Viteazul, relațiile politice, economice și militare dintre țările române, descrieri ale Transilvaniei, războaiele ruso-turce și urmările lor asupra Principatelor Române etc.

SIMPOZIONUL INTERJUDEȚEAN „DOCUMENTE INEDITE PRIVIND LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU APĂRAREA LIBERTĂȚII ȘI DESĂVIRȘIRII UNITĂȚII SALE STATALE”

În cadrul celei de-a doua ediții a Festivalului Național „Cântarea României” și al manifestărilor dedicate aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, în zilele de 26 și 27 aprilie, la Drobeta-Turnu Severin a avut loc simpozionul interjudețean „Documente inedite privind lupta poporului român pentru apărarea libertății și desăvîrșirea unității sale statale”, organizat de Secția de propagandă a Comitetului județean al P.C.R., Filiala județeană a Arhivelor Statului și Comitetul județean de cultură și educație socialistă Mehedinți.

La lucrările simpozionului au participat cadre didactice universitare, cercetători din institute de istorie, din muzee și Arhivele Statului, din numeroase județe ale țării, precum și profesori de științe sociale din județul Mehedinți.

În cuvîntul de deschidere, primul secretar al Comitetului județean de partid Mehedinți, Iulian Ploștinaru, a subliniat scopul și importanța simpozionului, efortul care se face și trebuie să se facă în continuare, pentru ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria, a prezentat succint trecutul și prezentul Mehedințiului încărcat de istorie milenară românească și a schițat preocupările și rezultatele obținute în județ pe linia valorificării Fondului Arhivistic Național.

Valorificîndu-se noi date și pe baza unor mărturii documentare inedite, în plen au fost susținute următoarele comunicări: „Mehedințiul în semnificația unor documente istorice și culturale” de prof. dr. doc. I. C. Chițimia; „Relația muzeu-public și valențele ei actuale” de Iulian Antonescu; „Documente privind cultura populară și viața artistică” de prof. univ. dr. Emilia Comișel; „Atestări documentare privind persistența unor familii românești în Banat în secolele XII—XVI și mai tîrziu” de conf. univ. dr. Marius Bizerea; „Documentele — izvor de cunoaștere a tradițiilor cultural-artistice ale județului Mehedinți” de Eleodor Popescu; „Drobeta dacică și continuitatea ei în timpul stăpînirii romane și române tîrzii” de Mișu Davidescu; „Județul Mehedinți într-o descriere de la începutul secolului al XVIII-lea” de Nicolae Chipurici, directorul Filialei Arhivelor Statului Mehedinți.

După conținutul și problematica abordată, comunicările au fost susținute apoi în cadrul a trei secții și anume:

a) Documente inedite cu privire la lupta poporului român pentru apărarea libertății și desăvîrșirea unității sale statale.

b) Izvoare documentare noi privind viața spirituală a poporului român.

c) Noi mărturii documentare valoroase privind istoria poporului român și a județului Mehedinți.

Prin subiectele alese, argumentația inedită folosită și modul de tratare a temelor, s-au remarcat în mod deosebit comunicările susținute de arhivistii Elena Ioșefide, Maria Dogaru, Paul Barbu, Aurelian Stroe, Mihai Rachieru, N. Chipurici, Mite Măneanu, de cercetătorii științifici Ileana Petrescu, Serafim Duicu, Serban Rădulescu-Zoner, Virgil Joița, Monica Budis, Ioana Constantinescu, Ioana Botezan, Ion Drăgoescu, Mihai Retegan, Florin Bizerea, de muzeograful Elena Pălăncanu, Maria Ioniță, Aurelia Florescu, Vasile Zaberca, Nicolae Secară, Florența

Ivanuc, Emil Păunescu, Vasile Cica, Maria Voicu, Viorica Picioruș, Olimpia Grigorescu și alții.

În plen și în cele trei secții au fost prezentate și dezbătute peste 80 de comunicări, simpozionul reușind să pună în evidență — pe baza concepției materialist dialectice și istorice, a legilor obiective ale dezvoltării sociale, a respectării adevărului istoric — dovezi ale continuității poporului român pe teritoriul unde s-a plămădit și s-a dezvoltat neîntrerupt, noi date ale luptelor de eliberare socială și națională duse de masele populare de-a lungul secolelor, rolul luptelor de clasă și aportul hotărîtor al clasei muncitoare în lichidarea exploatarei și asupririi, pentru eliberarea țării și transformarea socialistă a societății românești.

Totodată, manifestarea a reprezentat un prilej de evocare a contribuției mehedințienilor la lupta pentru independență și dreptate socială de-a lungul timpului.

Documentele inedite introduse în circuitul științific cu acest prilej sînt un bun cîștigat de istoriografia noastră.

Cu sprijinul și sub îngrijirea organizatorilor simpozionului, comunicările vor fi publicate într-un volum, în vederea punerii lor la îndemîna celor interesați de cunoașterea istoriei locale și, totodată, a istoriei naționale.

DIALOG CU CITITORII

LA DROBETA-TURNU SEVERIN

Sub egida Inspectoratului școlar al județului Mehedinți, în cadrul acțiunilor lunare de pregătire politico-ideologică și de specialitate, joi 27 aprilie 1970, cadrele didactice care predau științele sociale în școlile mehedințene au participat la partea finală a lucrărilor simpozionului organizat la Drobeta-Turnu-Severin, comunicările susținute de profesorii mehedințeni fiind primite cu real interes de auditoriu.

În continuarea manifestării s-a desfășurat o întîlnire a redacției „Revistei Arhivelor” cu cadrele didactice, cititori și colaboratori ai revistei.

Pornind de la prezentarea profilului tematic specific, de specialitate al revistei, de a publica studii și articole de istorie întemeiate cu precădere pe mărturii inedite, materiale cu caracter teoretic sau de analiză concretă din domeniile științelor auxiliare ale istoriei (diplomatică, sigilografie, paleografie, genealogie, heraldică etc.), prezentări de fonduri și colecții arhivistice care se păstrează în țară sau în instituțiile culturale de peste hotare, informații privind activitatea arhivistică, grupele de documente cu prilejul diverselor aniversări, discuțiile au reliefat contribuția revistei la efortul general de îmbogățire a patrimoniului istoriografic național.

S-a evidențiat rolul activ al „Revistei Arhivelor” în valorificarea tezaurului documentar național, în educarea patriotică a tuturor cetățenilor țării în spiritul respectului față de trecutul poporului și față de mărturiile scrise ale istoriei sale, demonstrînd însemnătatea arhivelor în însușirea metodologică cercetărilor de istorie.

Vorbitorii au relevat faptul că revista se distinge prin nouitatea informației puse la îndemîna cititorului, prin introducerea în circuitul științific a multor documente necunoscute încă.

Prin conținutul său, revista ajută deopotrivă specialistului, aplecă să cunoască în detaliu evenimentele, faptele istorice, ca și cetățeanului care dorește să știe pe ce se bazează multe din afirmațiile pe care le găsește în lucrările de istorie.

Ea sprijină efectiv îmbunătățirea conținutului pregătirii istoriei. S-a subliniat că în vederea pregătirii expunerilor și dezbaterilor atît profesorul de istorie, cit și propagandistul în învățămîntul politico-ideologic găsește în „Revista Arhivelor” multe materiale deosebit de interesante. Această revistă oferă profesorilor de istorie posibilitatea ca, în activitatea lor de cercetare științifică ori în întocmirea lucrărilor monografice sau în pregătirea examenelor pentru obținerea gradelor didactice, să folosească multe materiale și documente, fără să fie nevoie să se deplaseze în arhivele centrale.

Paralel cu folosirea revistei pentru pregătirea profesorului, ea este de un real sprijin elevilor în însușirea și fixarea cunoștințelor. La clasă, în predarea istoriei — au arătat vorbitorii — este necesară folosirea mijloacelor moderne pentru ca lecția să fie și mai convingătoare și mai eficientă. Folosirea documentului la lecție crează elevilor imaginea clară și exactă a desfășurării faptelor și evenimentelor istorice, formându-le gândirea corectă asupra cauzalității și legității în evoluția societății umane.

Un merit al revistei este și faptul că publică instrumente de lucru la îndemâna profesorului și a elevului: lista guvernelor României, bibliografii tematice etc.

S-a sugerat ca, în concordanță cu programa școlară, revista să publice în continuare documente care să ajute la însușirea și clarificarea unor

momente semnificative din istoria patriei și poporului nostru.

Profesorul Victor Crețolu, inspector școlar, a relevat valențele educativ instructive ale publicației prin folosirea la lecții a documentelor care pot convinge pe elevi prin forța autenticității lor și a adresat o chemare profesorilor în vederea semnalării și valorificării a noi mărturii documentare de pe meleagurile mehedintene.

Manifestarea s-a constituit într-o reușită acțiune care răspunde prețioaselor indicații date de secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care afirma: „Trebuie să vedem istoria așa cum este ea și din aceasta nu avem decît de cîștigat! Să facem ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria“.

ELENA GHEORGHE

	Page
2 050 ANNÉES DE LA CREATION DU PREMIER ÉTAT CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT DACE	
A. STAN — L'Assemblée nationale représen- tative dans la révolution de 1848	251
ETUDES ET COMMUNICATIONS	
C. BRATESCU — Les sociétés culturelles du Banat au service de l'idéal national	264
I. BURLACU — Le rôle de „Casa Școalelor“ dans le développement de la conscience na- tionale de tous les Roumains	270
V. Z. TEODORESCU — Informations concer- nant les cours d'été de Vălenii de Munte (1908—1909)	273
I. CALAFETEANU — La reconnaissance du statut d'allié de la Roumanie par les Grandes Puissances à la veille de la Conférence de paix de Paris	277
I. RANCA — Aspects de la situation des mas- ses populaires de Transylvanie pendant l'oc- cupation horthyste	287
TEORIE ET PRATIQUE ARCHIVIS- TIQUE	
D. IVĂNESCU — Le nouveau local des Archi- ves de l'État du département de Jassy	291
PRESENTATIONS DES FONDS ET COLLECTIONS	
E. POSTARIȚA, V. ȘINDELARU — La collec- tion des microfilms de France (I)	296
LÉGISLATION	
I. FLORESCU — Considérations sur la consti- tution du fonds d'assurance	301
NOUVEAUX ACCROISSEMENTS	
*** — Nouveaux documents dans le Fonds Archivistique National	302
DOCUMENTS	
V. VELIMAN — Aspects des relations roumain- ottomanes dans la période de 1821—1828	309
V. OSIAC, I. PETRESCU — La participation des „pandours“ dans la guerre russo-turque (1828—1829)	325
GH. ISCRU — La lutte de Dealul Spirii et son écho dans les premières années de l'existence des Principautés Unies	335
C. TUDOR — Le soulèvement de 1888	348
GH. SOCOL, M. SPIRIDONEANU — La lutte pour l'unité nationale reflétée dans la presse du temps	350
ADDENDA ET CORRIGENDA	
V. ISAC — B. P. Hasdeu dans les archives de Cracovia en 1876	363
LA VIE SCIENTIFIQUE	
V. ARIMIA, G. MĂRAȘOIU, M. PIRVULESCU — La VI-ème conférence des dirigeants des institutions archivistique des pays socialistes. Sofia 1978	365
M. DOGARU — La Reunion du Comité interna- tional de sigillographie	367
R. RACHIERU, P. TURLEA — 70 ans de la fondation de l'Université populaire „N. Iorga“ à Vălenii de Munte	368
M. DOGARU — La Société numismatique rou- maine à la 75-ème anniversaire	371
M. PIRVULESCU — La séance du travail de la Commission scientifique pour les problè- mes archivistiques	373
I. ADAM — Nouveaux inventaires dans la salle d'études	373
CHRONIQUE	
EL. GHEORGHE — La simposium interdépar- tamental „Documents inédits concernant la lutte du peuple roumain pour la défense de la liberté et l'achèvement de son unité d'État“	375

	Page
2 050 YEARS SINCE THE FIRST CEN- TRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE	
A. STAN — The representative National As- sembly in the Romanian Revolution of 1848	251
SURVEYS AND SCIENTIFIC COM- MUNICATIONS	
C. BRATESCU — Cultural activities in Banat devoted to the national ideal	264
I. BURLACU — „Casa Școalelor“ rôle in the development of national consciousness of all the Romanians	270
V. Z. TEODORESCU — Some data as regards the summer courses of lectures in Vălenii de Munte (1908—1909)	273
I. CALAFETEANU — Recognition of Romania as ally by the Great Powers on the eve of the Peace Conference at Paris	277
I. RANCA — Aspects relating to the condition of the popular masses in Transylvania dur- ing the Horthy occupation	287
ARCHIVAL THEORY AND PRAC- TICE	
D. IVĂNESCU — New premises of the State Archives in Iassy	291
PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS	
E. POSTARIȚA, V. ȘINDELARU — Microfilm Collection „France“ (I)	296
LÉGISLATION	
I. FLORESCU — Opinions concerning the secu- rity fonds	301
NEW ACCESSIONS	
*** — New records in the National Archival Fonds	302
RECORDS	
V. VELIMAN — Aspects on the Romanian-Ot- toman relations during 1821—1828	309
V. OSIAC, I. PETRESCU — Participation of „pandours“ in the Russo-Turkish War (1828—1829)	325
GH. ISCRU — The fight in Dealul Spirii and its echo in the first years of existence of the United Principalities	335
C. TUDOR — Uprising of 1888	348
GH. SOCOL, M. SPIRIDONEANU — The strug- gle for national unity reflected in the press of the time	350
ADDENDA ET CORRIGENDA	
V. ISAC — B. P. Hasdeu at the Archives of Krakow in 1876	363
SCIENTIFIC LIFE	
V. ARIMIA, G. MĂRAȘOIU, M. PIRVULESCU — The 6th Conference of the managers of the archival directorates in the socialist countries, Sofia 1978	365
M. DOGARU — Meeting of the International Committee on Sigillography	367
M. RACHIERU, P. TURLEA — 70 years since the setting up of the popular University „N. Iorga“ at Vălenii de Munte	368
M. DOGARU — The Romanian society on nu- mismatics at its 75th anniversary	371
M. PIRVULESCU — The sitting of the Scien- tific Commission for archival problems	373
I. ADAM — New inventories at the search rooms	373
CHRONICLE	
EL. GHEORGHE — The inter-districtual sympo- sium „Unpublished records concerning Ro- manian people's struggle for defending his liberty and the accomplishment of the State unity“	375

	Seite		Стр
2050 JAHRE SEIT DER GRÜNDUNG DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN UND UNABHÄNGIGEN DAKISCHEN STAATES		2050 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЯНСКОГО ГОСУДАРСТВА	
A. STAN — Die vertretende Nationalversammlung in der Praxis der rumänischen Revolution vom 1848	251	A. СТАН — Представительное национальное собрание в практике румынской революции 1848 года	251
STUDIEN UND MITTEILUNGEN		ТРУДЫ И СООБЩЕНИЯ	
C. BRĂTESCU — Banater Kulturtätigkeit im Dienste des nationalen Ideals	264	K. БРĂТЕСКУ — Банатские культурные мероприятия на службе национального идеала	264
I. BURLACU — Die Rolle der Institution „Casa Scoalelor“ in der Entwicklung des Nationalbewusstseins bei allen Rumänen	270	I. БУРЛАКУ — Роль Школьного дома (Каса шко-алелор) в развитии национального сознания всех румын	270
V. Z. TEODORESCU — Informationen über die Sommerkurse von Văleni (1908—1909)	273	V. З. ТЕОДОРЕСКУ — Информация по Летним курсам-лекциям в местечке Вăлений де Муите (1908—1909 гг.)	273
I. CALAFETEANU — Die Anerkennung Rumäniens in den Status eines Alliierten seitens der Grossmächte am Vorabend der Pariser Friedenskonferenz	277	I. КАЛАФЕТЕАНУ — Признание Румынии как союзника Великими державами накануне Мирной конференции в Париже	277
I. RANCA — Aspekte über die Lage der Volks- masse in Siebenbürgen während der horthy- stischen Besetzung	287	I. РАНКА — О положении народных масс в Трансильвании во время хортийской оккупации	287
ARCHIVTHEORIE UND- PRAXIS		АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	
D. IVĂNESCU — Das neue Gebäude der Staats- archive-Kreis Jassy	291	D. ИВĂНЕСКУ — Новое здание Государственных архивов Ясской области	291
ÜBERSICHTEN ÜBER BESTÄNDE UND SAMMLUNGEN		ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ФОНДОВ И КОЛ- ЛЕКЦИЙ	
E. POSTĂRITA, V. SINDELARU — Die Samm- lung von Mikrofilmen Frankreich (I)	296	Э. ПОШТĂРИЦĂ, В. ШИНДЕЛАРУ — Коллекция микрофильмов Франции (I)	296
GESETZGEBUNG		ЛЕГИСЛЯЦИЯ	
I. FLORESCU — Betrachtungen über die Erri- chung des Versicherungs bestandes	301	I. ФЛОРЕСКУ — О составлении страхового фонда	301
NEUE ERWERBUNGEN		НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ	
*** — Neue Dokumente in dem Nationalen Ar- chivfonds	302	*** — Новые документы в Национальном архивном фонде	302
DOKUMENTE		ДОКУМЕНТЫ	
V. VELIMAN — Aspekte über die rumänisch- ottomanischen Beziehungen in den Jahren 1821—1828	309	V. ВЕЛИМАН — О румыно-отманских отноше- ниях в 1821—1828 гг.	309
V. OSIAC, I. PETRESCU — Die Teilnahme der Panduren an den russisch-türkischen Krieg (1828—1829)	325	V. ОСИАК, И. ПЕТРЕСКУ — Участие пандуров в русско-турецкой войне 1821—1828 гг.	325
GH. ISCRU — Der Kampf von „Dealul Spiirii“ und sein Echo in den ersten Jahren nach der Gründung der Vereinigten Fürstentümer	335	Г. ИСКРУ — Сражение на Деалул Спирий и отзыв на нем в первые годы существования Соединенных княжеств	335
C. TUDOR — Der Aufstand vom 1888	348	К. ТУДОР — Восстание 1888 г.	348
GH. SOCOL, M. SPIRIDONEANU — Der Kampf für die nationale Einheit in der zeitgenös- sischen Presse	350	Г. СОКОЛ, М. СПИРИДОНЕАНУ — Борьба за национальное объединение в современной печати	350
ADDENDA ET CORRIGENDA		АДДЕНДА И КОРРИГЕНДА	
V. ISAC — B. P. Hasdeu in den Krakauer Ar- chiven im Jahre 1876	363	V. ИСАК — Присутствие Б. П. Хасдеу в Краков- ских архивах в 1876 г.	363
DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN		НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
V. ARIMIA, G. MĂRĂȘOIU, M. PIRVULESCU — Die VI. Konferenz der Leiter der Archive aus den sozialistischen Ländern, Sofia 1978	365	V. АРИМИА, Г. МĂРĂȘОЮ, М. ПЫРВУЛЕСКУ — VI-е совещание руководителей архивных учреж- дений социалистических стран, София, 1978 г.	365
M. DOGARU — Zusammentreffen des interna- tionalen Ausschusses für Siegelkunde in Bu- karest	367	М. ДОГАРУ — Встреча Международного комитета по сигиллографии в Бухаресте	367
M. RACHIERU, P. TURLEA — 70 Jahre seit der Gründung der volkstümlichen Universität „N. Iorga“ von Văleni	368	М. РАКИЕРУ, П. ЦУРЛЕА — 70 лет от создания Народного университета имени Н. Йорга в Вăле- ний де Муите	368
M. DOGARU — 75 Jahre — Rumänische Gesel- lschaft für Numismatik	371	М. ДОГАРУ — К 75-ой годовщине румынского Нумизматского общества	371
M. PIRVULESCU — Arbeitssession der wissen- schaftlichen Kommission für Archivangele- genheiten	373	М. ПЫРВУЛЕСКУ — Рабочее заседание Научной комиссии по архивоведческим вопросам	373
I. ADAM — Neue Verzeichnisse im Lesesaal	373	И. АДАМ — Новые описи документов в читальной зале	373
CHRONIK		ХРОНИКА	
EL. GHEORGHE — Symposium im Rahmen der Kreise, mit dem Thema „Unveröffentlichte Dokumente über den Kampf des rumänischen Volkes für die Verteidigung der Freiheit und die Verwirklichung seiner Staatseinheit	375	Эл. ГЕОРГЕ — Межобластной симпозиум «Еще неопубликованные документы о борьбе румын- ского народа за защиту свободы и усовершен- ствование его государственного единства»	375

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale nume-rotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

**Departamentul export-import presă P. O. Box
136—137 — Telex 11226, Bucureşti,
Str. 13 Decembrie nr. 3**

R.M. ISSN 0034—7043

**Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE**

